

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**SARAY, SÜRGÜN VE HALK ŞÂİRİ OLARAK
AHMED ŞEVKÎ**

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

Prof. Dr. Sabri TÜRKMEN Ebubekir MATPAN

MALATYA-2022

ONAY SAYFASI

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Sabri TÜRKMEN danışmanlığında doktora tezi olarak hazırlamış olduğum “Saray, Sürgün ve Halk Şâiri Olarak Ahmed Şevkî” isimli tez çalışmam, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan hazırlanmıştır. Tez çalışması sırasında yararlandığım tüm kaynakların hem çalışmamda hem de kaynakçada görüldüğü gibi yöntemine uygun bir biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Ebubekir MATPAN

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Ebubekir MATPAN

ÖNSÖZ

Yazının gelişmediği toplumlarda şiir, diğer edebî alanlara göre daha geniş halk kitleleri tarafından ezberlenmiş ve bu sayede o topluma ait kültür sonraki nesillere aktarılmıştır. Araplar Câhiliye döneminde şiire oldukça önem vermiş ve bunun için panayırlar düzenlemişlerdir. Sonraki dönemlerde de şiir, toplum nezdindeki önemini korumuştur. Arap şiiri tarih boyunca farklı dönemlerden geçmiştir. Bazen parlak bazen de duraklama dönemleri olmasına rağmen Arap şiiri, tarihî süreç içerisinde daima var olmaya devam etmiş, edebiyatçılar tarafından bazen şerh edilmiş bazen de bu edebî tür tenkitlere maruz kalmıştır.

XVIII. Yüzyıl'da Osmanlı devletinin zayıflaması neticesinde Arap aleminin tamamında bu zaman dilimi bütün alanlarda gerileme dönemi olarak kabul edilmiştir. Osmanlı devletinin bir eyaleti olan Mısır da bu durumdan etkilenmiştir. Mısır önce Napolyon öncülüğünde Fransızlar tarafından işgal edilmiş, akabinde de İngilizler tarafından sömürge haline getirilmiştir. Her iki işgal döneminde halk, oldukça zor zamanlar geçirmiş ve yabancı güçlere karşı *nahda* hareketlerini başlatarak bağımsızlık yolunda ağır bedeller ödemiştir. İşte Ahmed Şevkî böyle bir dönemde hayat gözlerini açmıştır. Hayatının ilk yıllarında aristokratik bir hayat yaşamayı tercih eden Ahmet Şevki, birinci dünya savaşı sırasında siyasi görüşleri neticesinde yönetime el koyan İngilizler tarafından Endülüs'e sürgüne gönderilmiştir. O, sürgünden döndükten sonra hayatının geri kalan kısmını halkla beraber geçirip ülkesinin ve Arap halklarının taleplerini dile getiren şiirler yazmıştır. Ahmed Şevkî şiiri ile yaptığı hizmetler neticesinde Arap halklarınca kendisine *Emîru 'ş-Şuâra* ünvanı verilmiştir.

Ahmed Şevkî kendisinden önce yaşayan ve modern Arap edebiyatının öncüsü olan Mahmûd Samî el-Bârûdi'den etkilenmiştir. Aynı zamanda Nil Şâiri Hâfız İbrâhîm ile arkadaşlık yapmış ve bu iki isimle beraber *Medresetü'l-İhyâ* müntesiplerinin arasında yüksek bir konum elde etmiştir. Şevkî'yi klasik dönem şâirlerden ayıran özelliklerinden birisi de kendisi henüz hayattayken şiirlerinin bir dîvânda basılarak okuyucuların istifadesine sunulmasıdır.

Bu çalışmada, Ahmed Şevkî'nin yaşadığı evreler göz önünde bulundurularak yaşadığı dönemlerin onun şiirlerine olan etkisi ele alınmıştır. Bu araştırma giriş, beş bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir. Giriş kısmında çalışmanın konusu, amacı, yöntemi ve kaynak

kritiğinden sonra modern döneme ulaşana kadar Arap edebiyatında öncü olan devletler kısaca anlatılmış, devamında ise modern dönemde ortaya çıkan önemli ekollere kısaca değinilmiştir.

Birinci bölümde Ahmed Şevkî'nin hayatı, kişiliğinin oluşmasındaki etkenler ele alınarak, yazdığı eserlere yer verilmiştir. Daha sonra onun edebî kişiliği ve etkilendiği şahsiyetlere anlatılmıştır.

İkinci bölümde şâirin saray hayatı dönemi ilgili bilgilere yer verilerek, onun bu dönemde işlediği şiir temaları ele alınmıştır. Bu şiirler ilgili başlıklar altında tercüme edilip, konuyla ilgili değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde sürgün ile ilgili genel bilgiler verilmiş, şâirin bu dönemde yazdığı eserler incelenmiştir. Devamında bu şiirler ele alınmış, gerekli değerlendirme ve tahliller yapılmıştır.

Dördüncü bölümde şâirin sürgünden sonraki hayatı ele alınmış ve ömrünün sonuna doğru işlediği şiir temaları incelenmiş olup bu temalar hakkında analizlere yer verilmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde ise Ahmed Şevkî'in şiirlerinde bazı dil ve belagât unsurları örnekleriyle beraber tahlil edilmiştir. Sonuç kısmında ise elde edilen verilerin bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Çalışmanın bu aşamaya gelmesinde önemli katkıları olan, yönlendirmeleri ile bana yol gösteren başta değerli danışman hocam Prof. Dr. Sabri TÜRKMEN'e çok teşekkür ediyorum. Ayrıca Doç. Dr. Mehmet Korkut ÇEÇEN ve Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin POLAT hocalarıma ayrıca şükranlarımı sunuyorum. Yine değerli dostlarım Doç. Dr. Şahin ŞİMŞEK, Dr. Öğretim Üyesi Recep OLHAN, Dr. Öğretim Üyesi Bayram AKTAŞ, Öğr. Gör. Hamit MEMUR'a bu çalışma sırasında tüm konularda özellikle de teknik anlamda desteğini esirgemeyen kıymetli dostum din hizmetleri uzmanı Mehmet TÜRKER hocama ve burada daha isimlerini zikredemediğim tüm değerli dostlarıma ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Ebubekir MATPAN

ÖZET

Arap edebiyatı, köklü bir tarihi geçmişe sahip olup birçok evreden geçmiştir. Kimi zaman durgun, kimi zaman da parlak dönemlerden geçmiştir. Tüm bu dönemlerde şiir, her zaman önemini korumuş, toplum içerisinde duygulara hitap eden fonksiyonunu icra etmiş ve zaman, mekân, örf ve adetlere bağlı olarak şekillenmiştir. Arap Edebiyatı, uzun bir duraklama evresinden sonra Napolyon'un Mısır'ı işgalinin ardından, Avrupa ile temas neticesinde yeni bir safhaya geçmiştir.

Modern dönemin yetiştirdiği en önemli şahsiyetlerden biri de şüphesiz *Emîru 'ş-Şuarâ* lakabıyla meşhur olan Ahmed Şevkî'dir. Yaşadığı dönemler baz alındığında Şevkî, üç farklı şâir portresiyle karşımıza çıkmaktadır. O, sarayda yaşadığı zaman diliminde aristokratik bir hayat sürmesi neticesinde, hiciv dışında, klasik Arap şiirinin bütün temalarını işlemiş, özellikle dönemin yöneticilerine methiyeler yazmasıyla ön plana çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı çıktığında çok sevdiği Mısır'dan, İspanya'ya sürgüne gönderilince bu defa vatan hasreti, yalnızlık ve Müslümanların İspanya tarihi konularını işlemiştir. Şevki, sürgünden döndükten sonra da dinî, milli ve sosyal meseleleri konu edinen şiirler yazmıştır. Bu çalışmada şâirin, yukarıda değindiğimiz üç farklı dönem içerisinde işlediği şiir temaları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Modern Arap Edebiyatı, Şiir, Mısır, Ahmed Şevkî, Saray, Sürgün, Halk.

ABSTRACT

Arabic literature, with a solid deep-rooted background, has passed through various phases in its history. At times stagnant but mostly with inspiring bright periods. In all of these periods, poetry has always preserved its significance, performed its function of addressing the emotions of the society shaping itself in accordance with the needs of time, place, customs and traditions. Arabic Literature managed, after a long phase of stagnation, to enter into a new period when it came to contact with Europe following Napoleon's invasion of Egypt.

One of the most prominent personalities of the modern era Arabic Literature is, no doubt, Ahmed Shawqi, known with the nickname of *Amīr al-Shu‘arā’* (the Prince of Poets). As a poet, Shawqi appears to draw in his literary output three different portraits as per the times and circumstances in which he lived. During the period of enjoying an aristocratic lifestyle in the palace, he made use of all themes of classical Arabic poetry, except for satire, coming to fore especially through the eulogies he wrote to the rulers of the time. When the First World War broke out, Shawqi, who was exiled to Spain, fell apart from his beloved country Egypt. Thus, he elaborated on subjects such as homesickness, loneliness and the history of Muslims in Spain. After his return from exile, Shawqi devoted his poetry to religious, national and social issues. This study examines the poetical themes he dealt with during, the aforementioned, three different periods of his life.

Keywords: Modern Arabic Literature, Poetry, Egypt, Ahmed Shawqi, Palace, Exile, People.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	i
ONUR SÖZÜ	ii
BİLDİRİM	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. KONU, AMAÇ, YÖNTEM	1
2. KAYNAKLAR.....	3
3. MODERN ARAP EDEBİYATI	5
3.1. Medresetü'l-İhya	11
3.2. Dîvân Ekolü	13
3.3. Apollo Ekolü	15
3.4. Mehcer Ekolü.....	16
I. BÖLÜM	18
AHMED ŞEVKÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	18
1. Ahmed Şevkî'nin Hayatı.....	18
2. Ahmed Şevkî'nin Eserleri.....	23
2.1. Şiirleri.....	24
2.2. Piyesleri	24
2.2.1. 'Ali bek el-Kebîr	24
2.2.2. Kambîz	25
2.2.3. Masra'u Kleopatra	25
2.2.4. Kerem'e ibn Hâni	25
2.2.5. Mecnûn ve Leylâ.....	25
2.2.6. 'Antere.....	25
2.2.7. es-Sittü hüdâ	25
2.3. Hikâyeleri.....	25
2.3.1. Emîretü'l-Endülüs.....	25

2.3.2. Esvâku'z-Zeheb	26
2.3.3. Azrâ'u'l-Hind ve Temddunu'l-Ferâine	26
2.3.4. Varakatü'l-'As	26
2.4. Duvelü'l-'Arab ve Uzemâu'l-İslâm	26
3. Edebi Kişiliği.....	26
4. Ahmed Şevkî'nin Etkilendiği Şahsiyetler	29
II. BÖLÜM.....	31
SARAY ŞÂİRİ AHMED ŞEVKÎ	31
1. Saray	31
2. Saray Dönemi Ahmed Şevkî'nin Şiir Temaları.....	32
2.1. Methiye.....	35
2.2. Dini Şiirler.....	47
2.3. Mısır Sevgisi ve Tarihi	51
2.4. Mersiye	56
2.5. Vasef	61
2.6. Gazel	65
2.7. Hikmet.....	67
2.8. Latife/ Şakalaşma	70
2.9. Hiciv.....	71
2.10. Fahr	75
2.11. Çocukların Bahçesi/ Çocuklara Yazdığı şiirler	78
III. BÖLÜM	81
SÜRGÜNDEKİ AHMED ŞEVKÎ.....	81
1. Sürgün	81
2. Ahmed Şevkî'nin Sürgün Dönemdeki Şiir Temaları.....	87
2.1. Vatan Özlemini Anlatan Endelüsiye Şiiri	87
2.2. Siniyye Kasidesi.....	99
2.3. Hâfız İbrâhim'e Yazdığı Üç Beyit ve Hâfız'ın Cevabı	101
2.4. Müveşşahâtü Sakru Kureyş Kasidesi.....	103
2.5. Annesine Yazdığı Mersiye	107
IV. BÖLÜM	111
HALK ŞÂİRİ AHMED ŞEVKÎ	111
1. Halk Şâiri Olarak Ahmed Şevkî'nin Şiir Temaları	112
1.1. Vatan Sevgisi.....	113

1.2. Günlük Olaylar.....	121
1.3. Osmanlı Devleti ile İlgili Şiirler.....	123
1.4. Siyasi ve Toplumsal Olaylar	127
1.5. Tarihi Konular.....	132
1.6. Vasef	135
1.7. Mersiye.....	143
V. BÖLÜM.....	151
AHMED ŞEVKÎ'NİN ŞİİRLERİNDE BAZI DİL VE BELAGÂT UNSURLARI	151
1. Dil ve Lafız	151
2. Terâdüf/ Eş Anlamlılık	154
3. Belagât.....	155
3.1. Meâni İlmi.....	155
3.1.1. Tekrâr.....	156
3.1.2. Üslûp.....	158
3.1.2.1 Üslûbü'n-Nidâ.....	159
3.1.2.2. Üslûbü'l-Emri	161
3.1.2.3. Üslûbü'n-Nehyi.....	163
3.1.2.4. Üslûbü't-Temennî.....	164
3.1.2.5. Üslûbü'l-İstifhâm	166
4. Beyân İlmi.....	168
4.1. Teşbîh	169
4.2. Mecâz-ı Aklî.....	172
4.3. Mecâz-ı Mürsel	173
4.4. İstiâre.....	175
4.5. Kinâye.....	176
5. Bedî' ilmi.....	178
5.1. Tıbâk.....	178
5.2. Mukâbele.....	180
5.3. Tevriye.....	181
5.4. İktibâs.....	183
5.5. Cinâs	184
6. Ahmed Şevkî'nin Şiirlerinde Vezin ve Kâfiye	185
KAYNAKÇA	193

KISALTMALAR

As	: Aleyhis-Selam
B.	: Bin ya da İbn
Bk.	: Bakınız
Ed.	: Editör
Hız.	: Hazret-i
İSTEM	: İslâm, San‘At, Tarih, Edebiyat ve Mûsıkîsi Dergisi
NKUİFD	: Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ö.	: Ölümü
Sav.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
Thk.	: Tahkik
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Tz	: Tariksiz
vb	: Ve Benzeri
vd	: Ve Diğerleri
vs	: Ve Saire
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

1. KONU, AMAÇ, YÖNTEM

XVIII. Yüzyıldan başlayarak Arap edebiyatı yenedünya düzeninde yaşanan gelişmelerle beraber tarih sahnesindeki en zayıf dönemlerinden birini yaşamıştır. Arap edebiyatı tarihçileri tarafından bu zaman dilimi, *inhitât* yani çöküş ve gerileme olarak adlandırılmıştır. Fransızların Mısır'ı işgal etmesi, edebiyat alanında yeni başlangıcın da habercisi olmuştur. Bu işgal Arap edebiyatında, sonradan oluşacak olan *el-Edebü'l-Hadîs* hareketinin başlamasına zemin hazırlamıştır. Diğer bir ifadeyle Fransa'nın bu işgalleri Mısır ve dolayısıyla Arap edebiyatının gelişmesine etki etmiş, bu dönemde Mısır, *el-İhyâ ve'l-Ba's* hareketinin başladığı ülke olması sebebiyle modern Arap edebiyatının özüne dönme yurdu olarak kabul edilmiştir.

Mısır'da bu dönemde yetişen ve *el-İhyâ ve'l-Ba's* hareketinin önde gelen isimleri arasında Ahmed Şevkî de yer almaktadır. O, bu dönemde yazdığı şiirlerle birçok olayı kendisinden sonraki nesillere aktararak edebiyatın önemli bir işlevi olan tarihi sonraki nesillere aktarma görevini ifa etmiştir. Dolayısıyla bu tezin konusu; saray, sürgün ve halk şâiri olan Ahmed Şevkî'yi bu üç yönüyle ele alıp, her bir dönemde işlediği şiir temalarını tespit edip incelemekten oluşmaktadır.

Edebiyat her toplumun olmazsa olmazları arasında yer alır. Zira edebiyat, ait olduğu toplumun gerek maddi gerekse manevi deneyimlerini içerisinde barındırır. Bunun sayesinde bir edebî yapıt, o toplumun aynası olur. Bu ayna sonraki kuşaklara atalarının kültürlerini birçok ayrıntılarıyla tanıma fırsatı verir. Ayrıca bir dilin dünya dilleri arasındaki konumu, o dilde yazılan edebî yapıtların değeri ile ölçülür.

Kaynakların taranması neticesinde Şevkî'nin 360 kaside yazdığı ve bunların divânda farklı başlıklar altında toplandığı tespit edilmiştir. Bu çalışmanın amacı Ahmet Şevkî'nin hayatında geçirdiği dönemleri inceleyip onun etkilendiği kimseler ve etkisinde kaldığı olaylar neticesinde şiirinde ortaya çıkan farklılıkları tespit etmek, bu etkinin şiirlerine yansımaları ele almaktır. Öte yandan bu çalışma Ahmed Şevkî'nin tüm şiirlerini ayrıntılarıyla ortaya koymak gibi bir iddia da taşımamaktadır.

Bu konunun tercih edilmesinin sebebi ne Arap âleminde ne de Türkiye'de, Ahmed Şevkî'yi saray, sürgün ve halk şâiri olarak ele alan kapsamlı bir çalışmaya ulaşılamamasıdır. Çalışmanın bu açıdan özgün bir nitelik arz edeceği düşünülmektedir.

Bir çalışmanın bilimsel olarak ortaya çıkması zgn bir yöntem takip edilerek yapılmasına bağlıdır. Bu alışma için öncelikle birincil kaynaklar ve konuyla ilgili gerek Arap aleminde gerekse de Türkiye’de yapılan ikincil kaynaklar temin edilmiş, gerekli okumalar yapıldıktan sonra konular sistematik bir şekilde ele alınarak belli bir düzen içerisinde yapılan değerlendirmeler çerçevesinde tez hazırlanmıştır.

Çalışmanın ana konusuna geçmeden önce Arap edebiyatının geçirdiği evreler kısaca anlatılarak çalışmanın daha iyi anlaşılması hedeflenmiştir. Daha sonra modern Arap edebiyatında ortaya çıkan ekoller hakkında kısaca bilgi verilerek asıl konuya geçmek için gerekli olan zemin hazırlanmıştır.

Bu çalışmada öncelikle Ahmed şevkî’nin hangi şiirleri hangi zaman diliminde söylediğinin tespiti yapılmıştır. Bunu yaparken şâirin dvnına ek olarak şiirlerin hangi dönemde ve hangi gazetede yayımlandığının tarihini veren iki farklı kaynaktan istifade edilmiştir. Bunlardan birincisi; Ahmed şevkî’nin dîvânını şerh eden ve bunu; *Dîvânu şevkî (tevsik, tebvîb, şerh ve ta’kb)* adıyla yayımlayan Ahmed Muhammed el-Hf’nin eseridir. Yazar bu kitapta şiirleri şerhle beraber hangi şiirin hangi tarihte yayımlandığını, ayrıca hangi gazetelerde çıktığını da tespit ederek yazmıştır. İkincisi ise; Zek Mübârek’in, *Ahmed şevkî* adlı eseridir. Elde ettiğimiz verilere göre Mübârek de şevkî’nin kasidelerini, kaleme aldığı bu şiirleri tarihlerini de tespit ederek adı geçen eserinde zikretmiştir.

şiirlerin tarihleri ve hangi dönemde söylendiği tespit edildikten sonra şâirin her bir dönemde yazdığı kasidelerin temaları araştırılmıştır. Temalar belirlendikten sonra bu temalara ilişkin genel değerlendirmeler yapılarak ilgili kavramların sözlük ve terim anlamları incelenmiş, klasik Arap edebiyatındaki durumuyla ilgili kısa bilgiler verilmiştir. Daha sonra ilgili temanın şiirleri Arapça olarak harekeli bir şekilde tezde verilerek tercümesi yapılmıştır. Tercümede olabildiğince asıl metne sadık kalınarak parantez içi açıklamalara olabildiğince az yer verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca her kasidenin hangi bahirde söylendiği şiirin başında tespit edilmiştir. şiirlerin anlamı verildikten sonra şiirle ilgili değerlendirmeler yapılarak bir sonraki temaya geçilmiştir. şiir tercümeleri yapılırken gerek divan şerhlerinden gerekse ülkemizde konuyla ilgili yapılan tercümelerden istifade edilmiştir.

Yapılan şerh ve tercümelere ilaveten şiirde bulunan kelimelerin anlamları için sözlüklere başvurulmuştur. Ancak şiirde her kelimenin ifade ettiği anlam için ilgili sözlüğe atfen dipnot verilmemiştir. Bu sözlükler; Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî’nin *Kitâbü’l-’Ayn*,

Muhammed b. Ahmed el-Ezherî'nin *Tehzîbü'l-Luga*, Ebu'l-Huseyn Ahmet b. Farîs'in *Mu'cemu Makâyîsi'l-Luga*, Celaluddin Muhammed b. Mükerrerem el-Ensârî b. Manzûr'un *Lisânü'l-Arab* ve Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî *el-Kâmûsü'l-Muhît*'tir.

Çalışmada ismi geçen şahısların vefat tarihleri, ilk geçtiği yerde önce hicrî sonra milâdî (hicrî/ milâdî) şeklinde verilmiştir. Vefat tarihleri için *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslâm Ansiklopedisi* esas alınmıştır.

Şâirin yaşadığı dönem olan /1868-1932/ tarihleri çalışmanın sınırlarını belirlemiştir.

2. KAYNAKLAR

Tezin ana kaynağı Ahmed Şevkî'nin dîvânıdır. Bunun yanında hem Arap aleminde hem de Türkiye'de konuyla ilgili yapılan birçok çalışma bu tezin kaynakları arasında yer almaktadır.

Konuyla ilgili Arap alemindeki kaynaklardan bazıları şunlardır: Ahmed Muhammed el-Hûfî'nin *Dîvânu Şevkî* (tevsik, tevbîb, şerh ve ta'kîb), Şevkî Dayf'ın *Şevkî, şâirü'l-'Asri'l-hadîs, el-edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısır, Târîhu'l-edebî'l-'Arabî* (*Âsru'd-duveli ve'l-imârât- Mısır*), *el-Fen ve mezâhibuhû fî'n-nesri'l-'Arabî*, el-Emîr Şekîb Arslân'ın *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, Hüseyin Şevkî'nin *Ebî Şevkî*, Ahmed Heykel'in *Tatavvuru'l-edebî'l-hadîs fî Mısır*, Sâlih el-Eşter'in *Endelüsiyât Şevkî*, Ahmed Abdulvehhab'ın *İsnâ âşere âmen fî suhbeti Emîrû's-Şu'arâ*, Zekî Mübârek'in *Ahmed Şevkî*, Huseyn Mucîb el-Mısri'nin *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*, Muhammed Zekî el-İşmâvî'nin *A'lâmu'l-edebî'l-'Arabî'l-hadîs*, Mâhir Hasan Fehmî'nin *Ahmed Şevkî*, Mesa'd b.Îd el-Âtvî'nin *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, Hannâ el-Fâhûrî'nin *el-Câmi' fî târihi'l-edebî'l-'Arabî (el-edebu'l-kadim)*, Ahmet Hasan ez-Zeyyât'ın *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî*.

Türkiye'de konuyla ilgili yapılan çalışmalar ise şunlardır: Bu konuda Ahmet Kazım Ürün'ün 1868-1932 *Mısır'da Türk Bir Şair Ahmet Şevki*, isimli kaleme aldığı kitabı, yine aynı yazara ait *Ahmet Şevki ve Mehmet Âkif'te Ortak Unsurlar* isimli makalesi, Yusuf Uralgiray'ın *Ahmed Şevkî* adlı makalesi, Azmi Yüksel'in *Ahmad Şavkî (Bu yazı M.M. Badawi'nin 'A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry', (Cambridge 1975) adlı kitabının 29-42 sayfalarından tercüme edilmiştir.)* isimli makalesi, Hüseyin Yazıcı'nın *Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevkî ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid* makalesi, Ahmet Okur'un *Ahmet Şevkî'nin Şiirinde Fabl* adlı yüksek lisans tezi, Ali İnan'ın *Ahmed Şevkî'nin şiirlerinde öne çıkan simalar* isimli yüksek lisans tezi, Ramazan Şeşen'in *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslâm*

Ansiklopedisi'nde yazdığı *Ahmed şevkî* isimli ansiklopedi maddesi. Ayrıca bu çalışmada Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları *İslâm Ansiklopedisi*'nde bulunan konuyla ilgili maddeler bu çalışmanın kaynakları arasındadır. Yine çalışmanın sonunda adı geçen eserler de çalışmamızın kaynaklarını teşkil etmektedir.

Ülkemizde Ahmed Şevkî ile ilgili Türkçe olarak doktora düzeyinde çalışmalara rastlamadık. Ancak konuyla ilgili Türkiye'de Arapça yazılmış bir adet doktora tezinin Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı alanında Hemn Abdulkhaleq Jameel tarafından 2019'da *Ahmet Şevki'nin Peygamber Övgülerinde Bedî' Terkip Güzellikleri* başlığıyla yapıldığını tespit ettik. Ayrıca Arapça olarak kaleme alınan ve Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı alanında Yasser Fathy Mohamed Hamdy Eid tarafından 2019'da *Ahmed Şevki'nin Şiîrsel Tiyatrolarındaki Konuşmaya Dayalı Sezdirimler* isimli bir adet yüksek lisans tezine ulaşılmıştır.

3. MODERN ARAP EDEBİYATI

Edebiyat, duygulardan kaynaklanan ve insanların ruhlarını etkileyen güzel konuşma şeklinde tanımlanmıştır.¹ Yani insana özgü duygu, düşünce, hayal, gözlem ve tutumları bir dilin elverdiği ölçüde güzel bir şekilde anlatma sanatıdır. Kısaca yansıma sanatıdır.² Edebiyat toplumun yaşantısını sonraki nesillere aktaran en önemli kaynaklardan biri olduğundan edebiyat aracılığıyla geçmişte yaşanan önemli olaylar gün yüzüne çıkar.

Bir milletin uygarlık tarihini, onun bütün varoluşunu açıklayan zaman dilimi olmasından hareketle, edebiyatın gelişmesi de medeniyetin gelişmesine göre ilerleme veya gerileme evreleri geçirir.³ Her milletin hayatını, yaşam biçimini, sevinç ve üzüntülerini etkileyen olaylar vardır. Sanat da bundan payını alır.⁴ Dolayısıyla herhangi bir ulusun hayatını yansıtan edebiyatı bilmek o halkın yaşadığı büyük olayları bilmeye bağlı olarak değişim gösterebilir.⁵ Zira milletlerin kaderini değiştiren savaşlar, yapılan reformlar, bağımsızlık hareketleri ve işgalcilere karşı yapılan mücadeleler aynı zamanda yazarları, dolayısıyla da onların yapıtlarını da etkilemekte ve böylece milletlerin edebiyatları şekillenmektedir.⁶

Her ne kadar yazılı kaynaklara dayanmasa da Arap edebiyatı tarihi köklü bir geçmişe sahiptir.⁷ Literatürde bu isimle anılmasa da doğuşu İslâm öncesi Câhiliye dönemine kadar uzanır. Arap edebiyatı zamanın şartlarına bağlı olarak bazen duraklama evreleri geçmiş olsa da her zaman önemini korumuş en zayıf dönemlerinde bile seçkin örnekler verebilmiştir. Öyle ki Câhiliye döneminde merkezi bir otorite bulunmamasına rağmen Mekke, bu alanda ön plana çıkmış, şiirin en nadide örnekleri bu bölgede ortaya konulmuş ve sergilenmiştir.

İslâm'ın gelmesiyle Arap edebiyatında bir dönem (Câhiliye dönemi) sona ermiş ancak İslâm'ın Medine merkezine yerleşmesiyle birlikte Hz. peygamber ve râşit halifeler döneminde edebiyat yine ön planda olmuştur. Gerek Emevî'ler döneminde Hicaz ve Irak, gerekse Abbasilerin devlet yönetimini ele geçirmeleriyle beraber Irak bu alanda üstünlüğünü devam ettirmiştir. Ebü'l-Hasen Seyfû'd-devle Alî b. Abdillâh b. Hamdân b. Hamdûn et-Tağlibî el-Hamdânî (ö.356/967) Şam diyarına hâkim olunca burası edebiyatçıların uğrak yeri ve

¹ Ömer Hindâvî vd, *er-Râid fi'l-edebi'l-'Arabî* (Dımaşk: el-Matba'tü'l-Hâşimiyye, 1948), 18.

² Berna Moran, *Edebiyat kuramları ve eleştirisi* (İstanbul: İletişim, 2003), 17.

³ Afet İnan, *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987), 25.

⁴ Bilal Kemikli, *Türk İslam edebiyatı -giriş* (Bursa: Emin yayınları, 2010), 5.

⁵ Şevkî Dayf, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-muâsır fi Mısır* (Kahire: Dârü'l-Meârif, 1992), 11.

⁶ Ahmet Hasan ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî* (Kahire: Dâr Nehdat Mısır li't-Tab' ve'n-Neşr, 1977), 5.

⁷ Feridun Andaç (ed.), *Sürgün edebiyatı, edebiyat sürgünleri*, (İstanbul: Bağlam, 1996), 233.

medeniyetin edebiyat merkezi olmuştur. Daha sonra Mülûkû't-Tevâif devleti Endülüs'te kurulunca burası, alanında seçkin edebiyatçılarla dolup taşmış ve artık burası bir devre ad olarak yeni edebiyat merkezi haline gelmiştir.⁸

Geçen bütün bu zaman dilimlerinde Mısır, Arap edebiyatında diğer bölgelere göre hep orta seviyelerde kalmıştır.⁹ Tolunoğulları döneminde Ahmet b. Tolon'un (ö. 270/884) sanata ve ekonomik gelişmeye önem vermesine bağlı olarak şâirler artmış, edebiyat alanına bir canlılık gelmesiyle beraber yine de arzulanan seviyelere ulaşamamıştır. Tolunoğullarının yıkılışından sonra kurulan beylikler döneminde de durum, bu minvalde devam etmiştir. Öte yandan Fâtîmî'ler döneminde de bu alanda istenilen başarı elde edilemeden eski hal üzere devam edilmiştir.¹⁰

Osmanlıların bölgeye hâkimiyetiyle birlikte edebiyat alanında önemli şâirler ve edebiyatçılar çıkmasına rağmen bazı Arap edebiyatçıları tarafından bu dönem, yine de duraklama hatta gerileme dönemi olarak adlandırılmıştır.¹¹ Burada konumuz açısından öne sürülen bu iddialar tartışılmayacaktır. Ancak bu tür söylemlerin milliyetçilik etkisi altında dile getirilen düşünceler olduğunu söylemek daha gerçekçi bir yaklaşım gibi gözükmektedir.

Mısır edebiyatçıları geçen bütün bu zaman zarfında gerek şiir gerekse de nesir alanında istenilen seviyeyi yakalayamamış, hep diğer bölgelerin gölgesinde kalmışlardır.¹² Mısır edebiyatındaki bu durgunluk batı dünyasının Arap âlemindeki sömürge harekelerinin başlangıcına kadar devam etmiştir.

Arap halkları özelde de Mısır toplumu batı medeniyetiyle ilk defa Napolyon'un (ö.1236/ 1821) Mısır'ı 1798 işgali ile tanışmıştır.¹³ Napolyon bunun bir işgal olmadığını anlatmak,¹⁴ ve halkın güvenini kazanmak için önceden bir konuşma metnini hazırlamış, ayrıca halka dağıtmak için bildiriler yazmış ve bunların insanlara ulaştırılmasını sağlamıştır.¹⁵ O, bu işgal sırasında kendisiyle beraber askerlerin yanında birçok bilim adamı, sanatçı ve

⁸ Dayf, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-muâsır fî Mısır*, 56-57.

⁹ Tâhâ Hüseyin, *Hâfız ve Şevkî* (Kahire: Müesset Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2014), 117.

¹⁰ Şevkî Dayf, *el-Fen ve mezâhibuhu fî 'ş-şî'ri'l-'Arabî* (Kahire: Dârü'l-Meârif, 1987), 464.

¹¹ ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 402-404.

¹² Dayf, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-muâsır fî Mısır*, 57.

¹³ Hannâ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî* (Beyrut: el-Mektebetü'l-Bûlisiyye, 1953), 892.

¹⁴ Ahmed Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısır* (Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 1994), 25.

¹⁵ Yûnân Lebîb Rizk, *el-Merci' fî târîh Mısır el-hadîs ve'l-muâsır* (Kahire: el-Heyetü'l-'Amme lişûn'l-Matâb'i'l-Emiriyye, 2009), 74.

filozof getirmiştir.¹⁶ Napolyon, Mısırda Fransız sömürgeciliğini kalıcı hale getirmek için iki gazete çıkarmış,¹⁷ kütüphane, fabrika, Arapça matbaa, laboratuvar, tiyatro kurmuş, yapılan bütün bu hizmetlerin kapılarını halka açmış, ilmi hayatı desteklemiştir. Böylece Arap toplumlarının batıyla teması ilk defa Mısır yoluyla gerçekleşmiş olup, matbaanın Beyrut'a gelmesiyle birlikte ikinci olarak batıyla temas kuran Lübnan halkı olmuştur.¹⁸

Mısır'a yapılan bu işgal, halkın özellikle de edebiyatçıların dikkatini çekmiş ve batı medeniyetinden etkilenme süreci başlamıştır.¹⁹ Yapılan bu işgal hareketi 3 yıl sürse de etkileri halkın üzerinde büyük izler bırakmış, milletin özgürlük sevdasını körüklemiştir.²⁰ Avrupa'nın ulaştığı ilmi seviyenin farkına varılmış ve kendilerinin de bu yolda ilerlemeleri gerektiğine olan inançları pekişmiştir.²¹ Netice itibariyle sömürgeyle birlikte Mısır toplumu, kendi yaşantılarının dışında Avrupa'da daha gelişmiş bir hayatın olduğunun farkına varmış ve bunun bir neticesi olarak entelektüel camiada sivil/modern ve gelenekçi diye ifade edebileceğimiz düşünsel sınıflar ortaya çıkmıştır.²²

Fransızların ülkeden çıkmasıyla beraber halkın özgürlük talepleri artmış, buna bağlı olarak Osmanlının hâkimiyeti bu dönemden sonra giderek zayıflamaya başlamış ve artık yeni bir dönemin başlayacağını sinyalleri giderek artmıştır.

Modern Arap edebiyatın başlangıcı genel itibariyle 1798'deki Napolyon'un Mısır seferi olarak kabul görmekle birlikte,²³ bunun daha sonra başladığı veya bu alandaki gelişmenin ikiye ayrıldığı; ilkinin 1798 de gerçekleştiği ancak gerçek anlamda uyanışın Fransızların ülkeden çıkmasıyla başladığı da söylenmektedir.²⁴

Sömürgecinin ardından Bâbîâli tarafından 1805 yılında Mısır valiliğine atanan Kavalalı Mehmet Ali Paşa (ö. 1266/ 1849),²⁵ hem Mısır hem de diğer Arap ülkelerin yakın tarihi

¹⁶ Nâsir el-Ensârî, *el-Mücmel fî târîh Mısır en-naẓmu's-siyâsiyye ve'l-idâriyye* (Kahire: Dârü's-Şûrûk, 1997), 208; ez-Zeyyât, *Târihu'l-edebi'l-'Arabî*, 416.

¹⁷ Ebu'l-Yezîd eş-Şerkâvî vd, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs* (Kahire: el-Elûke, ts), 14.

¹⁸ el-Fâhûrî, *Târihu'l-edebi'l-'Arabî*, 893.

¹⁹ Rizk, *el-Merci' fî târîh Mısır el-hadîs ve'l-muâsır*, 112.

²⁰ Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısır*, 14.

²¹ Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısır*, 26.

²² Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısır*, 22.

²³ Muhammed Mustafa Heddâre, *Dirâsâtün fî'l-edebi'l-'Arabiyyi'l-hadîs* (Beyrut: Dârü'l-Ülûmi'l-'Arabiyye, 1990), 18.

²⁴ Muhammed Abdulmun'im Hafâcî, *Dirâsât fî'l-edebi'l-'Arabiyyi'l-hadîs ve medârisih* (Beyrut: Dârü'l- Cîl, 1992), 2/22.

²⁵ el-Fâhûrî, *Târihu'l-edebi'l-'Arabî*, 904.

açısından bir dönüm noktası kabul edilmektedir.²⁶ Kavalalı, Avrupa'nın ilimde geldiği noktanın farkına varmış, yurt dışından eğitimi geliştirmek için bilim adamları getirtmiş, bununla da yetinmeyip ülkenin seçkin öğrencilerini okumaları için Avrupa'nın farklı ülkelerine göndermiştir.²⁷ Ülkelerine dönen bu insanlar yaptıkları tercüme ve elde ettikleri bilgi, ve birikimleri sayesinde edebiyata önemli katkılar sağlamışlardır.²⁸ Bu dönemde birçok gazete yayın hayatına başlamış Arapçanın yanında Türkçe olarak da gazeteler yayımlanmaya başlanmıştır.²⁹ Fakat bu dönemde edebiyat, halkın ekonomik anlamda refaha kavuşamaması nedeniyle istenilen düzeyde ilerleyememiştir. Zira devlet imkânları, yönetim tarafından ordunun güçlenmesi için harcanmıştır.³⁰ Dolayısıyla bu süreçte edebiyattan ziyade askeri alanlardaki gelişmeler ön planda olmuştur.³¹

Mısır'da gerçek anlamdaki gelişme ilk Hidiv,³² İsmail Paşa (ö. 1313/1895) zamanında kendini göstermiş,³³ ülkenin gelirlerinin umulmadık şekilde artmasıyla³⁴ birlikte gazete sayısında artışlar ve çeşitli alanlarda derneklerin de kurulmasıyla edebiyat alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır.³⁵ Kısacası edebiyat bu evrede ilerleme kaydetmiştir. Ancak bir başka sömürgeci ülke olan İngilizlerin Mısır'ı işgaliyle birlikte modern Arap edebiyatı neredeyse durma noktasına gelmiştir. İngiliz yönetimince Arapça yayın yapan gazetelerin yayın hayatına son verilmeye çalışılmış,³⁶ fakat bunda pek muvaffak olunamamıştır. Buna karşın İngilizlerin kısmen de olsa düşünce özgürlüğünü serbest bırakmaları, nahda hareketlerini hız kesmeden devam ettirmiş, bu dönemde halkın hissiyatına tercüman olan gazete ve dergi sayısında artış yaşanmıştır.³⁷ Bu bağlamda Mısır, gerçek anlamda modern edebiyatın öncüsü olmayı hak etmiştir. Zira Mısır gerek Avrupa ile olan teması gerekse batının Mısır'la olan iletişimiyle bu konumu kazanmıştır. Öte yandan Arap ülkeleri içerisinde nüfus bakımından en kalabalık ülke

²⁶ Harun Anay, "Çağdaş Arap düşüncesi üzerine", *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 10 (Ocak 2001), 6.

²⁷ Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/27.

²⁸ Dayf, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-muâsır fî Mısır*, 14.

²⁹ Hilal Görgün, "Mısır (Osmanlı Dönemi. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a girişinden Mehmed Ali Paşa'nın valiliğine kadarki Mısır tarihi)" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/579-580.

³⁰ Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısır*, 26-27.

³¹ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 906.

³² Atilla Çetin, "İsmâil Paşa, Hidiv" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/117.

³³ Mesa'd b. İd el-Âtvî, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-hadîs* (Tebük: el-Elûke, 2009), 19.

³⁴ Çetin, "İsmâil Paşa, Hidiv", 23/119.

³⁵ eş-Şerkâvî vd, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-hadîs*, 16-17.

³⁶ el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-hadîs*, 20.

³⁷ Dayf, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-muâsır fî Mısır*, 26.

olması ve farklı edebiyatçıların buraya göç etmesi de Mısır'ın bu konudaki etkisini artırmıştır.³⁸

Modern dönemde batıyı taklitle başlayan gelişme, bazı yazarlara göre nesir alanında daha çok gelişerek etkili yapıtların ortaya çıkmasına sebep olmuş ve şiirden daha orijinal olarak gelişmiştir.³⁹ Zira onlar şiirin hayal ürünü olduğunu ve Arap şâirlerin aklı küçümsemeleri neticesinde sürekli olarak geriye ve eskiye yöneldiğini savunmuşlardır. Bu bağlamda şiir sadece geleneği canlandırırken nesir hem yeniye hem de eskiyi canlandırarak bu alanda önde olmuştur.⁴⁰ Bu bağlamda şiir sadece geleneğe hayat verirken nesir hem yeniye hem de geleneğe hayat vererek daha yaratıcı ve özgün olmuştur.

XIX. Asrın ilk çeyreğinde şiir, pek de etkin bir durumda değildi. Ancak yukarıda anlatılan gelişmelere paralel olarak bu alanda ilk kıpırdanmalar yaşanmış, Osmanlı devletinin zayıflaması, Avrupa ülkelerinden dönen öğrencilerin yaptıkları tercümeler, Süveyş kanalının açılması, matbaanın da gelmesiyle beraber eski şâirlerin dîvânlarının basılması, yeni yazılan şiirlerin günlük çıkarılan gazetelerde yayımlanması gibi gelişmeler edebiyatın canlanmasını hızlandırmıştır.⁴¹ Bütün bunlara ilaveten Şam Hristiyanlarından büyük bir bölümünün Mısır'a hicret edip kendi kültür merkezlerini açması,⁴² Mısır ordusunda bulunan Ahmed Urâbî'nin (ö.1329/1911) İngilizlere karşı başlattığı isyan hareketi ve devamında yaşanan olaylar da (edebiyatın gelişmesinde)bu alanda etkili olmuştur.⁴³

XIX. Yüzyılın ortalarından başlayarak Lübnan, Suriye, Filistin'den Kuzey ve güney Amerika'ya yapılan göçler sayesinde Arap edebiyatçıları batı kültürünü ve edebiyatını daha iyi tanıma fırsatını bulmuşlardır. Bunun neticesinde klasik tarz şiir kalıplarını zorlayacak derecede modern şiirler yazılmaya başlanmış, bu da şiirin günün şartlarına uygun olarak yazılmasını, eski kalıpların terk edilip serbest kalıplarını ortaya çıkmasını sağlamıştır. Çağın ihtiyaçlarına paralel olarak sömürge, reform, vatan sevgisi ve özlemi, yoksulluk, bilgisizlik, hastalıklar, gelişmiş toplumlara yetişmeye davet eden şiir temaları ortaya çıkmıştır.⁴⁴

³⁸ el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-hadîs*, 20.

³⁹ Hüseyin, *Hâfız ve Şevkî*, 13.

⁴⁰ Hüseyin, *Hâfız ve Şevkî*, 14-15.

⁴¹ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî ('Asru'd-duveli ve'l-imârât- Mısır)* (Kahire: Dârü'l-Meâ'rif, 1990), 24; Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/44.

⁴² el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-hadîs*, 67-68.

⁴³ Hilal Görgün, "Urâbî Paşa" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/168.

⁴⁴ İsmail Durmuş, "Şiir" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/152.

Batıyı taklitle başlayan bu edebi akımlar, belli bir süre sonra Arap edebiyatının eski ve yenisini mezc ederek modern Arap edebiyatın seçkin örneklerini ortaya koymuşlardır. Yaşanan bu gelişmelere *Nahda* hareketi adı verilmiş, bunu öncelikle Mısır edebiyatçıları başlatmış daha sonra da diğer ülkelere yayılmıştır. Kısaca bu yeni dönemde Mısır edebiyatın zirvesine yerleşmiştir.⁴⁵

Modern Arap edebiyatında Mısır, son iki yüzyılın lideri ve en önemli ülkesi konumundadır.⁴⁶ Bu bağlamda Mısır, edebiyat alanında öncü olmuş, diğer Arap âlemi de onu takip ve taklit ederek onu desteklemiş, bu sayede Arap edebiyatı klasik dönemdeki canlılığını kazanmaya başlamıştır.⁴⁷ Buna karşın bu dönemde edebiyat, şâirlerin modern şiire getirdikleri yenilik, konu ve şekil bakımından olması ve bu sayede de daha kolay anlaşılabilir halk tarafından kabul görmesine rağmen bu dönemdeki edebiyatçıların düşünce biçimlerinin batı menşeli olduğu kabul edilmiştir.⁴⁸ Öte yandan bu yenilik ve gelişmeler (Arap edebiyatını/şiirini) Abbasi dönemindeki seviyeye ulaştıramamıştır. Yine de yaşanan gelişmeler çok geçmeden meyvesini vermeye başlamış, batıyla etkileşim neticesinde Arap edebiyatı modernleşme yolunda sağlıklı bir şekilde devam etmiş ve Arap edebiyatı farklı edebî ekollerin ortaya çıkmasıyla taçlanmış. Bunda modern şâirlerin, klasik dönem şâirlerin aksine belli bir zümreyi değil tüm toplumun beğenisine mazhar olmayı istemeleri de etkili olmuştur. Zira böylece bu, onların toplum nezdinde büyük itibar görmesini kolaylaştırmış ve edebiyatçıları bunda da başarılı olmuştur.⁴⁹

Edebiyat için harcanan çabalar gerçek anlamda meyvelerini birinci dünya savaşından sonra vermeye başlamıştır.⁵⁰ Mısır bağımsızlığa doğru adım attıkça edebiyat alanında önceden yakalayamadığı başarıyı elde etmiş ve bu alanda yıllardır arzuladığı konumuna da kavuşmuştur. Bu dönemde edebiyatın canlanmasında matbaanın önemini göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Zira matbaanın batıdan doğu âlemine gelmesiyle birlikte edebiyatta ilerleme meydana gelmiştir. Matbaa sayesinde halk, yazılı metinlerle buluşma

⁴⁵ Jacob M Landau, *Modern Arap edebiyatı tarihi: (20. yüzyıl)* (Çev. Bedrettin Aytaç) (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994), 15.

⁴⁶ Anay, “Çağdaş Arap düşüncesi üzerine”, 9.

⁴⁷ İsmâ‘îl en-Neşâşîbî, *el-'Arebîyyetü ve şâîruhâ'l-ekber*, Ahmed Şevkî (Kahire: Mat'batü'l-Meârif, 1928), 30.

⁴⁸ Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/15.

⁴⁹ Dayf, *el-Fen ve mezâhibuhu fi 'ş-şi'ri 'l-'Arabî*, 513-514.

⁵⁰ Dayf, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-muâsır fi Mısır*, 30.

imkânı elde etmiş, klasik ve modern dönemde yazılan edebî metinlere ulaşarak gerekli istifadeyi sağlayan bilgileri elde etmiştir.⁵¹

Matbaayla nesirde olduğu gibi şiir de toplumla buluşarak yeni bir ivme kazanma imkanına kavuşmuştur. Buna ek olarak günlük çıkan gazeteler sayesinde yazılan edebî metinler -şiir veya nesir- yalnızca aristokratik tabakaya mahsus olmaktan çıkarak halkla buluşmuş ve halkın demokrat olma yolunda ilerlemeye başlamasıyla bu alandaki *nahda* hareketi de hız kazanmaya başlamıştır.

Kısacası yukarıda da geçtiği üzere Arap âleminde gerçek anlamda *nahda* hareketinin liderliğini Mısır yapmıştır.⁵² Gerek konumu itibariyle gerekse de Avrupa ile olan karşılıklı ilişkileri Mısır'ı burada güçlendirmiştir. Öte yandan hem nüfus bakımından kalabalık olması hem de köklü bir medeniyet tarihine sahip olması da bunda etkili olmuştur.⁵³

Bu dönemde; Medresetü'l-İhya, Dîvân Grubu, Apollo ve Mehcer Ekolü ortaya çıkan belli başlı ekollerdir.

3.1. Medresetü'l-İhya

Avrupa'da bilim alanında gerçekleşen reformlar, beraberinde edebiyatı da geliştirmiş farklı edebi ekollerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Öte yandan Batı, yaptığı işgal ve savaşlar neticesinde diğer halkların edebiyatlarını, ilmini ve kültürünü küçümsemiş, adeta bu alanda onlara meydan okumuştur.

Arap edebiyatçıları bu meydan okumalara karşı koymak için eskiyi canlandırma yolunu seçmişlerdir.⁵⁴ Yazarlar batının bu meydan okumalarına kendi edebiyatlarının en parlak dönemi kabul edilen Câhiliye ve Abbâsi şiirini canlandırmakla karşı koyabileceklerini,⁵⁵ iddia ederek klasik dönemi canlandırmakla bunu başarabileceklerine inanmış,⁵⁶ aynı zamanda da bununla çağın ihtiyaçlarına uygun eserler vermenin mümkün olabileceğini varsayarak bu yolu takip etmişlerdir. Bu bağlamda Medresetü'l-İhya, Arap âleminde ilk olmanın yanında en geniş hareket olma özelliğine de sahiptir. Ayrıca bu ekolün/medresenin öncüleri aynı

⁵¹ Dayf, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-muâsır fî Mısır*, 31-32.

⁵² Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/76.

⁵³ el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-hadîs*, 20.

⁵⁴ Görgün, "Mısır (Osmanlı Dönemi. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a girişinden Mehmed Ali Paşa'nın valiliğine kadarki Mısır tarihi)", 29/580.

⁵⁵ Dayf, *el-Fen ve mezâhibuhu fî 'ş-şi'ri'l-'Arabî*, 513-514.

⁵⁶ Heykel, *Tatavvuru'l-edebî'l-hadîs fî Mısır*, 46-47.

zamanda modern edebiyatın da önder şahsiyetleridir.⁵⁷ Diğer taraftan bu şahsiyetlerden sonra gelenler doğrudan veya dolaylı olarak bu ekol edebiyatçılarından etkilenme neticesinde yeni hareketler kurmuşlardır.

Bu ekolün ortaya çıkmasını etkileyen başkaca unsurlar da olmuştur. Islah hareketleri, Avrupa'yla olan kültürel etkileşim, Suriye ve Lübnan Hristiyanlarının Mısır'a yerleşip kendi kültür merkezlerini kurması, Urâbî Paşanın sömürgeye/sömürgeciliğe karşı yaptığı ayaklanma gibi etkenler de bu ekolün ortaya çıkmasında etkili olmuştur.⁵⁸ Öte yandan Arap milliyetçiliğinin başlaması da bu ekolün ortaya çıkmasında önemli bir etken olarak zikredilebilir.⁵⁹

Arap edebiyatının aslına dönmesi gerektiğini savunan bu akımın sahiplerine göre matbaanın da gelmesiyle daha önce olmadığı kadar şiir ve divanlar basılmıştır.⁶⁰

Bu ekol sahipleri sadece dil ve şekil bakımından değil içerik bakımından da klasik dönem şâirleri takip ve taklit etmekle, şiirin zayıf üslup, yapay lafız ve yüzeysel manalardan kurtulması gerektiğini ilke edinmişlerdir.⁶¹ Bu yüzden onlar, klasik Arap şiirini okumaya yoğunlaşmış, temalarını işlemiş, kalıplarını kullanmışlardır. Yazdıkları kasidelerde uygun bedi sanatlarını da kullanarak okuyucuyu etkilemeyi de ihmal etmemişlerdir. Bu bağlamda ihya temsilcilerini eski edebiyatçılardan ayıran en temel özellik, şiirlerinin yalnızca fertlere değil aynı zamanda topluma yönelik olması, Mısır ve diğer Arap toplumlarını da şiirlerinde işlemeleridir.⁶²

Bazı eleştirmenler modern Arap edebiyatındaki bu yeniliğe rağmen modern dönemde yaşayan şâirlerin klasik dönemde yazılan kasidelerin taklit edilmesinin kabul edilemez olduğunu savunmuştur. Onlara göre bunun tek bir açıklaması vardır. O da modern şâirlerin, aklı küçümsemesidir. Zira klasik şiirde hayal ön planda olduğundan bu şekilde beyit yazmak çok daha rahattı. İşte bu eleştirmenlere göre Batı ile Arap şâirler arasındaki temel farkın bundan kaynaklandığını savunmuşlardır.⁶³

⁵⁷ Muhammed Mendûr, *Fennu's-şi 'r* (Kahire: Müesset Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2019), 77.

⁵⁸ el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-hadîs*, 67-68.

⁵⁹ Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısır*, 48-49.

⁶⁰ Durmuş, “Şiir”, 39/152.

⁶¹ Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/301-302.

⁶² Rahmi Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi* (İstanbul: Vadi yayınları, 2004), 14-15.

⁶³ Hüseyin, *Hâfiz ve Şevkî*, 95-96.

Bu ekolün ilk temsilcisi Mahmûd Sâmî el-Bârûdî'dir. (ö.1322/ 1904) o, edebiyatta iki şeyi amaçlıyordu: birincisi modern dönem şâirlerini yapmacıktan ve modası geçmiş kalıplarından kurtarmak, ikincisi ise şiir zevkinden yoksun Avrupa şiirini değil de Arap şiirini rol model almaktı.⁶⁴ Ancak gerçek anlamda bu ekolün temsilcisi Ahmed Şevkî'dir. (ö.1351/1932) O, aldığı eğitim neticesinde bu dönemin/ekolün en güzel örneklerini vermiştir. Ayrıca Hâfız İbrâhîm (ö. 1351/1932), İsmâîl Sabrî (ö. 1342/1923) Ahmed Muharrem (ö. 1365/1945) Veliyyüddîn Yeken (ö. 1340/1921) de ekolün en önemli temsilcileri arasında sayılır.⁶⁵ Modern Arap edebiyatı şâirlerinin şiire getirdiği önemli yeniliklerden biri de tiyatro eserlerini Arap edebiyatına kazandırmasıdır.⁶⁶

Bu gurubun temsilcileri şiirlerinde genelde Arap ülkeleri özelde de Mısır halkını ilgilendiren bütün meseleleri kendilerine konu edinmiş ve yazdıkları şiirlerde bunları dile getirmişlerdir.⁶⁷

3.2. Dîvân Ekolü

Bu ekol bir önceki Medresetü'l-İhya'ya karşı tepki olarak ortaya çıkmış,⁶⁸ eski kalıpların kullanılmaması gerektiğini savunarak,⁶⁹ bu gibi şiirlerin modern çağın beklentilerine cevap vermekten uzak olduğu iddiasıyla onları şiddetle eleştirmiştir. Bu akımın sahipleri aslında bir şiir ekolünden çok eleştirel alanda Arap şiirinin gelişmesinde önemli rol üstlenmişler.⁷⁰

Bu ekolün ortaya çıkış amacı, klasik kalıpların modern döneme ayak uydurmaktan uzak olduğu tezidir. Ancak burada dikkat çeken husus; bir halkın düşünce yapısını değiştirip onun yerine başkalarından alınan kültürü yerleştirmenin kolay olmadığıdır. Öte yandan bu iddia boşuna harcanan bir çaba olarak değerlendirilmiştir.⁷¹ Zira bu ekol müntesiplerinin yazdığı kasideler incelendiğinde batı tarzı kalıplara sahip olduğu gözlemlenmektedir.⁷² Bir milletin

⁶⁴ Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, 13.

⁶⁵ Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/48.

⁶⁶ el-Fâhûrî, *Târîhu 'l-edebi 'l-'Arabî*, 934.

⁶⁷ Heykel, *Tatavvuru 'l-edebi 'l-hadîs fî Mısır*, 112; el-Fâhûrî, *Târîhu 'l-edebi 'l-'Arabî*, 931.

⁶⁸ el-Atvî, *el-Edebü 'l-'Arabîyyi 'l-hadîs*, 86.

⁶⁹ Heykel, *Tatavvuru 'l-edebi 'l-hadîs fî Mısır*, 148.

⁷⁰ Durmuş, "Şiir", 39/153.

⁷¹ Dayf, *el-Fen ve mezâhibuhu fî 'ş-şi 'ri 'l-'Arabî*, 515.

⁷² Dayf, *el-Fen ve mezâhibuhu fî 'ş-şi 'ri 'l-'Arabî*, 516.

mirasını kökten reddederek/kaldırarak onun yerine yabancı menşeli bir tarzı yerleştirmek yanlış olduğu gibi başarılı olması da çok zor olarak değerlendirilmiştir.⁷³

Hâlil Muṭrân (ö. 1369/ 1949) ve İngiliz romantik şâir ve eleştirmenlerden etkilenen akımın sahipleri,⁷⁴ tek tip kafiye karşı çıkmış, şiirin ancak serbest vezinle halkın ihtiyaçlarına cevap verebileceğini savunmuşlardır.⁷⁵ Fakat bununla birlikte Abbâsi dönemi şiirinden uzak kalamadıkları da görülmektedir.⁷⁶

Dîvân ekolünde Arap ve İngiliz edebiyatını mezcetme yolunda çaba sarf edilmiş, şiirde günlük kalıplar kullanılmıştır. Hayal ve tasvire geniş imkânlar sunulmuş, klasik kalıplar reddedilmiştir.⁷⁷ Şiirin daha iyi anlaşılması için başlık koymak, siyasi ve sosyal olaylardan uzak durmak, tören şiirlerine yönelmemek vb.⁷⁸ konular bu ekolün özellikleri arasında sayılmaktadır. Bununla birlikte anılan özelliklere ne kadar bağlı kaldıkları ise tartışmalıdır. Zira karşılaştıkları zorluklar onları tamamen eskiden ayıramadığı gibi zaman zaman karşı oldukları tören ve benzeri şiirler söylemekten, klasik ekolün gölgesinde kalmaktan kurtulamamışlardır. Bazen de onları taklit etmişlerdir. Dolayısıyla da gerçek anlamda bağımsız eserler ortaya koydukları tartışma konusu olmuştur.⁷⁹ Bu sebeple iddia ettiklerini pratiğe aktarmakta zorlanmışlardır.

Bu ekolün diğer bir özelliği de Medresetü'l-İhya Ekolü'ne karşı şiddetli edebi tenkitlerde kendini göstermiştir. Özellikle Abbâs Mahmûd Akkâd'ın (ö. 1383/1963), Ahmed Şevkî ve Hafız İbrahim'i yapmacık şiirle itham etmesi, diğer divan ekolü üyelerinin de katılmasıyla alevlenmiş, adeta bir edebi savaşa dönüşmüştür. Bu ekol edebiyatçıları yazdıkları şiirleri dîvân olarak basmış, dîvânların mukaddimelerinde bağlı oldukları ekolü övmüş klasik tarzda yazan şâirleri hakaret derecesinde yermiş, kötülemişlerdir.⁸⁰

Kısacası bu ekolün kurucuları ilk olarak İngiliz ekolü olarak ortaya çıkmış daha sonra bu ekol, Abbâs Mahmûd Akkâd ve İbrâhim Abdülkâdir el-Mâzinî'nin (ö. 1369/1949) birlikte

⁷³ Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/48.

⁷⁴ Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısır*, 148.

⁷⁵ Görgün, "Mısır (Osmanlı Dönemi. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a girişinden Mehmed Ali Paşa'nın valiliğine kadarki Mısır tarihi)", 29/480.

⁷⁶ Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, 17.

⁷⁷ Muhammed Zekî el-İşmâvî, *A'lâmü'l-edebi'l-'Arabi'l-hadîs* (el-İskenderiye: Dârü'l-Ma'rifetü'l-Câmi'iye, 2000), 53-54.

⁷⁸ el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 85-86.

⁷⁹ Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısır*, 164-165.

⁸⁰ Hilmi Bedir, *eş-Şi'rü'l-mütercem ve harektü't-tecdîd fî ş-şi'ri'l-hadîs* (Kahire: Dârü'l-Meârif, 1991), 173-174.

kaleme aldıkları ve iki ciltten oluşan *ed-Dîvân fi'n-Nakd ve'l-Edeb* adlı kitabın 1921-1922 yılları arasında neşrine müteakip Dîvân Grubu adını almıştır.⁸¹ Dolayısıyla ortaya çıkan bu yeni akım batı menşeli olarak ortaya çıkmış ve özellikle de yukarıda ifade edildiği gibi İngiliz edebiyatından etkilenmiştir.⁸²

Bu grubun en önemli kurucuları Abdurrahman Şükrî (ö. 1378/1958), Abbâs Mahmûd Akkâd ve İbrâhim Abdülkâdir el-Mâzinî'dir.

3.3. Apollo Ekolü

İngilizlerin Mısır'dan çekilmesiyle Mısır edebiyatında canlanmalar yeniden hız kazanmış, ülkenin bağımsızlığına kavuşması neticesinde yeni bir şiir ekolü olan Apollo ekolü edebi alanda ortaya çıkmıştır.⁸³ Bu akımın fikir babası Ahmed Zeki Ebû Şâdî'dir (ö.1375/1955).⁸⁴ O, Eylül 1932 de Kahire de bu ekolün kurulduğunu ilan etmiş ve hedeflerini de şöyle belirleyip ilan etmiştir:

- Arap şiirini yüceltmek ve şâirlerin çabalarını onurlu bir şekilde yönlendirmek.
- Şâirlerin maddi, edebi ve sosyal seviyelerini yükseltmek, onların çıkarlarını, haysiyetlerini korumak.
- Şiir dünyasında sanatsal reformu desteklemek.⁸⁵

Ekolün özellikleri arasında serbest kafiye kullanma, şiirde kadın, sevgi, şikâyet, ⁸⁶ tabiat, maziye özlem, toplumun özünü ortaya çıkarma, siyasi ve vatan şiirlerden uzak durmak gibi temaları kullanmak sayılabilir.⁸⁷ Diğer yandan ekolün ilk başkanı ve kurucuları şiir konusunda farklı görüşlere sahiptiler. Ahmed Şevkî klasik geleneğe bağlı şiir söyleme taraftarıyken Ebû Şâdî bunun aksini düşünmekteydi. Fakat bu görüş ayrılığı onları aynı amaç uğruna hizmet etmeye engel olmamıştır.⁸⁸

Ebû Şâdî bu ekol başkanlığına kendisinden sonra Ahmed Şevkî'yi getirmiştir. Aynı yıl Apollo dergisinin ilk sayısını çıkarmıştır.⁸⁹ Bu dergi iki yıl boyunca düzenli olarak her ay

⁸¹ el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-hadîs*, 83.

⁸² Dayf, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-muâsır fî Mısır*, 58.

⁸³ Dayf, *Târîhu'l-Edebî'l-Ârabî (Âsru'd-duveli ve'l-imârât- Mısır)*, 70.

⁸⁴ Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/42.

⁸⁵ Muhammed Mendûr, *eş-Şi'rü'l-Mısırî ba'de Şevkî* (Kahire: Mektebetü Nehdeti Mısır, tzs), 124.

⁸⁶ el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-hadîs*, 92.

⁸⁷ Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/42.

⁸⁸ Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, 20.

⁸⁹ eş-Şerkâvî vd, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-hadîs*, 40.

yayımlanmaya devam etmiştir. Yayın hayatı kısa sürmesine rağmen sadece modern Arap şiirine değil diğer ekollerin aksine üniversiteler yoluyla batı edebiyatına da etki etmiştir.⁹⁰

Derginin başına getirilen Şevkî'nin aynı yılın ekim ayında vefat etmesi üzerine yerine Hâlîl Mutrân (ö. 1369/1949) getirilmiş ve Mutrân, derginin yayın hayatının sonuna kadar bu görevine devam etmiştir.⁹¹ Bu dergi yayın hayatına başlarken kapılarını başta şâirler olmak üzere bütün edebiyatçılara açık olacak şekilde bir ilke benimsemesi,⁹² edebi tenkit üzerine yoğunlaşması bakımından bir ilke imza atarak bu alanda öncü olma özelliğine de sahiptir.⁹³

Apollo ekolünün diğer önemli üyeleri arasında; Ahmed Muharrem (ö. 1365/ 1945) ve Mustafa Sâdık er-Râfi'î (ö. 1356/ 1937) yer almaktadır.⁹⁴

3.4. Mehcer Ekolü

Arap toplumunun Batıyı tanınmasıyla beraber aydın olarak tavsif edilen bazı şahsiyetler, ülkelerinin güvenli olmaması, siyasi baskıların çoğalması,⁹⁵ ekonomik buhranların yaşanması gibi sebeplerden dolayı vatanlarını terk edip göç etmek zorunda kalmışlardır.⁹⁶ Bunların özellikle Suriye ve Lübnan'dan, Kuzey ve Güney Amerika ülkeleri olan, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Venezüella, Brezilya, Arjantin, Şili ve Meksika gibi ülkelere gitmeleri Mehcer ekolünün oluşmasının temellerini atmıştır.⁹⁷ Aralarında çok sayıda şâir ve edebiyatçının da bulunduğu bu aydınlar gittikleri bu ülkelerde kendi edebiyatlarını özgür bir şekilde ortaya koyma fırsatını bulmuşlardır.⁹⁸

Bu akım Amerika kıtasında 1900 yıllarda yavaş yavaş Arap edebiyatını ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bu ekol içerisinde önemli ve bu ekolün fikir babası diye nitelendirilen üç isim ön plana çıkmıştır. Bunlar: Cibrân Halîl Cibrân (ö. 1350/1931), Mihâil Nuayme (ö. 1409/1988) ve Emîn er-Reyyânî'dir (ö. 1359/1940).⁹⁹ Bu şahsiyetler daha sonra gelecek nesiller üzerinde derin etkiler bırakarak bu alanda öncü olmuşlardır. Bu aydınlar yerleştikleri

⁹⁰ Şevkî Dayf, *el-Fen ve mezahibuhû fi 'n-nesri 'l-'Arabi* (Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 1987), 71-72.

⁹¹ Dayf, *Târîhu 'l-edebi 'l-Ârabî*, 70.

⁹² Mendûr, *Fennü 'ş-şi'r*, 84.

⁹³ Mesa'd b. İd el-Âtvî, *eş-şi'rü 'l-'Arabiyyi 'l-hadîs* (Tebük: el-Elûke, 2009), 81-82.

⁹⁴ el-Atvî, *el-Edebü 'l-'Arabiyyi 'l-hadîs*, 91-92.

⁹⁵ Hüseyin Yazıcı, "Mehcer Edebiyatı" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/364.

⁹⁶ Andaç, *Sürgün edebiyatı, edebiyat sürgünleri*, 205.

⁹⁷ Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/42-43.

⁹⁸ Muhammed Abdulmun'im Hafâcî, *Harakâtü't-tecdîd fi 'ş-şi'ri 'l-'Arabiyyi 'l-hadîs* (İskenderiye: Dârü'l-Vefâ' li'dünya't-Tıbbâ'a ve'n-Neşr, 2001), 174.

⁹⁹ Andaç, *Sürgün edebiyatı, edebiyat sürgünleri*, 209.

lkelerde kendi edebiyatlarını kurdukları dernekler sayesinde canlandırıp zgn bir edebiyatın ortaya çıkmasına katkı sağlamışlardır.¹⁰⁰

Mehcer edebiyatının temsilcileri Arap dili ve edebiyatını canlandırmak, yenilikler ortaya çıkarmak,¹⁰¹ klasik edebiyatı terk etmek, yazılan edebi metinleri bir araya getirmek, toplumsal ve dini özgürlükleri savunmak, iyimser olmak gibi ilkeleri savunmuşlardır.¹⁰²

Bu ekolün ne çıkan en temel prensibi/ilkesi dinî hürriyeti savunmak olmuştur. Bu ilke beraberinde birçok tartışmayı da alevlendirmiş, din ve din adamlarına karşı düşüncelerini açık bir şekilde ifade eden Cibrân Halîl Cibrân ve Emîn er-Reyhn yazdıkları bazı düşünceleri sebebiyle dinsizlikle itham edilmiş ve bu ikisi Katolik edebiyatçılar tarafından protesto edilmiştir. Grubun diğer öncüsü olan Mihl Nuayme onlarla aynı düşüncede olduğu halde din ve din adamlarına karşı diğer iki arkadaşı gibi şiddetli bir dil kullanmamış aksine fikirlerini daha yumuşak bir dille ifade etme yolunu seçmiştir.¹⁰³

Hayatı ve toplumu bütün yönleriyle en ince detaylarına kadar tasvir etmek, mehcer edebiyatını Ortadoğu Arap edebiyatından ayıran en temel özelliklerdendir. Arap mehcer edebiyatının Ortadoğu Arap edebiyatının gelişmesi, çeşitlilik kazanıp zenginleşmesi, modern dünya edebiyatları arasında yer edinmesine olumlu katkıları olmuştur. Bu nedenle ekol müntesipleri, Arap edebiyatından ayrı olarak değerlendirilmemiştir.¹⁰⁴ Ortadoğu’dan binlerce kilometre uzakta da olsa Arap edebiyatının bir parçası olarak kabul edilmiştir. Günümüzde mehcer ekolü sadece, eskiden bu alana kazandırdığı yapıtlarıyla etkisini sürdürmektedir.¹⁰⁵

Mehcer edebiyatının ne çıkan temsilcilerinden biri de İly Eb Mzi’dir (.1377/1957).

¹⁰⁰ Mendûr, *Fenn ’ş-şî’r*, 82.

¹⁰¹ el-Atv, *el-Edeb ’l-’Arabiyyi ’l-hadîs*, 129-130.

¹⁰² Andaç, *Sürgün edebiyatı, edebiyat sürgünleri*, 210-211.

¹⁰³ Yazıcı, “Mehcer Edebiyatı”, 28/367.

¹⁰⁴ Hafâcî, *Harakâtü ’t-tecdîd fi ’ş-şî ’ri ’l-’Arabiyyi ’l-hadîs*, 189.

¹⁰⁵ Yazıcı, “Mehcer Edebiyatı”, 28/367.

I. BÖLÜM

AHMED ŞEVKÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1. Ahmed Şevkî'nin Hayatı

Tam adı Ahmed b. Ali b. Şevkî'dir,¹⁰⁶ adını taşıdığı dedesi Osmanlı döneminde Kavalalı Mehmet Ali Paşa döneminde sarayda üst düzey memur olarak çalışan Türk asıllı biridir.¹⁰⁷ Anne tarafından dedesi ise Ahmet Hilmi Bey adında birisi olup,¹⁰⁸ Anadolu'nun Niğde şehrinden Mısır'a göç etmiştir. Şâir nesebinde birçok unsurun bulunmasının kendisi için bir zenginlik olduğunu ifade etmiş, kendisini Arap, Türk, Kürt, Çerkez ve Yunan olarak tanımlamıştır.¹⁰⁹

Ahmed Şevkî'nin adı anılınca akla ilk olarak Arap edebiyatında isimleri öne çıkan şahsiyetlerle beraber anılır. Zira ismi farklı zaman dilimlerinde meşhur olan edebiyatçı ve şâirlerle beraber zikredilen Şevkî, özelde de Abbâsi döneminde yaşayan ve ünü asırları aşan şâirlerle birlikte anılır.¹¹⁰

Doğum tarihi hakkında farklı rivayetler olsa da konu ile ilgili çalışan Arap edebiyatı tarihçilerine göre 1868 yılında Mısır'ın başkenti Kahire de dünyaya gelmiştir.¹¹¹ Üç yaşında Hidiv İsmail'in (ö.1312/1895) azatlı cariyesi olan anneanesi tarafından saraya götürülmüştür.¹¹² Ancak gözlerini devamlı olarak yukarıya diktiği görülen küçük çocuk Ahmed'in bu halini gören paşa sebebini sormuş,¹¹³ onun sürekli bu şekilde olduğunu kendisine haber verilince, yere altın fırlatarak aşağıya bakmasını sağlamıştır. Tedavinin bu şekilde mümkün olduğu kendisine anlatılınca paşa, onu devamlı yanına getirmelerini istemiş ve bundan sonra Ahmed Şevki sarayda kalıp orada yetişmiştir.¹¹⁴

¹⁰⁶ Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dârü'l-'İlm li'l-Melâyin, 2002), 1/136; Ömer Rıdâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 1/153.

¹⁰⁷ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, 1/153.

¹⁰⁸ Ahmet Kâzım Ürün, *1868-1932 Mısır'da Türk Bir Şair Ahmet Şevki* (İstanbul: Kaknüs yayınları, 2002), 47.

¹⁰⁹ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, 1/153; Dayf, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-muâsır fî Mısır*, 110.

¹¹⁰ Ahmed Dervîş, *Medhal ile'l-edebi'l-'Arabîyyi'l-hadîs* (Kahire: el-Elûke, 2008), 135.

¹¹¹ Bu konudaki ihtilaflar için bkz. Mâhir Hasan Fehmî, *Ahmed Şevkî* (Kahire: el-Heyetü'l-'Amme li't-Te'lifi ve'n-Neşr, 1969), 9.

¹¹² Hidiv Farsça bir kelime olup kral anlamındadır. Bu unvan Osmanlı devleti tarafından 1867 yılından itibaren Mısır valilerine verilmiş ve 1914 yılına kadar devam etmiştir. Muhammed et-Tüncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fî'l-edeb* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 1999), 1/395.

¹¹³ Dervîş, *Medhal ile'l-edebi'l-'Arabîyyi'l-hadîs*, 135.

¹¹⁴ Şevkî Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs* (Kahire: Mektebetü'l-Üsre, 2010), 10.

Dört yaşına gelince o günün âdeti üzere mahalle mekteplerinden biri olan Şeyh Salih'in el-Küttâb isimli mektebine gönderildi.¹¹⁵ Bu mektebi tamamladıktan sonra ilköğretim ve ortaöğretimi tamamlamış, daha sonra Kahire'de yeni açılan hukuk fakültesine kaydolmuştur. Ancak bu bölümü sevmediği için aynı fakültede tercüme bölümü açılınca oraya geçerek oradan mezun olmuş,¹¹⁶ ve son açılan bölüm sayesinde iyi derecede Fransızca öğrenmiştir.¹¹⁷

O, daha okul çağındayken şiir kabiliyeti ortaya çıkmış, arkadaşlarıyla bu konuda yarışmıştır. Hepsinden daha üstün olduğunu kanıtlamak için bazı deneme denilebilecek tarzlarda beyitler yazmıştır. Onun yazdığı şiirlerden biri aşağıdadır:

إِفْرِيقِيَا قِسْمٌ مِّنَ الْوُجُودِ فِي شَكْلِهِ أَشْبَهُ بِالْعُنُقُودِ

Şeklen daha çok salkıma benzeyen Afrika varlıktan bir bölümdür. ¹¹⁸

Ahmed Şevkî'nin bu hırsı ileride onun saray şâiri olacağının bir işareti olmuş ve o, ileriki hayatında bu amacına ulaşmıştır. Sadece sarayın değil, diğer bütün Arap dünyasının gözü kulağı ve şâiri olmuştur.¹¹⁹

Fıtratında var olan şiir kabiliyetinin ortaya çıkıp gelişmesinde Arapça hocası olan ve zaman zaman Hidiv Tevfik (ö.1310/1892) için methiyeler yazan Şeyh Muhammed el-Beysûnî'nin büyük bir etkisi olmuştur.¹²⁰ Şevkî de hocasının yolundan ilerleyip el-Vekâiu'l-Mısriyye gazetesinde Tevfik Paşa için methiye şiirleri yayımlandıktan sonra sarayda memur olarak vazifelendirilmiş, hayatının kalan kısmında aristokratik bir şekilde sürdürme serüveni de bu şekilde başlamıştır. O, yetişme döneminde yazdığı şiirlerini dönemin önemli şâirleri arasında yer alan İsmâil Sabri Paşa'ya (ö.1350/1932) arz edip onayını aldıktan sonra yayımlanması için ilgili yere gönderirdi.¹²¹

¹¹⁵ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, 1/153; ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 500.

¹¹⁶ Abbâs Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî* (Kahire: Şeriketu Mektebetü ve Matba'tü Mustafâ el-Halebî ve Evlâduh, 1951), 41; el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 980.

¹¹⁷ Ürün, *Ahmet Şevki*, 48.

¹¹⁸ Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 11.

¹¹⁹ Yusuf Uralgiray, "Ahmed Şevkî", *Doğu Dilleri Dergisi* 1/4 (1970), 216.

¹²⁰ Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 14.

¹²¹ Ahmed el-İskenderî vd, *el-Mufasssal fî târîhi'l-edebi'l-'Arabî* (Kahire: el-Mektebetü'l-Emîriyye, 1936), 2/356; Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/2/79.

Saraydaki görevinden kısa bir süre sonra Hidiv Tevfik tarafından yarım bıraktığı hukuk eğitimini tamamlamak, giderleri hazine tarafından karşılanmak üzere yurt dışına Fransa'ya gönderildi.¹²² Hukuk eğitimini, iki yıl boyunca Fransa Montepellier, iki yıl da Paris Üniversitesinde alarak tamamladı.¹²³

Yurt dışında kaldığı süre içerisinde birçok yer dolaşan Ahmed Şevkî, Batı edebiyatını ve edebiyatçıları yakından tanıma fırsatı yakalamış, onun bu tecrübesi edebi kişiliğini geliştirmiş ve fikir hayatını etkilemiştir.¹²⁴

Burada şuna dikkat çekmekte fayda vardır. Şâirimiz, dini eğitim almaktan ziyade modern eğitim yolunu seçmiştir.¹²⁵ Tahsilini bitirdikten sonra Mısır'a dönmüş ve sarayda divan memuru olarak tayin edilmiştir. 1894 yılında Mısır'ı temsil etmek üzere İsviçre'nin Cenevre kentinde yapılan Müsteşrikler kongresine katılan Şevkî, Mısır'ın tarihi, edebiyatı ve diğer yönlerini de açıklayan 292 beyitten oluşan “*Kibâru'l- Havâdis fî Vâdi'n-Nîl*”¹²⁶ başlıklı şiirini bu toplantıda okumuştur.¹²⁷

Hidiv Tevfik'in ölümünden sonrada yerine geçen oğlu Hidiv II. Abbâs Hilmi (ö. 1364/1944) tarafından da himaye edilen Şevkî, Hidiv Tevfik tarafından şâire verilen resmi şâir statüsünü devam ettirmiştir.¹²⁸ O, oğul Abbâs döneminde şiirleriyle sarayın politikalarını destekleyici tarzda şiirler yazmayı tercih etmiş, Hidivin şâiri lakabını almıştır.¹²⁹

Ahmed Şevkî bu süre zarfında zengin bir kadın olan Saliha isminde bir bayanla evlenmiş, ondan Hasan, Hüseyin ve Emine adında üç çocuk sahibi olmuştur.¹³⁰ Hanımının da servetini kendi kazandığına ekleyerek rahat ve konforlu bir ev ve araba alan şâir, hizmetçiler de tutarak I. Dünya savaşının başlamasına dek rahat bir hayat yaşamıştır.¹³¹ Aldığı eve de

¹²² Azmi Yüksel, “Ahmad Şavkî (Bu yazı M.M. Badawi'nin ‘A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry’, (Cambridge 1975) adlı kitabının 29-42 sayfalarından tercüme edilmiştir.)”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi Yayınları* 41/1-2 (1987), 479.

¹²³ Ahmed Muhammed el-Hûfî, *Vataniyyet Şevkî* (Kahire: Mektebetü Nehdeti Mısır, 1969), 75.

¹²⁴ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1/153; Uralgiray, “Ahmed Şevkî”, 214.

¹²⁵ Dayf, *Şevkî, şâiri'l-'asri'l-hadîs*, 11.

¹²⁶ Kasidenin tamamı için bk. Ahmed Şevkî, *eş-Şevkiyyât* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 2006), 1/17.

¹²⁷ Muhammed Mendûr vd, *A'lâmü's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs* (Beyrut: el-Mektebetü't-Ticâriyye, 1970), 35; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 136.

¹²⁸ Mendûr vd, *A'lâmü's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 35.

¹²⁹ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 980.

¹³⁰ Ahmed Abdulvehhab, *İsnâ 'aşere âmen fî sühbeti Emîrû's-Şu'arâ* (Kahire, 1932), 73.

¹³¹ Ürün, *Ahmet Şevki*, 49.

hayranı olduğu Abbasi Şâiri Ebû Nüvâs el-Hasen b. Hânî'nin (ö. 198/813) ismini vererek evini, Kerem'e b. Hânî diye adlandırmıştır.¹³²

Sarayda bulunduğu süre içinde önemli mevkilere gelmiş, adeta sarayın resmi sözcüsü olmuş,¹³³ Hidiv İsmail tarafından büyük ikram gören şâirin saraydaki bu konumunu bilen ihtiyaç sahipleri isteklerini vali yerine ona iletmeyi ve ondan yardım almak için evinin önünde adeta nöbet tutmayı adet edinmişlerdir.¹³⁴ Ancak saray hayatının bu safhasında Şevkî, halktan kopuk bir şekilde yaşam tarzı yaşamayı tercih etmiştir.¹³⁵ Dünya nimetlerinden çokça faydalanmış, halkın içinde bulunduğu sıkıntılarla ilgili şiir yazmamıştır. O, ailesine düşkün çocuklarıyla şakalaşan, onlara değer veren bir baba portresi çizmiş, yanında çalışan hizmetçilerine de aynı şekilde davranmıştır.¹³⁶

Şâir'in hayatı bu tarzda rahat ve mutlu bir şekilde devam ederken I. Dünya savaşı patlak vermiştir. O sırada Mısır Hidivi Osmanlı devletinin başkenti İstanbul'dadır. Bundan faydalanan İngiliz'ler Mısır yönetimine el koyar, İsmail'i azledip yerine amcası Hüseyin Kâmil'i (ö.1336/1917) sultan olarak atarlar. Bunun üzerine Şevkî, İngiliz siyasetinin aleyhinde şiirler yazmış,¹³⁷ eski yönetimi öven şiirler kaleme almıştır. Bu sebeple de 1915 yılında İspanya'ya sürgüne gönderilmiştir.¹³⁸ Onun sürgün edilmesi hocası Mahmûd Sâmî el-Bârûdî gibi bir siyasi görüş neticesinde olmayıp nazm ettiği şiirler sebebiyle olmuştur.¹³⁹

Şevkî sürgünde kaldığı süre içinde maddi ve manevi anlamda sıkıntılar çekmiştir.¹⁴⁰ Bu dönemde vatan özlemi ve Müslümanların kaybettiği Endülüs üzerine şiirler yazmış, ¹⁴¹ bir an önce memleketine geri dönme arzusu içerisinde olmuştur. Yine sürgünde 1500 beyite yakın İslâm tarihi ve devletlerinin tarihine dair *Duvelü'l-'Arab ve Uzemâu'l-İslâm* ismiyle bir eser kaleme almış ve daha sonra bu manzume müstakil bir şekilde basılmıştır. Ayrıca o, *Emiretü'l-Endülüs* hikâyesini de burada kaleme almıştır.¹⁴²

¹³² Hüseyin Şevkî, *Ebî Şevkî* (Kahire: Mektebetü'n-Nehdeti'l-Mısriyye, 1947), 3.

¹³³ Hüseyin Mucîb el-Misrî, *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl* (Kahire: ed-Dârüs-Sekâfiyye li'n-Neşr, 1999), 59.

¹³⁴ Şevkî, *Ebî Şevkî*, 14; Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/87.

¹³⁵ Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 22.

¹³⁶ Abdulvehhab, *İsnâ 'aşere âmen fî sühbeti Emîrû's-Şu'arâ*, 33-35.

¹³⁷ Bu konuda yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/135.

¹³⁸ Şevkî, *Ebî Şevkî*, 29; Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 31.

¹³⁹ Yüksel, "Ahmad Şavkî", 284.

¹⁴⁰ Şevkî, *Ebî Şevkî*, 43.

¹⁴¹ Sürgünde vatan özlemi ile ilgili şiirler bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/43 ve 2/ 101.

¹⁴² Ahmed Şevkî, *Duvelü'l-'Arab ve üzemâu'l-İslâm* (Kahire: Müessesetü Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2012).

Sürgünde kaldığı süre içerisinde Hidiv İsmail Şevkî'ye mektupla, şayet dilerse kendisini yanına alırdabileceğini iletmış, fakat şâir bu teklifi nazikçe reddetmiştir. Bu safhayı bazı Arap edebiyatı yazarları Şevkî'nin hayatında yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul etmişlerdir.¹⁴³

Ahmed şevkî, Sürgünde kaldığı beş yıl boyunca Endülüs tarihi hakkında kitaplar okumuş, bu ülke hakkında önemli bilgiler öğrenmiştir. Ayrıca Endülüs devleti edebiyatını da ihmal etmemiş, edebiyatçılarına özel ilgi göstermiş, fakat onlar içerisinde özellikle meşhur şâir İbn Zeydûn'dan (ö. 463/1071) çok etkilenmiştir.¹⁴⁴

Sarayda kaldığı süre içinde halktan uzak bir hayat yaşamayı benimsemiş olan Ahmed şevki 1919 da savaşın bitmesi ile Mısır'a dönmüş, özlediği vatanına kavuşmuştur. Halkın sömürgeciliğe karşı başlattığı mücadelede ödediği bedeller neticesinde geline nokta gözüyle görmüş, gençlerin sürgün dönüşü kendisini omuzlarda taşıyarak bir kahraman gibi karşılaması,¹⁴⁵ saray kapılarının da kendisine kapalı olması sebebiyle önceden aristokratik olarak devam ettirdiği hayatını bir kenara bırakıp halkın duygularına tercüman olan bir şâir olmuştur.

Sürgünün, Şevkî için hayatının yeni bir aşamasına geçmesine vesile olduğu bütün Arap yazarlar tarafından kabul edilen bir gerçektir. Bu bağlamda şâirin acı da olsa yaşadığı tecrübenin sanatını özgür bir şekilde icra etmesine zemin hazırladığı ve gerçek anlamda edebi sanatlar ortaya koymasının yolunu açtığını ifade etmişlerdir.¹⁴⁶

O, artık halkın ve vatanın şâiri olmuş sadece Mısır'ın değil Arap dünyasının gür sesi olmuştur.¹⁴⁷ Şevkî, bütün Arap âleminde vatanını işgalci devletlerden kurtarmak için mücadele veren kahramanlar ve onların başarılarını anlatan şiirler yazarak bu alanda herkesin takdirini kazanmıştır.¹⁴⁸

Ahmed Şevkî, hayatının geri kalan kısmını bütün Arap dünyasını sözcüsü ve sesi olarak bu uğurda mücadeleyle sürdürmüştür. Şöhreti dört bir yana yayılan ve 1927 yılında

¹⁴³ Sâlih el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî* (Dimaşk: Matba'tü Câmîati Dimaşk, 1959), 26-27.

¹⁴⁴ Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 34; Yüksel, "Ahmad Şavkî", 480.

¹⁴⁵ Ramazan Şeşen, "Ahmed Şevkî" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/137.

¹⁴⁶ Bu konuda detaylı bilgi için bk. Zekî Mübârek, *Ahmed Şevkî* (Beyrut: Dârü'l-Cil, 1988), 38; el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 51; Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 42; Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 37.

¹⁴⁷ Fehmî, *Ahmed Şevkî*, 129.

¹⁴⁸ Bu konuda yazdığı şiirler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/3 ve sonrası.

Mısır ayan meclisi üyeliğine seçilen Şevkî,¹⁴⁹ politika alanında sanat ve edebiyatın temsilcisi olmuştur.

Ahmed Şevkî adına, 1927 yılında sanatının 50. Yılı kutlamak,¹⁵⁰ ve *eş-Şevkiyyât*'ın tekrar yayınlanması münasebetiyle Kahire opera binasında bütün Arap ülkelerinden temsilcilerin katılımıyla büyük bir tören düzenlenmiştir. Bu törende başta Hâfız İbrahim (ö. 1350/1932) olmak üzere gelen katılımcıların tamamı ona *Emîru's-Şuara* (*Şairlerin Prensi*) unvanını vererek onu elde ettiği başarılarından dolayı tebrik etmişlerdir.¹⁵¹

Şâir, hayatının sonlarına doğru İslâm felsefesi kitaplarını okumaya merak salmış, geri kalan ömrünü özellikle de İmâm'ı Gazzâlî'nin kitaplarını okumakla geçirmeye gayret ettiği ifade edilmiştir.¹⁵²

Şevkî, hayatta bütün arzularını gerçekleştirmiş, sürgünden sonraki on iki yılını dolu bir şekilde yaşayarak bütün Arap halklarının beğenisini kazanmıştır. Şâirliğinin en verimli döneminde,¹⁵³ hayatını, dolu dolu geçirdiği bir sırada Ekim 1932 yılında 64 yaşında iken Kahire'de vefat etmiş ve resmî törenle defnedilmiştir.¹⁵⁴

O, kendisinden önceki şâirlere nispetle hayatın tamamında -sürgünde bir nebze sıkıntı çekse de- rahat bir yaşam sürmüş, klasik dönemden beri şâirlerin çoğuna nasip olmayan nimetler içinde bir ömür geçirmiştir.

2. Ahmed Şevkî'nin Eserleri

Modern dönemin edebiyat alanında yetiştirdiği en önemli şahsiyetlerinden biri olan Ahmed Şevkî'yi daha iyi tanımak için onun yazdığı eserleri kısaca tanımanın yararlı olacağı düşünülmektedir. Zira bir edebiyatçıyı daha iyi anlamak ortaya koyduğu eserleri bilmek ve incelemekle anlaşılır.

Emîru's-Şuara denilince akla ilk gelen şiir olsa da o, nesir alanında da hatırı sayılır, derecede eserler vermiştir. Onun bütün eserleri bir araya toplanmış ve on cilt halinde

¹⁴⁹ Şeşen, "Ahmed şevkî", 137.

¹⁵⁰ el-Emîr Şekîb Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'in sene* (Riyad: Mektebet Ezvâü's-Selef, tzs), 83.

¹⁵¹ Fehmî, *Ahmed Şevkî*, 158; Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 37.

¹⁵² Şevkî, *Ebi Şevkî*, 162.

¹⁵³ Yüksel, "Ahmad Şavkî", 480.

¹⁵⁴ Şevkî, *Ebi Şevkî*, 164; Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 41.

basılmıştır.¹⁵⁵ Burada eserleri verilirken öncelikle daha çok temayüz ettiği şairliğiyle ilgili yazdıklarıyla başlamak uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1. Şiirleri

Ahmed Şevkî daha ilkokul yıllarında iken şiir yazmaya başlamıştır. Şâir, klasik tarzda şiirlerinin yanında modern dönemde ortaya çıkan olaylar neticesinde, yeni temalarda ekleyerek yaklaşık 360 kaside yazmıştır.¹⁵⁶ Onu klasik şâirlerden ayıran, öncekilere nasip olmayan bir şey daha var ki o da Şevkî henüz hayattayken dîvânını bastırmasıdır.

eş-Şevkiyyât, şairin dört cilt halindeki dîvânıdır. Kahire'de 1898'de basılan birinci cildi Muhammed Hüseyin Heykel'in (ö. 1376/1956) bir mukaddimesiyle birlikte 1927 yılında ikinci defa yayımlanmış, diğer ciltleri de 1930, 1936 ve 1943 yıllarında Kahire'de basılmıştır. Dîvân'ın Kahire'de 1970'te yapılmış yeni bir baskısı daha mevcuttur.¹⁵⁷

Dîvânı'na bu ismi, kendisine danıştığı ve kırk yıla yakın arkadaşlık yaptığı el-Emîr Şekîb Arslân'ın (ö. 1365/1946) teklifiyle kabul eden Ahmed Şevkî eserin basımını bu isimle gerçekleştirmiştir.¹⁵⁸

Eserin ilk cildinde toplum, siyaset ve toplumla ilgili şiirler, ikinci cildinde gazel ve tasvirle ilgili şiirler, üçüncü cildinde mersiyeler ve dördüncü cildinde değişik alanlarda yazılmış şiirler yer almaktadır. Bu dîvân farklı yazarlar tarafından çeşitli şerh ve ta'liklerle beraber yeniden basılmıştır.¹⁵⁹ Burada şiir örnekleri verilmeyecektir. Zira ileride çalışmanın ana konusunu şiirler oluşturacaktır.

2.2. Piyesleri

Ahmed Şevkî, farklı zamanlarda bazı piyesler yazmış ve bunların birçoğu vefatından sonra müstakil olarak yayımlanmıştır.

2.2.1. 'Ali bek el-Kebîr

Eğitim için Fransa'da bulunduğu 1892 yılında kaleme aldığı ilk piyesidir. Bu piyes, Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmak isteyen Alî bek el-Kebîr'in hayatını konu edinir. Şâir vefatına yakın bir süre önce onu tekrar düzenlemiştir.¹⁶⁰

¹⁵⁵ el-Atvî, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-hadîs*, 75.

¹⁵⁶ Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 222.

¹⁵⁷ Şeşen, "Ahmed Şevkî", 2/137.

¹⁵⁸ Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 11.

¹⁵⁹ Ürün, *Ahmet Şevki*, 52.

¹⁶⁰ Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 215-216.

2.2.2. Kambîz

İran'dan gelerek Mısır'ı ele geçiren İranlı komutanı anlatan bir piyestir.¹⁶¹

2.2.3. Masra'u Kleopatra

Milattan önce kırklı yıllarda yaşayan Mısır kraliçesi Kleopatra ile Antonious aşkını anlatan bir yapıttır.¹⁶²

2.2.4. Kerem'e ibn Hâni

Bu eser Klasik şâirlerin evlerine verdiği isim olmakla beraber Şevkî'nin de Ebû Nuvâs'tan etkilenererek kendi evine verdiği isimdir.¹⁶³

2.2.5. Mecnûn ve Leylâ

Klasik Arap edebiyatında yer alan Kays'ın (Mecnûn) amcasının kızı Leylâ'ya olan efsane aşkını şâir dramatik bir şekilde anlatmıştır.¹⁶⁴

2.2.6. 'Antere

Câhiliye döneminde yaşayan bir köle ve onun kahramanlıklarını anlatan bir efsanenin hayatını konu edinir.¹⁶⁵

2.2.7. es-Sittü hüdâ

Zengin bir kadın olan ve kocası öldüğünde tekrar evlenen, yedi koca eskiten komedi şeklinde yazılmış bir piyestir.¹⁶⁶

2.3. Hikâyeleri

2.3.1. Emîretü'l-Endülüs

Trajedi tarzında yazılmıştır. XI. yüzyılda Fas ve Endülüs'te İşbiliyye emiri el-Mu'temid b. Abbâd (ö. 488/1059) zamanında meydana gelen olayları konu edinir. Olaylar trajik bir şekilde anlatılır.¹⁶⁷

¹⁶¹ Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 202.

¹⁶² Fehmî, *Ahmed Şevkî*, 171.

¹⁶³ Ürün, *Ahmet Şevki*, 53.

¹⁶⁴ Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 227.

¹⁶⁵ Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn*, 1/153

¹⁶⁶ Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 266.

¹⁶⁷ Şeşen, "Ahmed Şevkî", 2/137.

2.3.2. Esvâku'z-Zeheb

Bu eseri ez-Zemahşerî'nin (ö.538/1144) Atvâku'z-Zeheb adlı eserinden ilham alarak yazmıştır.¹⁶⁸ Bu eserde sosyal konulara dair görüş ve düşüncelerini secili bir tarzda ele almıştır.¹⁶⁹ Bu kitap eski ve yeni birçok nesir türünü barındırmaktadır.¹⁷⁰

2.3.3. Azrâ'u'l-Hind ve Temddunu'l-Ferâine

II. Ramses dönemindeki Mısır tarihini konu edinen bir yapıttır. Şair eseri, 1897 de kaleme almıştır.¹⁷¹

2.3.4. Varakatü'l-'As

Pers kralı Sabur dönemindeki efsaneyi anlatan bir eserdir. Bunlar dışında; *Ladyas*, *İyâs*, *Dul*, *Temyân* ve *Fâşûda* ismiyle başka piyes ve hikâyeleri de mevcuttur.¹⁷²

2.4. Duvelü'l-'Arab ve Uzemâu'l-İslâm

Sürgünde bulunduğu sırada kaleme aldığı ve şiir tarzında yazdığı bu eser yaklaşık 1500 beyitten oluşmaktadır. Bu manzumede İslâm'ın ilk döneminden başlayarak Fâtîmi devletinin sonuna kadar yaşayan İslâm büyüklerini ve İslâm tarihini anlatan bir eserdir.¹⁷³

3. Edebi Kişiliği

Ahmed Şevkî'nin büyük bir şâir olmasındaki en önemli âmil, kendi şahsında toplanan etkenlerdir. Kendisinin anlattığına göre o, beş soydan gelen genetik genler sayesinde,¹⁷⁴ doğuştan sahip olduğu edebi kişiliğini geliştirerek modern Arap edebiyatının zirvesine yerleşmiştir. Şevkî, iyi bir eğitim almış, ailesinden Türkçe'yi öğrenerek buna iyi derecede Arapça ve Fransızca'yı da ekleyerek şiir yeteneğinin gelişmesine katkı sağlamıştır.¹⁷⁵ Ayrıca onun edebi hayatını etkileyen Huseyn el-Mersifi'nin (ö.1306/1889) yazdığı *el-Vesiletü'l-Edebiyye* adlı eseri de şâirin yetişmesinde çok etkili olmuştur.¹⁷⁶ Öte yandan büyük bir şâir olmasına vesile olan diğer unsurlar ise; güçlü bir hafıza, geniş bir hayal gücü, doğuştan sahip olunan şiir zevki ve melodiye aşına bir kulak yapısının olmasıdır. Ayrıca klasik Arap edebiyatçıları ve Avrupa'nın önemli yazarlarını okuması, kendisine bu alanda ilham kaynağı

¹⁶⁸ el-İskenderî vd, *el-Mufasssal fî târihi 'l-edebi 'l-'Arabî*, 2/363.

¹⁶⁹ Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, 1/153; Ürün, *Ahmet Şevki*, 54.

¹⁷⁰ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 382.

¹⁷¹ ez-Ziriklî, *el-A' lâm*, 1/137; Ürün, *Ahmet Şevki*, 54.

¹⁷² Ürün, *Ahmet Şevki*, 54.

¹⁷³ Şevkî, *Duvelü 'l-'Arab ve üzemâu 'l-İslâm*.

¹⁷⁴ Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/88; Dayf, *el-Edebü 'l-'Arabiyyi 'l-muâsır fî Mısır*, 114.

¹⁷⁵ Hüseyin, *Hâfız ve Şevkî*, 125.

¹⁷⁶ Dayf, *el-Edebü 'l-'Arabiyyi 'l-muâsır fî Mısır*, 114.

olmuştur. O, Avrupa, Asya ve içinde doğup büyüdüğü Afrika kültürünü mezc ederek,¹⁷⁷ bu alanda kendisine has bir üslup ortaya koymuştur.

Avrupa’da eğitim görmesi, aristokratik bir hayat yaşaması,¹⁷⁸ onun şiirde eski kalıplardan kurtulup serbest vezin ile şiir yazmasında etkili olmuş, Arap edebiyatına Temsili şiiri kazandırmasının önünü açmıştır.¹⁷⁹ O, bu alanın ilk örneklerini veren şâirdir.

Edebî kişiliğinin oluşmasında o dönem dünyada meydana gelen olayların da payı büyüktür.¹⁸⁰ Zira modern dünya düzeni yeni yeni oluşmaya başlamış, üniversiteler kurulmuş, halklar sömürgecilere karşı vatanlarını savunma yoluna girmiştir.¹⁸¹ Osmanlı Devleti’nin gerilemesiyle beraber batılı devletler, Osmanlı topraklarına göz dikmiş ve bazı yerleri işgal etmiştir. Bu işgallerle beraber halklar sömürgecilere karşı direniş hareketlerini oluşturarak kendi haklarını savunmuşlardır.¹⁸² Yaşanan bu gelişmeler şiir ve şâirleri de etkilemiştir. Aynı şekilde İslâm ülkelerinde ve Mısır’da meydana gelen gelişmeler de yine şâirin edebî kişiliğinin oluşmasında ciddi anlamda etkili olmuş,¹⁸³ ve onun, asrının şâirleri arasında zirveye taşınmasında büyük pay sahibi olmasını sağlamıştır.¹⁸⁴ Sürgün yılları da onun hayatında ve fikir dünyasında yeni bir sayfanın açılmasına vesile olmuştur.

Şevki, çağdaş şâirler arasında batıdan en çok etkilenen kişi olsa da Arap şiir geleneğinden ayrılamamış gerek dil gerekse ilham alma yönleriyle klasik dönemde yazılan ve etki bakımından üst düzeyde olan eski başarılı yapıtlara yönelmiştir. Şevki bu yönüyle şiir alanında gerçek bir Arap reformist olarak değerlendirilmiştir.¹⁸⁵

Her ne kadar Neo-klasik bir şâir olarak adlandırılrsa da Şevkî’nin yazdığı şiirler, eski Arap şiirine daha yakın olmuş, klasik dönem şiiri çerçevesinde Arap ve Osmanlı dünyasında meydana gelen hadiselerin bir aynası gibi ortaya çıkmıştır.¹⁸⁶

¹⁷⁷ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 44.

¹⁷⁸ Uralgiray, “Ahmed Şevkî”, 215.

¹⁷⁹ Dayf, *el-Edebü’l-’Arabîyyi’l-muâsır fî Mısır*, 79-80.

¹⁸⁰ Abdurrahman er-Râfî, *Şüarâü’l-vataniyye fî Mısır* (Kahire: Dârü’l-Meârif, 1992), 44.

¹⁸¹ el-Atvî, *el-Edebü’l-’Arabîyyi’l-hadîs*, 76.

¹⁸² Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 43.

¹⁸³ Suâd Abdu’l-Vehhâb Abdülkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî* (Kahire: Metâbi’ Ehrâmî’l-Cîzeti’l- Kübrâ, ts), 3.

¹⁸⁴ Ahmed Muhammed el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî (tevsîk, tebvîb, şerh ve ta’kîb)* (Kahire: Dâr Nehdat Mısır li’t-Tab’ ve’n-Neşr, ts), 5-6.

¹⁸⁵ Yüksel, “Ahmad Şavkî”, 481.

¹⁸⁶ Hüseyin Yazıcı, “Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevkî ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid”, *İlmi Araştırmalar Dergisi* 4 (1997), 182.

Eğitim için Fransa’da bulunduğu sırada tiyatro ile de ilgilenen Ahmed Şevkî, batılı yazarlardan Victor Hugo (ö. 1302/1885), William Shakespeare (ö. 1024/1616), Lamartine (ö. 1285/1869) ve La Fontaine’nin (ö. 1106/1695) yapıtlarını okuyarak onların etkilerinde kalmıştır. Şevkî, bunların bazı şiirlerini Arapçaya tercüme etmiş bazılarını da taklit ederek şiirler yazmıştır. Örneğin 1891 yılında yapılan Müsteşrikler kongresinde okuduğu *Kibâru’l-Havadis fî Vâdî’n-Nil* şiirini Victor Hugo’dan etkilenecek yazmıştır.¹⁸⁷

Ahmed Şevkî verdiği bir röportajda başta Fransız yazarlar olmak üzere daha birçok batılıyı okuduğunu ve onlardan etkilendiğini itiraf etmekle beraber,¹⁸⁸ kendisinin devamlı olarak yeni şeyler peşinde koştuğunu ve yaratıcı olmaya meyli olduğunu da eklemiştir.¹⁸⁹

Çok seyahat etmesi onun diğer dinlere karşı olumlu bir bakış açısı geliştirmesinde etkili olmuştur.¹⁹⁰ Şiirlerinde dinler arası diyalog, hoşgörü ve uzlaşma olmasının gerekliliğine işaret etmiş, peygamberlerin aynı kaynaktan geldiğini şiirlerinde dile getirmiştir. O, İslâm dışındaki din ve din adamlarına karşı sevgi ve saygıyı dile getirmekten çekinmemiştir.¹⁹¹ Bütün bunlara rağmen bazı eleştirmenler, şâirin batı edebiyatıyla ilgi bilgi sahibi olmadığını veya var olan bilgisinin yüzeysel kaldığını ve onun şiirlerinin yapmacıktan öteye geçemediğini iddia etmişlerdir.¹⁹² Öte yandan bazı Arap yazarlar onu, Ebu’t-Tayyib el-Mütenebbî’den (ö.354/965) sonraki on asrın telafisi, ¹⁹³ kimisi de onu el-Mütenebbî’den daha üstün görmüştür.¹⁹⁴ Bazıları da onu döneminin en üstün şâiri ve eskilerden el-Mütenebbî’ye benzeterek şiirde zirve olarak görmüşlerdir.¹⁹⁵ Ona tüm zamanların en büyük Arap şâiri diyenlerde olmuştur.¹⁹⁶

Şevkî’nin gençlik yıllarında yazdığı şiirler klasik dönemde yazılanların yolunda gitmeyi tercih ettiğini göstermektedir. Onun asıl yeteneği sürgünden sonra ortaya çıkmış, bu dönemde yazdığı kasideleri eskinin kalıplarını korumakla beraber yenilik ruhuyla dolup taşmıştır.¹⁹⁷

¹⁸⁷ Ahmet Kâzım Ürün, “Ahmet Şevki ve Mehmet Âkif’te Ortak Unsurlar”, *Nüşa: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 2/7 (2002), 84.

¹⁸⁸ Ürün, “Ahmet Şevki ve Mehmet Âkif’te Ortak Unsurlar”, 84.

¹⁸⁹ Mendûr, *Fennü’ş-şî’r*, 78.

¹⁹⁰ Yüksel, “Ahmad Şavkî”, 492.

¹⁹¹ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*. Bu konuda yazdığı şiirleri için dîvânın: 1/219; 2/24 ve 3/3 sayfası ve devamına bk.

¹⁹² Bu konuda daha detaylı bilgi için bk. Hüseyin, *Hâfiz ve Şevkî*, 19.ve sonrası.

¹⁹³ ez-Zeyyât, *Târîhu’l-edebi’l-‘Arabî*, 501.

¹⁹⁴ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 1.

¹⁹⁵ Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba’în sene*, 88-89.

¹⁹⁶ er-Râfîî, *Şüarâü’l-vataniyye fî Mısır*, 44.

¹⁹⁷ Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/108.

Şâirin hayatını anlatan bazı Arap edebiyatı yazarları modern dönemde ortaya çıkan şiir ekollerinin temelde Şevkî'yi destekleme yahut da onu tenkit etme üzerine oluştuğunu, dolayısıyla da onun sayesinde şiirin ilerlediğini savunmuşlardır.¹⁹⁸

Tüm bu anlatılanlardan hareketle onun hayatının tamamında şiir yer aldığını ve bunun yadsınamaz bir hakikat olduğunu söyleyebiliriz.

4. Ahmed Şevkî'nin Etkilendiği Şahsiyetler

Ahmed Şevkî'nin fikir dünyasını etkileyen ve şâirin, kendisine örnek aldığı bazı şahsiyetler vardır. Bunların başında klasik Arap edebiyatında nazmettiği medih şiirleriyle ön plana çıkmış olan ve Abbâsiler döneminde yaşayan Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî'dir. Bu etki kendisini, Ahmed Şevkî'nin, şiirlerinde Mütenebbî'yi birçok beyitte açıkça zikretmesiyle de görülebilir.¹⁹⁹ O, el-Mütenebbî'yi özellikle saray erkânını, Halifeyi övmek için yazdığı kasidelerde örnek almış,²⁰⁰ zaman zaman onun kalıplarını kullanmış, anlam, açıklama ve yorumlama konularında Mütenebbî'yi kendisine rehber edinmiş ve onu takip ettiğini dile getirmekten de çekinmemiştir.²⁰¹

Bunun dışında yine Abbâsi döneminin önemli şâirlerinden Ebû Nuvas'tan etkilenmiştir. Bu etki o kadar belirgindir ki Şevkî, oturduğu evin adını ondan ilham alarak aynı isimle Kerem'e İbn Hânî diye isimlendirmiştir.²⁰² Bu şahıstan etkilenmesi, daha çok Hidiv'lerin tertip ettiği eğlenceleri tasvir eden şarap ve eğlence şiirlerinde kendini göstermiştir.²⁰³

Şevkî'nin üzerinde etkili olan diğer bir şâir de el-Ĥamâse adlı eseriyle tanınan Arap şâiri Ebû Ubâde el-Buhtürî'dir (ö. 284/897). O, el-Buhtürî'nin Kisra'nın Sarayları, şiirinden etkilenmiş,²⁰⁴ İspanya da sürgün esnasında yazdığı Endülüs'e Seyahat ismini taşıyan şiirini ondan ilham alarak kaleme almıştır.²⁰⁵

Yine onu etkileyen şahsiyetler arasında Nasrî veziri, tarihçi ve edip, Lisânüddin İbnü'l-Hatîb el-Endelüsî (ö. 776/1374-75) yer almaktadır. Ahmed Şevkî, sürgün sırasında yazdığı

¹⁹⁸ Münîr Sultân, *el-Bedî' fi şî'ri Şevkî* (İskenderiye: Münşietü'l-Ma'ârif, 1992), 28-29.

¹⁹⁹ Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'in sene*, 88-89.

²⁰⁰ Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/88; Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısır*, 114.

²⁰¹ Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/94.

²⁰² Şevkî, *Ebi Şevkî*, 3.

²⁰³ Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/88.

²⁰⁴ Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısır*, 114.

²⁰⁵ Tâhâ Vâdî, *Şî'rü Şevkî* (Kahire: Dârü'l-Meârif, 1993), 36; Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/93.

Duvelü'l-Arab ve Uzemâu'l-İslâm adlı eserinde İslâm büyüklerini ve tarihini nazım şeklinde yazarken ondan esinlenmiştir.

Bunlar dışında Endülüs'te iken yazdığı ve Mısır'a duyduğu özlem'i anlatan siniye ve nuniye kasidesinde İbn Zeydûn el-Endülüsi'den (ö. 463/1071) etkilenmiştir.²⁰⁶

Hiz. Muhammed (sav) için yazdığı Nehcü'l-Bürde adlı methiye de Kaîdetü'l-bürde yazarı Ebû Abdillâh Muhsin el-Bûsîrî'nin (ö.695/1296) etkisini gösterir.²⁰⁷

Ayrıca zikredilenlerin dışında Ebû Temmâm (ö.231/846), Ebû Firâs el-Hamdânî (ö.357/968), eş-Şerîf er-Radî (ö.406/1015), Lübnanlı edebiyatçı şâir ve yazar Halîl Mutrân (ö.1368-1949) ve Mısır şiir hareketinin öncülerinden Mahmûd Sâmî el-Bârûdî şâirin etkilendikleri arasındadır.²⁰⁸ Ahmed Şevkî'nin, Ebû'l-Ferec el-İsfahânî'nin (ö. 356/967) el-Eğânî adlı eserinden esinlenerek trajedi şeklindeki piyeslerini yazdığı ve bunun gibi Arap mitolojilerinin bu kitapta çokça yer aldığı bilinmektedir.²⁰⁹

²⁰⁶ Vâdî, *Şi'rü Şevkî*, 37.

²⁰⁷ Bu şiirin tamamı için el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî (tevsîk, tebvîb, şerh ve ta'kîb)*, 1/617 ve devamına bk.

²⁰⁸ Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/93-94.

²⁰⁹ Abdülkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 218.

II. BÖLÜM

SARAY ŞÂİRİ AHMED ŞEVKÎ

1. Saray

Ahmed Şevkî'nin bu dönemde işlediği temalara geçmeden önce saray kelimesinin anlamını ve nereden geldiğine bakmanın konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Arapçada إيوان، صرح، بلاط، قصر tabirleriyle ifade edilen saray kelimesi;²¹⁰ Farsça kökenli olup²¹¹ hükümdarların veya dinî liderlerin ikamet ettiği büyük ve gösterişli yapı anlamına gelmektedir.²¹² Bugün büyük otel ve kamu binaları için de aynı kelime kullanılmaktadır. Bu kelimenin Arapçada قصر kavramıyla ifade edilmesinin temelinde, insanların ona ulaşamaması, sıradan kimselerin benzerini yapamaması, bu yapının belirli bir yer işgal etmesi ve içinde bulunanların, içeride kalması/hapsolmesi gibi anlamlara gelmesinin yer aldığı söylenmektedir.²¹³

Saray kelimesi Farsçada srâda (ev) anlamına gelmektedir. Bu kelime X. Yüzyıldan itibaren Türkçe' de de aynı anlamda kullanılmaya başlanmıştır. İslam ülkelerinde saray, halife veya sultanların hem aileleriyle beraber kaldıkları mekân hem de devlet işlerinin takip edilip yürütüldüğü merkezi konumda bulunan görkemli yapıya verilen isimdir.²¹⁴

Yapımı oldukça güç olan bu binalar, insan ve hayvan gücüne ihtiyaç duyulması sebebiyle tarihte zenginliğin, gücün ve yapıldığı bölgenin gelişmişliğinin en önemli sembolleri olmuştur. Zikredilen bu özellikler nedeniyle buralar, arkeologların ilgisini çeken alanların arasındaki yerini almıştır.

²¹⁰ Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, thk. Yusûf el-Bîkâî (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995), 208,417,594,1062.

²¹¹ Muhammed Ali et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfî istilâhâtî'l-fünûn ve'l-ulûm*, thk. Alî Dahrûc (Lübnan: Mektebet Lübnan, 1996), 2/1320.

²¹² İsmail Parlatır, Türk Dil Kurumu (ed.), *Türkçe Sözlük* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu), 1702.

²¹³ Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, *el-Külliyât*, thk. Adnân Dervîş, Muhammed el-Mısırî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998), 716.

²¹⁴ Zeynep Tarım Ertuğ, "Saray" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/117.

Çoğunlukla dört teraslı "avlu, alan, meydan" etrafında meydana gelen bu yapıtların, başka bir özelliği de kare veya dikdörtgen bir avlu ve etrafında yapılan binalar topluluğudur. Resmî törenlerin gerçekleştirildiği avlunun dışında bir kabul bölmesi ve padişahın yaşadığı bölüm bütün saray düzenekleri içinde yer alır.²¹⁵

2. Saray Dönemi Ahmed Şevkî'nin Şiir Temaları

İnsanın bulunduğu her zaman ve mekân diliminde var olan sanat, insanın duygu, düşünce ve tecrübeleri sayesinde gelişip, sonraki nesillere aktarıla gelmiştir. Bu bağlamda şiir de farklı dönemlerde meydana gelen olaylara ve eski konulara yenileri eklenerek gelişim göstermiştir.

Arap edebiyatında şiirin ilk ortaya çıktığı Câhiliye toplumunda şâirlerin duyguları sosyal olmaktan ziyade yaşadıkları hayat şartları gereği, bireyseldi. Eski Araplar yaşadıkları hayat tarzları itibariyle bir arada yaşama tecrübelerine sahip değillerdi.²¹⁶ Dolayısıyla onların, kendi dertleri dışında etraflarında cereyan eden olayları kasidelerinde işleme yolunu tercih ettikleri söylenemez.

İslâm dininin gelmesiyle beraber edebiyat alanında yeni gelişmeler yaşanmış, önceleri yarımadanın dışına çıkmayan bu insanlar yeni dinle beraber farklı coğrafyalara dağılmışlar ve eskiye nispetle bariz bir şekilde bir arada yaşama tecrübesini yaşamaya başlamışlardır. Doğal olarak yaşanan olaylar, görülen ve tecrübe edilen yeni kültürler özellikle şâir ve düşünürlerin zihin dünyalarını geliştirmiş ve böylece onlar, toplumun duygularını da yazdıkları beyitlere dahil etmişlerdir.

Klasik dönem Arap şiir tarihini inceleyen en eski edebiyatçı ve yazar Ebu'l-Abbâs Sa'leb (ö.291/904) *Kavâidü's-Şi'r* adlı eserinde klasik şiir için yedi tema zikretmiştir. Bunlar; *medh, hiciv, mersiye, teşbîb, i'tizâr, teşbih, iktisâsu'l-Ahbâr*'dır.²¹⁷ Ondan sonra gelenler aynı yolu takip edip farklı tema ve sayılar zikretmişlerdir.²¹⁸ Bu tema ve sayılar Ebu'l-Abbâs

²¹⁵ Ertuğ, "Saray", 36/117.

²¹⁶ Zekî Mübârek, *el-Muvâzene beyn 'ş-şu'arâ* (Kahire: Müessesetü Hindâvî litta'lim ve's-Sekâfe, 2011), 129.

²¹⁷ Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ Sa'leb, *Kavâidü's-Şi'r*, thk. Ramazân Abdüttevâb (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1995), 33-35.

²¹⁸ Şiirin diğer temalarını detaylı incelemek için bk. Kudâme b. Ca'fer, *Nakdü's-Şi'r*, thk. Muhammed Abdulmun'im Hafâcî (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, tzs), 95-134; Ebû Alî el-Hasen b. Reşîk el-Kayrevânî, *el-Umde fî mehâsini's-Şi'r ve âdâbih*, thk. Muhammed Muhyeddîn Abdulhamîd (Kahire: Dârü'l-Cîl, 1981), 1/82.

Sa‘leb’in bu tasnifindeki ilk dört temaya hayat şartlarının değişmesiyle beraber ortaya çıkan ve eklenen yeni konulardır.

Şiir konularını ayrı bir şekilde ele alıp tek tek inceleyen; şiirin kusurlarını, güzelliklerini, yazarın şiirlerini yazarken dikkat etmesi gereken ahlaki prensipleri anlatan ilk eleştirmen Kudâme b. Ca’fer’dir. (ö.337/948). Ona göre *Medh, hiciv, nesîb, mersiye, tasvir ve teşbih* klasik edebiyatın konularını oluşturmaktadır.²¹⁹

Her çağın kendine özgü konuları vardır. Bir şâir kasidesini yazarken o devrin özelliklerini sonraki nesillere aktardığı gibi kendi şahsiyetini de ortaya koyar. Bu sayede şâir hem o zaman diliminin hem de kendi kişiliğinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlar.

Ahmed Şevkî klasik Arap edebiyatındaki var olan şiir temalarını işlemiş fakat toplumdaki tüm kesimlerle iyi münasebetler kurma çabasında olması nedeniyle hiciv yazmaktan uzak durmaya çalışmış,²²⁰ ancak ileride de anlatılacağı üzere döneminin saray siyasetini tercih ettiği için az da olsa hiciv türünden beyitler yazmıştır.

Şâir’in bu dönem ele aldığı temalarına geçmeden önce bir hususa işaret etmekte fayda vardır. O, hayatının bu evresinde işlediği konularda yenilikler yerine çoğunlukla klasik dönem şiiri ve şâirlerini yolunu takip etmeyi tercih etmiştir.²²¹ Zira bu zaman diliminde yazdığı şiirler onun henüz yetişme aşamasındaki hayatını temsil ettiğinden bunun göz önünde bulundurulması kanaatimizce dikkat çekilmesi gereken önemli bir husustur. Bu süre zarfındaki klasik Arap edebiyatının etkisiyle çoğunluk methiyelerini, Osmanlı ve Türkiye ile ilgili şiirlerini, sarayda yaşadığı dönemde yazmış olsa da sürgünden döndükten sonra bu temaları çok az işlediği mülahaza edilmektedir.²²² Çünkü o, methiye, Türkiye ve İslâm konulu şiirlerini sarayda nazmetmiş, halifeye, hidivlere bu dönemde övgüler dizmiş, İslâm’ın kalesi olarak kabul ettiği Osmanlının kazandığı zaferlerini kutlamıştır. Şevki’nin buna benzer şiirleri sürgünden döndükten sonra ihmal etmemekle beraber, saray hayatına kıyasla daha azdır.²²³ Ancak kanaatimizce bu onun için bir eksiklik kabul edilmemiştir. Zira yenilikçi olmak için kendine has üslup ve ifade geliştirme şartı aranmamaktadır. Aynı şekilde geleneği muhafaza etmek demek taklit prangalarından kurtulma anlamını taşımamaktadır. Öte yandan

²¹⁹ Halim Öznurhan, “Kudâme b. Ca’fer’e Göre Şiir Temaları ve Şiir Anlamlarında Ahlâk Sorunu”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/18 (01 Temmuz 2004), 176.

²²⁰ Hasan, *el-Mütenebbi ve Şevki*, 322.

²²¹ Hafâcî, *Dirâsâtün*, 2/108.

²²² Mendûr vd, *A ‘lâmü’ş-şi’ri’l-‘Arabiyyi’l-hadîs*, 35.

²²³ Mendûr vd, *A ‘lâmü’ş-şi’ri’l-‘Arabiyyi’l-hadîs*, 35.

onu sadece taklitçi olarak görmenin ona yapılabilecek en büyük haksızlık olacağı ifade edilmiştir.²²⁴

Ahmed Şevkî'nin işlediği konular, modern Arap edebiyatının ana temalarını oluşturmuştur. Şiire getirdiği yeni anlam ve konular incelendiğinde yazdığı kasidelerin bu dönemin çekirdeğini oluşturduğu, özellikle de Mısır tarihi hakkında yazdığı beyitlerin kedisine yönelik yapılan taklitçi eleştirilerine cevap olduğu, diğer bir yönüyle de onun yenilikçi olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir.²²⁵ Zira o, eski şiirin ana konularını işlemekle beraber sadece onlara bağlı kalmamış, çağın ihtiyaçlarına ayak uydurmak için önceki dönemlerde olmayan yeni temalar da ekleyerek bu alanda bir ilke de imza atmış,²²⁶ kendisinden sonra gelen genç nesil şâir ve edebiyatçılara ilham kaynağı olmuştur.

Onun divânına bakıldığında bu dönemdeki şiir temaları arasında Arap milliyetçiliğinden çok İslâm hilafeti ve dolayısıyla da Osmanlı'nın önemli ölçüde yer edindiği mülahaza edilmektedir.²²⁷ Şâir bu sayede gerek ülkesinin yöneticileri nezdinde gerekse dönemin hilafet makamının yanında büyük bir saygınlık kazanmıştır. Şevkî'nin bu dönemde yazdığı kasidelere bakıldığında Arap dilinin önemi ve azametine yaptığı vurgular ön plana çıkmaktadır.²²⁸

Hayatının bu aşamasında Arap ve Arap milliyetçiliğini şiirlerinde doğrudan işlememiş, ancak yazdığı methiyelerin içine serperek veya kıyıda köşede zikrederek dillendirmiştir. Bu konudaki esas atılımını sürgünden döndükten sonra yapmıştır.²²⁹ Onun bu konuda şiir yazmaması, halkın umut ve acılarını ele almasının önemli sebeplerinden biri, ülkesindeki *nahda* hareketinin henüz tam anlamıyla başlamamış olması olarak görülebilir. Şevkî, her ne kadar sarayda yaşadığı evrede ülkesinin bugünüyle ilgili beyitler yazmamış olsa da eski Mısır tarihi hakkında fevkalade beyitler yazmış,²³⁰ onunla övünmüş, kalbinin derinliklerindeki bu tarih sevgisini sonraki nesillere aktarmıştır.

Bu bölümde Ahmed Şevkî'nin saray döneminde yazdığı şiir temaları incelenip tahlil edilmeye çalışılacaktır.

²²⁴ el-İşmâvî, *A'lâmü'l-edebi'l-'Arabi'l-hadîs*, 17.

²²⁵ Zekî Mübârek, *el-Bedâi'* (Kahire: el-Matba'tü'l-Mahmûdiye't-Ticâriye, 1935), 2/95-96.

²²⁶ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 322.

²²⁷ Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 18.

²²⁸ Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 133.

²²⁹ Bu konuda yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17, 107, 199, 202; 2/53, 62, 93.

²³⁰ Bu konuda yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17, 107, 199, 202; 2/53, 62, 93.

2.1. Methiye

Sözlükte; *hicvin zıttı, güzel övgü*,²³¹ *en güzel şekilde övmek, meziyetlerini dile getirmek*,²³² *övgü, yüceltme, iyilikleri gösterme*,²³³ gibi anlamlara gelen methiye terim olarak ise; bir kişiyi sahip olduğu güzel niteliklerinden dolayı övmek,²³⁴ onu kahramanlık, cömertlik, yumuşak huyluluk, himaye, yardım, kızgınlık anında kendine hâkim olma vb. gibi iyi faziletleriyle övmek,²³⁵ bu sıfatların övülen kimsede ve kabilesinde geçmişten beri gelen bir vasıf olduğunu dile getiren şiirlerdir.²³⁶ Câhiliye döneminde şâir genel anlamda kabilesinin fertlerine övgüde bulunurdu.²³⁷

Methiyenin insanlık tarihi kadar eski olduğu kabul edilen bir gerçektir. Zira insanoğlunun fitratında beğenilme ve takdir edilme isteği her zaman ve mekânda var olmuştur. Arap edebiyatında da bu temanın kökeni Câhiliye dönemine kadar uzanmaktadır. Ancak ilk dönem Arap şiirinde bu tema yaygın olarak mevcut değildi. Methiyenin, yapılan iyilik ve güzelliğe karşı teşekkür mahiyetinde yazılan kasideler dışında örneklerine pek rastlanılmamıştır. Önceleri bu tür şiirler maddi karşılık beklenmeden yazılmış, daha sonraki evrelerde yönetici veya kişiler için yazılmaya başlanmıştır. Ancak İslâm'dan önceki Câhiliye döneminde yazılan methiyeler fertlerden ziyade kabilelere yönelik olmuştur.²³⁸

Maddi menfaat için methiye VI. y.y. Meymun b. Kays el-A'sâ (ö. 7/629) ile başlamış,²³⁹ peşinden Nâbîga ez-Zübyânî (ö. 604) ve Züheyr b. Ebu Sülmâ (ö. 609) ile bu alan bir kazanç vesilesi haline gelerek hızla gelişmeye başlamıştır. Methiye önceleri küçük kıt'alar şeklinde nazmedilirken el-A'sâ ile beraber seksen beyit sayısına ulaşmış, verilen ödüller arttıkça beyit sayısında da artma meydana gelmiştir.²⁴⁰

²³¹ Muhammed b. Ahmed Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1976), "mdh" 4/434.

²³² el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhîd*, "mdh" 219.

²³³ Cebbûr Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî* (Beyrut: Dârü'l-İlm Li'l-melâyîn, 1984), 245.

²³⁴ el-Kefevî, *el-Külliyât*, 857; et-Tüncî, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-edeb*, 775.

²³⁵ Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1727, Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsü, ts.), 87.

²³⁶ eş-Şeyh Ahmed el-İskenderânî-Annânî eş-Şeyh Mustafa, *el-Vasît fi'l-edebî'l-'Arab ve't-târih*, 1919, 39.

²³⁷ Hindâvî vd, *er-Râid fi'l-edebî'l-'Arbî*, 64.

²³⁸ Aişe Abdurrahmân Bint eş-Şâtî, *Kiyemün cedidetün li'l- edebî'l -arabî'l-kadîm ve'l- müâsır* (Kahire: Dârü'l-Meârif, 1970), 38.

²³⁹ et-Tüncî, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-edeb*, 775.

²⁴⁰ el-Kayrevânî, *el-Umde*, 1/ 119-120.

Zamanla yönetici ve şahısların beğenisini kazanmak için yazılan şiirler çoğalmış, bu durum kasidenin doğal seyrinden çıkıp suni bir şekle dönüşmesine neden olmuştur.²⁴¹ Câhiliye şairlerinden Züheyr b. Ebu Sülma, meth ettiği insanların takdirini ve daha fazla kazanç elde edebilmek için yazdıklarını bir yıl bekleterek, daha iyi hale gelmesi için çaba harcamıştır. Hatta edebiyatta bir tür haline gelen bu tarz şiirlere havliyyât/ münakkahât denilmiştir.²⁴²

İşte Ahmed Şevkî'nin saray hayatı esnasında Mısır valisi Hidiv İsmail Paşa da Şevkî'nin gerek şahsını gerekse de dönemin Mısır ve Osmanlı sultanlarını övdüğü kasideleri hoşuna gitmiş, bunu karşılıksız bırakmayarak onu yanından ayırmamış, İstanbul'a yaptığı ziyaretlerde şâiri kendisi ile beraber götürmüştür.²⁴³

Erken yaşta şiir söylemeye başlayan Ahmed Şevki, bu dönemdeki ilk methiyelerini dönemin Mısır Hidivi Mehmet Tefvîk (ö.1310 /1892) için yazmış, bu sayede sarayın kapısı kendisine açılmıştır. Şevkî yaşadığı bu dönemde birçok methiye yazmıştır. Ancak bunlar incelendiğinde özellikle de dîvânının ilk baskısında bunların zayıf olmasına rağmen bu kısım altında uzun beyitler olduğu görülmektedir. Bunların sayısı kırk beşin üzerindedir.²⁴⁴ Onun yazdığı bu beyitler saray erkânına veya Osmanlı sultanlara yazıldığı için bu tür şiirlerde Şevki'nin saraya yakınlaşma isteği olduğunu ifade etmek yanlış olmazsa gerek.

Sürgünden döndükten sonra ise bu temanın daha güçlü ancak yok denilecek kadar az olduğu gözlerden kaçmamaktadır. Şâirin bu yeni döneminde yazdığı kaside sayısı kimi yazarlara göre dokuzu geçmemiştir. Ayrıca şâir tarafından bu methiyeler idareciler için değil Arap halklarına hizmet etmiş şahsiyetler, sömürgeciliğe başkaldırarak vatanını savunan ve bu uğurda yaşamını yitiren kahramanlar için yazılmıştır.²⁴⁵

Övgü mahiyetli methiye geleneği klasik Arap şiirinde var olan bir durumdu.²⁴⁶ Şâire, methiyeyi hoş görmediği halde neden yaptığı sorulduğunda, şimdiki durumda bildiklerini önceden bilmediği için yaptığını söyleyerek cevap vermiştir.²⁴⁷ O, sürgünden döndükten sonra

²⁴¹ Muhammed b. Abdilmün'im Hafâcî, *el-Hayâtü'l-edebiyye fi'l-'asri'l-Câhilî* (Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1992), 2009.

²⁴² İsmail Durmuş, "Methiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 39/406.

²⁴³ Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fi Mısır*, 111.

²⁴⁴ Hasan, *el-Mütenebbi ve Şevkî*, 326.

²⁴⁵ Hasan, *el-Mütenebbi ve Şevkî*, 326.

²⁴⁶ Ürün, "Ahmet Şevki ve Mehmet Âkif'te Ortak Unsurlar", 86.

²⁴⁷ el-Hûfî, *Dîvân Şevkî*, 1/8; Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 232.

bu temayı terk etmiş zaman zaman da önceki methiyelerini silmiş,²⁴⁸ daha sonraki dönem olan hayatının olgunluk evresinde çok nadir olarak benzer şiirler yazmıştır.

Yukarıda anılan bazı sebeplerden dolayı (devlet ya da resmi beyitler olduğu için) bazı Arap edebiyatçıları Şevki'nin yazdığı methiyelerin içten gelerek kaleme almadığını iddia etmişlerdir.²⁴⁹ Bu yazarlara göre saray dönemi methiye şiirleri şâirin görevinin gerektirdiği bir zorunluk olduğunu söylemişlerdir.²⁵⁰ Ancak Şâir için böyle bir değerlendirmenin sağlıklı olmadığı kanaatindeyiz. Bunu söylemek yerine onun bu dönemdeki sanat anlayışının ürünü olduğunu kabul etmek daha geçekçi bir yaklaşım tarzıdır. Öte yandan şâirin, bunları yaparken methiyeyi kendisinin yetişmesinde önemli pay sahibi olan Hidiv ailesine bir vefa borcu olarak gördüğü ifade edilebilir.²⁵¹ Göz ardı edilmemesi gereken bir başka durum da şudur ki Şevki'nin, Mısır Hidiv'ini veya Müslümanların birliğinin simgesi olan halifeleri övmesi, ülkesine karşı yabancı güçlerin arzu ve isteklerine gem vurma anlamını da taşımaktadır ki Şevki'nin en çok ta bunu hedeflediği söylenebilir.²⁵²

O, sadece vali ve halifeyi değil, sürgünden sonra vatan uğruna çalışan şahsiyetleri, bunlar dışında bazı Avrupalı liderleri, ilim adamlarını, dünyanın farklı coğrafyalarında bulunan şehirleri de yazdığı beyitlerde meth etmiştir. Bu da onun evrensel değerlere sahip bir kişiliğe sahip olduğunu, salt maddi kazanç için bu temayı işlemediğinin bir gerekçesi olması açısından önemlidir.²⁵³

Methiye şiirleri bu dönemde, klasik Arap edebiyatında olduğu gibi giriş kısmında gazel ile başlama geleneğini devam ettirmiştir. Şâir tarafından yazılan beyitlerde bu husus açık bir şekilde ayırt edilebilir. Bu şekilde bir başlangıçla, okuyucuyla uygun atmosferi yakalamak ve bu vesileyle istenilen mesajı aktarmak hedeflenmiştir.²⁵⁴ Öte yandan bu şiirlere gazel ile başlamanın diğer bir avantajı da şaire, kasidenin asıl kısmına geçmek için zaman kazandırmak ve dinleyicinin dikkatini toplamasına yardımcı olmaktır. Bu, bir yönüyle şarkının sözlerinden önce çalınan müziğe benzemektedir.²⁵⁵

²⁴⁸ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 327.

²⁴⁹ Muhammed Muhammed Hüseyin, *el-İtticâhtü'l-vataniyetu fî'l-edebi'l-muâsır* (İskenderiye: el-Matba'tün-Nemûzeciyye, 1968), 1/163.

²⁵⁰ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 327.

²⁵¹ Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'in sene*, 26.

²⁵² Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'in sene*, 25.

²⁵³ Ürün, *Ahmet Şevki*, 74.

²⁵⁴ Yüksel, "Ahmad Şavkî", 485.

²⁵⁵ Mübârek, *Ahmed Şevkî*, 80.

Methiye şiiirlerine değinirken bir hususa dikkat çekmekte fayda olacağı mülâhaza edilmektedir. Modern edebiyatta, bu temanın altında sadece şahıslar için yazılan beyitlere yer verilmemiş, herhangi bir açılış dolayısıyla yapılan törenlere dair yazılan kasidelerde bu kabilden sayılmıştır. Bunlar, klasik edebiyatta var olmayan tören şiiirleridir.²⁵⁶

Şâir, saray sultanı için birçok övgü dolu şiiir yazmıştır. Onun bu dönemdeki beyitlerine bakıldığında klasik dönemdeki şairlerin yolunu takip ettiği, onlar gibi bu alanda aşırıya kaçtığı ifade edilebilir. Zira o, bu bağlamda sadece Mısır'ın değil âlemin bekasını, valinin sağlık ve sıhhat içinde olmasına bağlayan aşırı ifadelerle yer vermekten kaçınmamıştır. Aşağıdaki beyitler bu kabilden beyitlere örnek teşkil etmektedir. (Kâmil):

مَوْلَايَ ، عِيدُ الْفِطْرِ صُبْحُ سُعُودِهِ	فِي مِصْرَ أَسْفَرَ عَنْ سَنَا بُشْرَاكَ
فَاسْتَقْبِلِ الْأَمَالَ فِيهِ بَشَائِرًا	وَأَشَائِرًا تُجَلِّى عَلَى عَلْيَاكَ
وَتَلَقَّ أَغْيَادَ الزَّمَانِ مِنْيرَةً	فَهَنَآؤَهُ مَا كَانَ فِيهِ هَنَاكَ
أَيَّامُكَ الْغُرِّ السَّعيدَةُ كُلُّهَا	عِيدٌ ، فَعِيدُ الْعَالَمِينَ بَقَاكَ
فَلْيَبْقَ بَيْتُكَ وَلِيَدُمَّ دِيْوَانُهُ	وَلِيُحْيَ جُنْدُكَ وَلِتَعِشْ شُورَاكَ

- 1- Efendim, müjdeler olsun! Ramazan Bayramı sabahı, Mısır'ı aydınlattı.
- 2- Öyleyse umutları müjdelerle karşıla ve işaretler de hükümranlığını gösterdi.
- 3- Zaman bayramların parlaklığını aldı, onun saadeti senin mutluluğundadır.
- 4- Tüm mutlu günlerin bayramdır, dünyaların bayramı senin kalmanladır.
- 5- Evin(sarayın) baki kalsın, meclisin var olsun, ordun yaşasın, şura meclisin devam etsin.²⁵⁷

Bu beyitler yukarıda anlatmaya çalışılan özellikleri taşıması bakımından önemlidir. Zira dünyanın mutluluğu, saadeti ve her şeyin övülenin sayesinde mümkün olabileceği anlatılmıştır. Görüldüğü gibi bu beyitler sanki hidiv olmazsa halk perişan olacak, sefalet içerisinde bir hayat sürecektir gibi mübalâğa içermektedir.

²⁵⁶ el-'Atvî, eş-Şi'rü'l-'Arabîyyi'l-hadîs, 86.

²⁵⁷ Şevkî, eş-Şevkiyyât, 4/140; el-Hûfî, Dîvânü Şevkî, 1/491.

Burada methiye teması anlatılırken başka bir hususun daha göz ardı edilmemesi önem arz etmektedir. O da modern Arap edebiyatındaki bu temanın klasik dönemde yazılan bu tür şiirlerden farklı olarak meth edilen kişiye ek olarak halkın beğenisini kazanma, onlar nezdinde itibarlı ve saygın bir konum kazanma amacını da taşıyor olmasıdır.²⁵⁸ Zira yazılan beyitler gazetelerde yayımlanıyor, büyük halk kitlelerine ulaşıyordu. Hatta bazen bu kitlelere doğrudan veya dolaylı olarak ulaşmak için bile methiyeler yazılmıştır. Osmanlı Halifesine yazılanlar buna örnek olarak zikredilebilir.

Şâir bu gibi kasideleri daha çok onlara tabi olanların beğenisini kazanmak suretiyle yazmış ve bu konuda da başarılı olmuştur. Bu minvalde yazar bunu için yazılan şiirlerin kolay ve anlaşılır olmasına özen göstermiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi klasik dönemde yazılan methiyeler sadece yazılan şahsiyetler için olur, halkın bunu öğrenip öğrenmemesi takip edilmez ve umursanmazdı. el-Mütenebbi ve diğerlerinin amaç ve gayesi şiirlerini yazarken sadece meth ettiği kişinin beğenisini kazanmak istemişlerdir.²⁵⁹

Aşağıdaki şiir bu dönemde Şevki'nin en çok övdüğü Hidiv Abbâs için yazdığı bir methiyedir. (Kâmil):

الدَّهْرُ جَاءَكَ بِاسْطٍ الْأَعْدَارِ	فَأَقْبَلَ فَأَمْرُ الدَّهْرِ لِلْأَقْدَارِ
هَلْ كُنْتَ تَدْفَعُ حَاضِرًا أَوْ غَائِبًا	عَنْ مِصْرَ حُكْمِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ
ذَاقْتَ نَوَاكٍ وَرُوَعْتَ بِنَائِلَةَ	بِالدَّاءِ بَعْدَ الْمَحَلِّ بَعْدَ النَّارِ
وَدَهَى الرَّعِيَّةَ مَا دَهَى فَتَسَاءَلُوا	فِي كُلِّ نَادٍ أَيْنَ رَبُّ الدَّارِ
ذَكَّرُوكَ وَالتَّفَقُّوا لَعَلَّكَ مُسْعِدٌ	ذَكَرَ الصَّغِيرِ أَبَاهُ فِي الْأَخْطَارِ
فَأَسَى جِرَاحَهُمْ وَبَلَ صَدَاهُمْ	طِيبَ الرِّسَائِلِ مِنْكَ وَالْأَخْبَارِ
هَقِيَ عَلَى مُهَجٍ عَوَالٍ غَاهَا	خَافَى الدَّيْبِ مُحَجَّبُ الْأَظْفَارِ
فَانْصُرْ بِهَيْمَتِكَ الْعُلُومَ وَأَهْلَهَا	إِنَّ الْعُلُومَ قَلِيلَةُ الْأَنْصَارِ
لَا يُظْهِرُ الْكِبَرَاءُ آيَةَ عِزِّهِمْ	حَتَّى يُعِزُّوا آيَةَ الْأَفْكَارِ
فَتِ النَّجُومِ الزُّهْرَ فِي طَلَبِ الْعُلَا	وَنَزَلْتَ فَوْقَ مَنَازِلِ الْأَقْمَارِ

²⁵⁸ Dayf, Şevkî, şâirü 'l-'asri 'l-hadîs, 121-122.

²⁵⁹ Dayf, el-Edebü 'l-'Arabiyyi 'l-muâsir fî Mısır, 49-50.

كَالْشَّمْسِ مَظْهَرٍ رِفْعَةٍ وَوَقَارٍ
لَا تُخْلِيهَا أَبَدًا مِنَ الْأَنْوَارِ
فِي النَّاسِ بَعْدَ خَلِيفَةِ الْمُخْتَارِ
سَعِدَتْ بَعَالٍ فِي الْمُلُوكِ مَنَارِ
حَامِي الْحَقِيقَةِ وَالْحِمَى وَالْجَارِ
وَحَمَى الْخِلَافَةِ وَالسُّيُوفِ عَوَارِي
عُطِفَ وَمِنْ نَصْرِ وَمِنْ إِكْبَارِ
عَرْشِ قَوَائِمُهُ عَلَى الْأَنْهَارِ
طُعِرَى مُذَهَّبَةً مِنَ الْأَشْعَارِ
فِي جُمْلَةِ الْحَسَنَاتِ وَالْآثَارِ
سِمَةً يَتَّبِعُهَا عَلَى الْأَعْصَارِ
أَمْرِي إِلَى حَكَمٍ مِنَ الْأَذْهَارِ

وَضَهَرَتْ فِي شَرْقِ الْبِلَادِ وَغَرْبِهَا
وَالْأَرْضُ مِنْ أَنْوَارِ ذَاتِكَ أَشْرَفَتْ
هُزَّتْ مَنَاكِبُهَا بِأَعْظَمِ مُسْلِمٍ
مَنْ مُبْلَغُ دَارِ السَّعَادَةِ أَهَّهَا
أَسْنَى وَفَادَتُهُ بِهَا وَأَجَلَّهُ
بَرْدُ الْخِلَافَةِ وَالسِّيَاسَةِ جَذْوَةٌ
لَكَ عِنْدَهُ مَا شِئْتَ مِنْ حُبٍّ وَمِنْ
عَرْشٍ عَلَى الْبُوسْفُورِ مُعْتَزُّ بِهِ
لَكَ فِي كِتَابِ الدَّهْرِ يَا ابْنَ مُحَمَّدٍ
وَدَّ الرَّشِيدُ لَوْ أَهَّهَا لِزَمَانِهِ
وَيَوَدُّ قَيْصَرُ لَوْ تَكُونُ لِعَصْرِهِ
لَا أَقْنِعُ الْحُسَّادَ أَيَّنَ مَكَانُهَا

- 1- Zaman sana bahanelerini öne sürerek geldi. (Özürlerini) kabul et. Nitekim zamanın durumu takdirlere göredir.
- 2- Sen ister hazır bulun ister gaip ol Mısır'dan tek ve Kahhar olanın (Allah'ın) hükmünü savabilir misin?
- 3- (Mısır) senden sonra üç şeyi tattı ve üç şeyden korktu: Koleradan, yangınlardan ve sonrasında gelen kıtlıktan.
- 4- Raiyye (halk) kaybedeceğini kaybetti. Ve her yerde birbirlerine “Evin sahibi nerede?” diye sordular.
- 5- Seni küçük çocuğun tehlikeli durumlarda babasını hatırlaması gibi hatırladılar. Ve dönüp baktılar belki sen yardımcı olursun diye.
- 6- Senden gelen mektuplar ve haberlerin güzel olması sebebiyle, Yaraları sarıldı ve susuzlukları dindi.

- 7- Benim üzüntüm değerli canlardır ki onları yok eden sürüngenin yürümesi ile kapalı tırnaklardır. (Gözle görülemeyecek kadar gizli şeylerdir.)
- 8- Gayretinle ilimlere ve ilim erbabına yardım et. Nitekim ilmi destekleyenler azdır.
- 9- Fikirlerinin alametleri yücelmeden büyük insanlar, izzetlerinin belirtilerini izhar etmezler.
- 10- Yüceliği arzulamada parlak yıldızları geçtin. Sen ayın menzillerinin üzerine çıktın (kuruldun).
- 11- Doğu ve batı beldelerinde yücelik ve vakar göstergesi olarak güneş gibi doğdun.
- 12- Yeryüzü, varlığının nurları ile parladı. Artık onu nursuz bırakma.
- 13- Yerin omuzları, seçilmiş halifeden sonra insanlar arasındaki en yüce insan ile sarsıldı.
- 14- Saadet yurduna kim ulaşabilir ki? Saadet yurdu, padişahlar arasında bile büyük olan biriyle mutlu oldu. O, (yolları aydınlatan) fenerdir.
- 15- Onun o beldeye gelişini, hakikatin, koruluğun ve komşunun koruyucusu (Sultan Abdülhamid Han) yüceltti.
- 16- Halife soğukkanlıdır. Siyaset ateşten gömlek halifeliği korumak gerek, kılıçlar yalın.
- 17- Senin onun yanında dilediğin kadar sevgi, şefkat, yardım ve büyük kıymetin var.
- 18- Onunla yücelmiş Boğaziçi'nde bir taht. Bir taht ki sütunları nehirler üzerine kurulu.
- 19- Ey Muhammed oğlu! Zaman kitabında senin için şiirlerle bezenmiş bir tuğra vardır.
- 20- Hârûn er-Reşîd, iyilikler ve eserler zümresinden olarak onun kendi zamanında olmasını arzuları.
- 21- Kayser de asırlara nişane olsun diye o asrın kendi asrı olmasını dilerdi.

22- *Ben, konumunu kıymetlendirmek adına hasetçileri ikna edemem. Benim durumum tüm zamanlarda bir hakeme kaldı.*²⁶⁰

Şevkî bu şiiri, 1902 yılında Hidiv Abbâs'ın gıyabında Mısır'ın Asyût şehrine bağlı Mûşâ beldesinde çıkan Kolera hastalığı sebebiyle kaleme almıştır.²⁶¹ Burada şâir, Mısır valisinin geliş haberlerini almasının bile halkı nasıl sevindirdiğini anlatmıştır.

Şâir, bu kaside de saray sahibini kutlamış ve özelliklerini anlatmıştır. Zamanın ellerini açarak nasıl ondan özür dilemeye geldiğini, fakat Allah'ın verdiği hüküm karşısında kimsenin bir şey yapamayacağını da itiraf ederek yine Hidiv'i meth etmiştir. Devamında valinin dönüş haberlerinin halkı nasıl mutlu ettiğini, onun bir mektubunun dahi halkın acısını dindirmeye yeterli olduğunu anlatmıştır. Yine sultanın kendisinin nasıl ilim ve ilim erbabına destek verdiğini, bunu yaparken oldukça alçak gönüllü davrandığını ve bunu yaparken de kendisini ön plana çıkarmadığını da özellikle ifade etmiştir. Sonrasında yeryüzünün valinin nuruyla nasıl aydınlandığını anlatmış, ondan ricada bulunup bir daha nursuz bırakmamasını talep etmiştir. Seçilmiş halifeden sonra en değerli Müslüman olduğunu, Sultan nezdinde her türlü ikram ve izzete sahip olduğunu da eklemiştir. Şâir, son olarak Abbâsi Halifesi Hârûn er-Reşîd ile Bizans İmpartoru Kayser'in kendisinde bulunan bu özelliklere imrendiğini ve bunların kendilerine verilmesini arzu ettiklerini anlatmıştır. Bütün bunları yaparken kendisini kıskananları ikna etme gibi bir çabasının olmadığını, bunun ancak zamanın hükmüyle ortaya çıkacağını dile getirmiştir.

Bu şiir değerlendirildiğinde, klasik dönem Arap edebiyatı ve onun ilk dönemindeki tipik medih anlayışını yansıttığı görülmektedir. Zira o, bu evrede sarayda aristokratik bir yaşam sürmekte ve her fırsatı saray erkânını öven bir sanat anlayışını tercih etmiştir.

Burada şu hususu da hatırlamakta fayda vardır. Şevkî'nin bu dönem yazdığı methiye şiirleri yalnız Hidiv'ler için değildi. Diğer şiirlerinin tamamı da aşırı övgülerle dolu olup bu şiirlerde çoğu meth edilen kişi, adeta gerçek bir kurtarıcı olarak topluma sunulmuştur.

Bu dönemde saray siyasetine uygun olarak şâir, İngilizlere de methiyeler yazmıştır. Birleşik Krallık tahtına 9 Ağustos 1902 de Kral VII. Albert Edward (ö. 1328/1910) oturunca

²⁶⁰ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/142; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/469.

²⁶¹ el-Hûfî, *Dîvân Şevkî*, 1/469.

Şevki, ona da methiyeler dizmiş, tebrik etmiş ve övgü dolu dizeler yazmıştır.²⁶² Örnek olması açısından beyitlerden iki tanesi şöyledir. (Tavîl):

وَلَنْ يَتَّهَادَى فَوْقَهَا مَا يُقَارِبُهُ	إِلَى مَوْكِبٍ لَمْ تُخْرِجِ الْأَرْضُ مِثْلَهُ
وَشَدَّتْ مَعَاوِيرَ الْمُلُوكِ رِكَائِيَهُ	إِذَا سَارَ فِيهِ سَارَتِ النَّاسُ خَلْفَهُ

1- *Bir tören alayına ki yeryüzü onun gibisini çıkarmamıştır. Ve ona yakın olan hiç kimse bunun üzerinden geçemez.*

2- *Onda (o alayda) yürüdüğünde insanlar onun peşinden yürür ve cesur krallar bineklerini durdurur.*²⁶³

Aynı şekilde Hidiv Abbas'ın görevden alınıp yerine amcası Hüseyin Kâmil'in (ö. 1335/1917) İngilizler tarafından Mısır krallığına getirilmesiyle şâir, onu öven dizeler yazmış,²⁶⁴ İngiliz edebiyatının ünlü şair ve oyun yazarı William Shakespeare (ö. 1025/1616) anısına yazdığı şiirin giriş bölümünde de yine İngilizleri öven beyitler kaleme almıştır.²⁶⁵

Ancak sadece bu nevi beyitlerden hareketle daha sonra da anlatılacağı üzere Şevki'nin vatansever olmadığı sonucuna varılmamalıdır. Zira bu dönem henüz onun vatan için açıkça kendisini öne attığı dönem değil, konjonktürün şartlarına uygun bir siyaset ile hareket ettiği bir zaman dilimidir. Ayrıca unutulmaması gereken bir durumda henüz *nahda* hareketlerinin Arap âleminde tam anlamıyla başlamadığı gerçeğidir.

Ahmed Şevki Osmanlı padişahı Sultan II. Abdülhamid'e (ö. 1336/1918) hayran bir kişiliğe sahipti. Ayrıca onun için birçok methiye kasidesi yazmıştır. Şâir, padişah tahta oturunca onu aşağıdaki beyitlerle tebrik etmiştir. (Kâmil):

أَنَّ الْهَوَى قَدَرٌ مِنَ الْأَقْدَارِ	لَكَ أَنْ تُلُومَ وَلِيٍّ مِنَ الْأَعْدَارِ
وَأُبَيْحُ حَادِثَةِ الْعَرَامِ وَقَارِي	مَا كُنْتُ أَسْلَمَ لِلْعُيُونِ سَلَامَتِي
وَالنَّفْسُ مَاضِيَةٌ مَعَ الْأَوْطَارِ	وَطَرٌّ تَعَلَّقَهُ الْفُؤَادُ وَيَنْقُضِي

²⁶² Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadis fi Mısır*, 123.

²⁶³ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/73; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/303.

²⁶⁴ el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/376.

²⁶⁵ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/6.

أَبْدًا وَلَا أَدْعُوكَ لِإِلْقَاصِ
لَوْ أَنَّهُ بِيَدِي فَكُنتُ إِسَارِي
قَبْلَ الْمَشِيبِ فَمَا لَهُ مِنْ جَارٍ
مَثَلُ الرِّيَاضِ تُحِبُّ فِي آذَارِ
وَمُنَايَ مِنْهَا طَبِيبَةٌ بِسَوَارِ
مُحْجُوبَةٌ إِلَّا عَنِ الْأَنْظَارِ
تَمْشِي الدَّلَالَ وَلَا بِذَاتِ نِفَارِ
عَنْ جَنَّةٍ وَتَلَفَّتْ عَنْ نَارِ
نَظَرًا وَلَا يَنْظُرْنَ فِي الْإِصْدَارِ
أَمْرٌ أَحْوَلُ كُنْهُهُ وَأُذَارِي

يَا قَلْبُ شَأْنُكَ لَا أَمْدُكَ فِي الْهَوَى
أَمْرِي وَأَمْرُكَ فِي الْهَوَى بِيَدِ الْهَوَى
جَارِ الشَّيْبَةِ وَانْتَفِعْ بِجَوَارِهَا
مَثَلُ الْحَيَاةِ تُحِبُّ فِي عَهْدِ الصَّبَا
أَبْدًا فُرُوقُ مِنَ الْبِلَادِ هِيَ الْمُنَى
مَمْنُوعَةٌ إِلَّا الْجَمَالَ بِأَسْرِهِ
حُطُّوْا تَهَا التَّقْوَى فَلَا مَرْهُوَّةٌ
مَرَّتْ بِنَا فَوْقَ الْخَلِيجِ فَأَسْفَرَتْ
فِي نِسْوَةٍ يوردَنَ مَنْ شِئْنَ الْهَوَى
عَارِضَتْهُنَّ وَبَيْنَ قَلْبِي وَالْهَوَى

1- “Sen kınayabilirsin ama benim mazeretim var. Çünkü aşk, kaderlerden bir kaderdir.”²⁶⁶

2- (O) gözler için azarlanmayı hak etmiyordum. (İyi bil ki) aşka vakarımı feda ediyorum.

3- Kalbin bağlandığı arzular geçmiştir. Oysa benlik de geçti o arzular.

4- Ey kalp kendi işini kendin gör! Aşk konusunda asla sana yardım etmeyeceğim ve seni ondan uzak durmaya da çağırmayacağım.

5- İkimiz de aşkın eliyle düşmüşüz aşka. Eğer elimde olsaydı (aşka olan) tutkuma son verirdim.

6- Gençliğini yaşa, ihtiyarlık gelmeden önce ondan istifade et. Çünkü ihtiyarlığın komşusu yoktur (ihtiyarlıkta kimse sana dönüp bakmaz).

7- Çocukluk çağındaki neşeli hayat, bahardaki güzel bahçeler gibi sevilir.

²⁶⁶ Bu beyitlerin tercümesi, Ürün, Ahmet Şevki, 111-112. İsimli kitabından istifade edilerek tercümeleri yapılmıştır.

8- *İstanbul, daima arzulanan bir şehirdir. Benim ondan dileğim ise bilezikli bir dilberdir.*

9- *Sadece tüm güzelliğine ve onu seyre izin verilmiştir.*

10- *Âdeta ağır adımlarla, cilveli, nazlı nazlı yürüyen evcil bir ceylandır.*

11- *O (ceylan), Haliç üzerinde bize uğradı Cehennem'den uzaklaştı da Cennet'e vardı.*

12- *O dilber kaynağına bakmaksızın bakışlarıyla aşkı arzulayanlara cevap veren kadınlar içerisinde.*

13- *Kalbimle aşk arasında saklamaya ve gizlemeye çalıştığım bir hal olmasına rağmen, onlardan yüz çevirdim.*"²⁶⁷

Şâir, kendisinden öncekilerin izinden gitmiş klasik dönemde halifeleri öven şâirlerin yaptığı gibi dinin sembolü olarak kabul ettiği halife ve sultanları meth etmiştir.²⁶⁸ Bunların başında ümmetin birliğini temsil ettiğine inandığı sultan Abdülhamid'i öven çok sayıda şiir yazmış, bunları yaparken de maddi menfaat beklemediğini dile getirmiştir. Şevkî'ye göre halife, takva ve adalet bakımından Hz. Ömer'le (ö.23/644) aynı özellikleri taşımaktadır.²⁶⁹

Ahmet Şevkî Sultan'ı meth etmiş fakat yeri gelince onu eleştirmekten de geri durmamış, onun tek yönetim anlayışını benimsemediğini açıkça dile getirerek bu konuda onu tenkit de etmiştir. (Kâmil):

لَكَ فِي يَدِ الْمَلِكِ الْعُفُورُ
لَ وَلَسْنَ بِالْحُكْمِ الْقَصِيرُ
لَكَ فِي الْكَبِيرِ وَفِي الصَّغِيرِ
عَدَدُ الْكَوَاكِبِ مِنْ مُشِيرِ
حَ وَأَهْلُوكَ لَدَى الْبُكُورِ
كُسُجُودِ مُوسَى فِي الْخُضُورِ

عَبْدَ الْحَمِيدِ حَسَابُ مِنْ
سُودَتِ الثَّلَاثِينَ الطُّوَا
تَنْهَى وَتَأْمُرُ مَا بَدَا
لَا تَسْتَشِيرُ وَفِي الْحَمَى
كَمْ سَبَّحُوا لَكَ فِي الرُّوَا
وَرَأَيْتَهُمْ لَكَ سُجَّدًا

²⁶⁷ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/124; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 2/131.

²⁶⁸ el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 204.

²⁶⁹ Ürün, *Ahmet Şevki*, 86.

بِالَّذِیْ أَقْسَاسَ الظُّهُورِ	حَفَظُوا الرُّؤُوسَ وَوَتَّعُوا
رِ وَكُنْتُ دَاهِيَةً الْأُمُورِ	مَاذَا دَهَاكَ مِنَ الْأُمُورِ
بِالْجُرُوعِ وَلَا الْعَثُورِ	مَا كُنْتُ إِنْ حَدَثَتْ وَجَلَّ
ةُ وَحَكْمَةُ الشَّيْخِ الْخَبِيرِ	أَيُّنَ الرُّوَيْيَةِ وَالْأَنَا
بِالْحُكْمِ لِلَّهِ الْقَدِيرِ	قَالُوا اعْتَزِلْ قُلْتَ اعْتَزِلْ
نَ وَمَا صَبَرْتَ سِوَى شُهُورِ	صَبَرُوا لِذَوْلَتِكَ السِّنِيِّ
وَحَنَنْتَ لِلْحُكْمِ الْعَسِيرِ	أُوذِيتَ مِنْ دُسْتُورِهِمْ

- 1- “Ey Abdulhamid! Senin gibiler, hesabını Melik ve Gafur olan Allah'a verecektir.”²⁷⁰
- 2- Otuz yıl boyunca padişahlık yaptın. Bu kısa bir yönetim değildir.
- 3- Büyük-küçük her meselede, sana uygun geleni, yasaklarsın, emredersin.
- 4- Ülkede ileri görüş sahibi yıldızlar misali insanlar olduğu halde sen onlarla istişare etmezsin.
- 5- Akşamları seni yücelten, sabahları tanrılaştıran niceleri var.
- 6- Musa peygamberin huzurda (Allah'ın huzurunda) durduğu gibi onlarında sana boyun eğdiklerini gördün.
- 7- Başlarını eğdiler ve zilletle sırtlar büküm oldu.
- 8- Sen hadiselerin felaketi iken seni hadiseler nasıl bir felakete uğratabilir?
- 9- (Bu hadiseler) meydana gelse de sen telaşlanıp yanılmadın.
- 10- Olayları enine boyuna düşünen, temkinli, ağırbaşlı davranan tecrübeli ihtiyarın hikmeti nerede?
- 11- Sana 'terk et' dediler de sen: 'Hükmü, kadir Allah'a terk ediyorum' dedin!

²⁷⁰ Bu kısmın tercümesi Muhammet Ali Orak (ed.), 2. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi: Konya, 5-7 Kasım 2012: Bildiriler Kitabı (Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi, Konya: Türkiye Yazarlar Birliği : Konya Büyükşehir Belediyesi), 438-439. Sayfalarından istifade edilerek yapılmıştır.

12- *Senin hükmüne yıllarca sabrettiler. Sen ise ancak birkaç ay sabredebildin.*

13- *Onların kanunlarından (meşrutiyet) incindin ve baskıcı bir yönetimi benimsedin.*”²⁷¹

Bu beyitlerle şâir ülke yönetiminde tek adam rejimini eleştirmiş, yeri geldikçe tecrübe, ilim, irfan sahibi ve toplumun diğer fertlerinden istifade edilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

Yukarıda bu temayla ilgili söylenenler, edebiyatçılar tarafından genel olarak kabul edilmesine rağmen bazı yazarlar özellikle de Hidiv Abbâs için yazılan methiyelerin, vatan şiirlerinin özünü teşkil ettiğini iddia etmiş, buna gerekçe olarak da onun sömürgeciliğe karşı sergilediği mücadeleyi örnek olarak vermişlerdir.²⁷²

Fakat yazarın kendisi yine aynı eserinin devamında birkaç sayfa sonra Abbâs’ın saltanatını korumak için bezen Osmanlıya sığınıp destek aldığını, bazen de İngilizlerin kendisini yardıma çağırdığını ifade ederek bir çelişkiye düşmektedir.²⁷³ Ancak ulus fikrinin henüz tam anlamıyla Arap toplumlarında kendisine yer bulmaması sebebiyle bu fikrin isabetli olduğu söylemek zordur. Ayrıca Abbâs’ın, ilk göreve geldiğinde halkın fikirlerini benimsemiş olmakla beraber daha sonra dış güçlerle beraber hareket ederek saltanatını ve dolayısıyla da koltuğunu korumaya çalışması da bu söylenenleri desteklemektedir.

2.2. Dini Şiirler

Hiz. Muhammed’i (sav), ailesini, sahabesini veya bazı imamları övmek gibi dini amaçlarla söylenen şiirlere, dini şiirler denilmiştir. Dini şiirin başlangıç tarihinin, İslâm’ın gelmesiyle başladığı kabul edilmiştir. İslâm’dan önceki zaman diliminde bu temanın özgün örneklerine rastlanmamıştır.²⁷⁴ Ancak bu kapsamda olmasa da din kelimesinin İslâm öncesi bazı Câhiliye şiirlerinde geçtiği elimizdeki kaynaklarda mevcuttur.²⁷⁵

Din düşmanlarına aynı silahla karşılık verilmesi gerekliliği ortaya çıkınca Müslüman şâirler müşrikleri hiciv ederken Peygamber ve inanan toplumu da överek yüceltmişlerdir. Böylece Câhiliye dönemi ve şiirinde var olmayan bu tema ortaya çıkmış, konu ile ilgili ilk şiir örnekleri Hiz. Muhammed’i (sav) övmek için yazılmıştır.

²⁷¹ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/94-98; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/343-344.

²⁷² Hüseyin, *el-İtticâhtü ’l-vataniyetu fi ’l-edebi ’l-muâsır*, 1/163.

²⁷³ Hüseyin, *el-İtticâhtü ’l-vataniyetu fi ’l-edebi ’l-muâsır*, 1/170 ve devamı.

²⁷⁴ et-Tûncî, *el-Mu’cemü ’l-mufasssal fi ’l-edeb*, 556.

²⁷⁵ Abdurrahmân Bağdât, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî* (Tilmisân/ Cezâir: Câmiatü Ebî Bekr Bıkayd, Risâletü Doktora, 2007), 9.

Arap yarımadasına inen, semâvî dinlerin sonuncusu İslâm, Arap toplumunda var olan edebiyatı inkâr etmediği gibi onu geliştirip yeni bir kimliğe büründürerek daha da gelişmesini sağlamıştır. Dolayısıyla modern döneme gelinceye kadar din ile edebiyat arasında sıkı bir ilişki var olmuştur.²⁷⁶

İlk çıkış noktası İslâm'ı savunma gayesi olan bu tema, daha sonra dinin elçisini övme, ona yaklaşma ve nasihate dönüşmüş, önceleri orijinal olarak yazılırken daha sonraki dönemlerde taklitten öteye geçememiştir.²⁷⁷

Ahmed Şevkî'nin aşk, şarap ve dans geceleriyle ilgili şiirlerini okuyan kimse, onu, dini hassasiyetlere sahip olmayan biri olarak tasavvur edebilir.²⁷⁸ Fakat bu üzerinde düşünülmesi gereken bir konu olup bu konuda acele karar verilmemelidir.

Ahmed Şevkî dinini seven onun hakkında şüphesi olmayan bir kişiliğe sahipti. Onun sürgünden sonra işlediği şiir temaları değişmiş olsa da bu tema hayatında hep var olmuş ve işlenmiştir. Bununla birlikte onun mütedeyyin bir hayat sürdürdüğü de söylenemez. Zira şâir, duygularını doğrudan dile getirmesine rağmen, dinin birçok yasağına da uymamıştır. Bu anlamda onun tasavvufi bir hayatı benimsediğini söylemek de yanlıştır.²⁷⁹

Şâirin hayatında sadece saray döneminde değil, sürgünde kaldığı süre zarfında ve sürgünden döndükten sonra da bu tavrında bir değişiklik olmamıştır. Yani dini şiirleri, yaşlılık evresinde ortaya çıkan bir tema olmamıştır. Bilakis şâirin yetişme, sürgün ve hayatının sonunda da bu tür şiirleri devamlı var olmuş ve sürekli hayatındaki canlılığını korumuştur.²⁸⁰

Şevki'nin Osmanlı halifelerine yazdığı şiirleri bu alanda yazılmış şiirler olarak kabul edilebilir. Zira şâir, bu şiirleri dini gayeler çerçevesinde söylemiştir. O, dîvânın farklı yerlerinde hilafet ile ilgili 25 kaside yazmış,²⁸¹ bu beyitlerde Müslümanların birliğini temsil eden makamı övmüştür.

Şevki dini beyitleri yazmaya başlamak istediğinde, önünde konuyla ilgili muazzam bir kültür mirası bulmuştur. Zira Hz. Peygamber'in şâiri olarak tanınan sahâbî Hassân b. Sâbit el-Ensârî (ö. 60/680) ile başlayan bu şiirler, ilk dönemden itibaren modern çağa ulaşana kadar

²⁷⁶ Bağdât, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 8.

²⁷⁷ et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-edeb*, 557.

²⁷⁸ Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 241-242.

²⁷⁹ Dayf, *Şevkî, şâiri'l-'asri'l-hadîs*, 128.

²⁸⁰ el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/11.

²⁸¹ Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 30-31.

devam etmiştir. Dini şiirler bu süre zarfında kesintiye uğramak bir yana devamlı artarak devam etmiş ve ortaya eşine az rastlanır muazzam bir birikim ortaya çıkarak yeni nesillere ilham kaynağı olmuştur.

Şâir Peygamber'in hayatında yaşadığı olayları yeri geldikçe işlemiştir. Doğumundan sonraki hayatında farklı zamanlarda gerçekleşen her bir hadiseyi şiirinde işlemiştir. O, hicret, İsrâ ve Mi'rac, gazveleri gibi olayları beyitlerine konu edinmiştir.²⁸²

Bu tema altında Şevkî'nin peygamberin doğum gecesi münasebeti için yazdığı şiiri örnek olarak verilecektir. (Mütekârib):

بَدَا لِلْجُودِ بِمَرَأَى عَجَبٍ	فَدَيْنَاهُ مِنْ زَائِرٍ مُرْتَقِبٍ
كَمَا هَزَّ عِطْفَ الطَّرُوبِ الطَّرَبِ	تَهَزُّ الْجِيَالُ تَبَاشِيرُهُ
فَمِنَّا الْكُؤُوسُ وَمِنْهُ الْحَبَبُ	وَيُجَلِّي الْبَحَارَ بِأَلَائِهِ
مَنَارُ السُّهُولِ إِذَا مَا انْقَلَبَ	مَنَارُ الْخُزُونِ إِذَا مَا اعْتَلَى
لَجِينًا مَجَازِيْفُهُ مِنْ ذَهَبٍ	أَتَانَا مِنَ الْبَحْرِ فِي زَوْقٍ
وَفِرْعَوْنُ لَوْ حَمَلَتْهُ الشُّهُبُ	فَقُلْنَا سُلَيْمَانُ لَوْ لَمْ يَمُتْ
وَيُوسُفُ لَوْ أَنَّهُ لَمْ يَشِبْ	وَكِسْرَى وَمَا خَمَدَتْ نَارُهُ
وَلَا عَرْشُهُمْ كَانَ فَوْقَ السُّحُبِ	وَهَيْهَاتَ مَا تُوجُّوا بِالسَّنَا
وَبَيْنَ الْجِيَالِ وَشَمِّ الْهَضَبِ	أَنَافَ عَلَى الْمَاءِ مَا بَيْنَهَا
وَلَا سَاقِرٌ لَا وَلَا مُنْتَقِبٌ	فَلَا هُوَ خَافٍ وَلَا ظَاهِرٌ
وَلَا بِالْبَعِيدِ وَلَا الْمُقْتَرِبِ	وَلَيْسَ بِثَاوٍ وَلَا رَاحِلٍ
وَنَصَفٌ عَلَى جَبَلٍ لَمْ يَغِبْ	تَوَارَى بِنَصَفٍ خِلَالَ السُّحُبِ
وَيَذْكُرُ مِيلَادَ خَيْرِ الْعَرَبِ	يُجَدِّدُهَا آيَةً قَدْ خَلَتْ

1- Beklenen ziyaretçiye kurban olalım, şaşırtıcı bir bakışla hayata göründü.

²⁸² Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 147-148.

- 2- *Eğlencenin, neşeli insanın bedenini titrettiği gibi onun müjdecileri/alametleri dağları titretir.*
- 3- *Nuru ile denizleri süsler. Kadehler bizden, kabarcıklar da ondan.*
- 4- *Tırmandığında yükseklerin nuru ve hidayeti geri döndüğünde ise obaların nuru.*
- 5- *Bize kürekleri altından olan gümüş bir kayık içerisinde denizden geldi.*
- 6- *Süleyman eğer ölmeseydi ve Firavunu göktaş taşısaydı o derdik.*
- 7- *Ateşi sönmeseydi Kısra derdik ve eğer Yusuf yaşlanmasaydı o zannederdik.*
- 8- *Nur ile taçlandırmaları ne kadar uzaktır, tahtları da bulutların üstünde değildi.*
- 9- *Yüksek tepeleri, dağları ve aralarındaki suları aştı ve yükseldi.*
- 10- *O ne gizlidir ne de aşikâr ne açıktır hayır ne de peçeli.*
- 11- *O ne yerleşiktir ne de yolcu ne uzaktır ne de yakınlaşan.*
- 12- *Bulutlar arasında yarısı ile gizlendi diğer yarısı ise dağın üstünde batmadan durur.*
- 13- *Geçmiş olan, bir mucizeyi (شق القمر) tekrarlıyor/yeniliyor ve Arapların en hayırlısının (Hz. Peygamber'in s.a.v.) doğumunu dile getiriyor.²⁸³*

Şâir bu kasidesini Hz. Peygamber'in (sav) doğum gecesi münasebetiyle kaleme almıştır. O, öncelikle şanlı elçinin gelişine olan sevgisini dilendirmiş, kendisine bütün benliğini feda etmeye hazır bir şekilde beklediğini ifade etmiştir. Sonrasında, kaynaklardan da ilham alarak o kutlu gecede meydana gelen olağanüstü olayları anlatmıştır. Nurunun nasıl da yeri ve göğü aydınlattığını, ondan önce yaşayan ve dönemlerinin peygamberleri ve büyük saltanat sahibi olanların göçüp gittiklerini bilmemiş olsaydık onların geldiğini sanırdık, ancak bunların tamamının olmadığı aşikârdır. Zira gelen nur bütün bunlardan daha üstün birinin geldiğini bize müjdeliyor. Şâir devamla, tüm kâinatın nasıl da onun gelişine sevindiğini, her bir varlığın onu selamlayarak nurundan faydalandığını, bu nurun yarısının dahi hepsine yettiğini anlatarak, tüm bunların Arapların en hayırlısının müjdesini verdiğini lisanı halleriyle bizlere anlatmaya çalıştığını söylüyor.

²⁸³ Şevkî, eş-Şevkiyyât, 4/51; el-Hûfî, Divânu Şevkî, 1/48.

Ahmed Şevkî İslâm birliği fikrini benimsemekle beraber diğer dinlere karşı müsamahalı olunması gerekliliğini unutmamış, Mısır'da bulunan Hıristiyan azınlıklarla uzlaşma yollarını her zaman değerlendirme yoluna gitmiştir.²⁸⁴ O, özellikle aynı çatı altında yaşayan bütün insanları ayırım gözetmeksizin yekvücut olmaları arzusunda olmuştur. Bu bağlamda ülkesi için kaleme aldığı beyitlerde genel bir dil kullanmış, “ey bu ülkenin evlatları” şeklinde her kesimi içine alan bir hitap şeklini tercih etmiştir.²⁸⁵

2.3. Mısır Sevgisi ve Tarihi

Kişinin doğup büyüdüğü yere olan sevgisi insan fitratının bir tecellisidir. Her insan içinde yaşadığı toplumu kutsal olarak görür. Dolayısıyla da toplumunu sever ve ona saygı duyar. Tarih bu minval üzere gelmiş, insanlık var olduğu sürece bu şekilde devam edecek gibi gözüktüyor.

Şâir gerek saray döneminde gerekse sürgünden sonra, Mısır'a siyasi yönden bağlı bir kişiliğe sahip olmuştur. O, eski ve modern dönemdeki ülkesi için birçok methiye mahiyetinde kaside yazmıştır. Önceleri yönetimin siyasetine uygun bir yol tercih etmiş olsa da daha sonraki evrede milli siyaset yolunu benimsemiş ve geniş halk kitlelerine katılmıştır.²⁸⁶

Onun tarihi şiir tarzında yazmasında Fransa'da eğitim için bulunduğu yılların önemli bir etkisi olmuştur.²⁸⁷ Bu süre zarfında batı edebiyatındaki örnekleri inceleme fırsatı bulmuş, ülkesine döndükten sonra bu alanda şiirler yazmıştır.

Ahmed Şevkî içinde doğup büyüdüğü yer olan Mısır ve tarihine âşık bir kişiliğe sahip olduğundan,²⁸⁸ döneminin şâirleri arasında ülkesini ve tarihini en fazla ele alan bir şahsiyet olarak ön plana çıkmış, henüz yetişme dönemindeyken, bunları beyitlerinde işlemiştir. 1894 yılında Mısır'ı temsil etmek üzere İsviçre'nin Cenevre kentinde yapılan müsteşrikler kongresine katılmak için gönderildiğinde, Mısır'ın tarihi, edebi ve farklı yönlerini de açıklayan 292 beyitten oluşan *Kibâru'l- Havadis fî Vâdî'n-Nîl*,²⁸⁹ başlıklı şiirini bu toplantıda okumuştur.²⁹⁰

²⁸⁴ Ürün, “Ahmet Şevki ve Mehmet Âkif'te Ortak Unsurlar”, 95.

²⁸⁵ Bu konuda yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/149.

²⁸⁶ Uralgiray, “Ahmed Şevkî”, 240.

²⁸⁷ Mendûr vd, *A'lâmü's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 46.

²⁸⁸ Abdülkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 3.

²⁸⁹ Kasideni tamamı için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17.

²⁹⁰ Mendûr vd, *A'lâmü's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 35; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 136.

O bu yönüyle Mısır tarihi hakkında bir ilke imza atarak Firavunlar döneminden kalan tarihi eser ve yapıtları şiirlerinde işleyerek anlatmış, onlarla gurur duymuştur.²⁹¹ Dahası Mısır'ı ve tarihini kendisine dert edinip vasf eden ilk şâir olduğu Arap edebiyatçıları tarafından ifade edilmiştir.²⁹²

Şimdi de önce Mısır sevgisini anlatan beyitlere yer verilecek, daha sonra da şâirin Mısır tarihini işlediği bazı beyitler verilecektir.

Aşağıdaki beyitler Şevki'nin ülkesine olan sevgisini göstermesi açısından önemlidir. (Hafif):

مِصْرَ بِالْمَنْظَرِ الْأَيْقِ الْحَلِيقِ	أَيُّهَا الْكَاتِبُ الْمُصَوِّرُ صَوِّرْ
عَبْرَةَ الدَّهْرِ فِي الْكِتَابِ الْعَتِيقِ	إِنَّ مِصْرَ رِوَايَةِ الدَّهْرِ فَاغْفِرْ
فِي صَبَا الدَّهْرِ آيَةَ الصِّدِّيقِ	مَلْعَبُ مَثَلِ الْقَضَاءِ عَلَيْهِ
وَالْتَجَاءِ الْبُتُولِ فِي وَقْتِ ضَيْقِ	وَالْحِجَاءِ الْكَلْبِمْ أَنْسَ نَارًا
نَيْنِ فَالْقَيْصَرَيْنِ فَالْفَارُوقِ	وَمَنَايَا مَنَا فَكِسْرَى فَذِي الْقَرْ
خَلْفَ سِتْرِ مِنَ الزَّمَانِ رَفِيقِ	دُولٍ لَمْ تَبْدُ وَلَكِنْ تَوَارَتْ
حِينَ قَالُوا رِكَابُكُمْ فِي الطَّرِيقِ	رَوْضَتِي أَرَبَّتْ وَأَبْدَتْ حُلَاهَا
بَشَرُوهَا بِزُورَةِ الْبَطْرِيقِ	مِثْلَ عَذْرَاءٍ مِنْ عَجَائِزِ رُومَا
قَابَلَتْهُ الْعُصُوفُ بِالتَّصْفِيقِ	ضَحِكُ الْمَاءِ وَالْأَقَاحِي عَلَيْهَا
خَوْ زُكْبِيكُمْ خُفُوفَ الْمَشُوقِ	زُرَّهَهَا وَالرَّيْبُغُ فَضْلًا فَحَقَّقَتْ
صَيَانًا وَفَوْقَ حَدِّ الشَّقِيقِ	فَانْزِلَا فِي عُيُونِ نَرْجِسِهَا الْعَضِ

- 1- *Ey Mısır! yazmaya çalışan yazar, onu zarif narin manzarasıyla yaz.*
- 2- *Mısır, zamanın romanıdır, onun zaman derslerini antik kitapta oku.*
- 3- *Yusuf'un nişanesi, zamanın gençliğinde üzerinde takdir edilenin canlandırıldığı bir sahnedir.*

²⁹¹ Mübârek, *Ahmed Şevkî*, 38-39.

²⁹² Mübârek, *Ahmed Şevkî*, 51.

- 4- Musa'nın hayretler içerisinde ateşi gördüğü, darlıkta Betül'ün (Hz. Meryem) sığındığı yerdir.
- 5- Faruk'un, iki Kayserin, Zülkarneyn'in, Kisra'nın ve bizden (doğu ve batıyı birleştiren firavun) ölüm yeri.
- 6- Devletler yok olmadı, fakat güçsüz bir zaman perdesinin arkasına gizlendi.
- 7- Yolcularınız yolda denildiğinde, bahçem süslenip zinetlerini gösterdi.
- 8- Romalı generalin geldiği ile müjdelenen yaşlı bakire Romalı kadının süslendiği gibi.
- 9- Su ve polen çiçeği ona güldü, dallar ise onu alkışla karşıladı.
- 10- Bahar mevsiminde onu ziyaret ettin o da dizlerinize doğru, özleyenin hafiflediği gibi hafifledi.
- 11- Bakımlı taze nergis çiçeğinin gözlerine ve düğün çiçeğinin yanağına inin.²⁹³

Bu beyitler şâirin, vatanını ne derecede sevdiğinin bir nişanesidir. Zira o, Mısır'ı anlatmaya gelen kişiye gücü yettiği kadar destek olmuş, bununla da yetinmeyerek kendi ülkesinin güzelliklerini, tarihte büyük şahsiyetleri konuk ettiğini, bunların içerisinde Allah'ın peygamberlerinden tutun da tarihe isimlerini altın harflerle yazdıran kral ve komutanların da buraya gelip ona hayran olduklarını ifade etmek suretiyle sevgisini ortaya koymuştur. Fakat bu şiirlerin, onun sürgünden önce/sonra söylediği şiirlerle kıyaslandığında az ve zayıf olduğu görülmekle beraber, bu konuyu saray da bulunduğu dönemde de ihmal etmemesi kendisinin bütün şartlarda vatanına karşı olan hissiyatını işlediğini ortaya koymasından önemlidir.

Şevkî Mısır tarihi ile ilgili çok sayıda şiir yazmış ve bunları, ülkesini diğer ülkelerden ayıran özellikleri olarak görmüş, bu sayede Mısır'ın, önceki dönemlerden insanlığa miras, medeniyet ve kültür hazinesini bırakarak diğer milletlere öncülük ettiğini, bu konuda kimsenin onunla yarışamayacağını dile getirmeye çalışmıştır. O, bu konudaki bazı beyitlerinde şöyle demiştir. (Hafîf):

مُسْكًا بَعْضُهَا مِنَ الدُّعْرِ بَعْضًا
سَابِحَاتٍ بِهِ وَأَبْدَيْنَ بَضًّا

قِفْ بِتِلْكَ الْقُصُورِ فِي الْيَمِّ غَرْقَى
كَعَذَارَى أَحْفَيْنَ فِي الْمَاءِ بَضًّا

²⁹³ Şevkî, eş-Şevkiyyât, 2/77; el-Hûfî, Divânu Şevkî, 1/245.

مُشْرِقَاتٍ عَلَى الزَّوَالِ وَكَانَتْ
شَابَ مِنْ حَوْلَهَا الزَّمَانُ وَشَابَتْ
رُبَّ نَفْسٍ كَأَنَّهَا نَفَضَ الصَّأ
وَذَهَانٍ كَلَامٍ مَعَ الزَّيْتِ مَرَّتْ
وَحُطُوطٍ كَأَنَّهَا هُدْبُ رِيحٍ
وَحَارِيبٍ كَالْبُرُوجِ بَنَتْهَا

مُشْرِقَاتٍ عَلَى الزَّوَالِ وَكَانَتْ
شَابَ مِنْ حَوْلَهَا الزَّمَانُ وَشَابَتْ
رُبَّ نَفْسٍ كَأَنَّهَا نَفَضَ الصَّأ
وَذَهَانٍ كَلَامٍ مَعَ الزَّيْتِ مَرَّتْ
وَحُطُوطٍ كَأَنَّهَا هُدْبُ رِيحٍ
وَحَارِيبٍ كَالْبُرُوجِ بَنَتْهَا

1- “Nehire batmış ve şiddetli korkudan birbirlerine el verdiği halde görünen şu saraylara bir bak!”²⁹⁴

2- Bunlar, yüzerken yumuşak tenlerinin bir kısmını suda gizleyen ve diğer kısmını da gösteren bakire kızlar halinde görünüyorlar.

3- Yok, olup gitmek üzereler, zamanında ise yıldızlar ile boy ölçüşür, ayakta dururlardı.

4- Fakat zaman onlarla, onlar da zamanla beraber ihtiyarlamışlar, buna rağmen sanatlarının tazeliği hâlâ canlı.

5- Ve orada nice süslemeler var ki sanki sanatkâr ellerini ondan tamamıyla daha dün çekmiş gibi.

6- Birçok boyalar var ki yüz yıllarca güneş altında kaldığı halde parlayan yağlı boya gibi görünmektedir.

7- Bir nice çizgiler var ki sanatça, ence ve boyca güzel olup sanki bir beyaz ceylanın kirpikleri gibi.

8- Cinlerin kudretleri ve azimleri ile inşa edilip ayakta duran burçlar gibi orada birçok mihraplar var.”²⁹⁵

Amerika Birleşik Devletleri’nin 32. Başkanı olan Franklin Delano Roosevelt (ö.1364/1945), 24 Mart 1910 da Mısır’ı ziyaret etmiştir. Dönemin Mısır kralı Ahmed Fuat

²⁹⁴ Bu beyitlerin tercümesi Uralgiray, “Ahmed Şevkî”, 239-240. sayfalardan yararlanılarak yapılmıştır.

²⁹⁵ Şevkî, eş-Şevkiyyât, 2/56; el-Hûfî, Divânu Şevkî, 2/227-228.

(ö.1355/1936) tarafından Mısır Üniversitesinde (daha sonra adı Kahire üniversitesi olmuştur.) konuşmaya davet edilmiştir. Burada yaptığı konuşmada bu ülkenin bir anayasasının bulunmamasının onu tehlike ve yok olmaya maruz bıraktığını ifade ederek, İngiltere'nin buradaki sömürgeciliğini övmüş, akabinde de Hristiyanlığa methiyeler dizmiş ve İslâm'a saldırmıştır. Bu konuşma Mısır halkı nezdinde infiale neden olmuştur. Başta el-Livâ, el-Müeyyed ve diğer gazeteler tarafından bu saldırının (konuşmanın) kabul edilemez olduğu yazılmış ve Roosevelt şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir.²⁹⁶ İşte bu kasideyle Şevkî, Amerikan başkanına cevap vermiştir. Mısır'ın kadim medeniyete sahip olduğunu, bunu görebilmek için onun mazisine ve hala ayakta olan kadim saraylarına, yapıtlarına bakmanın yeterli olacağını anlatmaya çalışmıştır.

Bu şiirde şâir, ülkenin eski eserlerinin hala canlı olduğunu, henüz bugün yapılmışçasına yeni, tarihi saraylardaki boya ve parlaklığın zamanın akıp gitmesinden, güneşin ışınlarına nasıl karşı koyarak bugüne kadar geldiğinden bahisle, mazisinde böyle bir medeniyeti barındıran bir toplumun bırakın yok olmayı her zaman ayakta kalacağını güzel bir şekilde anlatmıştır.

Şâir bunun dışında Mısır tarihini anlatan yüzlerce beyit yazmış ve yukarıda da anlatıldığı gibi bu konuda kendisinden sonrakilere ilham olmuştur.²⁹⁷

Şevki, eski Mısır medeniyetinin kurucuları olarak gördüğü Firavunları şiirlerinde işlerken iki noktayı göz önünde bulundurmıştır. Bunlardan birincisi; batının, doğu toplumlarını bilgisizlik ve geri kalmışlıkla itham etmesine bir cevap olarak bu medeniyetle övünmüş, ikincisi ise bu uygarlıktan gelen halkların hem İslâm'ı hem de Hristiyanlığı kabul ettiklerinin farkına vararak kendi çıkarları için birlik olmaları gerektiğini şiirlerinde işleyerek sonuca varmayı hedeflemiştir.²⁹⁸ Şevkî bu alanda bir ilke imza atarak Mısır tarihini destansı bir şekilde anlatan ilk şâir olmuş ve bunu gençliğinde yani yetişme dönemindeyken yapmaya

²⁹⁶ el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 225.

²⁹⁷ Bu konuyla ilgili daha detaylı için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17, 2/53, 2/62, 2/77, 2/77, 2/ 93 ilgili sayfalarındaki şiirler.

²⁹⁸ Abdülkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 69.

başlamıştır.²⁹⁹ Daha sonraki dönemlerde de bu alanı geliştirerek aynı minval üzere sürdürmüştür.³⁰⁰

O, bu alanda yazdığı şiirlerle ülkesinin tarihini şiire dönüştürmedeki üstün kabiliyetini ortaya koymuştur.³⁰¹ Dolayısıyla onun bütün hayatı boyunca bu konuyla ilgili kasideler nazmederek bu alanda sürekli ilerleme kaydettiği rahatlıkla ifade edilebilir.

2.4. Mersiye

İnsanoğlu ölüm karşısında her daim aciz kalmış, sevdiği kişileri kaybettiğinde üzülmüş, yitirdiği şahsiyetlere ağlayarak kendini teselli etmeye gayret etmiştir. Hiçbir kimsenin, vefat haberine duyarsız kalması, duydukları karşısında etkilenmemesi mümkün gözükmemektedir.

Mersiye'nin tarihi Câhiliye dönemine kadar uzanmakta olup mersiye, bu konuda kadınların ölümleri üzerine yaktıkları ağıtlar neticesinde ortaya çıkmıştır. Daha sonraki dönemlerde bunlar manzum kalıplara dönüşmüş ve bugünkü anlamda bildiğimiz mersiyeler ortaya çıkmıştır.³⁰²

Sözlükte; *ölümden sonra ağlamak, ölenin iyiliklerini anıp ağlamak, onun hakkında ağıt söylemek* gibi anlamlarda kullanılan mersiye,³⁰³ terim olarak ise; ölen kişinin yardım, cesaret, cömertlik, kahramanlık,³⁰⁴ düşkünlere yardım, direnme vs. gibi olumlu vasıflarıyla meth edilmesi olarak kullanılmaktadır.³⁰⁵ Ayrıca mersiye, başa gelen bela ve musibetin büyüklüğünü anlatan şiirlerdir.³⁰⁶

Bu temanın aslında en önemli konusu ölen veya başkaları tarafından öldürülen kişinin öne çıkan özelliklerini öne çıkararak intikam almak için diğer fertleri teşvik etme isteğidir.

²⁹⁹ Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 178.

³⁰⁰ Bu konuda ilk defa Cenevre'de Müsteşrikler kongresinde katılmış ve orda Mısır'ın tarihini, edebiyatını ve farklı yönlerini açıklayan 292 beyitten oluşan *Kibârü'l- Havadis fî Vâdi'n-Nîl* kasidesini okumuştur. Bu şiir için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17.

³⁰¹ Dayf, *Şevkî, şâirü'l- 'asri'l-hadîs*, 54.

³⁰² M. Faruk Toprak, "Mersiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/215.

³⁰³ Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, "risâ" 15/123; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "risâ" 156.

³⁰⁴ el-Kefevî, *el-Külliyât*, 960.

³⁰⁵ et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fî'l-edeb*, 473; Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 89.

³⁰⁶ el-İskenderânî-Annânî, *el-Vasûl fî'l-edebi'l-'Arab ve't-târih*, 39.

Klasik dönemde başka bir ifade ile Câhiliye döneminde kadın şâirler erkekleri geride bırakarak bu alanın öncüleri olmuşlardır.³⁰⁷

Şevkî, divânının üçüncü cildini mersiyeler ayırmıştır. O, burada sadece ailesi, sevdikleri, Mısır ve Arap ülkelerindeki insanlara mersiyeler yazmamış,³⁰⁸ insanlığa faydasının dokunduğuna inandığı kişileri din, mezhep ve meşrebine bakmaksızın yaptıklarını takdirle onları yâd etmiş, bu şahsiyetler için uzunlu kısalı dîvânında elli dokuz kaside nazmetmiştir.³⁰⁹ Ancak bu sayı son baskıda mevcut olup ilk baskıdakiler de eklendiğinde sayı doksana ulaşmaktadır.³¹⁰ Bu sayı çok olarak görülmemeli, zira şâir, sadece Mısır'ın sesi olmamış, bütün Arap âlemi ve İslam'ın önemli şahsiyetlerinin ölümlerine ağıt yakmıştır. Bu kişileri yaptıkları hizmetler neticesinde halkları için öncü olarak görmüş, vefat haberlerini aldığı anda halklarına sunduklarını takdir ederek onlar için mersiyeler yazmıştır.

Ancak şunu söylemek gerekir ki onun bu dönemde söylediği mersiyelerin sürgün sonrasına kıyasla daha az olduğu mülâhaza edilmektedir.³¹¹ *Emîrû 'ş-Şuarâ*, saray döneminde bu temayı daha az işlemiş, çoğunlukla yakın akrabaları, kendisinin yetişmesinde emeği olan hidiv ve ona yakın olanlar için yazmıştır. Şâirin bu dönemdeki mersiyelerini, saray erkanına karşı yerine getirilmesi gereken bir sorumluluk/görev olarak değerlendirmek mümkündür.

Bu mersiyeler Şevkî'nin henüz şiirde olgunluk aşamasına geçmediği, beyit söylemekte klasik Arap şâirlerinin yolunu benimsediği anlaşılmaktadır. Aşağıda bu dönemde duygularını en içten bir şekilde söylediğine inanılan, babası vefat ettiğinde kaleme aldığı bir mersiye verilecektir. (Ramel):

وَرِثَاءُ الْأَبِ دَيْنٌ أَيُّ دَيْنٍ
أَيْنَ لِي الْعَقْلُ الَّذِي يُسْعِدُ أَيْنَ
كُلُّ نَفْسٍ لِلْمَنَايَا فَرَضُ عَيْنٍ
وَنَعَى النَّاعُونَ حَيْرَ الثَّقَلَيْنِ
أَخِذْ يَا خُذْهُ بِالْأَصْغَرَيْنِ

سَـأَلُونِي لَمْ لَمْ أَرِثْ أَبِي
أَيُّهَا الْيَوْمُ مَا أَظْلَمَكُمْ
يَا أَبِي مَا أَنْتَ فِي ذَا أَوَّلٍ
هَلَكْتَ قَبْلَكَ نَاسٌ وَقُرَى
غَايَةُ الْمَرْءِ وَإِنْ طَالَ الْمَدَى

³⁰⁷ Şevkî Dayf, “*Târîhu 'l-edebî 'l-'Arabî (el-'Asru 'l-Câhili)*” (Kahire: Dâru'l-Meârif, 1960), 208.

³⁰⁸ Yazıcı, “Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevkî ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid”, 182.

³⁰⁹ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 341.

³¹⁰ el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/333.

³¹¹ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 341.

وَطَيِّبٌ يَتَوَلَّى عَاجِزًا
إِنَّ لِلْمَوْتِ يَدًا إِنْ ضَرَبَتْ
تَنفُذُ الْجَوَّ عَلَى عِقْبَانِهِ
وَتَحْطُ الْفَرْخَ مِنْ أَيْكَتِهِ
أَنَا مَنْ مَاتَ وَمَنْ مَاتَ أَنَا
نَحْنُ كُنَّا مُهْجَةً فِي بَدَنِ
ثُمَّ عُودْنَا مُهْجَةً فِي بَدَنِ
ثُمَّ نَحْيَا فِي عَلِيِّ بَعْدَنَا
أَنْظُرِ الْكَوْنَ وَقُلْ فِي وَصْفِهِ
فَإِذَا مَا قِيلَ مَا أَصْلُهُمَا
فَقَدَا الْجَنَّةَ فِي إِيجَادِنَا
وَهُمَا الْعُذْرُ إِذَا مَا أُغْضِبَا
لَيْتَ شَعْرِي أَيُّ حَيٍّ لَمْ يَدِنْ
وَقَفَ اللَّهُ بِنَا حَيْثُ هُمَا
مَا أَبِي إِلَّا أَخٌ فَارْقُتُهُ
طَالَمَا قُتْنَا إِلَى مَائِدَةٍ
وَشَرِبْنَا مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ
وَتَمَشَّيْنَا يَدَيَّ فِي يَدِهِ
نَظَرَ الدَّهْرُ إِلَيْنَا نَظْرَةً
يَا أَبِي وَالْمَوْتُ كَأْسٌ مُرَّةٌ
كَيْفَ كَانَ سَاعَةً فَضَّيْتَهَا
أَشْرَبْتُ الْمَوْتَ فِيهَا جُرْعَةً

نَافِضًا مِنْ طَبِّهِ حُقِّي حَيْنَ
أَوْشَكْتُ تَصَدُّعُ شَمْلِ الْفَرْقَدَيْنِ
وَتَلَا فِي اللَّيْلِ بَيْنَ الْجَبَلَيْنِ
وَنَلَّ الْبَبَّعَا فِي الْمِئْتَيْنِ
لَقِيَ الْمَوْتَ كِلَانَا مَرَّتَيْنِ
ثُمَّ صَرْنَا مُهْجَةً فِي بَدَنَيْنِ
ثُمَّ نُلْقَى جُثَّةً فِي كَفَنَيْنِ
وَبِهِ نُبْعَثُ أُولَى الْبَعَثَيْنِ
كُلُّ هَذَا أَصْلُهُ مِنْ أَبَوَيْنِ
قُلْ هُمَا الرَّحْمَةُ فِي مَرَحَمَتَيْنِ
وَنَعْمَنَا مِنْهُمَا فِي جَنَّتَيْنِ
وَهُمَا الصَّفْحُ لَنَا مُسْتَرْضَيْنِ
بِالَّذِي دَانَا بِهِ مُبْتَدَيْنِ
وَأَمَاتَ الرُّسُلَ إِلَّا الْوَالِدَيْنِ
وُدُّهُ الصِّدْقُ وَوُدُّ النَّاسِ مَيْنِ
كَانَتْ الْكِسْرَةُ فِيهَا كِسْرَتَيْنِ
وَعَسَلْنَا بَعْدَ ذَا فِيهِ الْيَدَيْنِ
مَنْ رَأَا قَالَ عَنَّا أَخَوَيْنِ
سَوَّتِ الشَّرَّ فَكَانَتْ نَظْرَتَيْنِ
لَا تَذُوقُ النَّفْسُ مِنْهَا مَرَّتَيْنِ
كُلُّ شَيْءٍ قَبْلَهَا أَوْ بَعْدُ هَيْنِ
أَمْ شَرِبْتُ الْمَوْتَ فِيهَا جُرْعَتَيْنِ

جَمَدَتْ مِيَّيَّ وَمِنْكَ الْيَوْمَ عَيْنُ
كُلِّ زَيْنٍ مُنْتَهَاهُ الْمَوْتُ شَيْنُ
مَرَّةٍ أَمْ ذَا افْتِرَاقِ الْمَلَوَيْنِ
أَنْلَقَى حُفْرَةً أَمْ حَفَرَتَيْنِ

لَا تَخَفْ بَعْدَكَ حُزْنًا أَوْ بُكََا
أَنْتَ قَدْ عَلَّمْتَنِي تَرْكَ الْأَسَى
لَيْتَ شَعْرِي هَلْ لَنَا أَنْ نَلْتَقِيَ
وَإِذَا مِثْتُ وَأُدْعِثُ الثَّرَى

- 1- *Bana neden babama ağıt yakmadığımı soruyorlar. Babaya ağıt yakmak borç mudur ki?*
- 2- *Ey kınayanlar! Siz ne zalimsiniz bana yardımcı olacak akıl nerede?*
- 3- *Ey babam! Sen bu işte ilk değilsin ölüm her nefis için farzı ayındır. (Her nefis ölümü tadacaktır).*
- 4- *Senden önce nice insanlar ve nice köyler helak oldu ve insanlar sakaleyn (insanlar ve cinler)in en hayırlısına (Hz. Muhammed'e sav) bile yas tuttular.*
- 5- *İnsanın gayesi ne kadar uzun süreli olsa da onu iki küçük şeyle (dil ve kalp) yakalayabilir.*
- 6- *Aciz kaldığı bir durumu üslenmeye çalışan doktor hüneynin mestlerini bile elde edemez.*
- 7- *Ölümün bir eli var onunla vurduğu zaman nerdeyse kutup yıldızlarının çarpışması gibidir.*
- 8- *O (Ölüm) havada keskin gagalı kuvvetli ukabaneyi (Kuş) dağların arasında da aslanı yakalar.*
- 9- *Ne konuşan papağanı ne de ağaçtaki yuvayı terkeder.*
- 10- *Ben ölüyüm ölü benim ölüm her birimize iki defa ulaşır.*
- 11- *Biz bir bedende can iken sonradan iki bedendeki can olduk.*
- 12- *Sonra tekrar bir bedende can olduk sonra iki kefende bir ceset olduk.*
- 13- *Sonra yücelerde diriliyoruz ve onda iki mahşerden ilkinizi yaşayacağız.*
- 14- *Kâinata bak ve deki: bütün bunlar bir anne ve bir babadan meydana gelmiş.*

- 15- *Onların kökü nedir diye sorulduğunda ‘‘iki merhamet içindeki rahmettir’’ de.*
- 16- *Bizi icat etmek için cenneti kaybettiler biz de onların sayesinde iki cenneti yaşadık.*
- 17- *Onlar kendilerine kızıldığında özrü, bize de rızayı gösterdiler.*
- 18- *Başlangıçta onların boyun eğdiğine keşke kimin boyun eymediğini bilseydim.*
- 19- *Allah peygamberleri öldürdü ancak bizi ana babamızın neslinde bıraktı.*
- 20- *Babam kendisinden ayrıldığım kardeş gibiydi başkalarının sevgisi yalan iken onunki gerçektir.*
- 21- *Nice zamanlar bir sofraya oturuyorduk ki bir kırıntı ekmek iki olurdu.*
- 22- *Bir kaptan su içtik sonradan o kapta ikimiz ellerimizi yıkardık.*
- 23- *Yürüdüğümüzde elim onun elindeydi bizi görenler kardeş olduğumuzu söylerlerdi.*
- 24- *Zaman bize bir bakış attı şer getirerek iki bakış yaptı.*
- 25- *Ey babam ölüm acı bir bardaktır onu nefis iki kere tatmaz.*
- 26- *O saati nasıl geçirdin ondan önce ve sonra her şey kolaydır.*
- 27- *Ölümü bir defada mı yoksa onu iki defada mı içtin.*
- 28- *Öldükten sonra üzüntü ve ağlamaktan korkma bugün bende de sende de gözler kurudu.*
- 29- *Bana üzüntüyü terk etmeyi öğreten sensin sonu ölüm olan her güze şey fenadır (kusurdur).*
- 30- *Bir daha beraber olacak mıyız yoksa gece ve gündüz gibi hep ayrı mı kalacağız bilseydim.*
- 31- *Ölüp toprağa atıldığında bir çukura mı yoksa iki çukura mı atılacağımı bilseydim.³¹²*

³¹² Şevkî, eş-Şevkiyyât, 3/120; el-Hûfî, Dîvânü Şevkî, 2/559.

Ahmed Şevkî bu mersiye'yi babasının ölümünden altı ay sonra söylemiştir.³¹³ Onun bu kadar süre beklemesi kişinin babasını kaybetmesinin acı bir şey olduğu ve bunu kabullenmenin nasıl da zaman aldığını göstermesi bakımından önemlidir.

Aslında onun ilk anda bu beyitleri yazma yeteneği mevcuttu. Fakat kaybettiği kişinin çok değerli olması onun musibetiyle kendini bir boşlukta hissetmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Şevki, insanların bu konuda ileri geri konuşması üzerine bu şiiri yazmıştır.

Bu dizelere bakıldığında şâirin, yapmacıktan uzak bir şekilde, gerçek anlamda duyguların dile getirdiği mülâhaza edilebilir. Zira kaybedilen kişi şâirin en yakını, daha da ötesi burada ikisinin bir beden gibi olduğu, her daim beraber oldukları, karşıdan bakıldığında baba oğul değil de iki kardeş gibi göründükleri, bu durumda olan birinden ayrılmanın acı olduğunu vurgulanmaktadır.

Soruyor babasına Ahmed Şevkî; ölümü nasıl bir defa mı yoksa defalarca mı tattığını? Sonraki beyitlerde şair, babasından sonra gözyaşlarının nasıl kurduğunu, zira onun vefatı kadar kendisine başka bir şeyin daha ağır olmayacağını dile getirerek bu yükün ne kadar zor olduğunu anlatma çalışmıştır.

Yine dönüp soruyor; bu dünyadan sonra tekrar kavuşma var mıdır, yoksa bu girdiği kabir yolun sonu mudur? Yoksa tekrar dirilip yine beraber olmak mümkün mü? Şair devamla insanoğlunun bu dünyada acı ve kederler çektiğini en sonunda da ölümü tattığını belirterek, bundan kurtulmanın mümkün olmadığını savunmuştur.

O, bu ölümü, insanların ve cinlerin en hayırlısı olan Hz. Muhammed'in (sav) de tattığını ifade ederek, ölümden kaçışın olmadığını, her insanın bununla mutlaka karşılaşacağını, güzel olanın ise bunun iki defa olamayacağını anlatarak kendisini teselli ettiği anlaşılmaktadır.

2.5. VASF

Sözlükte; *bir şeyi vasfetmek, nitelemek, biçim vermek, resmini yapmak, en ince ayrıntılarıyla anlatmak* anlamında kullanılan vaf, ³¹⁴ terim olarak ise; şâirin, gördüklerini, hissettiklerini maddi veya manevi olsun içinde bulunduğu durumu anlatmaya, tasvir sanatı denir.³¹⁵

³¹³ Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 160.

³¹⁴ Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, "vsf" 12/248; et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-edeb*, 883.

³¹⁵ Hafâcî, *el-Hayâtü'l-edebîyye fi'l-'asri'l-Câhilî*, 331.

Klasik Arap edebiyatının çoğunluğunu bu tema teşkil etmekteydi. Câhiliye döneminde şâirler, çöl hayatını ayrıntılarıyla anlatmış,³¹⁶ hatta bineği olan, devesini en ince noktasına varıncaya dek tasvir etmiştir. Dolayısıyla İslâm'dan önceki şiir konularının çoğunluğu bu temanın oluşturduğu ifade edilmiştir.³¹⁷

İşte bu nedenle birçok Arap edebiyatı eleştirmeni şiir temalarının aslının vâsf etme olduğunu, şarap, av ve doğa şiirlerinin de bu kabilden olduğunu ifade ettiklerinden dolayı vâsf temasının sınırlarını belirlemek oldukça güçtür.³¹⁸

Arap şiirindeki tasvir, İslâm'ın doğuşundan sonra Müslümanların büyük medeniyetler kurarak ilerlemesiyle daha da gelişme sağlamıştır. Önceleri dar bir çerçevede olan tasvir şiirleri gelişmiş, özellikle Endülüs'ün doğal güzelliklerini anlatan şâirler aracılığıyla zirve noktasına ulaşmıştır.³¹⁹

Ahmed Şevkî, vâsf konusunda gerek modern gerekse klasik şâirler arasında en zirvede yerini alır. O, bu konuda eşine ender rastlanan örnekler vermiştir. Dîvânı incelendiğinde onun vâsf örnekleriyle dolu olduğu görülür.³²⁰

Ahmed Şevkî'nin, gördüğünü, okuduğunu, anlatılanı vâsf etmek gibi üstün bir becerisi olduğu konusunda kimsenin itirazı olmadığı gibi,³²¹ özellikle görmediklerini, anlatılanı tasvir etme konusunda da eşine ender rastlanan bir beceriye sahip olduğu konusunda kimsenin onunla kıyaslanmayacağını Arap edebiyatı tarihçileri ifade etmişlerdir.³²² Fransa'da İstanbul'dan daha fazla kalmasına rağmen, boğazı tasvir etmesi, Paris'i tasvirinden daha güzeldir. Şâir bu konuda önceki konuları işlemekten ziyade kendisinin müstakil olarak söyleyip geliştirdiği özel başlıklar altında birçok konuyla ilgili şiirler yazmıştır.³²³

Bütün bunlara rağmen Şevkî özellikle de Mısır'da meydana gelen dönemin büyük olaylarını ihmal ettiği görülmektedir.³²⁴ Örneğin şair Mısır'ın kalelerini, mescitlerini,

³¹⁶ el-İskenderânî-Annânî, *el-Vasît fi'l-edebi'l-'Arab ve't-târih*, 40.

³¹⁷ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi -I, Cahiliye dönemi* (Erzurum: Fenomen Yayınları, 2009), 1/145.

³¹⁸ el-Kayrevânî, *el-Umde*, 1/82.

³¹⁹ Hüseyin Elmalı, "Tasvir" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/136.

³²⁰ Bu konuda daha detaylı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/227. ve sonrası.

³²¹ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 361.

³²² Mendûr vd, *A'lâmü's-şî'ri'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 50.

³²³ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 361.

³²⁴ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 362-363.

denizlerini, Sina dağı gibi önemli bir geçmişi olan ve daha burada sayılamayan birçok şeyin tasvirini yapmamıştır.

Aşağıda yaz aylarında İstanbul'a sık sık yaptığı ziyaretlerinden birinde Galata köprüsünün eski olduğunu ne denli tehlikelerle karşı karşıya kalmasına rağmen geçiş ücretinin alındığını konu edindiği bir kasidesi verilecektir. Şâir köprü'nün içler acısı durumunu aşağıdaki dizelerde vafsetmiştir. (Vâfir):

أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ رَأَيْتُ جِسْرًا	أَمْرٌ عَلَى الصِّرَاطِ وَلَا عَلَيْهِ
لَهُ خَشَبٌ يَجُوعُ السُّوسُ فِيهِ	وَمُضَيِّ الْفَأْرُ لَا تَأْوِي إِلَيْهِ
وَلَا يَتَكَلَّفُ الْمِنْشَارُ فِيهِ	سَوَى مَرِّ الْفَطِيمِ بِسَاعِدَيْهِ
وَكَمْ قَدْ جَاهَدَ الْحَيَوَانُ فِيهِ	وَحَلَّفَ فِي الْهَزِيمَةِ حَافِرِيهِ
وَأَسْمَجُ مِنْهُ فِي عَيْنِي جَبَاةٌ	تَرَاهُمْ وَسَطَهُ وَبِجَانِبَيْهِ
إِذَا لَاقَيْتَ وَاحِدَهُمْ تَصَدَّى	كَعَفْرِيتٍ يُشِيرُ بِرَاحَتَيْهِ
وَيَمْشِي الصَّدْرُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ	بِمُوكِبَيْهِ السَّيِّ وَحَارَسَيْهِ
وَلَكِنْ لَا يُمْرُ عَلَيْهِ إِلَّا	كَمَا مَرَّتْ يَدَاهُ بِعَارَضَيْهِ
وَمَنْ عَجِبَ هُوَ الْجِسْرُ الْمُعَلَّى	عَلَى الْبُسْفُورِ يَجْمَعُ شَاطِئَيْهِ
يُفِيدُ حُكُومَةَ السُّلْطَانِ مَالًا	وَيُعْطِيهَا الْغِنَى مِنْ مَعْدِنَيْهِ
يَجُودُ الْعَالَمُونَ عَلَيْهِ هَذَا	بِعَشْرَتِهِ وَذَاكَ بِعَشْرَتَيْهِ
وَعَايَهُ أَمْرُهُ أَنَا سَمِعْنَا	لِسَانَ الْحَالِ يُنْشِدُنَا لَدَيْهِ
أَلَيْسَ مِنَ الْعَجَائِبِ أَنَّ مِثْلِي	يَرَى مَا قُلَّ مُتَتَعِّعًا عَلَيْهِ
وَتُؤَخَّذُ بِاسْمِهِ الدُّنْيَا جَمِيعًا	وَمَا مِنْ ذَاكَ شَيْءٌ فِي يَدَيْهِ

1- “Müminlerin emiri! Bir köprü gördüm ki, üzerinden sanki Sırat’tan geçer gibi geçiyorum.³²⁵

2- Kurtçukları bile acıktıracak tahtaları var. Fareler geçer de bir an durmazlar.

³²⁵ Bu beyit tercümelerinin bazıları Ürün, Ahmet Şevki, 114. adlı kitabından istifade edilerek yapılmıştır.

- 3- *Onu, testere zorlanmadan kesebilir, (ancak) emekleyen bir çocuğun, kollarını kıpırdatması yeterlidir.*
- 4- *Nice hayvan, ondan geçmeye çalıştı, ancak deliklerinden dolayı başaramadılar.*
- 5- *Gözümde ondan daha kötüsü, kenarlarında ve ortasında gördüğün tahsildarlardır.*
- 6- *Onlardan birisiyle karşılaştığında avuçlarını açmış ifrit(cin) gibi seni engeller.*
- 7- *Her gün oradan iki muhafızı ve büyük bir tören alayıyla sadrazam geçer.*
- 8- *İki elinin yanaklarının üzerinden geçmesi gibi köprüye hızlıca bir göz atar.*
- 9- *Ne gariptir ki o, boğazın iki yakasını toplayan, yükseltilmiş bir köprüdür.*
- 10- *Köprü Sultan'ın hükümetine altın, gümüş ve paralar kazandırır.*
- 11- *Kimi onluk kimi yirmilik olmak üzere herkes ona bolca verir.*
- 12- *Onun lisan-ı haliyle, bize durumunu şöyle dile getirdiğini işittim:*
- 13- *Benim gibi birinin bu imkânsız durumu(işi) görmesi garip değil midir?*
- 14- *Onun adına onca vergi toplanıyor ancak bunun ona hiçbir faydası yoktur.*³²⁶

İstanbul tarihte birçok şâir için ilham kaynağı olmuş, her bir dönemdekiler tarafından farklı yönleriyle anlatılarak doğal ve tarihi güzellikleri vasedilmiştir.

Hidivlerle beraber yaz aylarını çoğunlukla İstanbul'da geçiren Ahmed Şevkî de bu şâirler kervanına katılarak Osmanlı devletinin başkentinde gördüğünü kaleme alarak yazmıştır.³²⁷ Ancak sadece güzellikleri anlatmakla kalmamış, bazen de şahit olduğu eksikleri şiir tarzında işleyerek düzeltilmesine katkıda bulunmuştur.

İşte yukarıda verilen beyitlerde Şevkî, Galata köprüsün eskiyip gıcırdadığını, bırakın insanların üzerinden geçmesini ufak yaratıkların ve farelerin bile oradan ümit kestiğini anlatarak tasvir etmiştir.

³²⁶ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, II/ 107-108; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, I/ 165.

³²⁷ Bu konuda yazdığı şiirler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/3 ve sonrası.

Burada görüldüğü kadarıyla şâir köprüyü Müslümanların Ahirette geçmekte zorlanacakları Sırat köprüsüne benzetmek suretiyle aşırı mübalağa yapmış, her sınıftan insanın kolaylıkla anlayacağı testere ve odun kelimelerini seçerek, geçiş için bilet kesen memuru şeytana benzetmek suretiyle köprünün tahtalarının zayıflığının kurtların bile açlığını gideremeyeceğini güzel ve etkileyici bir şekilde anlatmıştır.³²⁸

Bu kasideyi duyan dönemin Osmanlı sultanı II. Abdulhamid (ö.1336/1918) Ahmed Şevkî'yi yanına çağırarak kendisinden yazdığı bu kasideyi huzurunda okumasını talep etmiştir.³²⁹

2.6. Gazel

Gazel sözlükte; *kadınlarla muhabbet/sevgi konusunda konuşmak, kur yapmak, aşıkâne arkadaşlık yapmak* gibi anlamlarda kullanılır.³³⁰ İstilahî olarak ise; kadınlara şiirle duygularını doğrudan veya dolaylı olarak anlatmak, güzel sözlerle onların sevgisini kazanmaya çalışmak,³³¹ kadınlarla konuşmak şeklinde anlaşılmıştır.³³²

Bu terim Arap edebiyatında özellikle aşk, şarap ve güzelliği konu edinen şiirler için kullanılır.³³³ Fakat Câhiliye döneminde gazel bağımsız, başlı başına bir şiir şekli olmayıp genelde kasidenin başında bulunan ve aşktan bahseden şiirler şeklindeydi. Bu beyitler kasidenin başında bulunuyorsa buna Nesib adı verilirdi.³³⁴ Sonraki dönemlerde ediplerin sevgi, aşk, şarap, bahar vb. gibi konuları coşkulu bir şekilde anlattığı şiirlere uzun veya kısa oluşuna bakılmaksızın gazel denilmiştir.³³⁵

Ahmed Şevkî, gazeli iki şekilde işlemiştir: Birincisi şâirin sürgünden önce sarayda yaşadığı dönemdeki gazelleridir. Bu dönemde yazılan gazel klasik Arap şiirinin bir devamı niteliğindedir.³³⁶ O, bu dönemde bağımsız bir şekilde gazeli işlememiş, yalnızca methiyelerin girişinde kullanmıştır. Ancak şâir, klasik dönemde yazılan ve müstehcen olan gazel türünden uzak durmuştur. Bu konuda mu'tedil davranarak hem kendisini hem de sarayda bulunması hasebiyle kişiliğini ve onurunu zedeleyecek bu gazel tarzını tercih etmemiştir.

³²⁸ Ürün, *Ahmet Şevki*, 114-115.

³²⁹ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/107.

³³⁰ Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, “gzl” 8/49; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, “gzl” 935.

³³¹ Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî*, 281.

³³² et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfû istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, 2/1253.

³³³ et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-edeb*, 670.

³³⁴ el-Kayrevânî, *el-Umde*, 1/194; Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 89.

³³⁵ Halûk İpekten, “Gazel” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/440.

³³⁶ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 350.

İkinci gazel türü ise şairin sürgünden sonra yazdığı gazelleridir. Şâir bu yeni hayatında artık gazeli bir basamak olarak değil de müstakil bir şekilde işlemiştir.³³⁷

Şiire bu tema ile başlamak şarkıdan önceki nağmelere benzetilmiştir. Şarkıcı bu sayede kendisini toparlayıp hazırlık yaptığı gibi şâir de esas konuya geçmek için bunu değerlendirerek iletmek istediği mesajı vermek için uygun ortamı hazırlar. Klasik dönem edipleri bu konuyu kasidenin süsü olarak kabul ediyorlardı.³³⁸

Aşağıda Ahmed Şevkî'nin, saray döneminde Fransa'da bulunduğu sırada Hidiv'e yazdığı bir methiye'nin giriş bölümünde eski Arap geleneğine uygun bir şekilde kaleme aldığı gazale yer verilmiştir. (Hafif):

وَالْعَوَالِي يَغُرُّهُنَّ النَّهَاءُ	خَدَعُوهَا بِقَوْلِهِمْ حَسَنَاءُ
كَثُرَتْ فِي غَرَامِهَا الْأَسْمَاءُ	أَثَرَاهَا تَنَاسَتْ اسْمِي لَمَّا
تَكُ بَيْنِي وَبَيْنَهَا أَشْيَاءُ	إِنْ رَأَيْتَنِي تَمِيلُ عَنِّي كَأَنْ لَمْ
فَكَلَامٌ فَمَوْعِدٌ فَلَقَاءُ	نَظْرَةٌ فَابْتِسَامَةٌ فَسَلَامٌ
أَوْ فِرَاقٌ يَكُونُ مِنْهُ الدَّاءُ	فَفِرَاقٌ يَكُونُ فِيهِ دَوَاءُ
تَهَادَى مِنَ الْهَوَى مَا نَشَاءُ	يَوْمَ كُنَّا وَلَا تَسَلْ كَيْفَ كُنَّا
تَعَبْتُ فِي مِرَاسِهِ الْأَهْوَاءُ	وَعَلَيْنَا مِنَ الْعَفَافِ رَقِيبٌ
أَنْتُمْ النَّاسُ أَيُّهَا الشُّعْرَاءُ	جَادَبْتَنِي ثَوْبِي الْعَصِي وَقَالَتْ
فَالْعَذَارَى قُلُوبُهُنَّ هَوَاءُ	فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي قَلْبِ الْعَذَارَى

- 1- *Sen güzelsin diye kandırdılar onu, güzeller zaten övgüye kanarlar.*
- 2- *Onu sevenler çoğalınca adımı unuttuğunu görüyor musun?*
- 3- *Beni gördüğünde sanki onunla aramda bir şey geçmemiş gibi benden uzaklaşıyor.*
- 4- *Bir bakış, bir gülümseme, sonra selam ardından randevulaşma ve karşılaşmadır,*

³³⁷ Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 233.

³³⁸ Mübârek, *el-Bedâi* ', 2/34.

- 5- *Kendisinde ilaç olan bir ayrılıktır ya da o ayrılıkta hastalık vardır.*
- 6- *Beraber olduğumuz zamanı sorma! o zaman nasıl dilediğimiz gibi aşkta hediyeleşirdik.*
- 7- *Üzerimizde iffetten bir gözetici vardı da aşk onu tedavi etmekten yoruldu.*
- 8- *Beni elbisemden çekip dedi ki: Ey insanlar sizler şâirsiniz.*
- 9- *Bakirelerin kalplerini (çelmekten) Allah'tan sakının, bakirelerin kalbi aşktır (temizdir çabuk kanarlar).³³⁹*

Şâir bu beyitlere Arap edebiyatında var olan bir üslupla başlamış, esas konuya geçmek için bunu bir basamak olarak kullanmıştır. O, burada gelenek olduğu üzere hayali bir dilber ile arasında geçen konuşmasını aktarmaya çalışmıştır.

Yukarıda da denildiği gibi bu şiiri Fransa da bulunduğu esnada yazmış, haliyle adı geçen sevgili de şâirin klasik arap edebiyatında olduğu gibi hayali bir sevgilidir. Onu anlatırken nasıl insanların kendisine yaptığını ve gerçeği yansıtmayan konulara da aldandığını anlatmış, güzelsin demelerine kanarak kendisini terk ettiğini anlatmaya çalışmıştır.

Burada Şevkî, onu sevenler arasında sevgisinde en samimi kişi olduğu düşüncesine varmak istemektedir. Daha sonra şâir soruyor ve sevenleri çoğalınca isminin unutulduğunu, kendisiyle karşılaşmalarda yüz çevirip uzaklaştığını, aralarındaki uzun zamanı muhabbeti hayretler içerisinde nasıl da unuttuğunu anlatıyor.

Sonraki beyitlerde o uzun zaman diliminde güzel vakit geçirdiklerini anlatıyor. Devamında aralarında bu kadar sevgi olmasına rağmen bunun temiz ve saf olduğunu ifade ediyor.

Beyitlerin sonunda bu dilberin nasıl kendisini elbisesinden çekerek uyardığını anlatmış, saf, temiz kadınların hakkında dikkatli olunması noktasında özellikle de şâir olanları uyarmış, zira bu çeşit kadınları kandırmanın basit olduğunu söyleyerek gazelini bitirmiştir.

2.7. Hikmet

Sözlükte; *adalet, ilim, yumuşak huyluluk, peygamberlik, Kur'an*,³⁴⁰ *hakikate uygun söz*,³⁴¹ gibi anlamlara gelen hikmet, edebi terim olarak da şu şekilde tanımlanmıştır; şâirin tavsiye ve öğüt vermek için yazdığı beyit,³⁴² doğru bir varsayım içeren harika söz.³⁴³

³³⁹ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/ 111; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 2/91.

Bu tema altında yazılan şiirler genelde kısa ve özlüdür. Zira burada az lafızla çok mana dile getirilirken zihinlerde de yer edinmesi hedeflenir. Câhiliye döneminden itibaren bu tema Arap edebiyatında işlenmiştir.

Medresetü'l-İhya şâirleri hikmeti, şiirin aslı ve değerinin kaynağı olarak görürler. Bu sebeple de onlar klasik dönemde yazılan kasidelerin izinden gitmekle eskiyi yakalamayı, onların kazandığı itibarı elde etmek için bu hususta aynı yolları takip etmeyi benimsemişlerdir³⁴⁴

Bu ekol müntesipleri (*Medresetü'l-İhya*), hikmetin bütün milletlerin ortak kültürü olduğunu, Arap edebiyatında da bu temanın ve hikmet sahibi şahsiyetlerin sürekli var olduğu gerçeğini bildikleri için onu etkili bir şekilde kullanmaktan geri durmamışlardır.³⁴⁵

Bütün edebiyatçılar nezdinde Ahmed Şevkî, sadece *Medresetü'l-İhya*'nın temsilcisi değil hatta bu ekolün en önemli şahsiyeti olduğunu kabul edilmiş, bu görüşe muhalefet edenin olmadığı vurgulanmıştır.³⁴⁶ Ahmed Şevkî'nin çok sayıda hikemi şiirleri vardır.

Ahmed Şevkî bu tema altında oldukça başarılı şiirler yazmıştır. Şâirin yazdığı bu temanın kaynağı çoğunlukla dini referanslardan oluşmaktaydı. Bunlar genelde kısa ve özlü olup insanlarca daha rahat benimsenmiş ve bu ezberlemeyi de kolaylaştırmıştır.

Onun bu konuda darbü'l-mesel olan bazı beyitleri aşağıdaki gibidir. (Basî):

إِنَّمَا الْأُمَمُ الْأَخْلَاقُ مَا بَقِيَتْ فَإِنْ هُمْ ذَهَبَتْ أَخْلَاقُهُمْ ذَهَبُوا

*Milletler ancak ahlakları sayesinde var olur, ahlakı olmayan milletler yok olur.*³⁴⁷

Şâir bu kısa beyitte toplumları ayakta tutan en önemli erdem olan ahlakın ne derecede mühim olduğunun altını çizmek suretiyle toplumu buna sarılmaları konusunda uyarma amacını gütmüştür. Bu sayede de varlıklarını idame etmelerinin mümkün olacağını, bundan

³⁴⁰ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "hkm" 988.

³⁴¹ Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî*, 98.

³⁴² et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-edeb*, 555.

³⁴³ el-İskenderânî-Annânî, *el-Vasît fi'l-edebi'l-'Arab ve't-târih*, 15.

³⁴⁴ Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 221.

³⁴⁵ Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 222.

³⁴⁶ el-İşmâvî, *A'lâmü'l-edebi'l-'Arabi'l-hadîs*, 15.

³⁴⁷ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/371.

ayrılmanın neticesinin vahim sonuçlar doğuracağını ve bunun, tarih sahnesinden silinmeye kadar varacağını veciz bir şekilde anlatmıştır.

Başka bir yerde yine bu konuda güzel örnek vermiştir. (Recez):

تَحْتَ التُّرَابِ خَلَائِقُ مَا كُلُّهُمْ قَتَلَى الْمَرْضِ
النِّصْفُ مَاتَ بِجَهْلِهِ وَالنِّصْفُ مَاتُوا بِالْعَرَضِ

1- Toprak altında hepsi hastalıktan ölmeyen insanlar vardır.

2- Yarısı bilgisizlikten öldü diğer yarısı da amaçtan.³⁴⁸

Bu dizelerde insanlara bilgi sahibi olmanın gerekliliğini anlatmaya çalışmış, bilgisiz insanların gayeleri olmadığından bu dünyada amaçsızca yaşamaya mahkûm olacaklarını dile getirmeye çalışmıştır.

Dîvânın ilgili bölümünde, bu konuda yine diğer bir erdem olan vefa'yı şu şekilde ele almıştır. (Kâmil):

إِنَّ الْوَفَاءَ سِيَاجُ أَخْلَاقِ الْفَيِّ مَنْ حَازَهُ حَازَ الْمَحَامِدَ أَجْمَعَا
كَمْ مِنْ لَيْبٍ كَانَ يُرْجَى نَفْعُهُ لَكِنْ أَبَى عَدَمُ الْوَفَاءِ أَنْ يَنْفَعَا

1- Vefa (sadakât) gencin ahlakını koruyandır, kim onu kazanırsa bütün övgüleri alır.

2- Nice akıllı kimseler vardır ki onların faydası umulur, ancak vefasızlık fayda vermesini engeller.³⁴⁹

Emîrû 'ş-Şuarâ burada yine güzel huyun önemine dikkat çekerek ona sahip olan kişinin bütün erdemleri kendisinde toplayacağını, ondan mahrum olanın da her şeyi kaybedeceğini, bu konuda nice akıllı kimselerden güzellik beklenirken vefasızlığın, kötü huyun buna engel olduğunu ve kişinin iyilik yapmasını engellediğine veciz bir şekilde değinmiştir.

³⁴⁸ el-Hûfî, Dîvânu Şevkî, 2/213.

³⁴⁹ el-Hûfî, Dîvânu Şevkî, 2/214.

Bu konuda Ahmed Şevkî nice beyitler yazmış bunlardan bazıları yukarıda anlatıldığı gibi bütün Arap ülkelerinde *darbû'l-mesel* haline gelerek küçük büyük herkes tarafından ezberlenip söylene gelmiştir.

Onun ahlakı bu derecede önemsemesinin altında yatan asıl nedenin ahlakın, ulusların yaşam temelini oluşturan ilke olmasının yanında şair tarafından toplumları ihtişama ve zafere götüren yol olarak görülmesi olarak değerlendirilebilir.

2.8. Latife/ Şakalaşma

Mizah edebiyatın önemli bir bileşenidir, çünkü kahkaha hayatımızın bir parçası olup, ruhsal ve fizyolojik bir işlevi yerine getirir, bu nedenle onu besleyen, ilham veren diğer sanatlarda da olmalıdır. Mizah, ruhları eğlendirmede, ahlakı düzeltmede büyük bir sosyal işlev gerçekleştirir. Bu edebî sanat, toplumların gelenekleri ve koşulları ile çalışarak kişinin hayatın tüm alanlarında üstün meziyetlere ulaşmasına katkı sağlar.³⁵⁰

Bu tema insanları eğlendirerek onların rahatlamalarını sağlayıp gerginliklerini azaltmak ve gevşemelerini sağlamanın yanında bazen de ders çıkarmayı amaç edinir. Dolayısıyla latife sadece bir şiir türü olmayıp farklı edebi alanlarda da görülen bir tarzdır.³⁵¹

Edebiyat sanatlarında medeniyetin ulaştığı en zirve/üst/son tema olarak kabul edilir. Bu nedenle şakalaşma şiiri İslâm öncesi Câhiliye döneminde çokça işlenen bir tema değildi.³⁵²

Ahmed Şevkî, şakalaşma temasını kimsenin onurunu zedelemeyecek bir tarzda işlemeyi tercih etmiştir. O daha çok insanları eğlendirme, onlara destek olma amacını güttüğünden, onun bu tarz şiirleri düşmanlığa götürecektir tarzda olmayıp tatlı şakalardan ibaret olmuştur.³⁵³

Ahmed Şevkî tercih ettiği saray hayatının ağırlığını bir nebze olsun hafifletmek için şiirin bu farklı alanında beyitler kaleme almıştır. Bazı dost ve akrabalarına takılarak onlara latife, mizah, espri tarzlarında kısa fakat ruhu dinlendiren şiirler yazmıştır. Hatta bir defasında Şevkî, çok sevdiği dayısının oğlu tüberküloz hastalığına yakalandığında, onu bu durumda yalnız bırakmayıp devamlı ziyaret ederek ona moral vermiştir. Yanına uğradığı her vakit onunla şakalaşır moralini yüksek tutmaya çalışır, yatağına altın keseleri atarak, iyileştiğinde

³⁵⁰ Ahmed Emîn, *Faydü'l-hâtir* (Kahire: Müesset Hindâvî littâ'lim ve's-Sekâfe, 2012), 63.

³⁵¹ Nurullah Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2017), 222.

³⁵² et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-edeb*, 2/565.

³⁵³ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 381.

bunlarla Paris’e beraber gezmeye gideceğiz diyerek ona moral desteği vermiştir.³⁵⁴ Hüseyin Şevkî’nin anlattığına göre bu adam burnunun uzunluğuyla tanınan biriymiş, bir defasında Ahmed Şevkî’nin yanına uğradığında onun acısını hafifletmek için aşağıdaki iki beyitlik şiiri söylemiştir. (Kâmil):

لَكَ أَنْفٌ يَا ابْنَ حَالِي	تَعَيْتَ مِنْهُ الْأَنْفُوفُ
أَنْتَ بِالْبَيْتِ تُصَلِّي	وَهُوَ بِالرُّكْنِ يَطُوفُ

1- *Ey dayımın oğlu, bir burnun var ki ondan burunlar yoruldu.*

2- *Sen evde namaz kılarken o Rükünde (Kâbe’de) tavafe ediyor.*³⁵⁵

Burada şiirden de anlaşıldığı gibi muhatabı eğlendirme, onu rahatlatma amacı söz konusudur. Zira özellikle de Şevkî’nin oğlu Hüseyin, yukarıda da anıldığı üzere, bu şiirin yazılma amacının hasta olan birini sevindirmek olduğuna vurgu yapmıştır.

Kısacası şakalaşma üslubu kişileri rahatlatma özelliğinin yanında onların sıkıntılarını da bir nebze olsun unutturmaya yardımcı olmaya çalışan bir edebî türdür. Ancak bazen mizah ile hicvin biri birine karıştırıldığı mülâhaza edilmektedir. Fakat aralarında ince bir çizginin olduğu unutulmamalıdır. Zira hicivde başkasına saldırı, küçük düşürme hedeflenirken mizahta neşe ve insanların gevşemeleri amaçlanır.³⁵⁶ Kısacası mizahta muhatabın neşelenmesi esas alınarak bu yola başvurulur.

2.9. Hiciv

Sözlükte; *şiirle sövmek*,³⁵⁷ *kelimeyi, harflerini tek tek hece şeklinde okumak, şahısları ya da toplumların hoşla gitmeyen meziyetlerini anlatmak*,³⁵⁸ *yermek, kötü huylardan dolayı sövmek*,³⁵⁹ *ağıt söylemek, ağıt dizmek*.³⁶⁰ gibi farklı anlamlarda kullanılan hiciv, terim olarak

³⁵⁴ Şevkî, *Ebî Şevkî*, 157.

³⁵⁵ Bu konuda yazdıkları için bk. el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 2/195. Ve devamı.

³⁵⁶ Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 222.

³⁵⁷ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhîr*, “hcv” 1210.

³⁵⁸ Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, “hcv” 14/296.

³⁵⁹ el-Kefevî, *el-Küllîyyât*, 960.

³⁶⁰ İsmail Parlatır, Türk Dil Kurumu (ed.), *Türkçe Sözlük*, “ağıt” 34.

ise; şâirin, biri veya birilerine karşı öfkesini ve nefretini ifade etmek istediğinde yazdığı övgünün zıttı olan bir şiir türü olarak tanımlanır.³⁶¹

Hiciv methiyenin zıttıdır. Methiyede zikredilen iyi huylar kişinin ölümünde tekrarlanır. Câhiliye toplumunda bu tema özellikle savaşlarda etkin bir moral desteği sağlıyordu.³⁶² Bu nedenle hiciv şiiri, keskin kılıç, ok ve mızrağa benzetilmiştir. Şâir bu temayla savaş meydanlarında düşmanı yermek suretiyle onların maneviyatlarını zayıflatırken kendi kabilesini de cesaretlendirirdi.³⁶³

Hicvin toplumsal hayatla sıkı bir ilişkisi mevcuttur. Şahıslar veya gruplar arasında var olan mücadele ve düşmanlıklar da kullanılan en acımasız silah, insanların onur ve haysiyetleri olmuştur.³⁶⁴ Şevkî, bir dönem hicve niyetlendiğini, nefsinin de bunu arzuladığını fakat insan onurunu korumak ve kendisinden sonra gelen insanlara güzel bir intiba bırakmak için bundan vazgeçtiğini söylemiştir.³⁶⁵ O, bu konuda İbn Zeydûn'u kendine örnek aldığını, onun da bu temadan uzak durduğunu ifade ederek gerçek anlamda şâir olanın bu gibi konularla kendisini değersiz hale getirmemesi gerektiğini savunmuştur.³⁶⁶

Klasik Arap edebiyatında bu tema çok işlenmiş, çoğu zaman insanların onurunu zedeleyen, onu küçük düşüren, insanlar içine çıkamayacak derecede çirkin bir şekilde işlenmiştir. Bu gibi şiirler nesilden nesile aktarılmış olup, bazen de bu hiciv şiirleri adeta gerçekmiş gibi algılanmıştır.³⁶⁷ Şevki'nin şiir söyleme yeteneği düşünüldüğünde bu temayı işlememesinin nedeni, onun insan onuruna verdiği değeri ve bu konudaki hassasiyetinin bir göstergesi ve her zaman insanlarla iyi ilişki halinde olma arzusu olarak görülebilir. Ancak tüm bu söylenenlere rağmen Şevki'nin sarayda yaşamayı tercih ettiği dönemde İngiliz sömürgecilğine karşı çıkan ordu komutanlarından Ahmet Urâbî Paşa'yı (ö.1329/1911), çıkardığı ayaklanma nedeniyle hicv ettiği görülmektedir. Bu şiir *eş-Şevkiyyât* adlı dîvânın ilk baskısında yayınlanmış ancak ikinci defa dîvân baskıya verilince, bu yazdığı beyitleri gelen tepkiler üzerine çıkarmıştır.³⁶⁸ Lakin Şevki'nin dîvânını şerh eden Ahmed Muhammed el-Hûfî (ö. 1403/1983), aşağıdaki şiirin ve bunun dışında iki kasidenin daha Urâbî'yi hicv etmek için

³⁶¹ el-Kefevî, *el-Küllîyyât*, 960; et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-edeb*, 872.

³⁶² İsmail Durmuş, "Hiciv" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/488.

³⁶³ Dayf, "Târîhu'l-Edebî'l-'Arabî (el-'Asru'l-Câhilî)", 198-199.

³⁶⁴ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 89.

³⁶⁵ Hasan, *el-Mütenebbi ve Şevki*, 333.

³⁶⁶ Arslân, *Şevki ev sadâkat erba'in sene*, 27.

³⁶⁷ Arslân, *Şevki ev sadâkat erba'in sene*, 27-28.

³⁶⁸ Ahmet Zekî Ebû Şâdî, *Kazâyâ 'ş-şi'ru'l-muâsır* (Kahire: Müesset Hindâvî litta'lim ve's-Sekâfe, 2014), 51.

şâir tarafından yazıldığını, bu beyitlerin dönemin dergi ve gazetelerinde yayımlandığını da dikkate alarak şerh ettiği dîvânda neşretmiştir.³⁶⁹

Bahsi geçen hiciv şiirlerinden bir tanesi aşağıdaki gibidir. (Vâfir):

صَعَارَ فِي الدَّهَابِ وَفِي الْإِيَابِ	أَهَذَا كُلُّ شَأْنِكَ يَا عُرَايِ
عَقَا عَنْكَ الْأَبَاعِدُ وَالْأَدَانِي	فَمَنْ يَعْفُو عَنِ الْوَطَنِ الْمُصَابِ
وَمَا سَأَلُوا بَيْتِكَ وَلَا بَيْنَنَا	وَلَا التَّفْتُوَا إِلَى الْقَوْمِ الْغَضَابِ
فَعِشْ فِي مِصْرَ مَوْفُورَ الْمَعَالِي	رَفِيعَ الذِّكْرِ مُقْتَبِلِ الشَّبَابِ
أَفَرَقَ بَيْنَ سَيْلَانٍ وَمِصْرَ	وَفِي كَلْبَتَيْهِمَا حُمُرُ الثِّيَابِ
يُثَوِّبُ عَلَيْكَ مِنْ مَنْفَاكَ فِيهَا	أُنَاسٌ مِنْكَ أُولَى بِالْمَتَابِ
وَلَا وَاللَّهِ مَا مَلَكَوَا مَتَابًا	وَلَا مَلَكَوَا الْقَدِيمَ مِنَ الْعِقَابِ
وَلَا سَاوَوْكَ فِي صِدْقِ الطَّوَايَا	وَأِنْ سَاوَوْكَ فِي الشِّيمِ الْكَذَابِ
حُكُومُهُ ذَلَّةٌ وَسَرَاةٌ جَهْلٍ	كَعَهْدِكَ إِذْ تُحْيِيكَ الطَّوَايَا
وَإِذْ ضَرَبُوا وَسَيْفَكَ لَمْ يُجَرِّدْ	وَإِذْ دَخَلُوا وَنَعْلَكَ فِي الرِّكَابِ
وَإِذْ مُلِئْتَ لَكَ الدُّنْيَا نِفَاقًا	وَضَاقَتْ بِالْعَبَاوَةِ وَالْتِّغَايَا
وَإِذْ تُقْنَى الْمَعَالِي بِالْتَّمَايَا	وَإِذْ يُغْزَى الْأَعَادِي بِالسَّبَابِ
وَإِذْ تُعْطَى الْأَرِيكَةُ فِي التَّوَادِي	وَتُغْطَى التَّاجُ فِي هَزْلِ الْخَطَابِ
سَتَنْظُرُ إِنْ رَفَعْتَ بِمِصْرَ طَرْفًا	رِجَالُ الْوَقْتِ مِنْ تِلْكَ الصَّحَابِ
وَقَدْ نَبَدُوا جَنَابَكَ حِينَ أَقْوَى	وَقَدْ لَادُوا إِلَى أَقْوَى جَنَابِ
وَبِالْإِنْجِيلِ قَدْ حَلَفُوا لِقَوْمٍ	كَمَا حَلَفُوا أَمَامَكَ بِالْكِتَابِ
يُرِيدُونَ النِّسَاءَ بِلَا حِجَابٍ	وَنَحْنُ الْيَوْمَ أُولَى بِالْحِجَابِ
فَمَاذَا يَعْلَمُ الْأَحْيَاءُ عَنَّا	إِذَا مَا قِيلَ عَادَ هَا عُرَايِ

³⁶⁹ Bu konuda daha detaylı bilgi için bk. el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 2/170 ve sonrası

- 1- *Gidiş ve gelişte de zelilsin, bütün durumun(saygınlığın/prestijin) bu mu ey Urâbî?*
- 2- *Uzaktakiler ve yakındakiler seni bağışladı. Yaralı vatani kim affedecek?*
- 3- *Ne senin ne de bizim çocuklarımıza sormadılar ne de kızgın halkı hesaba katmadılar.*
- 4- *Mısır'da gençliğin baharında saygın, şanı yüce ve rızkı bol yaşa,*
- 5- *Mısır ve Seylan arasında bir fark var mı? Her ikisinde de kırmızı elbiseliler (İngilizler) var.*
- 6- *Sürgününde seni bağışlayan insanlar senden pişman olmaya daha layıktırlar.*
- 7- *Hayır, Allah'a yemin olsun ki onlar ne kınamaya ne de önceden ceza vermeye sahip değiller.*
- 8- *Onlar niyetin samimiyetinde seninle eşit değiller, her ne kadar yalancı huylarda seninle eşit olsalar da.*
- 9- *Adi hükümet ve bilgisiz şefler/başlar, dönemin gibi seni taburlar selamlıyordu.*
- 10- *Onlar dövdüğünde kılıcın çekilmemişti ve onlar girdiğinde ayakların yolculuktaydı.*
- 11- *Dünya sana ikiyüzlülükle dolduğunda ve ahmak aptallıkla daraldığında*
- 12- *Sen Mısır'a hâkim olmayı arzuladın ve düşmanlar saldırıyla sövmeye başladı.*
- 13- *Toplantılarda sana koltuk ve ciddiyetsiz sözlerle hükümranlık tacı veriliyor.*
- 14- *Mısır'a başını kaldırıp bir göz atsan, o gün arkadaş olan adamlar*
- 15- *Güçlü olduğunda senin cenabını atıp senden daha güçlü olana sığındılar.*
- 16- *Sana, kitaba yemin ettikleri gibi diğer insanlara da İncil ile ant içtiler.*
- 17- *Kadınların örtüsüz olmasını istediler, biz bugün utanmayı daha çok hak ediyoruz.*
- 18- *Urâbî oraya döndü denildiğinde yaşayanlar hakkımızda ne der.³⁷⁰*

³⁷⁰ el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 2/170.

Şâirin bu beyitleri yazmasının arka planında saray erkânını memnun etme çabası olduğu aşikârdır. Zira şâir ile Ahmed Urâbî arasında herhangi bir didişme veya intikam almaya sebep olacak bir hadise yaşanmamıştır. Şevkî, hayatını geçirdiği yerde halkın duygularını değil yetiştiği çevrenin duygularına tercüman olmaya çalışıyordu. Kaleme alınan kaside tam anlamıyla buna örnek teşkil etmektedir.

Ancak Ahmed Şevkî'nin bu konudaki fikri daha sonra değişmiş, sürgünden döndükten sonra bu konuda Urâbî devrimini övmüş, onu 1919 da yapılan ve parlamentonun açılmasında büyük payı olan bu devrimle eş gördüğünü anlatan beyitler yazarak düşüncesini ortaya koymuştur.³⁷¹ Bu bağlamda anlatıldığına göre Urâbî'yi hicvetmesini dönemin hidivi Abbâs istemiş, oda bunu yerine getirmiştir. Ancak Şevkî sürgünden döndükten sonra bir defasında trende bulunduğu sırada Ahmed Urâbî paşayla tesadüfen karşılaşmış, kendisiyle karşılaştığına sevindiğini ifade edip oturması için yer göstermiş, fakat Urâbî, önceden olanlar sebebiyle kendisinden yüz çevirerek yanından uzaklaşmıştır. Ahmed Şevkî, bunu yapmasının ardındaki asıl amacının ondan özür dilemek olduğunu ve oturması halinde bunu talep edeceğini yakın çevresine anlatmıştır.³⁷²

Abbas Hasan ise *el-Mütenebbî ve Şevkî* isimli eserinde şâirin hicivlerini üçe ayırmıştır. Birincisi; şair, dağınık şekilde dîvânında serpilmiş olan ve kendisine zararları dokunan kişileri isim veya onları tanıtacak sıfatları vermeden hicvetmiş, ikincisi; arkadaşlarıyla şakalaşma kabilinden olan hicivler, üçüncüsü ise; içinde sahiplerini acıtan türden hicivlerdir. Şairin bu türden olan hicivleri daha çok Mısır'a ve halkına zarar veren kişiler hakkındadır.³⁷³ Bu son kabilden olmak üzere Birleşik Krallığın elçisine karşı söylediği şiirin örnek olarak verilmesi mümkündür.³⁷⁴

2.10. Fahr

Sözlükte; *övmek*,³⁷⁵ *iftihar etmek*, *kendi kendisini övmek*,³⁷⁶ gibi anlamlarda kullanılan fahr, terim olarak ise; methiyenin kendisi olarak kabul edilmekte fakat burada şâir genelde

³⁷¹ Bu konuda yazdığı beyitler için bk. el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/184.

³⁷² el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/184. el-Hûfî bu konuyu anlatırken Şevkî ile samimi dostluğu bulunan Ahmed Mahfûz'un bu olanları *Hayâtü Şevkî* adlı eserinde anlattığını yazmıştır. Zikredilen kitaba ulaşmak için yaptığımız çabalar sonuçsuz kalmış maalesef kitaba ulaşamamıştır.

³⁷³ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 333-336.

³⁷⁴ Bu şiir için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/135.

³⁷⁵ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "fhr" 410.

³⁷⁶ Celaluddin Muhammed b. Mukerremu'l-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Kahire: Dârü'l-Meâ'rif, 1980), "fhr" 4/ 67; Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî*, 245.

kendisini ve kabilesini över.³⁷⁷ Diğer bir tanımda, şâirlerin kendilerini, mensubu oldukları kabileyi,³⁷⁸ soyunu, sopunu, nesebini, itikadını, diyanetini, öğretilerini ve mizaçlarını, edebî ve siyasî güçleriyle şiirdeki becerilerini, kabiliyet ve erdemlerinden, hatta kılıç, zırh, at ve özellikle deve gibi şahsî mal ve eşyalarından ya da uzun yaşamalarıyla, hayat deneyimlerinden övünerek yazdıkları şiirler olarak tanımlanmıştır.³⁷⁹

İnsanın doğasında başkaları tarafından beğenilme arzusu olduğundan, bu tema edebiyat alanında insan fitratını en iyi şekilde gösteren ve kişinin iç dünyasını yansıtan sanat olarak görülmüştür. Burada şâir övülmeye değer hasletlerini sayar, çirkin olanları da hoş gösterme gayreti içerisinde olur.³⁸⁰

Edebiyat sanatının olduğu her zaman ve mekânda fahr teması da olmuştur. Bilhassa İslâm öncesi dönemde yaşayan Araplar, övünmeye çokça düşkün oldukları için bu şiir türünün Câhiliye toplumlarında aşırı bir şekilde örnekleriyle beraber işlendiği kaynaklarda mevcuttur.³⁸¹

Ahmed Şevkî, kendisini çok sever, övgüler dizerdi, dünyada kendisinden daha büyük bir şâir olmadığına inanırdı.³⁸² Onu bu yönüyle Câhiliye döneminde yaşayan ve kendisiyle iftihar eden şairlere benzetmek yanlış olmasa gerek. Zira o birçok şiirinde kimsenin kendisiyle yarışamayacağını, bu kişi öz evladı dahi olsa buna gücünün yetmeyeceğini ifade etmiş ve bu son kısım şiirlerinde kendisini övdüğü beyitler vardır.³⁸³

Aşağıdaki beyitte şâir bu konuda yazdığı şiiri ile övünmüştür. (Hafif):

كَانَ شِعْرِي الْغِنَاءَ فِي فَرْحِ الشَّرِّ قِي وَكَانَ الْعَزَاءُ فِي أَحْزَانِهِ

*Şiirim doğunun sevincinde şarkı, üzüntülerinde ise teselliydi.*³⁸⁴

³⁷⁷ et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-edeb*, 682.

³⁷⁸ el-İskenderânî-Annânî, *el-Vasît fi'l-edebi'l-'Arab ve't-târih*, 39.

³⁷⁹ Saide Ali Abdolvâhid, *Binyetü'l-kasidetü'l-Câhiliyye* (Sudan: Ümmü Dermân Üniversitesi, Risâletü'l-Macister, 2007), 72-73; İsmail Durmuş, “Fahr” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/79.

³⁸⁰ el-Kayrevânî, *el-Umde*, 1/149.

³⁸¹ Bint eş-Şâtî, *Kiyemün cedidetün li'l- edebi'l -arabi'l-kadîm ve'l- müâsır*, 36.

³⁸² Mübârek, *el-Bedâi'*, 2/94.

³⁸³ el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 163.

³⁸⁴ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/194; el-Hûfî, *Dîvân Şevkî*, 1/598.

Bu beyitte Şevkî, nasıl bir ruh halinde olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Zira yazdığı kasidelerin etkisinin Mısır’la sınırlı kalmadığını, aksine geniş bir coğrafyaya yayıldığını, bu sayede yazdığı beyitlerin geniş halk kitlelerinin mutluluk ve sevinçlerini yansıttığını, yeri geldiğinde de aynı şekilde üzüntüleri için teselli kaynağı olduğunu gurur duyarak anlatmıştır.

Ahmed Şevkî başkaları tarafından oğlu Ali ile kıyaslandığında bunun mümkün olmadığını ifade etmek ve ailesinden kimsenin onunla yarışacak derecede olmadığını belirtmek için de aşağıdaki beyitleri yazmıştır. (Müctes):

وَيَغِطُّونِي بِسُغْدِي	هُم يَحْسُودُونِي عَلَيْهِ
سَنَلْتَقِي عَنْدَ مَجْدِي	وَلَا أُرَانِي وَنَجَلِي
أَنِّي أَنَا النَّسْلُ وَخُدِي	وَسَوْفَ يَعْلَمُ بِيَّتِي

- 1- Onlar onunla (oğlu Ali) beni kısıkanıyorlar ve mutluluğuma imreniyorlar.
- 2- Ben ve oğlumun aynı asalette birleşeceğini sanmıyorum.
- 3- Ve sadece benim soy olduğumu ailem de (ilerde) anlayacak. ³⁸⁵

Bu beyitlerde şâir, sadece kendisinin şan ve şerefe hakkıyla layık olduğunu ve bu konuda en sevdiği oğlu, ciğer paresi dahi olsa kendisiyle yarışamayacağını, kendisinin ulaştığı noktaya ulaşamayacağını, bu hakikatin açık olduğunu, ileride ailesinin de bunun farkına varacağını övünerek anlatmıştır.

Şâir, bu konuda gölgesiyle yarışacak kadar kıskanç ve hevesli, klasik dönem şâirleriyle yarışarak onlarla beraber olduğunu kanıtlama, modern şâirlerle yarışarak onları geride bırakma isteği, bütün bunların da ötesinde kendi nefsiyle yarışarak Şevkî’nin nefsinden daha önde olduğunu ortaya koymak için gayret sarf etmiştir.

Başka bir beyitte de kendisi hakkında aşağıdaki beyti yazmıştır: (Muktedab):

بِالْقَلِيلِ لِمَا دَا لَلْقَلْبُ	شَاعِرُ الْعَزِيزِ وَمَا
-----------------------------------	--------------------------

³⁸⁵ Şevkî, eş-Şevkiyyât, 4/74; el-Hûfî, Divânu Şevkî, 2/230.

*Valinin şâiri ve bu unvana sahip olmak az değildir.*³⁸⁶

Bu beyitte Şevkî, kendisiyle iftihar etmiş, hidiv'i Mısır azizine kendisini de Hz. Yusuf'un (as) lakabını takmak suretiyle övmüştür. Dikkat edilecek olursa bu beyitte hem kendisini hem de hidivi övmüştür.

2.11. Çocukların Bahçesi/ Çocuklara Yazdığı şiirler

Çocuklar, hayatlarının her safhasında şiir ve türlerinden haz alır, kendilerine okunan bu türden yapıtları idrâk edemeseler de dinler ve onları tekrar etmeyi severler. Dolayısıyla denilebilir ki çocuklar ile şiir arasında doğal bir ilişki ya da iletişim şekli mevcuttur. Bunun en güzel örneği konuşmaya başladıklarında önceden duydukları bu cümleleri tekrar etmeye çalışmalarıdır.

Ahmed Şevkî, yaşadığı dönemde şiirde ön plana çıkmış olmasına rağmen genel anlamda sanatın tamamına ilgi duymuş, farklı alanlarda eserler yazmıştır. O, bu sanat dallarının içinde çocuklara ayrı bir yer ayırmıştır. Bu anlamda çocuklara hikâye tarzında kasideler yazarak okumayı sevdirmenin yanında kalplerine girmeyi arzuladığı da söylenebilir. Zira onun bu tema altında yazdığı beyitler genelde kısa ve öz olmuş,³⁸⁷ şâirin burada, okumayı sevdirmenin yanında ders almayı da hedeflediği söylenebilir. Klasik Arap edebiyatında örneğine çok rastlanılmayan bu temaya şâir,³⁸⁸ Avrupa'da kaldığı süre zarfında muttali olmuş, eğitimi esnasında Fransa'da bu türden özgün kasideler yazmıştır. Mısır'a döndükten sonra da bu tür şiirleri modern edebiyata kazandırmıştır. Kendisinden sonra gelen edebiyatçılar da aynı yolu takip ederek bu temanın gelişmesine katkı sağlamışlardır.³⁸⁹

Şevkî'den önce bu alanda Rifâa et-Tahtâvî, batı edebiyatından bazı tercümeler yapsa da,³⁹⁰ kendisinin bu alanda beyitler yazdığı hakkında bir bilgiye mevcut kaynaklarda

³⁸⁶ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/9.

³⁸⁷ Bu konuda yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/73 ve sonrası; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/229 ve sonrası.

³⁸⁸ Câhiliye döneminde çocuklarını süt annelere verdikten sonra özlem duydukları ve buna benzer bazı denemeler olmakla beraber modern dönemde yazıldığı gibi bu tema kendisine klasik dönemde varlık bulamamıştır. Bu konuda detaylı bilgi için bk. Müderris Hamid, "Edebü'l-etfâlî'l-Arabî ve tatavvuruh", *Mecellâtü'l-Kısmi'l-Arabî* 22 (2015), 151-152.

³⁸⁹ Selmânî Fetîma ez-Zehra, *Şi'rü'l-etfâl fî kasâid Ahmed Şevkî* (el-Mesile/ Cezayir: Câmiatü Muhammed Bûdyâf, Risâletü'l-Mâcister, 2015), 12.

³⁹⁰ Hilal Görgün, "Rifâa et-Tahtâvî" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/96.

ulaşılamamıştır.³⁹¹ Bu şiirin özelliği çocukların yaşlarına uygun olarak seçilen lafızların kolay, anlaşılır ve eğlendirici tarzda olması olarak zikredilebilir.

Şâir bu hikayeleri ünlü Fransız yazar Jean de La Montaigne'den (ö. 1107/1695) esinlenerek yazmaya karar verdiğini bu sayede Mısır çocuklarını gelişmiş olan ülkelerde olduğu gibi okumayı sevdirecek zihinlerinin kaldıracağı şekilde onlara hikmet ve edebiyatı kısa ve akıcı bir şekilde vermeyi amaçladığını ifade etmiştir.³⁹²

Aşağıda bu konuda örnek olarak yazdığı eşek gemide adlı kasidesi verilecektir. (Kâmil):

فَبَكَى الرِّفَاقُ لِفَقْدِهِ وَتَرَحَّمُوا	سَقَطَ الْحِمَارُ مِنَ السَّفِينَةِ فِي الدُّجَى
نَحْوَ السَّفِينَةِ مَوْجَةً تَتَقَدَّمُ	حَتَّى إِذَا طَلَعَ النَّهَارُ أَتَتْ بِهِ
لَمْ أَبْتَلِغْهُ لِأَنَّهُ لَا يُهْضَمُ	قَالَتْ خُذُوهُ كَمَا أَتَانِي سَالِمًا

- 1- *Karanlıkta eşek gemiden düştü, arkadaşları onu kaybettikleri için ağlayıp acıdılar.*
- 2- *Sabah olduğunda onu gemiye doğru bir dalga getirdi.*
- 3- *Bana geldiği gibi onu sağlam alın, onu yutmadım zira o, sindirilmiyor.*³⁹³

Ahmed Şevkî, ulusların geleceği olan çocukları ihmal etmemiş, toplumun kanaat önderlerinden olması hasebiyle bu konuyu işlemiştir. Şâir, onlara kitabı, bilgiyi sevdirmeye gayesi ile şiirler yazmaya gayret etmiştir.

Çocuklar genel anlamda kısa ve eğlenceli hikayelere meyilli olurlar. Bu sebeple eğitimciler hayvanların anlatıldığı hikayelerin çok okunmasının erken dönemde zihni daha hızlı çalışmaya dolayısıyla da bunun okuma alışkanlığını kazandırmaya yardımcı olduğunu ifade etmişlerdir.³⁹⁴ Yukarıdaki beyitlere bakıldığında çocuğun dikkatini çeken ve sonucu öğrenmek için şevkle devamının gelmesini beklediğini mülâhaza etmek zor değildir. Zira burada zifiri karanlıkta bir yolculuk var. Bu yolculukta, kasidenin akışından anlaşılan o ki gemide birden fazla hayvan türünü olduğu, içlerinden birisi olan eşeğin her ne olduyorsa bir

³⁹¹ ez-Zehra, *Şi' rü 'l-etfâl fî kasâid Ahmed Şevkî*, 18.

³⁹² Ahmed Zelt, *Edebü 'l-etfâl beyne Ahmed Şevkî ve Osman Celâl* (Kahire: Dârü'l-Vefâ, 1994), 7-8.

³⁹³ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/117; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/310.

³⁹⁴ Hamid, "Edebü 'l-etfâlî 'l-Arabî ve tatavvuruh", 160.

anda dengesini kaybedip denizin engin sularında kaybolması neticesinde arkadaşlarının buna üzülməsi ve öldüğünü zannederek arkasında rahmet okumaları söz konusu edilmektedir.

Hikâye tam bitti denildiği anda şâir küçük okuyucularını tekrar heyecanlandırarak geceleyin suya düşen hayvanın tekrar geri geldiğini, üzerlerindeki şaşkınlıklarını atamadan dalğanın dile geldiğini ve denize düşen bu canlıyı tekrar kendilerine iade etmesinin sebebi olarak da etinin hazmedilmemesi olduğunu ifade ederek hikâyeye eğlence, heyecan ve merak unsurlarını katarak çocukların ilgisini diri tutmaya çalışmaktadır.

III. BÖLÜM

SÜRGÜNDEKİ AHMED ŞEVKÎ

1. Sürgün

Sürgün, kişinin isteği olmadan ikamet ettiği yerin dışına gönderilmeye mecbur bırakması, onun etkisizleştirmesi demektir. Resmî ideolojilerin kendisine, çıkarlarına karşı zararlı olarak gördüğü kişi veya zümreleri ülke dışına zorla göndermesi, ilk çağlardan beri bir cezalandırma çeşidi olarak tüm toplumlarda var olmuştur.

Fikirlerin açıkça beyan edilmesinin suç sayıldığı, düşünce özgürlüğünün olmadığı bütün toplumlarda bu siyaset uygulanarak fert cezalandırılmıştır. Bazen de birey, özgürlüklerin kısıtlandığı toplumlara başkaldırarak, doğup büyüdüğü vatanını terk etmek durumunda kalmıştır.³⁹⁵ Ancak bu kaçış sadece bireysel nedenlerle olmayıp siyasi iradenin baskısı neticesinde de ortaya çıkmış olduğundan sürgüne giden her şahıs, zihninde, kalbinde geri dönme umudunu taşımış ve bu sayede teselli bulmaya çalışmıştır. Fakat bununla birlikte bu ayrılığın ne zaman biteceği konusunda da devamlı bir bekleyiş ve endişe içerisinde olmuştur.

Serüveni/Tarihi, bilinebildiği kadarıyla insanlık tarihiyle yaşıt olan sürgünün şimdiye kadar var olan bir dili/alfabesi keşfedilememiştir. Ancak her dil ve toplumda sürgünün labirentleri paralellik arz etmiştir.³⁹⁶

Arap edebiyatında da bu durum İslâm öncesi Câhiliye dönemine kadar uzanır. Bu zaman diliminde çeşitli sebeplerden dolayı kabile öğretilerinin dışına çıkan fertler, istekleri dışında başka devletlere veya diğer kabilelerin yanında kalmaya mecbur bırakılmışlardır.³⁹⁷ Kimi şâirler, renkleri nedeniyle sürgün edilirken kimileri de üst tabakanın zulmünden dolayı kendisi sürgünü tercih etmiştir. Bu durumun neticesinde zamanla Arap edebiyatında sürgün, *su'lûk* edebiyatı denilen yeni bir tür olarak ortaya çıkmıştır.³⁹⁸

³⁹⁵ et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-edeb*, 669.

³⁹⁶ Andaç, *Sürgün edebiyatı, edebiyat sürgünleri*, 17.

³⁹⁷ Yahyâ el-Cübûrî, *el-Hanîn ve'l-gurbetu fi's-şi'ri'l-'Arabî* (Amman: Dâr Mecdlâvî lin'-Neşri ve't-Tevzîi, 2008), 20.

³⁹⁸ el-Cübûrî, *el-Hanîn ve'l-gurbetu fi's-şi'ri'l-'Arabî*, 40.

Arap edebiyatında sürgün edilen ilk şâir “*el-Melikü'd-Dellîl*” lakaplı İmruülkays b. Hucr’dür (ö. 540).³⁹⁹ O, dönemin kabile öğretilerine başkaldırması neticesinde ömrünün sonuna kadar ailesinden uzak yaşamak zorunda bırakılmıştır.⁴⁰⁰

Ana vatanından uzaklaştırılan şâirler her şeyden uzak olduklarını bilirler, bu sebeple de yazdıkları kasideler genel anlamda kalplerinin derinliklerinden çıkan, yapmacıktan uzak, geçmişlerinde yaşadıkları hayat tarzlarına duyulan özlemle dolu olur.⁴⁰¹ Ayrıca kişinin doğduğu yerden uzak kalması da onun vatanına olan sevgisinin artmasına yardımcı olur.⁴⁰²

Arapçada sürgün sözlük anlamı itibariyle; *göçmek*, *vatandan uzaklaşma*, *başkasından ayrılma*,⁴⁰³ gibi anlamlara gelmektedir. Edebi terim olarak ise sürgün, bir şiir türü olarak, şöyle tanımlanmaktadır: Sömürge güçlerince sürgün edilen şâirlerin ana vatanlarının dışında düzenledikleri, duyguların coştığı, samimi ve içten gelerek söylenen şiirlerdir.⁴⁰⁴

Ahmed Şevkî, hayatının ilk döneminde sürgün edilmemiştir. O, birinci dünya savaşında ülkesi için siyasi atmosferden uzak durmamış, üzerine düşen görevi yerine getirmiştir. Bu nedenle de sürgüne gönderilmiştir.⁴⁰⁵ O, sarayın resmi şâiri sıfatının kendisine yüklediği görev gereği kalemi ve diliyle sömürgeciliğe karşı koymanın gerekli olduğuna inanmış ve bunun gereğini yerine getirmiştir. İngilizlerin ülke yönetimine el koyarak meşru yönetimin dönmesini engellemesi neticesinde eski saray erkânını öven, yeni gelen kadroyu yeren, halkı buna karşı durmaya davet eden şiirler yazmış olan Şevkî, bu nedenle de yurdundan çıkartılarak Endülüs’e sürgüne edilmiştir.⁴⁰⁶

Onun Endülüs’ü kendine kalacak yer olarak seçmesinin, önceden oraya ilgi duyması veya orada bulunan İslâm eserlerini inceleme amacından kaynaklandığını iddia etmek zordur. Zira bu yolculuktan önce onun İspanya ile olan ilintisi çok azdı.⁴⁰⁷ Ancak ülkesine en kısa zamanda dönmeyi arzu etmesi nedeniyle burayı tercih ettiğini söylemek daha doğru bir

³⁹⁹ Kenze Zermât, *el-Hanîn fî şî'r Ahmet Şevkî* (Bevâkî/Cezair: Câmiatü'l-Ârabî bin Mehîdî- Ümmü'l-Bevâkî/ Cezair, Risâletü'l-Mâcîster, 2017), 29.

⁴⁰⁰ Ahmet Savran, “İmruülkays b. Hucr” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 238.

⁴⁰¹ el-Cübûrî, *el-Hanîn ve'l-gurbetu fî 'ş-şî'ri'l-'Arabî*, 147.

⁴⁰² Zermât, *el-Hanîn fî şî'r Ahmet Şevkî*, 13.

⁴⁰³ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, “grb” 110; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “grb” 3/251.

⁴⁰⁴ Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî*, 186; et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fî'l-edeb*, 669.

⁴⁰⁵ Ürün, “Ahmet Şevki ve Mehmet Âkif'te Ortak Unsurlar”, 86.

⁴⁰⁶ el-Mısrî, *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*, 61.

⁴⁰⁷ el-Mısrî, *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*, 80.

yaklaşım olur. Zira Mısır'a dönüş en iyi deniz yoluyla yapılmakta ve en yakın limanda sürgün edildiği diyarda bulunmaktaydı.⁴⁰⁸

Şâirin sürgünde bulunduğu süre zarfında İspanya hakkında derin bir birikime sahip olduğu, atalarının buradan Avrupa'ya medeniyet yayması sebebiyle, sadece Endülüs'ün tarihini değil burada yetişen şâirleri ve onların ve dîvânlarını da incelediği görülmektedir.⁴⁰⁹ Zira o, sürgünde kaldığı süre zarfında klasik Arap edebiyatı tarihini ve özellikle Endülüs Arapları edebiyatıyla ilgili eserleri tanımaya gayret etmiştir.⁴¹⁰ Şâir bu alanda hatırı sayılır derecede birikim sahibi olmuştur. Bu dönemde okuduğu kitaplar arasında onu en çok etkileyen Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî el-Makkarî'nin (ö. 1041/1632) Endülüs tarihini anlatan *Nefhu't-Tayyib* adlı eseridir.⁴¹¹

Şevkî, bu okumalardan elde ettiği birikim neticesinde *Duvelü'l- 'Arab ve Uzemâu'l-İslâm* adlı eserini kaleme almıştır. Şiir tarzında yazdığı bu eser yaklaşık 1500 beyitten oluşmaktadır. O, bu manzumede İslâm'ın ilk döneminden başlayarak Fâtimî devletinin sonuna kadar yaşayan İslâm büyüklerini ve İslâm tarihini şiir olarak anlatmıştır.⁴¹²

Sürgün, Şevkî'nin üzerinde olumlu etkiler bırakmış, ufkunu geliştirmiş, edebî mahsulünü halka ve topluma karşı açma fırsatı tanıyarak onu bütün doğu halklarının şâiri haline getirmiştir.⁴¹³ O, sürgünden döndükten sonra aristokratik hayata veda etmiş, halktan yana tavır içinde olmaya gayret etmiş, ömrünün sonuna kadar da bu minval üzere devam etmiştir. Kısacası gurbete isteği dışında gönderilmesi bir anlamda onun ve Arap edebiyatının lehine olumlu sonuçların ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

İnsanın doğup büyüdüğü yere olan özlemi, fitratın bir tecellisidir. Bu duygu insanoğluna has bir durum olmayıp onun dışındaki varlıklar âleminde de mevcuttur. Her hayvanın yuvasına/kaldığı yere dönme isteği bunun en güzel örneğidir. Kişinin yurduna olan özlemi kadar doğal bir şey yoktur.

Bu vatan hasreti İslam peygamberi ve onun ashabı Mekke'den Medine'ye hicret ettiklerinde de kendisini izhar etmiş ve çıkarıldıkları yurtları her daim zihinlerinde canlı bir

⁴⁰⁸ el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 55.

⁴⁰⁹ Dayf, *Şevkî, Şâirü'l- 'Asri'l-Hadîs*, 33.

⁴¹⁰ Yazıcı, "Mısırlı Bir Arap Şâiri Ahmed Şevkî ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid", 181.

⁴¹¹ Mendûr vd, *A'lâmü's-ş-ri'l- 'Arabiyi'l-hadîs*, 61.

⁴¹² Şevkî, *Duvelü'l- 'Arab ve üzemâu'l-İslâm*.

⁴¹³ el-Mısrî, *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*, 94.

şekilde kalmıştır.⁴¹⁴ Yine Allah Kur'an'da anayurda olan sevgiyi âyet'i kerimede şöyle anlatıyor “Eğer biz onlara, “Hayatlarınızı feda edin veya yurtlarınızdan çıkın” diye yazmış olsaydık, içlerinden pek azı hariç, bunu yapmazlardı.”⁴¹⁵ bu âyette kendilerini öldürme ve yurtlarından çıkma eşit tutulmak suretiyle yurtların insanların kalbindeki konumu açıkça belirtilmiştir. Yine Arap atasözü bu duyguyu şu şekilde anlatmaktadır: *İnsanların vatan sevgisi olmasaydı vatanlar yok olurdu.*⁴¹⁶ Bu hasret bütün canlı varlıkların ortak özelliği olduğunu söylemek mümkündür.

Şâir sürgünde kaldığı süre zarfında yalnızca şiir değil nesir alanında da eserler kaleme almıştır. Burada öncelikle bunlar tanıtılacak daha sonra bu dönemde en fazla işlediği tema olan vatan hasretini dile getirdiği şiirler incelenecektir. Bunların devamında diğer şiirlerinden belli pasajlar verilerek bu bölüm tamamlanacaktır. Şiirlerin incelenmesine geçmeden önce sürgünde kaleme aldığı yapıtların incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Şevkî bu süre zarfında aşağıdaki şu eserleri yazmıştır:

Kanâtu's-Süveyş (Süveyş Kanalı), bu yapıt 10 sayfadan oluşan ve nesir türünde kaleme alınan bir yazıdır. Şâir Mısır'dan İspanya'ya yolculuk yaparken gemide hissettiği duygularını dile getirmiştir.⁴¹⁷ Bu yapıt daha sonra şâirin *Esvâku'z-Zeheb* isimli kitabıyla beraber basılmıştır. Şevkî bu nesirde Mısır'ın tarihi serüvenini kısa ve öz bir şekilde anlatmıştır.⁴¹⁸

Duvelü'l-'Arab ve Uzemâü'l-İslâm, sürgünde bulunduğu sırada kaleme aldığı ve şiir tarzında yazdığı bu eser Recez bahrinde ve yaklaşık 1500 beyitten oluşmaktadır. Bu manzume, İslâm'ın ilk döneminden başlayarak Fâtîmî devletinin sonuna kadar yaşayan İslâm büyüklerini ve İslâm tarihini anlatan bir eserdir.⁴¹⁹ O, bu “urcûze” de adeta bir tarihçi gibi öncelikle Arap dilini, sonrasında Hz. Peygamber'in (sav) hayatını yaşanan olayları kronolojik bir şekilde ele alarak anlatmıştır.⁴²⁰ Ahmed Şevkî, bu manzumeyi yazarken *el-İkdü'l-ferîd* adlı eseriyle tanınan Endülüslü âlim ve şâir İbn Abdürabbih'den (ö. 328/940) esinlenmiştir.⁴²¹

⁴¹⁴ el-Cübûrî, *el-Hanîn ve'l-gurbetu fi 'ş-şî'ri'l-'Arabî*, 5.

⁴¹⁵ Nisâ, 4/66.

⁴¹⁶ Ebu Osman Âmr b. Bahr el-Câhız, *el-Hanîn ile'l-evtân* (Beyrut: Dârü'r-Râidi'l-Ârbî, 1982), 11-12.

⁴¹⁷ Şevkî, *Ebî Şevkî*, 32.

⁴¹⁸ el-Eşter, *Endüsiyât Şevkî*, 79.

⁴¹⁹ Şevkî, *Duvelü'l-'Arab ve üzemâü'l-İslâm*.

⁴²⁰ el-Mısırî, *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*, 88.

⁴²¹ el-Mısırî, *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*, 91.

Endelüsiye Şiiri, şâirin İbn Zeydûn el-Endelüsî'den etkilenerek yazdığı ve vatan hasretini dile getirdiği Basît bahrinde olup 82 beyitten oluşan bir şiiridir.⁴²²

Annesine yazdığı Mersiye şiiri, Şevkî sürgüne gönderildiğinde annesi Mısır'da kalmış oğluyla beraber İspanya'ya gitmemiştir. Şâir yurda dönme izni çıktıktan kısa bir süre sonra annesinin vefat haberini almış, ona Tavîl bahrinde 52 beyitten oluşan duygularını ve özlemini anlatan bir mersiye yazmıştır.⁴²³

Siniyye kasidesi, şâir bu kasideyi *el-Hamâse* adlı eseriyle tanınan Arap şâiri olan Ebû Ubâde el-Buhtürî'den etkilenerek yazmıştır. Bu şiirinde şâir, Endülüs'e olan yolculuğunu ve Arap-İslâm tarihi eserlerinin güzelliğine hayranlığını dile getirerek, onları nasıl beğenerek izlediğini güzel bir şekilde anlatmıştır.⁴²⁴

Hâfız İbrâhim'e Yazdığı üç beyit ve Hâfız'ın cevabı, Şevkî, bu beyitleri Endülüs'te kaldığı sırada Mısır ve Nil nehrine duyduğu hasretini anlatmak için yazmıştır. Bu konuda kendisini en iyi anlayacak olan kişinin de kendisi gibi bir şâir olan arkadaşı Hâfız İbrahim olduğundan şüphesi olmadığı için vatan özlemini ona anlatmayı tercih etmiştir. Şâirin bu konuda haklı olduğu Hâfız'ın verdiği cevapta da açık ve net olarak kendisini göstermiştir.⁴²⁵ İleride bu şiire ayrıca yer verilecektir.

Müveşşahâtü Sakru Kureyş, Remel bahrinde yazılan ve 132 beyitten oluşan bir kasidedir. Bu beyitlerde Şevkî, Endülüs Emevî devletinin kurucusu olan Ebû'l-Mutarriif Abdurrahmân ed-Dâhil b. Muâviye b. Hişâm'ın (ö.172/788) hayatının ne zorluklarla geçtiğini, Abbâsi devletinin elinden kurtulup Mağrib'e geldiğini oradan da Endülüs'e geçip temelleri sağlam olan yeni bir devlet ve medeniyet inşa ettiğini anlatmıştır. Bu sayede asırlarca Müslümanların bu devlette dünyaya ilim ve medeniyeti yaydığını anlatarak, yeni nesilleri teşvik etmek suretiyle, onlara atalarının yolunu takip etmelerini zira bu sayede dünyaya tekrar hâkim olacaklarını anlatmaya çalışmıştır.⁴²⁶

⁴²² Bu beyitlerin detaylı tercüme ve şerhi birkaç sayfa sonra ele alınacaktır. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/101; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/147.

⁴²³ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/114; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/532.

⁴²⁴ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/45; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/204.

⁴²⁵ er-Râfî, *Şüarâü 'l-vataniyye fi Mısır*, 82; el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 23.

⁴²⁶ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/170; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/241.

Emîretü'l-Endülüs, trajedi tarzında yazılmış bir hikâye olan eser, XI. y.y.'da Fas ve Endülüs'te İşbiliyye Emiri el-Mu'temid b. Abbâd zamanında meydana gelen olayları konu edinir. Ele alınan konular trajik bir şekilde anlatılır.⁴²⁷

Ahmed Şevkî'nin sürgün sırasında yazdığı eserler yukarıda anlatılanlardır. Bu yazdıklarına bakıldığında şâir için bu zaman diliminin kendisi için özellikle de şiir alanında çok da mümbit bir süre olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Şevkî gibi bir şairin beş yıl gibi bir sürede bu denli az sayıda şiir veya hikâye yazmasının onun için bu dönemin pek de verimli geçmediğini ifade etmek haksızlık olarak görülmemelidir.

Duvelü'l-'Arab ve Uzemâü'l-İslâm adlı manzume çıkarıldığında geriye kalan toplam beyit sayısı neredeyse Şevkî'nin bir oturuşta yazdığı beyit sayısı kadar azdır. Beş yılın mahsulü dört yüz beyite ulaşamamıştır.⁴²⁸ Ayrıca buna Endülüs'ün göz alıcı doğa güzellikleri eklendiğinde bu söylenenlerin haklılık payının olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. Zira bu kanaatin burada hâsıl olmasının sebebi, önceden bir oturuşta, sinemada, arkadaş ortamında,⁴²⁹ yürürken, sevinçli olduğunda veya hüzn vb.⁴³⁰ durumlarda onlarca hatta yüzlerce beyit yazma kabiliyetine sahip olduğu dikkate alındığında bu söylenenlerin gerçekliği ortaya daha da iyi çıkmaktadır.

Yine bu söylenenleri destekler mahiyetinde 1927 yılında kendisi için hazırlanan ve *Emîrû's-Şuarâ/ Şairlerin Prensi* payesinin verildiği tören için yazdığı kasideyi bu toplantı esnasında başka bir şiir yazarak değiştirmiş, yerine yenilerini çok geçmeden yazmıştır.⁴³¹ Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda sürgün döneminin onun için verimsiz geçtiğini söylemek mümkündür. Bunun sebebi ile ilgili Arap edebiyatçıları arasında farklı nedenler zikredilmiştir. Kimilerine göre o, hiçbir zaman kendisi için yaşamamış, sürgünden önce saray için sonrasında da Arap halklarının tercümanı olmuş dolayısıyla Mısır'dan uzak kaldığı zaman diliminde kimin duygularına tercüman olacağının şaşkınlığı içinde olduğundan buradaki edebî mahsulü azalmıştır.⁴³² Kimilerine göre ise şiir coşku zamanında veyahut üzüntü anında kendini dışa vurur. Şâir, sürgünde ikisinin arasında bocaladığı için şiirini hangi

⁴²⁷ Şeşen, "Ahmed Şevkî", 2/137.

⁴²⁸ el-Eşter, *Endülüsiyât Şevkî*, 176.

⁴²⁹ Mübârek, *el-Muvâzene beyn 'ş-şu'arâ*, 125.

⁴³⁰ Abdulvehhab, *İsnâ 'aşere âmen fî sühbeti Emîrû's-Şu'arâ*, 18.

⁴³¹ Fehmî, *Ahmed Şevkî*, 158; Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 37.

⁴³² Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 149.

duygulanım içerisinde yazması gerektiğini tam olarak kestiremediğinden bu dönemdeki kaside sayısı diğer dönemlere göre az olmuştur.⁴³³

Bazı eleştirmenler de yazdığı kasidelerde onun şahsiyetinin keşfedilmesinin mümkün olmadığını dolayısıyla da yapmacık şiirler yazdığını ifade etmişlerdir. Sürgün döneminde yalnız olduğu için de edebî mahsulünün az olduğunu savunmuşlardır.⁴³⁴

2. Ahmed Şevkî'nin Sürgün Dönemdeki Şiir Temaları

Yukarıda da anlatıldığı üzere şâir sürgünde kaldığı zaman zarfında vatanından uzak olmanın verdiği acıyla daha çok bu özlemini anlatan kasideler yazmıştır. Aşağıda bunlardan bir tanesi tam olarak verilecek, vatan hasretini anlatan diğer kasidenin de giriş kısmından bir bölüm verilmeye çalışılacaktır.

2.1. Vatan Özlemini Anlatan Endelüsiye Şiiri

Câhiliye döneminde vatan kavramı modern anlamdaki gibi algılanarak kullanılmamış olsa da Arap şâirler yurtlarından uzaklaştıklarında yaşadıkları yere ve orada bulunan toprağa özlem ve duygularını anlatan şiirler yazmışlardır.⁴³⁵ Bu yüzden denilebilir ki vatana duyulan özlemi anlatan şiirlerin tarihi, İslâm'dan önceki zamana kadar uzanır. Bunu anlamak için yalnızca *Muallakât* denilen şiirlere bakmak yeterli olur. Câhiliye döneminde yazılan çok az şiirde bu tema işlenmemiştir.⁴³⁶

Konu edindiğimiz şiirde Ahmed Şevkî'nin, İbn Zeydûn el-Endelüsî'den etkilenerek yazdığı ve vatan hasretini dile getirdiği 82 beyitten oluşan bir şiiridir. Ahmed Şevkî bu beyitlerde Mısır'a olan özlemini anlatmış, vatanına susayan nefsinin tasvirini, gurbetteki ıstırabını telaffuz etmiş ve sürgündeki durumunu gözler önüne sermeye çalışmıştır.

Ahmed Şevkî, hayatının bütün safhalarında olduğu gibi sürgünde de klasik Arap şâirlerinin yolunu takip etmeyi tercih etmiş ve Endülüs'te kaldığı süre zarfında vatan özlemini anlatan aşağıdaki kasideyi yazmıştır:(Basî):

نَشَجَى لَوَادِيكَ أُمَّ نَأْسَى لَوَادِينَا

يَا نَائِحَ الطَّلَحِ أَشْبَاهُ عَوَادِينَا

⁴³³ el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 177-178.

⁴³⁴ 'Abbâs Mahmûd el-'Akkâd, *Şüarâü Mısır ve biâtühüm fi'l-cili'l-mâdî* (Kahire: Matba'atü Hicâzî, 1937), 156.

⁴³⁵ Zermât, *el-Hanîn fi şî'r Ahmet Şevkî*, 30.

⁴³⁶ el-Cübûrî, *el-Hanîn ve'l-gurbetu fi'ş-şî'ri'l-'Arabî*, 39.

مَاذَا تَقْصُّ عَلَيْنَا غَيْرَ أَنَّ يَدًا
 رَمَى بِنَا الْبَيْتُ أَيْكَأَ غَيْرَ سَامِرِنَا
 كُلُّ رَمْتِهِ النَّوَى رِيَشَ الْفِرَاقِ لَنَا
 إِذَا دَعَا الشَّقُوقُ لَمْ نَبْرَحْ بِمُنْصَدِعٍ
 فَإِنْ يَكُ الْجِنْسُ يَا ابْنَ الطَّلَحِ فَرَقْنَا
 لَمْ نَأَلْ مَاءَكَ تَخَنَانًا وَلَا ظَمًا
 بُحْرٌ مِنْ فَنَنِ سَاقًا إِلَى فَنَنِ
 أَسَاهُ جَسْمِكَ شَيْءٌ حِينَ تَطْلُبُهُمْ
 آهًا لَنَا نَازِحِي أَيْكَ بِأَنْدَلُسٍ
 رَسْمٌ وَقَفْنَا عَلَى رَسْمِ الْوَفَاءِ لَهُ
 لِفَتْيَةٍ لَا تَنَالُ الْأَرْضُ أَذْمَعُهُمْ
 لَوْ لَمْ يَسُودُوا بِدِينٍ فِيهِ مَنْبَهَةٌ
 لَمْ نَسْرِ مِنْ حَرَمٍ إِلَّا إِلَى حَرَمٍ
 لَمَّا نَبَا الْخُلْدُ نَابَتْ عَنْهُ نُسَخَتُهُ
 نَسَقِي نَرَاهُمْ ثَنَاءً كُلَّمَا نُثَرَّتْ
 كَادَتْ عُيُونُ قَوَائِنَا تُحَرِّكُهُ
 لَكِنَّ مَصْرَ وَإِنْ أَعْصَتْ عَلَى مَقَّةٍ
 عَلَى جَوَانِبِهَا رَفَّتْ تَمَائِمُنَا
 مَلَاعِبُ مَرَحَتٍ فِيهَا مَارِئُنَا
 وَمَطْلَعُ لِسْعُودٍ مِنْ أَوَاخِرِنَا
 بِنَا فَلَمْ نَخْلُ مِنْ رَوْحٍ يُرَاوِحُنَا
 كَأَمْ مُوسَى عَلَى اسْمِ اللَّهِ تَكْفُلُنَا

قَصَّتْ جَنَاحَكَ جَالَتْ فِي حَوَاشِينَا
 أَحَا الْغَرِيبِ وَظِلًّا غَيْرَ نَادِينَا
 سَهْمًا وَسُلَّ عَلَيْكَ الْبَيْتُ سَكِينَا
 مِنَ الْجَنَاحَيْنِ عَيٍّ لَا يُلَيِّنَا
 إِنَّ الْمَصَائِبَ يَجْمَعُنَ الْمُصَايِنَا
 وَلَا إِذْكَارًا وَلَا شَجْوًا أَفَانِينَا
 وَتَسْحَبُ الذَّلِيلُ تَرْتَادُ الْمُؤَاسِينَا
 فَمَنْ لِرُوحِكَ بِالنُّطْسِ الْمُدَاوِينَا
 وَإِنْ حَلَلْنَا رَفِيقًا مِنْ رَوَائِنَا
 نَجِيشُ بِالْدَّمْعِ وَالْإِجْلَالِ يَتْنِينَا
 وَلَا مَفَارِقُهُمْ إِلَّا مُصَالِينَا
 لِلنَّاسِ كَانَتْ لَهُمْ أَخْلَافُهُمْ دِينَا
 كَالْحَمْرِ مِنْ بَابِلٍ سَارَتْ لِذَاوِينَا
 تَمَاطُلُ الْوَرْدِ خَيْرِيًّا وَتَسْرِينَا
 دُمُوعُنَا نُظِمَتْ مِنْهَا مَرَاتِينَا
 وَكَدَنُ يُوقِظُنَ فِي الثَّرْبِ السَّلَاطِينَا
 عَيْنٌ مِنَ الْخُلْدِ بِالْكَافُورِ تَسْقِينَا
 وَحَوْلَ حَافَاهَا قَامَتْ رَوَاقِينَا
 وَأَزْبَعُ أَنْسَتَ فِيهَا أَمَانِينَا
 وَمَغْرِبُ الْجُدُودِ مِنْ أَوَالِينَا
 مِنْ بَرِّ مَصْرَ وَرَيْحَانِ يُغَادِينَا
 وَبِاسْمِهِ دَهَبَتْ فِي الْيَمِّ تُلْقِينَا

وَمَصْرُ كَالْكَرْمِ ذِي الْإِحْسَانِ فَآكِهَةٌ
يَا سَارِي الْبَرْقِ يَزِمِي عَنْ جَوَانِحِنَا
لَمَّا تَرَفَّرَقَ فِي دَمْعِ السَّمَاءِ دَمًا
الَّيْلُ يَشْهَدُ لَمْ تَهْتِكْ دِيَارِيَهُ
وَالنَّجْمُ لَمْ يَرَنَا إِلَّا عَلَى قَدَمٍ
كَزَفَرَةٍ فِي سَمَاءِ اللَّيْلِ خَائِرَةٍ
بِاللَّهِ إِنْ جُبَّتْ ظِلْمَاءُ الْعُبَابِ عَلَى
تَرْدُ عَنْكَ يَدَاهُ كُلِّ عَادِيَةٍ
حَتَّى حَوَّتْكَ سَمَاءُ النَّيْلِ عَالِيَةٍ
وَأَحْرَزَتْكَ شُفُوفُ اللَّازُورِدِ عَلَى
وَحَازَكَ الرَّيْفُ أَرْجَاءَ مُؤَرَّجَةٍ
فَقِفْ إِلَى النَّيْلِ وَاهْتَفِ فِي حَمَائِلِهِ
وَأَسِرْ مَا بَاتَ يَذْوِي مِنْ مَنَازِلِنَا
وَيَا مُعْطِرَةَ الْوَادِي سَرَتْ سَحْرًا
ذِكِّيَهُ الدَّيْلُ لَوْ خَلْنَا غِلَالَتَهَا
جَشِمْتَ شَوْكَ السُّرَى حَتَّى أَتَيْتَ لَنَا
فَلَوْ جَزَيْنَاكَ بِالْأَزْوَاجِ عَالِيَةٍ
هَلْ مِنْ دُبُولِكَ مِسْكِي نُحْمَلُهُ
إِلَى الَّذِينَ وَجَدْنَا وَدَّ غَيْرِهِمْ
يَا مَنْ نَعَارَ عَلَيْهِمْ مِنْ ضَمَائِرِنَا
جِئْنَا إِلَى الصَّبْرِ نَدْعُوهُ كَعَادَتِنَا
وَمَا غُلِبْنَا عَلَى دَمْعٍ وَلَا جَلَدٍ

لِحَاضِرِينَ وَأَكْوَابُ لِبَادِينَا
بَعْدَ الْهُدُوءِ وَيَهْمِي عَنْ مَا قَيْنَا
هَاجَ الْبُكَاءِ فَحَضَبْنَا الْأَرْضَ بَاكِينَا
عَلَى نِيَامٍ وَلَمْ تَهْتَفِ بِسَالِينَا
قِيَامَ لَيْلِ الْهَوَى لِلْعَهْدِ رَاعِينَا
مِمَّا نُرَدِّدُ فِيهِ حِينَ يُضَوِينَا
نَجَائِبِ الثُّورِ مَحْدُورًا بِجُرِينَا
إِنْسَاءً يَعْتَنُ فَسَادًا أَوْ شَيَاطِينَا
عَلَى الْغُيُوثِ وَإِنْ كَانَتْ مَيَامِينَا
وَشِي الرِّبْرِجِدِ مِنْ أَفْوَافِ وَادِينَا
رَبَّتْ حَمَائِلُ وَاهْتَرَّتْ بِسَاتِينَا
وَأَنْزَلَ كَمَا نَزَلَ الطَّلُ الرِّيَاحِينَا
بِالْحَادِثَاتِ وَيَضْوَى مِنْ مَعَانِينَا
فَطَابَ كُلُّ طُرُوحٍ مِنْ مَرَامِينَا
قَمِيصَ يُوسُفَ لَمْ تُحْسَبْ مُعَالِينَا
بِالْوُرْدِ كُتُبًا وَبِالرِّيَا عَنَاوِينَا
عَنْ طَيْبِ مَسْرَاكِ لَمْ تَنْهَضْ جَوَازِينَا
غَرَائِبِ الشُّوقِ وَشَيْئًا مِنْ أَمَالِينَا
دُنْيَا وَوُدَّهُمُ الصَّافِي هُوَ الدِّينَا
وَمَنْ تَصُونُ هَوَاهُمْ فِي تَنَاجِينَا
فِي النَّائِيَاتِ فَلَمْ يَأْخُذْ بِأَيْدِينَا
حَتَّى أَتَيْنَا نَوَاكُمُ مِنْ صِيَاصِينَا

وَنَابِغِي كَأَنَّ الْحَشَرَ آخِرُهُ
تَطْوِي دُجَاهَهُ يُجْرِحُ مِنْ فِرَاقِكُمْ
إِذَا رَسَا النَّجْمُ لَمْ تَرْقَأْ مُحَاجِرُنَا
بِتَنَا نُقَاسِي الدَّوَاهِي مِنْ كَوَاكِبِهِ
يَبْدُو النَّهَارُ فِيخْفِيهِ بَحْلُودُنَا
سَقِيَاءَ لِعَهْدٍ كَأَكْنَفِ الرُّبَى رَفَةً
إِذِ الزَّمَانُ بَنَا غَيْنَاءُ زَاهِيَةً
الْوَصْلُ صَافِيَةٌ وَالْعَيْشُ نَاقِيَةٌ
وَالشَّمْسُ تَخْتَالُ فِي الْعَقِيَانِ تَحْسَبُهَا
وَاللَّيْلُ يُقْبِلُ كَالدُّنْيَا إِذَا احْتَفَلَتْ
وَالسَّعْدُ لَوْ دَامَ وَالتُّعْمَى لَوْ اطَّرَدَتْ
أَلْقَى عَلَى الْأَرْضِ حَتَّى رَدَّهَا ذَهَبًا
أَعْدَاهُ مِنْ يَمْنِهِ التَّابُوتُ وَازْتَسَمَتْ
لَهُ مَبَالِغُ مَا فِي الْخُلُقِ مِنْ كَرَمٍ
لَمْ يَجْرِ لِلدَّهْرِ إِعْدَارٌ وَلَا عُرْسٌ
وَلَا حَوَى السَّعْدُ أَطْعَى فِي أَعْتَبِهِ
نَحْنُ الْيَوَاقِيْتُ خَاضَ النَّارَ جَوْهَرُنَا
وَلَا يُحُولُ لَنَا صِبْغٌ وَلَا خُلُقٌ
لَمْ تَنْزِلِ الشَّمْسُ مِيزَانًا وَلَا صَعَدَتْ
أَلَمْ تُؤَلِّهِ عَلَى حَافَاتِهِ وَرَأَتْ
إِنْ غَازَلَتْ شَاطِئِيهِ فِي الضُّحَى لَيْسَا
وَبَاتَ كُلُّ مُجَاجِ الْوَادِ مِنْ شَجَرٍ

تُمِيتُنَا فِيهِ ذِكْرَاكُمُ وَتُحْيِيَا
يَكَادُ فِي غَلَسِ الْأَسْحَارِ يَطْوِيَا
حَتَّى يَرْوُلَ وَلَمْ تَهْدَأْ تَرَافِينَا
حَتَّى قَعَدْنَا بِهَا حَسْرَى تُقَاسِينَا
لِلشَّامِتِينَ وَيَأْسُوهُ تَأْسِينَا
أَنْنَى ذَهَبْنَا وَأَعْطَافِ الصَّبَا لِينَا
تَرِفْتُ أَوْقَاتُنَا فِيهَا رِيَاحِينَا
وَالسَّعْدُ حَاشِيَةٌ وَالِدَّهْرُ مَاشِينَا
بَلْقِيسَ تَرْفُلُ فِي وَشْيِ الْيَمَانِينَا
لَوْ كَانَ فِيهَا وَفَاءٌ لِلْمَصَافِينَا
وَالسَّيْلُ لَوْ عَفَّ وَالْمِقْدَارُ لَوْ دِينَا
مَاءٌ لَمَسْنَا بِهِ الْإِكْسِيرَ أَوْ طِينَا
عَلَى جَوَانِبِهِ الْأَنْوَارُ مِنْ سِينَا
عَهْدُ الْكَرَامِ وَمِيثَاقُ الْوَفِيِّينَا
إِلَّا بِأَيَّامِنَا أَوْ فِي لَيَالِينَا
مَنَا جِيَادًا وَلَا أَرْحَى مِيَادِينَا
وَلَمْ يَهْنُ بِيَدِ التَّشْتِيتِ غَالِينَا
إِذَا تَلَوْنَ كَالْحَرَبَاءِ شَانِينَا
فِي مُلْكِهَا الضَّحْمُ عَرْشًا مِثْلَ وَادِينَا
عَلَيْهِ أَبْنَاءُهَا الْغُرَّ الْمَيَامِينَا
خَمَائِلُ السُّنْدُسِ الْمَوْشِيَّةِ الْغِينَا
لَوْ افْطَرَ الْقَزَّ بِالْحَيْطَانِ تَرْمِينَا

وَهَذِهِ الْأَرْضُ مِنْ سَهْلٍ وَمِنْ جَبَلٍ
وَلَمْ يَضَعْ حَجَرًا بَانٍ عَلَى حَجَرٍ
كَأَنَّ أَهْرَامَ مِصْرَ حَاطُطٌ نَهَضَتْ
إِيوَانُهُ الْفَخْمُ مِنْ عَلِيَا مَقَاصِرِهِ
كَأَنَّهَا وَرِمَالًا حَوْلَهَا التَّطَمَّتْ
كَأَنَّهَا تَحْتَ لَأَلَاءِ الصُّحَى ذَهَبًا
أَرْضُ الْأُبُوَّةِ وَالْمِيلَادِ طَيِّبَتِهَا
كَأَنَّتْ مُحْجَلَّةٌ فِيهَا مَوَاقِفُنَا
فَأَبَ مِنْ كُورَةِ الْأَيَّامِ لَاعِبَتَنَا
وَلَمْ نَدْعُ لِلْيَالِي صَافِيًا فَدَعَتْ
لَوْ اسْتَطَعْنَا لَحُضْنَا الْجَوَّ صَاعِقَةً
سَعِيًّا إِلَى مِصْرَ نَقْضِي حَقَّ ذَاكِرِنَا
كَنَزٌ بِخُلُوعٍ عِنْدَ اللَّهِ نَطْلُبُهُ
لَوْ غَابَ كُلُّ عَزِيزٍ عَنْهُ غَيَّبَتَنَا
إِذَا حَمَلْنَا لِمِصْرٍ أَوْ لَهُ شَجْنَا

قَبْلَ الْقِيَاصِ دِنَاهَا فَرَاعِينَا
فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى آثَارِ بَانِنَا
بِهِ يَدُ الدَّهْرِ لَا بُنْيَانُ فَانِينَا
يُفْنِي الْمُلُوكَ وَلَا يُبْقِي الْأَوَاوِينَا
سَفِينَةٌ عَرَفَتْ إِلَّا أَسَاطِينَا
كُنُوزُ فِرْعَوْنَ عَطَّيْنِ الْمَوَازِينَا
مَرُّ الصَّبَا فِي دُيُولٍ مِنْ تَصَايِينَا
غُرًّا مُسْلَسَلَةً الْمَجْرَى قَوَافِينَا
وَنَابَ مِنْ سِنَةِ الْأَحْلَامِ لَاهِينَا
بِأَنَّ نَعَصَّ فَقَالَ الدَّهْرُ آمِينَا
وَالْبَرَّ نَارَ وَغَى وَالْبَحَرَ غَسْلِينَا
فِيهَا إِذَا نَسِيَ الْوَافِي وَبَاكِينَا
خَيْرُ الْوَدَائِعِ مِنْ خَيْرِ الْمُؤَدِّينَا
لَمْ يَأْتِهِ الشَّقُوقُ إِلَّا مِنْ نَوَاحِينَا
لَمْ نَدْرِ أَيُّ هَوَى الْأُمَيِّنِ شَاحِينَا

1- Ey Talh vadisi için ağlayan güvercin, musibetlerimiz benzerdir. Senin vadin için mi yoksa bizim vadimiz için mi üzülelim. (Vadiden maksat Sevilya vadisi ve şâirin Nil vadisi).

2- Bana hikâyeyi anlatma senin kanadını kesen elin| organlarımızda dolaştığını biliyorum.

3- Ayrılık bizi sohketsiz/arkadaşsız bu vadiye ve ormana attı. Gurbet kardeşi! Biz de gölgesine takılıp kaldık.

4- Ayrılık her birimizi uzaklara attı ve bize bir ok saplandı ayrılık sana bıçak gibi çekildi.

5- *Vatan özlemi bizi çağırdığında kalbimiz parçalanır, ama aciz kalan kanatlarımız bize el vermez.*

6- *Ey güvercin (ibnu't-talh) cinsimiz farklı olsa da musibetler bizi bir araya getirmiştir.*

7- *Sen özlem, susamak, hatırlama ve çeşit çeşit üzüntüleri açısından hiçbir şey ihmal etmedin.*

8- *Bir daldan diğer dala gidip geliyorsun ve seni teselli edecekler gibi, etrafa bakınıyorsun.*

9- *Aradığın zaman cismini tedavi edecek doktor çoktur, fakat ruhunu tedavi edecek mahir doktor bulamazsın.*

10- *Endülü's'te ormanlık bir yere düşen göçmenler/gurbetçiler her ne kadar bereketli ve yüksek yerlerde olsak da vay halimize.*

11- *Endülü's'te ecdadın kalıntılarını görünce vefadan dolayı gözyaşlarımız akar ancak onlara duyduğumuz yücelik gözyaşlarımızı engeller.*

12- *Öyle ecdat (Endülü's yiğitleri) ki alınları ve başları secde dışında yere değmemiştir. (İzzetli idiler Allah'tan başkasına boyun eğmezlerdi).*

13- *Eğer onlar insanlara şanlı bir din ile hükmetmeselerdi ahlakları yine onlara din olurdu. (Bu ahlakları asırlar boyunca insanların onlara muhabbet beslemesine sebep olmuştur.)*

14- *Biz Endülü's şehirleri arasından başka bir yer gezmedik şarabın Babil ile Darîn arasında gezdiği gibi.*

15- *Cennet yüz çevirdiğinde onun kopyası da yüz çevirdi gülün Hayri ve Nesrin çiçeklerine benzemesi gibi.*

16- *Onların topraklarını övgülerimizle sularız, gözyaşlarımız her aktığında ve onlara mersiye düzdüğümüzde.*

17- *Neredeyse mersiyelerimizin kafiyeleri onları hareketlendirecek ve neredeyse topraktaki sultanları uyandıracaktı.*

18- *Ancak Mısır ona olan sevgimizi görmezden gelmesine rağmen cennetten bir pınar olup bizi Kâfurla sular.*

- 19- *(Mısır'ın bu güzelliklerini kem gözlerden korumak için) etrafında tılsım ve nazarlıklar serpilmiş ve dinen uygun görülen rukyeler var.*
- 20- *Amaçlarımızın eğlendiği oyun alanları ve dileklerimizin şen olduğu yerlerdir.*
- 21- *Sonrakilerimizin şansının doğum yeri ilk atalarımızın batış yeri.*
- 22- *Ayrılığa düştük fakat Mısır'ın iyiliğinden bize sabah gelen merhamet esintisinden ve akşam gelen Reyhan kokusundan uzak kalmadık.*
- 23- *Hz. Musa'nın annesi gibi Allah'ın ismine tevekkül ettik ve Allah'ın ismi ile bizi denize bırakmaya gitti (yani Mısır bizi sevmesine rağmen denize- Endülü's'e- bıraktı).*
- 24- *Mısır üzüm gibi bereketli ve iyi bir meyvedir hem meskunlara yiyecek hem de badiyede yaşayanlara içecektir.*
- 25- *Ey gece gelen yağmur bulutu sakinliğimizden sonra içimizdeki dertleri ortaya attın ve göz pınarımızdan durmayan yaşlar akıttın.*
- 26- *Gökyüzünün gözyaşları kan gibi hareketlenince ağlama seslerimiz yükseldi ve yeri ağlayarak boyadık.*
- 27- *Gece şahittir ki biz uyuyanlar üzerine karanlıkları yırtmadık ve güven içinde olanlara bağırarak korkutmadık (düşmanımıza korkak gibi baskın yapmadık bilakis karşı karşıya vuruştuk).*
- 28- *Yıldızlar da bizi gece arkadaşı gibi daima ahde vefa eder ve sabit durumda ilerleyenlerden başka bir durumda görmedi.*
- 29- *Geceleyin gökyüzünde şaşkın bir ilinti/teneffüs gibi bizi zayıflatıncaya kadar bırakmayacağımız içimizdeki sevgiden*
- 30- *Allah yemin olsun ki dalga karanlıkları, üstün nura galip gelmek isterlerse Cebrail onu sınırlandırır.*
- 31- *İnsan olsun cin olsun yeryüzünde fesat çıkaran ve bozgunculuk yapan her türlü elin sana ulaşmasını engelleriz.*
- 32- *Taki bolluk ve bereketi içinde olmasına rağmen yüksek bulutları kapsayana kadar.*

33- *Vadimizin şeffaf kumaşları değerli taşları işlemeli sarı yakut (Zeberced) çeşitleri ve ince elbiseleri sana kazandırdı.*

34- *Kırsal sana güzel kokulu bölgeler kazandırdı; ağaçlıklar bitirdi ve bostanlıklar verdi.*

35- *Nil'in yanında durup yeşilliklerine konuş ve yağmur'un reyhanlara indiği gibi onlara in.*

36- *Kötü hadiseler sebebiyle evlerimizden solup kuruyan ve yıkılan hayallerimiz teselli edilemiyor.*

37- *Seher vakti gelip geçen, vadinin güzel kokulusundan hedeflerimizden uzak her yer güzelleşti.*

38- *Misk kokulu, geceliğini hazreti Yusuf'un gömleği farz etsek abartmış sayılmayız.*

39- *Bize gülleri kitap ve güzel kokuları başlıklar olarak getirmek için gece yürüyüşünün yükünü yüklendin.*

40- *Güzel yürüyüşüne değerli ruhlarımızı feda etsek dahi mükâfatını vermiş sayılmayız.*

41- *Arta kalanlarından süslü temennilerimizi ve özlemlerimizi yükleyeceğimiz bir şey var mı?*

42- *Onlardan başkasının sevgisinin bize yakın olduğunu ve bütün sevgilerin sadece dünya olduğunu gördüklerimize.*

43- *Ey yüreklerimizden bile kıskandıklarımız ve fısıldamalarımızda bile sevgilerini muhafaza ettiklerimiz.*

44- *Âdetimiz üzere musibet anında sabrı çağırdığımızda sabır elimizden tutmadı.*

45- *Daha önce hiç ağlamadık ve sabırsızlanmadık ayrılığınız bize kalelerde gelene kadar.*

46- *Sonunda sanki mahşer olacak uzun ve kederli gecelerde sizi hatırlamak bizi öldürüp diriltir.*

47- *Seherin alacakaranlıklarında neredeyse bizi dürecek/kuşatacak olan ayrılığınızın yarasıyla gecenin karanlığını sararız.*

48- *Yıldız demir attığında/durduğunda gözden kaybolana kadar gözyaşlarımız ve hıçkırıklarımız durmaz.*

49- *Yıldızlarından şiddetli musibetler çeker olduk ta ki orada merhametsizliklerinden üzgün olarak oturduk.*

50- *Gün ağırır, sabır ve cesaretimiz onu alay edenlerden gizler ve sabrımız onu tedavi eder.*

51- *O ne güzel zamandı ki nereye gidersek gidelim nimet ve ikramın bolluğu/parıltısı bizi her şekilde gözetirdi ve sabalin şefkati.*

52- *Bolluk ve güzellik içinde olduğumuz zaman reyhanlar serpilir her ânımızda.*

53- *Vuslat saftır, hayat narin başarılar ve şanslar bizimle birliktedir. Zaman bize uyum sağlar.*

54- *Güneş altında çalımlı yürürken onu, ona Yemenlilerin süslü elbiselerinde çalım atan Belkis sanırsın.*

55- *Nil merasim için süslenen dünya gibi gelir. Temiz kalpli insanlar için vefa varsa.*

56- *Şans devam etse, nimetler sürekli olsa, sel durulsa ve hüküm boyun eğse.*

57- *Yeryüzüne attığında onu altın'a çeviren bir su ki onunla hayat suyu veya çamur hissettik.*

58- *(Hz. Musa'nın) beşiği ona (Mısır'a veya Nil e) bereketini bulaştırdı ve Sina'nın nuru etrafına çizildi.*

59- *Onun olabildiğince güzel ahlakı ve cömertliği vardır asillerin ahdi ve vefakârların sözü gibi*

60- *Dünyada olan düğün veya sünnet yemekleri sadece bizim günlerimiz veya gecelerimiz de olmuştur.*

61- *Talih, ne dizginlerine üstün gelen bizden daha mükemmel ne de yumuşak huylu olanları bir araya getirmedir.*

- 62- *Biz özü ateşe giren yakutlarınız onları dağıtmak suretiyle değerimiz azalmadı.*
- 63- *Bizi kötöleyenler bukalemun gibi renkten renge girdiğinde bizim ne ahlakımız ne de boyamız değişmez.*
- 64- *Güneş görkemli saltanatında bizim vâdimiz gibi yüce bir yere (doğup batmamıştır) inip çıkmamıştır.*
- 65- *Etrafına bakıp üstünde soylu onurlu ve mübarek çocuklarını görmedi mi?*
- 66- *Güneş kuşluk vakti (Nil) kıyılarına kur yaptığında yeşil süslemeli ipek elbiselerini giyer.*
- 67- *Vadinin ağaçlarından çıkan her şey ipek böceği gibi bize ip atar olur.*
- 68- *Bu yeryüzü ve onda olan dağ ve ovaları Kayser (Sezar) lerden önce Firavunlara teslim ettik.*
- 69- *Yeryüzünde taş üstüne taş koyan herkes bizim inşa ettiğimiz temeller üzerine koymuştur.*
- 70- *Mısır'ın Piramitleri fanilerin eliyle değil adeta zamanın eliyle dikilmiş saraylardır.*
- 71- *Onun görkemli sarayı yüksek bölmelerinden görüldüğünde kralları yok edip saraylarından eser bırakmaz.*
- 72- *Piramitler etrafındaki kumlarla çarpıştığında adeta sütunlar hariç batmış gemilerdir.*
- 73- *Piramitler kuşluk vaktinin parıltısı altında sanki altın gibidir Firavun'un hazineleri olup tartıları kapatır.*
- 74- *Ataların yurdu ve doğduğumuz yerdir. Çocukluğumuzun orada geçmesi ve daha sonra çocuklaşmamız onu güzelleştirdi.*
- 75- *O meşhur idi, onda meşhur duruşlarımız, sürekli mecrasında olan kafiyelerimiz vardı.*
- 76- *Oynayanımız çağın oyunundan geri döndü umursamayanımız rüya uyuşukluğundan ayıldı.*

77- *Geceleri rahat bırakmadık boğazımızda kalsın diye beddua edince zaman da âmin dedi.*

78- *Yapabilseydik göğre yıldırım gibi, karaya savaş ateşi gibi denize de kor gibi daldardık (yani Mısır'a gitmek için her türlü zorluğa katlanırdık).*

79- *Vefalı ve bize ağlayanlar unuttunca orada bizi hatırlayanın hakkını ödemek için Mısır'a yönelirdik (onu hatırlayanlara teşekkür, onu unutanlara sitem etmek için Mısır'a dönmek istiyor).*

80- *Hulvan'da bir hazine (annesinin mezarı) Allah katında, en hayırlı emaneti en hayırlı eda edenden istiyoruz.*

81- *Eğer her değerli kimse bizim kadar ondan uzak kalsa ona(annesine) özlem sadece bizim tarafımızdan gelir.*

82- *Mısır için ilk üzüntü taşıdığımızda iki anneden (Mısır ve annesi) hangisinin özleminin bizi kederlendirdiğini bilemiyoruz.⁴³⁷*

Şâir Endülüs'te yazdığı bu beyitlerde bir taraftan tabiatı tasvir ederken diğer taraftan da Mısır'a duyduğu özlemini dile getiriyor. Onun nazmettiği şiirin ilhâm kaynağı İbn Zeydûn'dur.⁴³⁸

Bu kaside de Ahmed Şevkî, Mısır'a duyduğu özlemini dile getirip, nefsinin ülkesine olan susuzluğunu anlatmıştır. O, öncelikle Endülüs'te gördüğü bazı yerlerini tasvirini yapıyor. Şiire doğrudan vatan hasretiyle başlamıyor. Ancak 1. beyitten 9'a kadar, Sevilya'nın Talh vadisinde yuvasından uzak kalan ve bu sebeple ağıt yakan güvercin'e hitap ediyor. Buradaki şâir ile güvercin arasındaki ortak nokta her ikisinin de ana yurtlarından uzakta yaşamasıdır.

Daha sonra 10. beyitten 17. beyite kadar bu memleketin Araplara olan vefasını ve hatıralarını güzel bir biçimde tasvir ederek asıl geçmek istediği konuya hazırlık yapıyor.

18. beyitten 42. beyite kadar olan beyitlerde ise içini yakan hasret ve özlemlerini anlatmaya başlıyor. Şair bu beyitlerle Mısır hakkındaki düşünceleri, anıları, bazı doğal manzaraların tasviri ve ülkesinin esintilerinden bir esintiyle iletişim kurma gayreti içerisinde olmaya çalışmaktadır.

⁴³⁷ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/101; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/147.

⁴³⁸ el-Mısrî, *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*, 99.

43. beyitten 51. beyite kadar tekrar Mısır'a olan hasret ve özlemlerini konu edinip, ona olan sevgisini dile getiriyor. 52. beyitten 79. beyite kadar yine hatıralarını, vatanının güzelliğini, onunla övünmeyi ve tekrar tekrar özlemini dile getiriyor.

Geriye kalan beyitlerde yani 80 ile 82. beyitlerde ise sürgüne giderken geride bıraktığı en kıymetli varlığı olan annesine olan sevgisini ifade ederek ona selam göndermek suretiyle bu kasideyi bitirmiştir. Şevkî burada annesi ile Mısır'ı eş değerde tutup ikisine ne kadar âşık olduğunu güzel bir şekilde anlatmıştır.⁴³⁹

Burada şuna da işaret etmekte fayda vardır. Şevkî bu beyitlerde sadece kaybedilen Firdevs'e ağlarken diğer yandan da atalarıyla övünmektedir. O, kasidenin 62 ve 63. beyitlerinde bunu güzel bir şekilde ifade ediyor:

62- Biz özü ateşe giren yakutlarız, onları dağıtmak suretiyle kıymetimiz azalmadı,

63- Bizi kötöleyenler bukalemun gibi renkten renge girdiğinde bizim ne ahlakımız ne de boyamız değişmez.

Kasidenin ilk beytine bakıldığında şâirin nida edatıyla başladığı dikkat çekmektedir. Burada amaç kişinin nefsinde bulunanları yazıya dökerek rahatlamasıdır. Ayrıca burada muhatabın da söz konusu üzüntüye ortak edilerek duyulan acının hafifletilme çabasının var olduğu da söylenebilir.

Yine bu şiirde Şevkî, üzüntüsünü ve ülkesine olan özleminin sürekliliğini ve bu üzüntünün yenilendiğini ifade etmek için bu hissiyatı dillendirmeye uygun olan muzari fiili çokça kullanarak duygularını belirgin olarak ortaya koyma açısından isabetli bir seçim yapmıştır. Aynı şekilde kasideye başlama tarzı olarak, sürekliliği ifade eden ismi fâil kalıbını kullanmak suretiyle hasretinin yenilendiğini vurgulama yoluna gitmiştir.⁴⁴⁰

Bu kaside de Şevkî'nin, ülkesi olan Mısır'a herhangi bir dargınlık veya küskünlük izi yoktur. Zira o, kendisine reva görülen bu uzaklaştırma cezasının halkla doğrudan ya da dolaylı bir etkisinin olmadığını biliyor ve bu gerçeğin de farkındadır.

Şevkî, eşsiz bir doğaya sahip Endülüs gibi bir yerde olmasına rağmen vatanından uzak kalmasının acısını yüreğinin derinliklerinde hissetmiş, doğup büyüdüğü halkı ve yurdunu yazdığı şiirlerde daima özlemle anmıştır.

⁴³⁹ el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 1/147.

⁴⁴⁰ Zelt, *Edebü'l-etfâl beyne Ahmed Şevkî ve Osman Celâl*, 64.

Ancak görünen o ki şâir, hayatının bu safhasında da klasik dönemdeki şairlerin yolunu takip etmekte ve onların kalıplarını kullanmayı tercih etmektedir. Zira bu kasidenin de klasik dönem şairi olan ibn Zeydûn'dan ilham alarak yazdığı yukarıda ifade edilmişti.

2.2. Siniyye Kasidesi

Ahmed Şevkî, bu kasideyi *el-Hamâse* adlı eseriyle tanınan Arap şâiri Ebû Ubâde el-Buhtürî'den etkilenerek yazmıştır. Bu şiirde Endülüs'e olan yolculuğunu ve Arap-İslâm tarihi eserlerinin güzelliğine olan hayranlığını dile getirerek, onları beğenerek izlediğini güzel bir şekilde anlatmıştır.⁴⁴¹

Burada kasidenin tarihi eserlerle ilgili olan kısmından ziyade şairin, çocukluğunun geçtiği topraklara olan özlemini anlatan ilk kısmından bir bölüm verilecektir. Bu beyitler aşağıdaki gibidir. (Recez):

أَذْكُرَا لِي الصَّبَا وَأَيَّامَ أَنْسِي	اِخْتِلَافُ النَّهَارِ وَاللَّيْلِ يُنْسِي
صُورَتِ مَنْ تَصَوَّرَاتٍ وَمَسَّ	وَصِفَا لِي مُلَاوَةً مِنْ شَبَابٍ
سِنَّةٌ خُلُوءٌ وَلَذَّةٌ خَلَسَ	عَصَفْتُ كَالصَّبَا اللَّعُوبِ وَمَرَّتْ
أَوْ أَسَا جُرْحُهُ الزَّمَانِ الْمُؤَسِّي	وَسَلَا مَصْرَ هَلْ سَلَا الْقَلْبُ عَنْهَا
رَقٌّ وَالْعَهْدُ فِي اللَّيَالِي تُقَسِّي	كُلَّمَا مَرَّتِ اللَّيَالِي عَلَيْهِ
أَوَّلَ اللَّيْلِ أَوْ عَوْتُ بَعْدَ جَرَسِ	مُسْتَطَارٍ إِذَا الْبَوَاحِرُ رَنَّتْ
كُلَّمَا تُرِنَ شَاعَهُنَّ بِنَفْسِ	رَاهِبٍ فِي الضُّلُوعِ لِلشُّفَنِ فَطُنُ
مَا لَهُ مُوَلَعًا بِمَنْعٍ وَحَبْسِ	يَا ابْنَةَ الْيَمِّ مَا أَبُوكَ بِخَيْلٍ
حُ حَلَالٍ لِلطَّيْرِ مِنْ كُلِّ جَنْسِ	أَحْرَامٌ عَلَى بِلَالِهِ الدَّوْ
فِي حَيْثٍ مِنَ الْمَذَاهِبِ رَجَسِ	كُلُّ دَارٍ أَحَقُّ بِالْأَهْلِ إِلَّا
بِهَمَا فِي الدُّمُوعِ سِيرِي وَأَرْسِي	نَفْسِي مِنْ جَلِّ وَقَلْبِي شِرَاعُ
كِ يَدَ الشَّعْرِ بَيْنَ رَمَلٍ وَمَكْسِ	وَأَجْعَلِي وَجْهَكَ الْفَنَارَ وَمَجْرَا
نَارَعَتْنِي إِلَيْهِ فِي الْخُلْدِ نَفْسِي	وَطَنِي لَوْ شِغِلْتُ بِالْخُلْدِ عَنْهُ

⁴⁴¹ Şevkî, eş-Şevkiyyât, 2/45; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/204.

- 1- *Gece ve gündüzün gelip geçmesi unutturuyor, çocukluğumu ve mutlu günlerimi bana anlatın.*
- 2- *Delilikten ve hayallerden oluşan gençliğimin bir süresini bana vasfedin,*
- 3- *İnce güzel bir koku ve gizli, tatlı bir uyuklama gibi gelip geçti.*
- 4- *Sorun Mısıra kalp onu unuttu mu, yoksa onu sürgün zamanı mı tedavi etti.*
- 5- *Geceler her geçtiğinde onun(kalbin) Mısıra özlemi daha da artıyor oysa ayrılık (kalbi) katılaştırır.*
- 6- *Gecenin evvelinde gemilerin varış ya da kalkış sirenleri çalındığında (kalp kuşların) titrediği gibi titriyor.*
- 7- *Kalp kendini ibadete adayan zeki rahip gibi gemilerin gelip geçtiğini görünce atışlarını artırıyor.*
- 8- *Ey denizin kızı (gemi) baban cimri değil, o hapsetmeye ve engellemeye düşkün de değil.*
- 9- *O bütün bülbüllere (vatan evlatlarına) yasak da onun dışındaki herkese (sömürgecilere) serbest mi.*
- 10- *Kötü iğrenç düşünceli kişiler hariç her yurt sahibi evine daha layıktır*
- 11- *Ruhum bir kazan ve yüreğim bir yelken onlardaki yaşlarla git ve demir at.*
- 12- *Yüzünü fenere (deniz feneri) ve yolun da kum ve müks mahallesi arasında olan liman (İskenderiye limanı) olsun.*
- 13- *Vatanım, ebedi yurttan olsam dahi nefsim yine de sana kavuşmak ister.*⁴⁴²

Bu şiirde Şevkî, gece ve gündüzün birbirini takip ederek geçmesinin, mazisini nasıl da unutmasıyla karşı karşıya bıraktığını anlatamaya çalışmıştır. Onun, bunu kabullenemediği de açık bir şekilde görülüyor. Zira o, klasik Arap şiirinde var olan bir yola başvurarak hayali iki arkadaşına hitap ederek geçmişini, yani çocukluk yılları ile o dönemde yaşadığı mutlu günlerini anlatmalarını kendilerinden talep etmektedir. Daha sonra bu yılların ne kadar çabuk bir şekilde gittiğini anlatarak tatlı bir uykuya benzetmiştir.

⁴⁴² Şevkî, eş-Şevkiyyât, 2/45; el-Hûfî, Divânu Şevkî, 1/204.

Şâir daha sonra tekrar arkadaş olarak zihninde canlandığı kişilere, ülkesi olan Mısır'a; "kalbin onu unuttuğunu mu yoksa zamanın mı kendisini bu hallere düşürdüğünü" sormalarını istiyor. Bu metaforla/mecazla o aslında özlemin daha da arttığını ifade etmek istemiştir. Zira söylediklerini desteklemek için her bir gecenin geçip gitmesiyle hasretinin katlanarak devam ettiğini, gecenin karanlığında gemiden gelen sirenlerle irkildiğini ve kalp atışlarıyla vatanına duyduğu arzunun kabararak arttığını dile getirmiştir.

Ahmed Şevkî daha sonra denize sitem ederek aslında babasının(denizin) cimri biri olmadığını ancak kendisine karşı neden bu tavrı takındığını anlayamadığını, öz vatanının kedisinin dışında kalan herkes için rahatça gezilen bir yer olduğunu, oysa asıl sahiplerinin orada olmaları gerektiğini acıklı bir şekilde dile getirir.

Bundan sonra denize seslenerek içinde bulunduğu durumun kendisini ne kadar yıpratıldığını, ruhunun derinliklerine doğru sel olan bu özlemleri alıp İskenderiye şehrine doğru yol almasını/götürmesini istiyor. Daha sonra, ülkesine olan aşırı hasretini dile getirerek onu ebedi yurda değişmediğini, nefsinin her daim doğduğu yere dönmek istediğini belirtmiştir.

2.3. Hâfız İbrâhim'e Yazdığı Üç Beyit ve Hâfız'ın Cevabı

Ahmed Şevkî Endelüs'te kaldığı sırada yine bir şâir olan, vatan özlemini daha iyi anladığına inandığı Nil Şâir'i lakaplı Hâfız İbrâhim'e, Mısır'a olan hasretini dile getiren aşağıdaki beyitleri 1917 yılında kendisine göndermişti. (Basît):

عَهْدِ الْوَفَاءِ وَإِنْ غَبْنَا مُقِيمِينَ	يَا سَاكِنِي مِصْرَ إِنَّا لَا نَزَالُ عَلَى
شَيْئاً نَبْلُ بِهِ أَحْشَاءَ صَادِينَ	هَلَّا بَعَثْتُمْ لَنَا مِنْ مَاءِ هَرَكُمُ
مَا أَبْعَدَ النَّيْلِ إِلَّا عَنْ أَمَانِينَا	كُلُّ الْمَنَاهِلِ بَعْدَ النَّيْلِ آسِنَةٌ

1- Ey Mısır'ın sakinleri biz orada olmasak da verdiğimiz söze bağlı kalmaya devam ediyoruz.

2- Bize nehrinizden biraz su gönderseniz de onunla susayan bağırsaklarımızı ıslatalım.

3- *Bütün pınarlar Nil'den sonra içilmez oldu, Nil arzularımızdan ne kadar da uzaktır.*⁴⁴³

Vatan özlemi kalbini sarınca suyun pınardan kaynayıp döküldüğü gibi Şevkî'nin dilinden şiir dökülmüş, yalnızlığına ve gurbetine ağlamıştır. İçinde bulunduğu bu durumu dostuna, Mısır'da olan arkadaşına yollayarak bir nebze olsa memleket suyuna hasret kalmış bedenini sulamak için dilekte bulunmuştur. Ancak bunun gerçekleşmesi ne kadar da uzak bir temenni olduğunu söylemekten de kendini alamamıştır.

Bu isteğinin gerçekleşmeyeceğini kendisi de biliyor fakat yine de içindeki hasret, kendini dışarı atmadan duramıyor. Onun bu beyitleri, yani içindekini dışa vurmaya ilişkin sanatsal tavrı, saray safhasındaki şiirleriyle kıyaslandığında yeni bir Şevkî'nin ortaya çıktığını söylemek yanlış olmasa gerektir. Zira önceleri devletin bir anlamda resmi şâiri olduğundan buna benzer şiirler yok denecek kadar azdır.

Bu safhadan önceki hayatında başkalarının duygularına tercümanı olmayı seçen şâir, genel olarak kendisinin dışındaki insanların istekleri doğrultusunda bir yaşam biçimi yaşamayı tercih ettiği için kendi duygularını şiirlerine yansıtmamıştır. Ancak bu beyitlerde görünen o ki artık şâir ayrılık acısına daha fazla dayanamayarak nefsinin derinliklerinde hissettiğini yazdıklarına yansıtip yeni bir aşamaya geçmenin ilk adımlarını atmaya başlamıştır.

Bu beyitler Hâfız İbrâhim'e ulaştınca o da Şevkî'ye aşağıdaki şu beyitlerle karşılık vererek üzüntüsüne ortak olduğunu ifade etmiştir. (Tavîl):

عَجِبْتُ لِلنَّيْلِ يَدْرِي أَنَّ بُلْبُلَهُ	صَادٍ وَيَسْقِي رُبَا مِصْرَ وَيَسْقِينَا
وَاللَّهِ مَا طَابَ لِلْأَصْحَابِ مَوْرَدُهُ	وَلَا ارْتَضَوْا بَعْدَكُمْ مِنْ عَيْشِهِمْ لَنَا
لَمْ تَنْأَ عَنْهُ وَإِنْ فَارَقْتَ شَاطِئَهُ	وَقَدْ نَأَيْنَا وَإِنْ كُنَّا مُقِيمِينَ

1- *Bülbülünün susamış olduğu halde Nil'in Mısır'ın (yeşil) tepelerini ve bizleri suladığına şaşıyorum.*

2- *Dostlara ona (Nil'e) gelmek tatlı olmadı(gelmediler) ve sizden sonra rahat yaşamlarına razı gelmediler.*

⁴⁴³ er-Râfî, *Şüarâü'l-vataniyye fî Mısır*, 82; el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 23.

3- *Sen sahilinden ayrılсан da ondan uzaklaşmadın, biz yanında olduğumuz halde ondan uzaklaştık.*

Bu beyitlerde Hâfız İbrâhim her ne kadar Mısır'da olsalar da arkadaşlarının uzak olması nedeniyle kendilerine de hayatın tatlı olmadığını dile getirmiştir. Ona göre burada asıl olması gerekenlerin bulunmadığı halde bu koca nehrin buna nasıl katlanıp diğer insanları ve tabiatı suladığını hayretler içerisinde izlediğini anlatıyor.

Daha sonra şâirin yüreğine su serperek, gerçek anlamda bu tatlı sudan uzak olanların kendileri olduğunu ancak Şevkî'nin uzaklarda olsa da aşkıyla beraber sanki sahillerinde olduğunu ifade etmiştir.

Sürgünde kaldığı süre zarfında Arap-İslâm tarihi ve medeniyetinin yanında daha çok vatanına duyduğu özlemi dile getiren şâirin, ne gariptir ki kendisinin beş yıl boyunca ülkesinden uzak kalmasına neden olan dönemin yönetimi veya destekçilerini eleştirmemesi de yadırganan bir durum olarak değerlendirilmiştir. Buna yönelik; Şevkî'nin bir an önce vatanına dönme isteği dolayısıyla da siyasi iradeyle iyi geçinmek zorunda olduğu tezinin öne sürülmesi, bir zayıflık olarak değerlendirilmiş, bu evredeki edebî mahsul, teslim olma ya da en hafif tabirle yumuşaklık olarak görülmüştür.⁴⁴⁴ Ancak bu konu şâirin tercihi olduğu, sanat anlayışının sorgulanması sağlıklı bir değerlendirme olmadığı kanaatindeyiz.

Kısacası yukarıdaki beyitlerden de hareketle; saray hayatındaki dönemde genel anlamda rastlanmayan bu durum, Şevkî'nin içinde kabaran hasret duygularını açık olarak kelimelere döktüğü bu tarz şiirleri, Arap edebiyatı tarihçileri nezdinde şâir adına yeni bir dönemin başlayacağını habercisi olarak değerlendirilmiştir.⁴⁴⁵

2.4. Müveşşahâtü Sakru Kureş Kasidesi

Müveşşah kelimesi sözlükte; *iki tarafı da süslenmiş gerdan*,⁴⁴⁶ *omuzdan sarkıtılan ve koltuk altına kadar inen iki parçalı süslü kuşak kemer*,⁴⁴⁷ gibi anlamlarda kullanılır. Terim olarak ise farklı tanımları yapılmıştır; geleneksel Arap şiirinin çoklu kafiye ve farklı

⁴⁴⁴ el-Eşter, *Endüsiyât Şevkî*, 174-175.

⁴⁴⁵ el-Mısırî, *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*, 94.

⁴⁴⁶ Ezherî, *Tehzîbü 'l-luga*, “vşh” 3/255.

⁴⁴⁷ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü 'l-muhît*, “vşh” 224.

vezinlerinden ayrılan,⁴⁴⁸ şarkı için yazılan şiir, kaside,⁴⁴⁹ şiirde iki temel sanatı kendisinde barındıran coşkulu beyitlere verilen isim olarak kabul edilmiştir.⁴⁵⁰

Bu şiir türünün menşei hakkında Arap edebiyatçıları arasında birçok tartışma yapılmıştır.⁴⁵¹ Ancak burada bir hususa işaret etmekte yarar vardır; müveşşaha beyitleri yalnızca bir temayı işlemekle sınırlı kalmamış klasik Arap edebiyatında var olan temaların tamamını farklı şekilde işlemiştir. Yalnız bu temada coşku ön planda olduğundan mersiye teması daha az işlenmiştir.⁴⁵²

Remel bahrinde yazılan ve 132 beyitten oluşan bir kasidedir. Bu beyitlerde şâir, Endülüs Emevî devletinin kurucu olan Ebu'l-Mutarraf Abdurrahmân ed-Dâhil b. Muâviye b. Hişam'ın hayatının ne zorluklarla geçtiğini anlatmıştır. Onun Abbâsi devletinin elinden nasıl kurtulup Mağrib'e geldiğini oradan da Endülüs'e geçip temelleri sağlam olan yeni bir devlet ve medeniyet inşa ettiğini akıcı bir üslupla ifade etmiştir. Müslümanların bu devlet sayesinde asırlarca dünyaya ilim ve medeniyet yaydığını anlatarak, yeni nesilleri teşvik etmeye, atalarının yolunu takip etmek suretiyle dünyaya tekrar hâkim olacaklarını anlatmaya çalışmıştır.⁴⁵³

Bu şiirde Ahmed Şevkî, doğuda Abbâsî devletinin kurucularından kaçıp batıda yeni bir devletin temelini atan bu şahsiyete duyduğu hayranlığını ortaya koymuştur. O, bu kasideyi yazarken Arap edebiyatına yeni bir tür olan *destansı şiir* türünü kazandırmıştır.⁴⁵⁴ Şâir bu vesileyle yeni devletin temellerini atan ilk hükümdarın hatırasına sahip çıkarak onunla gurur duymuştur.

Şâir, kendisi gibi gurbette olan ve vatanından koparılmış bir şekilde ayrılık acısı çeken halifeyle arasında bir bağ kurmuştur. Kanaatimizce ed-Dâhil'in de kendisi gibi şâir olması nedeniyle bu bağın güçlendiği ve dolayısıyla da böyle bir eserin ortaya çıkmasında bunun etkili bir rol oynadığı gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur.⁴⁵⁵

⁴⁴⁸ et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-edeb*, 838.

⁴⁴⁹ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 813.

⁴⁵⁰ Nedîm Ali Dervîş, *el-Müveşşahâtü'l-Endelüsiyye* (Halep: Mat'ba'tü's-Şark, 1955), 17.

⁴⁵¹ Müveşşah'ların doğup gelişmesiyle ilgili tartışmalar için bk. el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*; Dervîş, *el-Müveşşahâtü'l-Endelüsiyye*; Abdurrahmân b. Muhammed İbn Haldûn, *Mukaddime* (Beyrut: Dârü'l-Er'kam b. Ebi'l-Er'kam, 2001); el-İskenderî vd, *el-Mufasssal fi târihi'l-edebi'l-'Arabî*.

⁴⁵² Muhammed Zekerîyyâ Annânî, *el-Müveşşahâtü'l-Endelüsiyye* (Riyad: el-Elûke, 1988), 41 ve sonrası.

⁴⁵³ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/170; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/241.

⁴⁵⁴ el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 145.

⁴⁵⁵ el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 138.

Ahmed Şevkî bu kasideye, içini kavuran vatan özlemini anlatan aşağıdaki girişle başlamıştır. (Remel):

بَرَّحَ الشَّوْقُ بِهِ فِي الْعَلَسِ	مَنْ لِنَضْوٍ يَنْزَى أَلَمًا
أَيْنَ شَرْقِ الْأَرْضِ مِنْ أَنْدَلَسِ	حَنَّ لِلْبَّانِ وَنَاجَى الْعَلَمَا
بَاتَ فِي حَبْلِ الشُّجُونِ ارْتَبَا	بُلْبُلٌ عَلَّمَهُ الْبَيْنُ الْبَيَانُ

1- *Gece karanlığında başına gelen hasret acısından sızlanan bülbüle kim çare bulur?*

2- *Endülüs ile doğu bir olur mu deyip dağ bayırı ile dertleşip ağlayan.*

3- *Ayrılık hasreti bülbüle ötmeyi öğretince, dertlerin tuzağına takılmış kalmış.*⁴⁵⁶

Kasidenin girişi kendi öz vatanından uzak kalmaya mecbur bırakılan şahsiyetlerin ortak acısını dile getiriyor. Öyle ki şakımayı unutan bülbül bile dile gelip, doğuya olan hasretini haykırıyor. Sadece bununla yetinmeyip Endülüs gibi doğa harikalarının olduğu bir yerde dahi mazisini ve dolayısıyla da ülkesinin bu diyarlarla kıyaslanamayacak kadar güzel olduğunu ifade etmiştir. Burada bülbülden kasıt şâirin bizzat kendisidir. O, buradan da anlaşılabilir üzüntü ve keder içerisinde bocalamaktadır.

Burada şâir kasidesinin içerisinde doğu toplumlarının gençlerine hitap ederek, doğu toplumlarından gelip batı medeniyetine, adını altın harflerle nakşeden bu önemli şahsiyeti örnek alarak, tarih sahnesinde hak ettikleri konuma ulaşmalarının mümkün olacağını anlatmaya çalışmıştır.

Aşağıdaki beyitler bu durumu anlatmaktadır. (Remel):

تَمَرَاتِ الْحَسْبِ الزَّاكِي النَّمِيرِ	يَا شَبَابَ الشَّرْقِ عُنَوَانَ الشَّبَابِ
سِيرَةٌ تَبْقَى بَقَاءَ ابْنِي سَيْرِ	حَسْبُكُمْ فِي الْكَرَمِ الْمُحَضِّ اللَّبَابِ
لَمْ يَلْجِئْهُ مِنْ بَنِي الْمُلْكِ أَمِيرِ	فِي كِتَابِ الْفَخْرِ لِلدَّخْلِ بَابِ
وَمَعَى الْأَقْمَارِ بِالْأَنْدَلَسِ	فِي الشُّمُوسِ الزُّهْرِ بِالشَّامِ انْتَمَى

⁴⁵⁶ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/172; el-Hûfî, *Divânü Şevkî*, 1/217.

فَعَدَ الشَّرُّ عَلَىٰ هِمِّ مَأْتَا

وَأَنْتَىٰ الْعَرْبُ بِهِمْ فِي عُرْسِ

1- *Ey doğunun gençleri, gençliğin baharı; saf ve temiz asaletin meyveleri/evlatları,*

2- *Gece ve gündüzün kaldığı gibi saf kalan, temiz ve cömert birinin hayatı size yeterdir.*

3- *Dâhil (Abdurrahman) için fahr kitabında bir bölüm vardır. Ona hiçbir kralın oğlu girmemiştir.*

4- *Soyu Şam'daki parlayan güneşlere uzandı ve Endülüs'teki Ay'ları da geliştirdi.*

5- *Doğu oturarak ona ağıt yaktı, batı ise düğünlerle ile üstüne büküldü.⁴⁵⁷*

Bu beyitlerde Şevkî, doğu toplumlarındaki genç nesillere seslenerek kendi içlerinden çıkan ve tek başına mücadele ederek batıda muazzam bir devlet kuran şahsiyetin yolunu takip etmelerini istemektedir.

Şâire göre imkânsız diye bir şey yoktur. O, insanın kendisine örnek alacağı kişilerin hayatına bakarak istediği hedeflere ulaşmasına engel ne varsa bunları bertaraf edebilecek güce ve kapasiteye sahip olduğunu ifade eder. Bunu en güzel örneğiyle Endülüs Emevî devletinin kurucusu olan Sakrû Kureyş yapmıştır. O, bütün zorluklara göğüs germiş, azmini her daim canlı tutarak temelleri sağlam olan bir hükümdarlık inşa etmekle kalmamış, tüm batının hayran kaldığı bütün alanlarda eşsiz icraatlar gerçekleştirmiştir.

Ahmed Şevkî bu derece hayran olduğu Emîr'in kabrini sürgünde kaldığı sürede ziyaret etmek istemiş,⁴⁵⁸ ancak kabrinin yok olup gittiğini ancak bununla birlikte bütün bunları gerçekleştiren birinin mezarının bilinmemesinde bir zarar olmayacağını da yine aşağıdaki beyitlerde güzel bir şekilde ifade etmiştir. (Remel):

كُنْتُ صَفْرًا فُرْشِيًّا عَلَّمَا

مَا عَلَى الصَّفْرِ إِذَا لَمْ يُرْمَسِ

إِنْ تَسَلَّ أَبْنُ قُبُورِ الْعُظَمَا

فَعَلَى الْأَفْوَاهِ أَوْ فِي الْأَنْفُسِ

كَمْ قُبُورٍ زَيَّنَتْ حَيْدَ الثَّرَى

تَحْتَهَا أَنْجَسُ مِنْ مَيْتِ الْمَجُوسِ

⁴⁵⁷ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/172; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/217.

⁴⁵⁸ el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 144.

1- *Sen Kureyş'in seçkin şahiniydin, Şahin'in kabre konulmaması (kabrinin bilinmemesi) ona bir zarar vermez.*

2- *Eğer büyüklerin kabri nerede diye sorarsan, onlar dillerde ve gönüllerdedir.*

3- *Toprakları güzelce süslenmiş nice kabirler vardır ki altında bulunanlar, Mecusilerden daha necistir.*⁴⁵⁹

Yukarıdaki beyitlerde şâir, bir kez daha bu büyük halifeye olan hayranlığını anlatıyor. Ona göre bu kadar başarılı olmuş bir şahsiyetin kabri/mezarının bilinip bilinmemesinin hiçbir önemi yoktur. Zira o, yaptıklarıyla daima dillerde ve gönüllerde hatırlanmakta ve bu da zaman ve mekân kaydına bağlı olmaksızın devamlılık arz etmektedir.

Akabinde şâir, sanki buna itiraz eden birileri varmış gibi tahayyül ederek “*nerede bunların yattıkları yer?*” sorusunu farazi olarak sormuş ve yine kendisi buna cevap olarak; nice güzelce tezyin edilmiş olan kabirlerde yatanların, ateşe tapanlardan daha da kötü olduklarını dile getirmiştir.

2.5. Annesine Yazdığı Mersiye

Ahmed Şevkî sürgüne gönderildiği zaman annesi ona bu yolculuğunda eşlik etmemiş, Mısır'da kalmayı tercih etmiştir. Oğlu ve torunlarıyla beraber bu zorlu yolculuğa neden katılmadığıyla ilgili farklı nedenler zikredilmiştir. Hasta ve yaşının ilerlemiş olması, sürgünde mali külfetin çok olması ve kendince en önemli sebeplerden birisi de savaşın kısa zamanda biteceğine olan inancı, onu bu yolculuğa çıkmaktan alıkoyan sebeplerden sayılmıştır.⁴⁶⁰

Birinci dünya savaşı bitip sürgüne gönderilenlerin yurda dönme izni çıktığı haberi yayılınca şâirin annesi de bunu duymuştur. Fakat hasta ve yaşlı kalbi bu sevince yenik düşmüş, önce şiddetli hastalığa yakalanmış daha sonra da ciğer paresini göremeden hayata gözlerini yummuştur.⁴⁶¹

Şevki Barselona'dan ayrılmadan önce kalbine zehirli bir ok gibi saplanan bu kara haberi almış, bu durum karşısında şaşkın ne yapacağını bilmez bir halde, nasıl da doğu ile batının bu kadar kısa zamanda annesin ölüm haberini verdiği hayretler ederek Allah'a yönelmiş ve

⁴⁵⁹ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/178; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/224.

⁴⁶⁰ el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 112.

⁴⁶¹ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 347.

ilgili mersiyei yazmıştır. şâir, sürgünde kaldığı süre zarfında annesini sürekli anmış, onun bir an bile zihninden çıkmadığını ifade etmiştir.⁴⁶²

Hüseyin şevkî'nin dediğine göre babası bu mersiyei, kendilerinin Endülüs'ten vatan toprağına dönme izinleri çıktığı esnada annesinin ölüm haberini alınca ifade etmiştir. Fakat şiddetli hüznünden dolayı şâir bu kasideyi yayınlamamıştır. Oğlu, bu mersiyeinin şâirin vefatından sonra kendileri tarafından diğeri mersiyelele beraber dîvâna eklendiğini ifade etmiştir.⁴⁶³

şâirin bu mersiyei, kara haber kendisine ulaştıktan sonra, kısa bir zamanda yazdığı yine kaynaklarda mevcuttur.⁴⁶⁴ Ahmet şevkî bu mersiyei kaleme alırken her zaman kendisine hayran olduğı Abbâsî dönemi şâiri el-Mütenebbî'nin ninesine yazdığı mersiyeinden ilham almıştır. Zira her iki mersiyeinin ortak noktası evlatlarının yurda dönüş haberini alanların bu sevinçli habere kalplerinin dayanamaması ve bunun neticesinde hayatlarını kaybetmeleridir.⁴⁶⁵

Bu mersiyeinin hasret kalınan anneye yazılması gereğı içten gelerek yazıldığı, yapmacıktan uzak, kalbin derinliklerinden gelen lafızların dile dökölmesiyle ortaya çıktığı ifade edilebilir. Bu mersiyeinin tamamı 52 beyitten oluşmaktadır. Burada mersiyeinin tamamı değı yalnızca giriş kısmından bir bölüm verilecektir.⁴⁶⁶

Giriş bölümü aşağıdaki gibidir. (Mütekârib):

أَصَابَ سُوءِدَاءَ الْفُؤَادِ وَمَا أَصَمَى
وَمَا دَخَلَتْ لَحْمًا وَلَا لَامَسَتْ عَظْمًا
كَأَمَّا عَلَى سَمْعِي وَفِي كَبِدِي كَلَمًا
فَيَا وَيْحَ جَنِّي كَمْ يَسِيلُ وَكَمْ يَدْمَى
إِلَيَّ وَمَ يَرْكَبُ بِسَاطًا وَلَا يَمَّا
وَأَدْمَى وَمَا دَاوَى وَأَوْهَى وَمَا رَمَّا
لِي الْيَوْمَ مِنْهَا كَانَ بِالْأَمْسِ لِي وَهَمَّا

إِلَى اللَّهِ أَشْكُو مِنْ عَوَادِي النَّوَى سَهْمًا
مِنْ أَلْهَاتِكَا الْقَلْبِ أَوَّلَ وَهْلَةٍ
تَوَارَدَ وَالنَّاعِي فَأَوْجَسْتُ رَنَةً
فَمَا هَتَفَا حَتَّى نَزَا الْجَنْبُ وَأَنْزَوَى
طَوَى الشَّرْقِ نَحْوَ الْعَرْبِ وَالْمَاءِ لِلثَّرَى
أَبَانَ وَمَ يَنْبَسُ وَأَدَّى وَمَ يُفْهَى
رَجَرْتُ تَصَارِيفَ الزَّمَانِ فَمَا يَفْعَى

⁴⁶² Abdulvehab, *İsnâ 'aşere âmen fi sühbeti Emîrû 'ş-Şu'arâ*, 31-32.

⁴⁶³ şevkî, *Ebi şevkî*, 156.

⁴⁶⁴ el-Hüfî, *Dîvânu şevkî*, 2/532; şevkî, *Ebi şevkî*, 156.

⁴⁶⁵ el-Eşter, *Endelüsiyât şevkî*, 105-106.

⁴⁶⁶ Kasidenin tamamı için dîvânda ilgili yerlere müracaat edilebilir.

1- Kalbin derinliklerine isabet edip de öldürmeyen bir oktan, engellerden (beklenmeyen durumdan) Allah'a şikâyet ediyorum.

2- İlk anda kalbin yırtıklarından, ete(beden) karışmayan ve de kemiğe dokunmayandan.

3- Ölüm haberi ardarda geldi, ciğerimde yara olduğu halde, kulaklarımda ondan bir söz yankılanması hissettim.

4- O haberi aldığı anda kalp sıçradı da içine büzüldü, kalbime yazıklar olsun ne kadar da akıp ne kadar da kanıyor.

5- Denize ve haliya binmediği halde bana doğuyu batıya, suyu da toprağa dürdü (haberi hızlıca getirdi)?

6- İfade etti de konuşmadı, ödedi de hakkını vermedi, kanattı da tedavi etmedi, zayıflattı ve onu onarmadı.

7- Kaderin zorluklarını tahmin ettim de bu başıma gelenler dün bana hayal gibiydi.⁴⁶⁷

Ahmed Şevkî bu beyitlerde annesine olan sevgisini dile getiriyor. Zira o, sürgüne giderken arkasında hasta validesine kavuşma ümidini hiçbir zaman yitirmediği ifade edilmişti.

Ölüm karşısında ilk çağlardan itibaren insanoğlu etkilenmiş, duyduğu bu haberin karşısında aciz kalmış, acısını bir nebze dindirmek için bu konuda şiirler yazmıştır. Şâir de kendisine ulaşan bu haber karşısında derin bir üzüntü yaşamıştır. Zira sürgünden yurduna dönme izni çıkmış, sevdiklerine kavuşma vakti gelmiştir. Bu sevincin verdiği aşkla vatanına kavuşmayı beklerken kendisine bu acı haberin gelmesi onu derinden yaralamış, o da bu mersiyeyle kaleme almıştır. Şâir yazdığı şiirde kabine ok gibi saplanan kara haberin bedenindeki etine ve kemiğine dokunmadığı halde içini parçaladığını, ciğerlerinin bu haberin ulaşmasıyla yara aldığını dile getirmiştir.

Sonraki beyitlerde kalbinin бүklüm бүклüm olduğunu, bu nedenle de şiddetli bir şekilde kanadığını, kara haberin gemiye ve uçan haliya binmediği halde nasıl da doğuyla batıyı süratli bir şekilde aşarak çabucak uzak diyarlara ulaştığına hayret ettiğini bu durumu şaşkınlıkla

⁴⁶⁷ Şevkî, eş-Şevkiyyât, 3/114; el-Hûfî, Divânu Şevkî, 2/532.

karşıladığını ifade ediyor. Kendisine bu haberi getirenin suskun kaldığını, gönlünü zayıflatarak onarmadığını onu bu şekilde bıraktığını anlatarak, devamında da başına gelen bu durumu önceden tahmin ettiğini ancak bunu kabullenemediğini, başına gelen musibetin eski günlerinde hayalden ibaret olduğunu anlatmıştır

IV. BÖLÜM

HALK ŞÂİRİ AHMED ŞEVKÎ

Endülüs'te geçirilen beş yıl şâir için oldukça sıkıntılı ve zor geçmiş, bu süre zarfında bir yandan vatan hasreti diğer taraftan geride bıraktığı sevenleri, özellikle annesi her daim gönlündeki yerini ve canlılığını korumuştur.

Esaretin bitmesiyle ülkesine dönen Şevkî, vatan evlatlarının sömürgeciliğe karşı çıkarak ülkeleri uğruna akıttıkları kanla sulanan bağımsızlık mücadelesinin ortasında kendisini bulmuştur.⁴⁶⁸ Limanda ve Kahire'de kendisini coşkuyla karşılayan bu mücadelenin kahramanlarına şiiriyle destek olma vaktinin geldiğini, nefsinin derinliklerinde var olan sevginin artık ortaya çıkması gerektiğinin bilincine vararak bu yolda tüm benliğiyle adım atmaya başlamıştır.

Onun için artık saray hayat değil halkın taleplerini dile getirmek öncelikli hale gelmiş,⁴⁶⁹ kimseye muhtaç olmayacak kadar servet sahibi olması da bunu kolaylaştırmıştır. İşte bundan sonra halkın taleplerini yüksek sesle dile getirme hususunda kimse onunla boy ölçüşemez olmuştu.⁴⁷⁰

Aslında şâir sürgünden döndükten sonra belli bir müddet içine kapanmış, şiir yazmamıştır. Ancak bu suskunluğu çok sürmemiştir. Zira o, yeni ruh hali ve gerçekleştirdiği seyahatler sayesinde kendisini ve şiirini daha da ileriye götürme imkanına kavuşarak üzerindeki kırılganlığı atmıştır. Bu bağlamda o, Suriye, Lübnan Türkiye ve Fransa olmak üzere birçok yere geziler yapmış, kendini geliştirmiştir.⁴⁷¹

Kısacası artık sarayın değil halkın şâiri olan Şevkî, vatan evlatlarının isteklerini dile getirerek kendine yepyeni bir yol çizmiştir. Klasik dönemin kalıplarını kullanmakla beraber, kendine has üsluplar geliştirmek suretiyle hayatının kalan kısmını bu minvalde sürdürmüş ve millete faydalı olacak beyitler yazmıştır.⁴⁷² O, artık sadece klasik arap edebiyatını tercih eden değil yenilikçi bir şâir olmayı seçmiştir.⁴⁷³

⁴⁶⁸ Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısır*, 112.

⁴⁶⁹ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-'edebi'l-'Arabî*, 984.

⁴⁷⁰ Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısır*, 112.

⁴⁷¹ Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 214.

⁴⁷² Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısır*, 118.

⁴⁷³ Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-'edebi*, 499.

1. Halk Şâiri Olarak Ahmed Şevkî'nin Şiir Temaları

Ahmed Şevkî sürgünden döndükten sonra hayatında yeni bir sayfa açmış, saray dönemi olan yetişme evresinde seçtiği yaşam tarzını terk etmiştir. Bu dönemde eski alışkanlıklarına veda ederek gerçek anlamda hizmet edilmesi gereken vatan ve onun değerli halkına şiirini vakfetmiş, ömrünün sonuna kadar bu minval üzere yaşamıştır.

Şâir, bu dönemde klasik Arap edebiyatında olmayan bazı yenilikler getirmeye çalışan ve bu alanda hatırı sayılı bir başarı elde ettiği herkes tarafından kabul edilen bir gerçek olan Ahmed Şevkî'nin, özellikle de “Paris” ismiyle kaleme aldığı kasidesi,⁴⁷⁴ dikkate değerdir. Şâir yine Paris'te bulunan meşhur “Gab Bolon parkı”⁴⁷⁵ na atfen kaleme aldığı bir başka şiiriyle de yenilikler ortaya koymuş ve bu alanda kendi adına orijinal tarzda beyitler nazmetmiştir.⁴⁷⁶

Hayatının geriye kalan kısmında Mısır ve Arap halklarının mücadelesini konu edinen beyitler yazarak idame ettiren şâirin şiirleri ve klasik şâirlerin yazdıkları beyitlerde geçen doğu kelimesiyle ile kastedilen Arap ve İslâm âlemi olmuştur.⁴⁷⁷ Şevkî'nin bu dönemde işlediği temalar aşağıda verilmeye çalışılacaktır.

Bu dönemde Şevkî, Arap devletlerinin ve Arap milliyetçiliğinin resmî ideolojisinin adeta sesi olmuş, hayatının ilk evresinde Osmanlı ve sultanlarını öven şahsiyetlerin yerini Arap ve doğu halkları almıştır.⁴⁷⁸ Artık Halife makamının yerine Arap halklarını öven şâir, onları, ülkelerinin bağımsızlığını kazanmak için mücadeleye teşvik eden kasideler nazmetmiştir. O, aynı dili konuşan toplumları; akraba, üzüntü ve yaraları sarmada kardeş olarak kabul etmiştir.

Şevkî, bundan sonraki hayatında sanatını halkın talepleri doğrultusunda dile getirmeye gayret eden bir şâir portresi çizmeyi kendisine ilke edinmiş, ömrünün sonuna kadar bu şekilde bir hayat sürmüştür. Bu, daha önce klasik tarzda şiir yazan edebiyatçıların yapmadıkları veya dönemin şartları neticesinde farkına varamadıkları bir yenilik olarak Şevkî tarafından modern Arap edebiyatına kazandırılmıştır.⁴⁷⁹

⁴⁷⁴ Bu şiir için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/79; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/126.

⁴⁷⁵ Bu şiir için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/26; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/74.

⁴⁷⁶ Yazıcı, “Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevkî ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid”, 183.

⁴⁷⁷ Ahmed Muhammed el-Hûfî, *Ezvâün 'alâ'l-eğebi'l-hadîs* (Kahire: Dârü'l-Meârif, 1981), 14.

⁴⁷⁸ Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısır*, 54.

⁴⁷⁹ Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısır*, 55.

Şâir, bu dönemde yazdığı beyitlerle Arap toplumunun ortak vicdanını doğru ve gerçekçi bir şekilde ele alma gayreti içine olmuştur. Bu durum, sanatında yeri geldiğinde açık bir şekilde hem işlemiş hem de düzenlenen törenlerde bunu anlatan şiirler yazarak dillendirmiş, anlatmıştır.⁴⁸⁰

Ahmed Şevkî'yi bu zaman diliminde diğer şâirlerden ayıran özelliklerden birisi de onun herhangi bir parti taraftarlığı yapmamış olmasıdır. Şâirin temel felsefesi kendi ulusu ve bütün Arap halklarının lehine olan uygulamaları desteklemek, aleyhte olanları da uygun bir dille, kimseyle düşmanlık etmeden eleştirmek olmuştur.⁴⁸¹

Aşağıda bu dönemde işlediği şiir temaları ele alınacaktır.

1.1. Vatan Sevgisi

Sözlükte vatan kelimesi; *oturulan yer, yerleşmek, yurt edinmek*,⁴⁸² *kendini bir şeye alıştırmak, inek ve koyunların bağlandığı yer*,⁴⁸³ gibi anlamlarında kullanılmaktadır.

Vatan kişinin doğduğu yetiştiği yer,⁴⁸⁴ ataların yattığı toprak ve dostların bulunduğu bölgeye verilen isimdir.⁴⁸⁵ siyasi ve duygusal anlamada bağlı bulunduğu Arapçada *beled* ve *dâr* olarak tabir edilen mekâna verilen isimdir.⁴⁸⁶ O sadece bir kara toprak parçasından ibaret değil, insanın kalbinin attığı yerdir.

Vatan kavramı klasik ve modern dönemlere göre farklılaşmış, önceleri ev, kabile, oturulan yer gibi dar ve sınırlı alanlar için kullanılırken, hayatın hızla değişmesiyle bu kavram genişlemiş, insanın doğup büyüdüğü veya aidiyet duygusuyla bağlı olduğu yer anlamında kullanılmıştır.

Vatan Şiiri/Milli Şiir: Memleketi öven, özlemi anlatan ve çeşitli edebi dönemler boyunca Arap edebiyatında ortaya çıkan şiir türüdür. Bu tema Endülüs şiirinde, Abbâsilerde ve hatta Câhiliye döneminde terk edilmiş konaklama yerleri olan atlâl/harabelerin konu edildiği şiirlerde görülmektedir.⁴⁸⁷

⁴⁸⁰ el-Hûfî, *Ezvâün 'alâ 'l-edebi 'l-hadîs*, 13.

⁴⁸¹ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 410.

⁴⁸² el-Kefevî, *el-Külliyât*, 940.

⁴⁸³ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü 'l-muhîr*, “vtn” 1116.

⁴⁸⁴ el-Kefevî, *el-Külliyât*, 940.

⁴⁸⁵ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 384.

⁴⁸⁶ Mustafa Çağrıç, “Vatan” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/563.

⁴⁸⁷ et-Tûncî, *el-Mu'cemü 'l-mufasssal fi 'l-edeb*, 2/567.

Bu şiir çeşidi modern öncesi dönemde de mevcuttu. İslâm'dan önceki Câhiliye şiirinde bu tema, dönemin şartlarına uygun olarak şâirler tarafından kasidelerinde kendisine yer bulmuştur.⁴⁸⁸ İnsan fıtratı gereğince bütün toplumlarda sıla hasreti çeken edebiyatçılar tarafından gerek şiir alanında olsun gerekse de nesir alanında buna benzer yapıtlar/eserler kaleme alınmıştır.

Modern çağda, Arap ülkelerinin yabancı ülkeler tarafından sömürgeye maruz kalması sonucu gelişen milli şiir, aynı zamanda Arap ülkelerinin içinden geçtiği/içinde bulunduğu zorlu ekonomik ve siyasi koşulların ürünü olarak kabul edilmektedir.

Şâirimiz Ahmed Şevkî de vatan kavramını şiirlerinde ele almış ve vatanına olan düşkünlüğünü dile getirmiştir. Onun, vatanını ne derecede sevdiğini anlamak açısından bu kelimeyi şiirlerinde ne derecede kullandığına bakmak yeterli olur. O, vatan kelimesini müfret olarak 39 cemi olarak ta 45 defa zikrederek bu konuda ulaşılması güç bir ilki gerçekleştirmiştir.⁴⁸⁹

Kimi Arap yazarlar onun bütün hayatı boyunca vatan şâiri olduğunu savunmuş,⁴⁹⁰ bazıları daha da ileri giderek onun sürgün edilmesinin nedenini vatansever olmasıyla ilişkilendirmiştir.⁴⁹¹ Bazı yazarlarca sürgün döneminin onun şiir yeteneğini geliştirmesine vesile olduğu dolayısıyla da hayatının sonlarına doğru bu alanda yazdıklarıyla zirveye çıktığı kabul edilmiştir.

Aslında Ahmed Şevkî, sürgünden önce de Mısır dışındaki Arap ülkelerinde yaşanan sömürgecilğe karşı koyan halkların sesi olmuştur. Zira 1912 yılında Kızılây'ın Libya halkını İtalyanlara karşı verdiği mücadelede destek vermeleri için başlattığı kampanyaya şâir, zengin iş adamlarını bu yardıma koşmaya davet eden şiirler yazmıştır.⁴⁹² Aynı şekilde o, İtalyan donanması 1912 yılında Beyrut'u bombaladığında onlara karşı kahramanca karşı koyan Lübnan halkının kahramanlıklarını yazdığı şiirlerle övmüş sömürgecileri de zemmetmiştir.⁴⁹³

Ahmed Şevkî sürgünde kaldığı süre zarfında vatan hasretini kalbinin derinliklerinde hissetmiştir. Önceleri Arap milletçiliğini sadece meth ettiği Hidivlere, Osmanlı sultanlarına

⁴⁸⁸ el-Cübûrî, *el-Hanîn ve 'l-gurbetu fi 'ş-şî'ri 'l-'Arabî*, 10.

⁴⁸⁹ Muhammed el-Hâdî et-Terâblûsî, *Hasâisü'l-üslûb fiş-Şevkiyât* (Tunus: Menşurâtü'l-Câmiatü't-Tûnusyye, 1981), 553-554.

⁴⁹⁰ er-Râfî, *Şûarâü'l-vataniyye fi Mısır*, 46.

⁴⁹¹ el-Hûfî, *Vataniyyet Şevkî*, 90.

⁴⁹² Bu konuda yazdığı şiir için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/116.

⁴⁹³ Bu şiir için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/127.

yazdığı beyitlerinin içerisine kıyıda köşede serperek veya peygambere yazmış olduğu naat diye tabir edilen şiirlerde dillendirmiş onun için müstakil beyitler yazmamıştır.

Şâirin bu yeni dönemindeki hayatı incelendiğinde onun halkla yakınlaştığı açık bir şeklide kendini göstermiştir. Yazdığı şiirlerde önceliğinin değiştiği zira bu dönemde fertlerin değil toplumun maslahatlarını öncelediği mülahaza edilmektedir.⁴⁹⁴ İlham perisi, bu dönemde şâire sadece doğup büyüdüğü halkın milliyetçiliğini değil bütün Arap coğrafyasını sesi olmasını ister gibi onun ruhunu okşamış artık günlük olarak yazdığı ve gazetelerde çıkan bütün şiirleri aynı dili konuşan halkların sesi olmuştur. Dolayısıyla da sevinçleriyle sevinip üzüntülerini paylaşan kasideler yazmıştır.⁴⁹⁵

Vatan şiirleri bu zaman diliminde Şevkî ile beraber en zirve noktasına ulaşmıştır. O, doğu toplumlarını bir aile gibi gördüğü için sadece bir ülkeyi veya şahsı değil de bütün İslâm âlemini yekvücut olarak kabul etmiş, dertleriyle dertlenmiş sevinçlerine ortak olup sevinmiştir.⁴⁹⁶

Bu konuda hiçbir şâirin onun seviyesine ulaşamadığı söylenebilir. Zira Arap toplumlarının tamamı onun vatan sevgisini, günlük olaylar hakkında yazdığı ve yayınladığı beyitlerin üstünlüğünü kabul etmişlerdir. Birinci dünya savaşından önce bu konuda ön saflarda yer alan Nil şâir'i Hâfız İbrahim Arap ülkelerinin toplanıp “*Emîrû's-Şuarâ*” unvanının verildiği törende bunu ilk kabul edenlerin arasında yer almıştır.⁴⁹⁷

Ahmed Şevkî, sürgünden sonraki hayatında bütün ulusal liderlerle sıkı sıkıya bir bağ içinde olmuş,⁴⁹⁸ fakat belirli bir zümre veya partinin taraftarlığını yapmamış, herkese eşit mesafede durmuş, ömrünün geri kalan kısmını Mısır ve İslâm âlemindeki olayları takip etme ve elinden geldiği kadar birleştirici bir rol üstlenmeye çalışmıştır.⁴⁹⁹ Onun, bu dönemde yazdığı methiye ve mersiyele önceki hayatından farklı olarak başta ülkesi olmak üzere diğer Müslüman toplumlarındaki siyasi, vatansever, reform ve sömürgeciliğe karşı koyan şahsiyetler için olmuştur. Zira o, artık sarayın etkisinden kurtulmuş, oradaki vazifesinden

⁴⁹⁴ Mendûr vd, *A'lâmü's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 66-67.

⁴⁹⁵ Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'âsri'l-hadîs*, 144.

⁴⁹⁶ er-Râfî, *Şuarâü'l-vataniyye fî Mısır*, 44.

⁴⁹⁷ Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'in sene*, 83.

⁴⁹⁸ el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/5.

⁴⁹⁹ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 420.

ayrılmıştır. Bunun sonucunda halkla birlikteliği artmış ve tecrübelerinin artmasıyla da eski alışkanlıklarını bırakarak gerçek anlamda tüm doğu toplumlarının şâiri olmuştur.⁵⁰⁰

Aşağıda Ahmed Şevkî'nin bu dönemde vatanını ne kadar sevdiğini anlatan, siyasi partilerin iktidar mücadelesi neticesinde, elde edilen kazanımların neredeyse yok olmaya bırakıldığı bir dönemde onları uyaran ve yaptıklarının yanlış olduğunu anlatan bir şiiri örnek olarak verilmiştir. (Recez):

وَهَذِي الضَّجَّةُ الْكُبْرَى عَلَامَا	إِلَامِ الْخُلْفِ بَيْنَكُمْ إِلَّا مَا
وَتُبْدُونَ الْعِدَاوَةَ وَالْخِصَامَا	وَفِيمَ يَكِيدُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ
عَلَى حَالٍ وَلَا السُّودَانُ دَامَا	وَأَيْنَ الْفَوْزُ لَا مِصْرُ اسْتَقَرَّتْ
رَكْبَتُكُمْ فِي قَضِيَّتِهِ الظَّلَامَا	وَأَيْنَ ذَهَبْتُمْ بِالْحَقِّ لَمَّا
وَكَانَ شِعَارُهَا الْمَوْتَ الرُّؤَامَا	لَقَدْ صَارَتْ لَكُمْ حُكْمًا وَعُنْمًا
فَلَا ثِقَةً أَدْمَنَ وَلَا إِهَامَا	وَتَقْتُمُ وَاهْتُمْتُمْ فِي اللَّيَالِي
عَلَى مُحْتَلِّهِ كَانَتْ سَلَامَا	شَبَبْتُمْ بَيْنَكُمْ فِي الْفُطْرِ نَارًا
أَجَدَّ لَهَا هَوَى قَوْمٍ ضِرَامَا	إِذَا مَا رَاضَهَا بِالْعَقْلِ قَوْمٌ
إِلَى الْخِذْلَانِ أَمْرُهُمْ تَرَامِي	تَرَامَيْتُمْ فَقَالَ النَّاسُ قَوْمٌ
فَلَمْ تُخْصِ الْجِرَاحَ وَلَا الْكِلَامَا	وَكَانَتْ مِصْرُ أَوَّلَ مَنْ أَصَبْتُمْ
أَحْلُوا غَيْرَ مَرْمَاهَا الْبِيَهَامَا	إِذَا كَانَ الرُّمَاهُ رُمَاهُ سُوءٍ
كَأَنِّيَابِ الْعَضَنَفْرِ لَنْ يُرَامَا	أَبْعَدَ الْعُرْوَةِ الْوُثْقَى وَصَفٍ
مِنْ السَّرْطَانِ لَا تَجِدُ الضَّمَامَا	تَبَاعَيْتُمْ كَأَنَّكُمْ خَالِيَا
وَحَلَّقَ فَوْقَ أَرْؤُسِنَا وَحَامَا	أَرَى طَيَّارَهُمْ أَوْفَى عَلَيْنَا
عَلَى أَبْصَارِنَا ضَرَبَ الْخِيَامَا	وَأَنْظُرْ جَيْشَهُمْ مِنْ نِصْفِ قَرْنٍ
وَلَا حُؤَانُنَا زَادُوا حَسَامَا	فَلَا أَمْنًاؤُنَا نَقْصُوهُ رُحْمًا
إِذَا قَصُرَ الدُّبَابَةُ فِيهِ غَامَا	وَنَلْقَى الْجَوَّ صَاعِقَةً وَرَعْدًا

⁵⁰⁰ el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/10.

إِذَا انْفَجَرَتْ عَلَيْنَا الْخَيْلُ مِنْهُ
 فَأُتْبْنَا بِالتَّخَاذُلِ وَالتَّلَاحِي
 مَلَكْنَا مَارِنَ الدُّنْيَا بِوَقْتِ
 طَلْعِنَا وَهِيَ مُقْبِلَةٌ أُسُوداً
 وَلَيْنَا الْأَمْرَ حِزْباً بَعْدَ حِزْبٍ
 جَعَلْنَا الْحُكْمَ تَوَلِيَّةً وَعَزْلاً
 وَوَسَّسْنَا الْأَمْرَ حِينَ خَلَا إِلَيْنَا
 إِذَا التَّصْرِيحُ كَانَ بِرَاحٍ كُفْرٍ
 وَكَيْفَ يَكُونُ فِي أَيْدٍ حَالِلاً
 وَمَا أَذْرِي غَدَاةً سُقِيتُمُوهُ

رَكِبْنَا الصَّمْتَ أَوْ قُذْنَا الْكَلَامَا
 وَأَبَّ مِمَّا ابْتَغَى مِنَّا وَرَامَا
 فَلَمْ نُحْسِنْ عَلَى الدُّنْيَا الْقِيَامَا
 وَرُخْنَا وَهِيَ مُدْبِرَةٌ نَعَامَا
 فَلَمْ نَكُ مُصْلِحِينَ وَلَا كِرَامَا
 وَلَمْ نَعُدْ الْجَزَاءَ وَالْإِنْتِقَامَا
 بِأَهْوَاءِ النَّفْسِ فَمَا اسْتَفَامَا
 فَلَمْ جُنَّ الرَّجَالَ بِهِ غَرَامَا
 وَفِي أُخْرَى مِنْ الْأَيْدِي حَرَامَا
 أَتَرَيَاقَا سُقِيتُمْ أَمْ سِمَامَا

- 1- *Aranızdaki bu anlaşmazlık niye niye ve bu büyük gürültü neden?*
- 2- *Neden birbirinize tuzak kurup düşmanlık ve husumet besliyorsunuz?*
- 3- *Başarı nerede? Ne Mısır istikrara kavuştu ne de Sudan (var olmaya) devam etti?*
- 4- *Hakkı nereye götürdünüz? Onun problemini karanlığa yerleştirdiğinizde?*
- 5- *Size ganimet ve kazanç oldu, onun şîârı/işareti acil ölüm idi.*
- 6- *Güvendiniz ve gecelerde suçlandınız ne güven kalıcıdır ne de suçlama.*
- 7- *Sömürgeciye barış olduğu halde aranızda, ülkede ateş tutuşturdunuz.*
- 8- *İnsanlar onu akılla yönettiğinde, bazıları ihtiraslarıyla ateşlemeyi yenilediler.*
- 9- *Birbirinize atıldınız, insanlar dediler ki bunların işi başarısızlığa savrulur.*
- 10- *Mısır ilk vurduğunuzdur! ne korudunuz ne de yarayı iyileştirdiniz.*
- 11- *Okçular beceriksiz olduğunda hedeflerinin dışındaki nişangahı vururlar.*

12- *Güvenilir/sağlam bağ ve aynı saftan sonra, aslanın dişleri gibi iyi olmayacak/düzelmeyecek*

13- *Birbirinizden nefret ettiniz ve Kanser hücreleri gibi çare bulamadınız.*

14- *Pilotlarının bizi tatmin ettiğini ve başımızın üzerinde uçtuğunu görüyorum.*

15- *Ordularının yarım asırdır gözlerimizin önünde çadır kurduklarına bakıyorum.*

16- *Güvendiklerimiz mızrakla onları azaltmadılar (buna karşın) hainlerimiz kılıçlarını artırdılar.*

17- *Dübbare sarayı bulutlandığında gök gürültüsü ve yıldırım çarpmış gibi havaya düşeriz.*

18- *Ondan bize atlılar çıktığında suskunluğa bineriz (sessizliğe gömülürüz) veya bir iş yapmadan konuşmaya devam ederiz.*

19- *Biz zayıf ve birbirimize söverek döneriz, o, ise dilediği ve arzuladığıyla döner.*

20- *Bir zamanlar dünyanın zirvesine sahiptik, onu ayakta tutmayı beceremedik.*

21- *Biz çıktığımızda o, aslanlar gibi geliyordu ve biz gittiğimizde o, deve kuşu gibi kaçıyordu.*

22- *Parti üstüne parti ile işi ele aldık ne reformist ne de cömert olduk.*

23- *Yönetimi atama ve görevden almaya dönüştürdük, intikam ve ödül vermeyi aşamadık.*

24- *Yetki bize bırakıldığında onu nefsin arzularıyla yönettik de düzelmedi.*

25- *Açıklama/demeç (Mısır'da 28 Şubat diye bilinen partilerin ortak açıklaması) açık küfür ise neden bazı adamlar ona tutkulu bir şekilde tutuldular.*

26- *Birilerinin elinde nasıl oluyor da helal diğerlerinde ise haramdır.*

27- *Bilmiyorum, bu sabah panzehir mi yoksa zehir mi içirildiniz.⁵⁰¹*

Bu kaside sürgünden sonra vatanın birliği için bütün partilere hitaben Şevkî tarafından kaleme alınmıştır. Zira 1924 yılında ülkedeki partiler arasında iktidar için birbirlerini

⁵⁰¹ Şevkî, eş-Şevkiyyât, 1/170; el-Hûfî, Dîvânu Şevkî, 2/538.

boğazlayacak derecede husumetler yaşanmış, her bir grup kendi partisinden olmayanı düşman olarak görmüş ve bu alanda şiddetli tartışmalar, kavgalar yaşanmıştır.⁵⁰²

Bu çekişmelerin Mısır'ın birliğine zarar verdiği inanan Şevkî, bu konuda parti liderlerini ve dolayısıyla da müntesiplerini uyarmıştır. O, aralarında yaşanan bu muhalefetin hem halka hem de vatana zarar verdiğini anlatan şiirler yazmak suretiyle toplumun gerek kanaat önderi olması sebebiyle gerekse de bir vatandaş olarak üzerine düşen vazifeyi yerine getirmiştir. Şevkî, ülkesinin bunları hak etmediğini anlatarak birlik olmaları gerektiği hususunda partileri uyarmıştır. O, koltuk ve kişisel çıkarlar uğruna ülke çıkarlarının yok sayıldığını, bunun kabul edilemez olduğunu uygun bir dille anlatmıştır. Partilerin bu tavırlarının sömürgecilerin hoşuna gittiğini dolayısıyla da yapılan bu yanlışların yeni bir işgalin habercisi olabileceğini ve işgalcilerin iştahını kabarttığını ifade etmiştir.

Şâir bu beyitlerde Arap ülkelerinin görmezden geldiği, sömürgeciliğin altında türlü işkence ve zulme maruz kalan Sudan'a ayrı bir parantez açmıştır. Bu toprağın da vatan toprağı olduğunu, Mısır ile aynı konumda olması gerektiğine işaret etmiş, bağımsızlığına kavuşması gerektiğini dile getirmiştir.⁵⁰³

Ahmed Şevkî'nin bu dönemde yazdığı methiyeler yetişme dönemi olan sürgündeki hayatından öncekilere göre daha içten, lafız ve anlam bakımından daha üstün kabul edilmiştir. O, klasik şâirlerin yaptığı gibi, hazır lafızlardan uzak, her meth edilen için kullanılan kalıpları bırakmış, herhangi bir grup ve zümreye bağlı olmadığı için de kendisinde bulunmayan vasıfları zikretmeden o günkü durum neyse onu kullanmış, bunda da muvaffak olmuştur.⁵⁰⁴

O, şiirlerinde Mısır ile ilgili birçok olayı anlatmış, şanlı geçmişiyle gurur duymuş, parlak geleceğine olan inancını her daim dillendirmiş, ülkesinin zayıflamasına üzülmüş, genç nesilleri vatanlarını savunmaya teşvik etmiştir.⁵⁰⁵

Çalışmanın ikinci bölümünde şâirin sürgün hayatından önce dönemin siyasetine uygun olarak İngilizleri övdüğü örneklerle anlatılmıştı. Fakat şâir kendisinin sürgüne gönderilmesine

⁵⁰² er-Râfî, *Şüarâü'l-vataniyye fî Mısır*, 66; el-Hüfî, *Dîvânü Şevkî*, 2/538.

⁵⁰³ Ürün, *Ahmet Şevkî*, 57.

⁵⁰⁴ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 327.

⁵⁰⁵ Abdülkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 33.

de sebep olan bu kişileri daha sonra işgalci olarak görmüş ve onlara karşı Mısır halkını mücadele etmeye davet eden şiirler yazmıştır.⁵⁰⁶

1923 yılında Lozan barış antlaşması sırasında ülkesinin doğal hakları göz ardı edildiğinde İngilizlerin izledikleri siyasete karşı çıkmıştır. Şevkî, direnişin önemini dile getiren, özellikle gençlere çağrılar yapan, onlara hakların nasıl kazanıldığını anlatan beyitler yazarak Mısır'ın hak ettiği özgürlüğüne kavuşması için gayret sarf etmiştir. Onun Lozan antlaşmasında dayatılan şartları kabul etmediğini aşağıdaki beyitlerde açıkça ortaya koymaktadır. (Vâfir):

أَتَعْلَمُ أَهْمَ صَالَفُوا وَتَاهُوا وَصَدُّوا الْبَابَ عَنَّا مُوصِدِينَا
وَلَوْ كُنَّا نَجْرُ هُنَاكَ سَيْفًا وَجَدْنَا عَنْدهُمْ عَطْفًا وَلِينًا

- 1- Onların övünüp kaybolduklarını ve bize kapıyı kapattıklarını biliyor musun?
- 2- Eğer biz orada kılıçlarımızı çekseydik onların yanında şefkat ve yumuşaklığı bulurduk.⁵⁰⁷

Burada şâir, hakların nasıl kazanıldığına dikkat çekerek, ulusların kendi çıkarlarını elde etmek için neye ihtiyaç duyuyorlarsa onun yapılması hususunda topluma gerekli olan bütün yolların denenmesi gerektiğinin altını çiziyor.

Yukarıda anlatılanlar incelendiğinde bu evrede yazılan vatan şiirlerinin, haçlı ordularının İslâm topraklarına düzenledikleri savaşlarda Müslümanları cihada teşvik etmek için yazılan şiirlere benzediği görülmektedir.⁵⁰⁸ Zira vatan şiirleri de bu sayede, özellikle gençlerin üzerinde büyük etkiler bırakmış ve onlara gerek manevi gerekse de moral motivasyon açısından güç kuvvet olmuştur.

Ahmed Şevkî'nin vatan sevgisini genç nesillere aşılama için yazdığı ve içinde aşağıdaki beytin bulunduğu şiiri onun bu konuda ne derece hassas olduğunu anlaşılmaması açısından dikkat çekicidir. (Remel):

كُنْ إِلَى الْمَوْتِ عَلَى حُبِّ الْوَطَنِ مَنْ يُحْنِ أَوْطَانَهُ يَوْمًا يُحْنِ

⁵⁰⁶ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/70; el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 1/269.

⁵⁰⁷ Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadis fî Mısır*, 275.

⁵⁰⁸ el-'Atvî, *eş-Şi'rü'l-'Arabiyyi'l-hadis*, 113.

1- *Ölüme kadar vatan sevgisi üzerine ol, vatanına ihanet eden bir gün ihanete uğrar (ihaneti bulur).*⁵⁰⁹

Bu beyitte şâir bütün şartlarda insanın vatanını sevmesi gerektiğini yeni kuşaklara anlatmaya çalışmıştır. Devamında ise onların, vatana ihanet etmekten uzak durmalarını istemiştir. İhanet edilmesi halinde bir gün bu ihanetin kişinin kendisini de yakalayacağını belirterek bu konuda uyarıda bulunmaktadır.

1.2. Günlük Olaylar

Her milletin tarihinde zaman zaman hayatında önemli olaylar yaşanır. Bunlar bazen olumlu bazen de olumsuz olabilmektedir. Toplamların münevverleri de bu tür olaylar karşısında üzerlerine düşen görevleri yerine getirmeye çalışırlar. Ahmed Şevkî de Mısır'ın önde gelen şahsiyetlerinden olduğundan, sürgünden döndükten sonra bu gibi olaylarla karşı karşıya kaldığında tavrını ortaya koymuştur. O, özellikle de halkın birliğini, beraberliğini bozacak olaylar meydana geldiğinde bu konuda tavrını net olarak ortaya koymuş, din, dil ve mezhep ayrılığı gözetmeksizin halkı sükûnete, beraberliğe davet eden şiirler yazmış, soğukkanlılıktan ödün verilmemesi gerektiğinin altını çizmiştir. Bu bağlamda kaleme alınan şiir türü, bir taraftan eğitici rol üstlenirken diğer yandan o toplumda meydana gelen güncel olaylara yer verir. Öte yandan bu tür olaylar dolayısıyla yazılan şiirler zamanla içerisinde meydana geldiği milletlerin tarihini sonraki nesillere aktarma görevini de üstlenmiş olurlar. Ancak edebiyatçıların ele aldığı bu konuların tamamının tarihi olacak derecede önemli olduğu da söylenemez. Bunlardan bazıları tarihin derinliklerinde kaybolup gider.⁵¹⁰

1910 yılında Mısır'da Başbakanlık yapmış olan Kıptilerin önemli liderlerinden/ siyaset adamı Butros Gâli (ö.1327/1910) sömürgecilerin destek ve kışkırtmasıyla Müslüman olduğu iddia edilen birisi tarafından kendisine ateş edilmek suretiyle öldürülmüştür.⁵¹¹ Yaşanan bu hadise nedeniyle ülkede karışıklıklar baş göstermiş, aynı toplumda yaşayan Müslümanlar ile Kıpti Hristiyanların düşman olma yolundaki huzursuzlukları artmıştır. Bu olayla, aynı vatan içerisindeki insanlar arasında nefret tohumları ekilmek istenmiştir. İşte tam da bunlar hedeflenirken Ahmed Şevkî, yaşamını yitiren meşhur siyasetçiye yazdığı bir mersiye ile

⁵⁰⁹ Kasidenin tamamı 91 beyittir daha fazla bilgi için ilgili yere bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/37.

⁵¹⁰ Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 41.

⁵¹¹ el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 2/591.

anarak özellikle aşağıdaki iki beyitle Mısır'da insanların yatışmasına destek olmuştur. (Kâmil):

نُعْلِي تَعَالِيمَ الْمَسِيحِ لِأَجْلِهِمْ
وَيُوقِرْنَ لِأَجْلِ الْإِسْلَامِ
الدِّينِ لِلدِّينِ جَلَّ جَلَالُهُ
لَوْ شَاءَ رَبُّكَ وَحَّدَ الْأَقْوَامَ

1- Onlar için Mesih'in öğretilerini yüceltiyoruz (değer veriyoruz), onlarda bizim için İslâm'a saygı gösteriyorlar.

2- Din Deyyan olan Allah içindir, Rabbin dileyseydi tüm milletleri bir yapardı.⁵¹²

Şevkî'nin yukarıda kaleme aldığı bu iki beyit insanların ibret alıp kendilerine gelmesine, kurulan tuzakların boşa çıkarılmasına vesile olmuştur. O, burada en nihayetinde bütün dinlerin Allah tarafından geldiğini, her din mensubunun diğerine saygı göstermesi sayesinde hayatın yaşanılabilir seviyeye gelebileceğini anlatmıştır. Şâir, yine bu hoşgörü sayesinde bir arada kaldıklarını dile getirerek farklılıkların Allah'ın dilemesiyle olduğuna dikkat çekmiş ve buna rıza gösterilmesine her iki tarafı da davet etmiştir.

Ahmed Şevkî ayrıca dünyada meydana gelen olaylara adeta bir gazeteci gözüyle bakmış yeni çıkan icat ve buluşlar hakkında birçok şiir yazmıştır. Bu bağlamda 1930 yılında Mısır'ın ilk pilotu, Berlin'den Kahire'ye uçarak bu alanda bir ilki gerçekleştirmiş ve ülkesinin gurur kaynağı olmuştur.⁵¹³ Şevkî, bu hadiseyi de yazdığı bir kaside ile anlatmış, Mısırlı pilotu yüksekliğin ve gücün sembolü olarak tasvir etmiştir. (Remel):

أَعْقَابُ فِي عَنَانِ الْجَوِّ لَاحٍ
أَمَّ سَحَابٌ فَرَّ مِنْ هَوَجِ الرِّيحِ
أَمَّ بِسَاطِ الرِّيحِ رَدَّتْهُ النَّوَى
بَعْدَ مَا طَوَّفَ فِي الدَّهْرِ وَسَاخٍ
أَوْ كَأَنَّ الْبُرْجَ أَلْقَى حُوتَهُ
فَتَرَامَى فِي السَّمَاءَاتِ الْفَسَاخِ

1- Gökyüzünün bulutlarında gözüken kartal mısın, yoksa şiddetli rüzgârdan kaçan bulut mu?

2- Yoksa zamanı dolaştıktan sonra uzaklıktan döndürülen uçan halı mısın?

⁵¹² Şevkî, eş-Şevkiyyât, 3/114; el-Hûfî, Dîvânu Şevkî, 2/591.

⁵¹³ Heykel, Tatavvuru 'l-edebi 'l-hadîs fî Mısır, 284.

3- Ya da sanki gökyüzü burcu balinasını atmış da geniş göklerde yayılıyor.⁵¹⁴

Bu ve buna benzer günlük olayları şiirlerinde sıkça kullanmak Şevkî'nin de mensup olduğu *Medresetü'l-İhya* şâirlerinin ortak özellikleri arasında yer almaktadır.⁵¹⁵ Zira bu akımın müntesipleri sadece kendi coğrafyalarında meydana gelen yenilikleri değil dünyanın neresinde olursa olsun ortaya çıkan yeni icatlarla ilgili beyitler yazmayı şiirsel temaları arasında kabul etmişlerdir.⁵¹⁶

1.3. Osmanlı Devleti ile İlgili Şiirler

Ahmed Şevkî'nin ülkesine olan bağlılığı ve sevgisi onu diğer ülkelerde yaşayan Müslümanları, dolayısıyla da onların bulundukları coğrafyaları sevmesine engel olmamıştır. Zira aynı dinin mensubu olmaları hasebiyle o, diğer İslâm ülkelerine karşı da kendisini sorumlu hissetmiştir.

Onun yaşadığı dönemde bazı muâsır şâirler Osmanlı'yı eleştirirken, onların aksine Şevkî, Mısır'ı savunduğu gibi hilafet makamı olan Devleti-Âliye'yi kendi öz vatanını savunduğu gibi savunmuştur. Zira dîvânı incelendiğinde hemen hemen bütün baskılarında ve ayrıca her cildinde bu konuda kasidelerin var olduğu görülmektedir. Birinci ciltte hilafet ile ilgili on sekiz şiir, ikinci cildinde dört beyit ve üçüncü cildinde ise bir adet kaside mevcuttur.⁵¹⁷

Ahmed Şevkî'nin sürgünden sonra yaşadığı dönem ele alındığında onun saray hayatında işlediği konuların tamamına yakınının değiştiği kendisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak onun Osmanlı ve dolayısıyla da Türkler hakkındaki fikirlerinin değişmediğini söyleyebiliriz. Zira yazdığı kasidelere, Dîvânına bakıldığında bunlarla dolup taşıdığı yukarıda ifade edilmişti.⁵¹⁸ Çünkü o, hilafet makamının el değiştirmesine hayatı boyunca sıcak bakamamış, bu konudaki görüşü diğer alanlar kıyaslandığında hayatının tamamında savunmuştur. O, Devleti-Âliye'nin zaferlerine methiyeler dizmiş, buna karşın Devleti-Âliye'ye başkaldıranları hainlikle suçlayarak hicvetmiştir.⁵¹⁹

⁵¹⁴ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/154; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/447.

⁵¹⁵ Heykel, *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısır*, 112.

⁵¹⁶ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/3 ve devamı.

⁵¹⁷ Abdülkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 30.

⁵¹⁸ Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısır*, 53.

⁵¹⁹ Bu konuda yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/87; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/328.

Şâire göre Müslümanları yekvücut kılıp, bu birliği sağlayan yegâne güç hilafet, dolayısıyla da Osmanlıdır. Bu yüzden o, ömrünün bütün safhalarındaki bu görüşüne sadık kalmıştır. Sadece bu da değil o, bu bağın daha da sağlam olması için Türk halkını ve idarecilerini Arapça öğrenmeye davet etmiştir. Zira ona göre dil, bu konudaki en kuvvetli bağıdır.⁵²⁰

Modern dönemde yetişen şâirler arasında Osmanlı devletini ve halifelerini şiirlerinde en çok anlatan şahsiyet olarak ön plana çıkan ve bu tavrını hayatının bütün safhalarında terk etmeyip, ömrünün sonuna kadar buna bağlı kalan Ahmed Şevkî'yi,⁵²¹ diğer yazar ve şâirlerden ayıran başka bir özellik de onun Osmanlı'yı her daim olumlu yönleriyle anmasıdır.

Şevkî yalnızca Osmanlı'ya değil bütün milletler hakkında samimi duygular beslemiştir.⁵²² Onun bu konuda edindiği tavrın oluşmasında doğu ve batıya yaptığı seyahatlerin etkili olduğu söylenilebilir.

Ahmed Şevkî, birinci dünya savaşından sonra Türk halkının düşmanlarına karşı yaptığı bağımsızlık mücadelesini desteklemiş, kazandıkları zaferleri şiirlerinde işlemiştir. Bu konuda yapılan mücadeleyi, komutanları ve askerleri İslâm tarihinin dönüm noktası sayılan Bedir savaşı ve Bedir ashabına benzetmek suretiyle elde edilen başarıları beyitler yazarak kutlamıştır.

Burada onun Yunan ordusunun Türk askerleri tarafından bozguna uğratılarak kazanılan zaferin ardından bu savaşa katılan komutanı, onun cesaretini, müsamahasını ve askeri dehasını övmüş, muharebe meydanında yaptığı taktikler sayesinde savaşın kazanıldığını ifade ederek, bu komutanı büyük İslâm komutanı sahabe Hâlid b. Velîd'e (ra) (ö.21/642) benzetmiştir.

Onun bu konuda yazdığı beyitlerden bir bölümü aşağıdaki gibidir: (Basît)

يَا حَالِدَ التُّرْكِ جَدِّدَ حَالِدَ الْعَرَبِ	اللَّهُ أَكْبَرُ كَمْ فِي الْفَتْحِ مِنْ عَجَبِ
فَالسَّيْفُ فِي غَمْدِهِ وَالْحَقُّ فِي النُّصْبِ	صُلِحَ عَزِيزٌ عَلَى حَرْبٍ مُظْفَرَةٍ
وَطِيبَ أُمْنِيَّةٍ فِي الرَّأْيِ لَمْ تَخْبِ	يَا حُسْنَ أُمْنِيَّةٍ فِي السَّيْفِ مَا كَذَبَتْ

⁵²⁰ el-Hûfî, *Ezvâün 'alâ'l-edebe'l-hadîs*, 8.

⁵²¹ Zeki Tekin, İsmail Kırmızı, "Mısır'da Osmanlı Hayranı Bir Entelektüel: Ahmet şevki", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 2/4 (2013), 123.

⁵²² Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 257.

وَأَنْتَ أَكْرَمُ فِي حَقِّنِ الدَّمِ السَّرِبِ
فِيهِ الْقَتَالُ بِلاَ شَرِّعٍ وَلَا أَدَبِ
فَنَّاكَ مِنْ حُرْمَةِ الرُّهْبَانِ وَالصُّلْبِ
وَلَوْ سُئِلْتَ بِغَيْرِ النَّصْرِ لَمْ تُجِبِ
وَأَدْعَنَ السَّيْفُ مَطْوِيًّا عَلَى عَضَبِ
سُيُوفِ قَوْمِكَ لَا تَزْتَاحُ لِلْقُرْبِ

حُطَّاكَ فِي الْحَقِّ كَانَتْ كُلُّهَا كَرَمًا
حَذَوْتَ حَرْبَ الصَّالِحِينَ فِي زَمَنِ
لَمْ يَأْتِ سَيْفُكَ فَحُشَاءٌ وَلَا هَتَكْتَ
سُئِلْتَ سَلْمًا عَلَى نَصْرٍ فَجُدْتَ بِهَا
مَشِيئَةً قَبْلَتْهَا الْخَيْلُ عَاتِيَةً
أَتَيْتَ مَا يُشْبِهُ التَّقْوَى وَإِنْ خُلِقْتَ

1- “Allâhu Ekber, bu fetihtе ne büyük hikmetler var! Ey Türklerin Hâlîd’i hatıralarda Arapların Hâlîd’ini canlandır!”⁵²³

2- Zaferle biten bir savaş sonrası onurlu bir barış ve kılıç kınında, hak sahiplerinde.

3- Savaşta, isabetli olan ne güzel bir arzu! Fikirlerde, kaybetmeyen ne iyi bir ideal!

4- Hak yolda hep şerefti adımların. Akan kanı durdurmada, en üstün sendin.

5- Savaşın haksız ve edepsizce yapıldığı bir zamanda, Selâhaddinlerin savaşını örnek aldın.

6- Kılıcın bir kötülük, mızrakların rahip ve haçların saygınlığına leke getirmedin.

7- Zafer sonrası senden aman dilendi, hemen verdin, zaferden önce istenseydi asla vermezdin.

8- Öyle bir irade ki koşan atlar itaat etti, keskin kılıçlar boyun eğdi.

9- Onlara, kılıcından istenen sükûneti verdin. Keskin görüşünden de bir sükûnet ver.”⁵²⁴

İşte hayatının tüm safhalarında var olan ve ömrünün hiçbir aşamasında sekteye uğramayıp sürekli canlı kalarak şiirlerinde en zirve yerde bulunan Şevkî’nin Osmanlıya olan hayranlığı ve desteğini izhar eden bu beyitler şâirin bu sevgisinin bir tecellisi olarak dile

⁵²³ Bu beyitlerin tercümesi Ürün, *Ahmet Şevki*, 96. Adlı kitaptan Yararlanılarak yapılmıştır.

⁵²⁴ Bu kasidenin tamamı için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/55; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/306.

gelmiş, o, İstiklal mücadelemizde Yunan askerlerine karşı elde edilen zaferi kutlamış, zaferden sonra düşmana karşı sergilenen asil tavrı da övmüştür.

Ahmed Şevkî'nin gerek sürgünden önce gerekse de sonrasında Osmanlı ve Türkler hakkında yazdığı şiirlerde onların kahramanlıklarını anlatması bazı Arap yazarlar tarafından eleştirilmiş, onun bu konuda Türk milliyetçiliği yaptığı iddia edilmiştir.⁵²⁵ Ancak daha önce de ifade edildiği gibi bu durum, hilafet makamının birleştirici yönüne vurgu yapmak istediğini söylemek daha doğru ve gerçekçi bir yaklaşım tarzıdır.

Bu kasidede kullandığı Allâhu Ekber lafzı sebebiyle, modern dönemin yetiştirdiği en büyük şâirlerden olan Şevkî, bu gibi bir başlangıç sebebiyle eleştiriye maruz kalmıştır. Zira eleştiri sahiplerine göre böyle bir başlangıç mutasavvıf birisi tarafından söylene dahi bunun şiirde kabul edilmesi mümkün değildir.⁵²⁶ Öte yandan yapılan eleştirilerden biri de, kendisinden sayıca çok üstün olan bir orduya karşı muazzam bir başarı kazanarak adını tarihe altın harflerle yazan bir komutan için daha münasip olanın onu güzel bir şekilde vasfedilmesi olup onun Hâlîd b. Velid'e benzetilmesi de iki komutanın yaşadıkları dönemler göz önünde bulundurulduğunda yanlış ve askerlik sanatına yapılmış bir hakaret olarak kabul edilmiştir.⁵²⁷

Ancak burada şu akıldan çıkarılmamalıdır ki bu tür benzetmelerin yapılışındaki gaye, yalnızca meydana gelen olaylar arasında bulunan ortak yönler atıfta bulunmaktır. Zira bu teşbih yapılırken de her iki savaşta da düşmanın gerek sayı gerekse de maddi güç olarak üstün olmalarına rağmen, komutanların ortaya koyduğu askerî deha sayesinde toprakların işgal edilmesine izin verilmediği izah edilmeye çalışılmıştır.⁵²⁸

Yazılan bu şiir birçok kişi tarafından beğenilmesine karşın Tâhâ Hüseyin (ö.1393/1973) “bu şiirin gülünç olduğunu savunmuş, ayrıca yaptığı bu benzetmeyle Türk komutanını övmüş müdür yoksa zemm mi etmiştir bilemiyoruz demiştir.” Diğer taraftan o, modern teknolojinin kullanıldığı bu savaşın at sırtında yapılan savaşlara benzetilmesinin de Şevkî'nin bu tasviri yapmaktaki zayıflığına işaret olduğunu söylemiştir.⁵²⁹

⁵²⁵ Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 222-223; el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 194-195.

⁵²⁶ Ürün, *Ahmet Şevki*, 96.

⁵²⁷ Hasan, *el-Mütenebbi ve Şevkî*, 191 ve sonrası.

⁵²⁸ Uralgiray, “Ahmed Şevkî”, 255.

⁵²⁹ Hüseyin, *Hâfız ve Şevkî*, 26-27.

Şevkî'yi eleştiren bu yazarlar Arapların tarihte aynı anda birçok cephede savaştıklarını delil göstererek kahramanlık konusunda kimsenin Arapların seviyesine ulaşamayacağını dile getirdikten sonra Arap İslâm ordularının yaptıkları savaşları örnek olarak sunmuşlardır.⁵³⁰

Fakat bu anlatılanların Arap milliyetçiliğinin zirvede olduğu bir zaman diliminde söylenildiğine bakılırsa bunu Şevkî için söyleyenlerin aynı hataya kendilerinin de düştüğünü anlamak zor olmazsa gerekir. Zira İslâm ordularının aynı anda farklı coğrafyalarda savaşmalarını Arap toplumların yaptığı savaş gibi göstermek en basit ifadeyle doğruları çarpıtmaktır. Çünkü bahse konu olan savaşlarda bulunanların çok az bir kısmı Arap, geriye kalanların bu dine giren farklı milletlere mensup kişilerin olduğu aşîkârdır. Daha önce de ifade edildiği gibi bu şiirler, Osmanlının Müslümanların birliğini temsil etmesi nedeniyle olduğunu söylemek daha gerçekçi bir yaklaşımdır.

1.4. Siyasi ve Toplumsal Olaylar

Bu başlık altında; toplumun birliği, kalkınması, kurtuluşu, eğitime davet, Müslümanlar arasındaki birliği sağlama, Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında iletişim kurma, Arap Birliğine davet, toplumun ahlakını bozan huyları anlatan ve bununla beraber birleştirici bir dil kullanılarak yazılan şiirleri incelemek mümkündür.⁵³¹ Klasik Arap edebiyatında bu tür konuların bir şiir teması olarak değerlendirilip işlendiği pek de aşina olunan bir durum değildi. Zira özellikle de Câhiliye döneminde toplumu bir arada tutan bir devlet anlayışının olmaması, bir arada yaşama tecrübesi edinmeyen bir toplumda da bu alanda beyitlerin yazılması ve günlük yaşanan gelişmeler hakkında uyarı yahut tavsiye kabilinden kasidelerin nazmedilmesi de beklenen bir davranış değildi.

Mısır'da dünyaya gözlerini açan ve bu ülkeyi ana vatanı olarak kabul eden Ahmed Şevkî, yaşadığı dönemde meydana gelen gerek siyasi gerekse de toplumu ilgilendiren olaylar karşısında düşüncelerini, yazdığı beyitlerle ortaya koymuştur. O gerek sarayda olduğu zaman diliminde gerekse sürgünden döndükten sonra bu alanda birçok beyit yazmıştır. Onun şiirleri ele alındığında toplumu ilgilendiren bütün alanlarda olduğu, siyasi, toplumsal meseleler, eğitim, iş ve işçi hakları, kadının toplumdaki yeri vb. gibi daha birçok konuyu işlediği mülahaza edilmektedir.⁵³² Ancak sürgünden sonra nazmettiği şiirler önceki dönemleriyle

⁵³⁰ Bu konuda yazılanlar için bk. Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'în sene*, 222 ve sonrası.

⁵³¹ el-'Atvî, *eş-şî'rü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, 87.

⁵³² Yazıcı, "Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevkî ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid", 184.

kıyaslandığında yeni dönemindeki şiirlerin hem daha fazla hem de içerik ve kuvvet bakımından daha üstün olduğu söylenebilir.

Bu başlık altında şâirin birçok kasidesine vermek mümkün olmakla beraber parçalar halinde farklı kasidelerden bazı beyitler verilmeye çalışılacaktır. Şâirin Osmanlı hakkında hayatının üç evresinde de bakış açısı değişmemiş, kazandıkları siyasi zaferler ve elde ettikleri toplumsal kazanımları her daim yazdığı kasidelerde işlediğini daha önce ifade edilmişti.

1923 yılında başkentin İstanbul'dan Ankara'ya taşınmasıyla beraber Ahmed Şevkî bunu düşmanlara karşı kazanılmış bir zafer olarak kabul etmiş ve kutlamıştır. O, bunun için 66 beyitlik bir kaside yazmıştır. Burada kasidenin giriş kısmından bir bölüm verilecektir. (Kâmil):

مُلْكُ بَنَيْتِ عَلَى سُيُوفِ بَنِيكَ	فَمِ نَادِ أَنْقَرَةً وَقُلْ يَهْنِيكَ
فَأَخَذْتَهُ خُرّاً بَغَيْرِ شَرِيكَ	أَعْطَيْتِهِ دَوْدَ اللَّبَاةِ عَنِ الشَّرَى
تُبْنَى الْمَمَالِكُ بِالْدَّمِ الْمَسْفُوكِ	وَأَقَمْتَ بِالْدَّمِ جَانِبِيهِ وَلَمْ تَزَلْ
وَحَلَلْتَ عَرْشَكَ مِنْ قَنَا مَشْبُوكِ	فَعَقَدْتَ تَاَجَكَ مِنْ طُبَى مَسْلُولَةٍ
جُهْدَ الشَّرِيفِ وَهَمَّةَ الصُّغْلُوكِ	تَاَجُ تَرَى فِيهِ إِذَا قَلْبَتَهُ
وَعَلَى جَوَانِبِ تَبْرِهِ الْمَسْبُوكِ	وَتَرَى الضَّحَايَا مِنْ مَعَاقِدِ غَارِهِ
كَالصَّخْرِ فِي عَصْفِ الرِّيَّاحِ الثُّوكِ	وَتَرَاهُ فِي صَحْبِ الْحَوَادِثِ صَامِتاً
وَجُهِودِ شَعْبٍ مُجْهَدٍ مِنْهُوَكِ	حَزْرَاتُهُ دَمٌ أُمَمَةٍ مَهْضُومَةٍ
طَلَبَ الْحُقُوقَ بِوَاجِبٍ مَتْرُوكِ	بِالْوَاجِبِ التَّمَسُّ الْحُقُوقَ وَحَابَ مَنْ
أَعْوَانُهُ بِأَكْفِهِمْ لَمَسُوكِ	لَا الْفَرْدُ مَسَّ جَيْبِنِكَ الْعَالِي وَلَا
أَصْلُوكِ نَارَ تَلْصُصٍ وَقُتُوكِ	لَمَّا نَفَرْتَ إِلَى الْقِتَالِ جَمَاعَةً
وَالْأَسْدُ شَارِعَةُ الْقَنَا تَحْمِيكَ	هَدَرُوا دِمَاءَ الْأَسْدِ فِي آجَامِهَا
شُمُ الْجِيَالِ رُؤُوسَهَا لِأَيِّكَ	يَا بِنْتَ طُورُوسَ الْمَمَرِّ طَاطَاتُ
هُوَ فِي السَّحَابِ وَأَنْتِ فِي أَهْلِيكَ	أَمْعَنْتُمَا فِي الْعِرِّ وَاسْتَعَصَمْتُمَا
وَالْقَوْمُ مِنْ أَخْلَاقِهِمْ نَحْتُوكِ	نَحْتَ الشُّعُوبِ مِنَ الْجِيَالِ دِيَارَهُمْ

لَرَأَيْتِ صَخْرَهَا أَسَاساً فِيكَ
بِشَبَابٍ خَيْرٌ أَوْ كُفُولٍ تَبُوكِ

فَلَوْ أَنَّ أَخْلَاقَ الرَّجَالِ تَصَوَّرَتْ
إِنَّ الَّذِينَ بَنَوْكَ أَشْبَهُ نِيَّةً

1- “Kalk ve Ankara’ya seslen, ona; çocuklarının kılıcıyla kurduğun ülke seni sevindirir de.⁵³³

2- Onu, vatanlarını savunan Arslanların eline verdin. Böylece tek başına kaldın.

3- Doğusu ve batısıyla vatanı bedel ödeyerek kurdun. Dökülen kanlarla ülkeler kurulmaya devam etmektedir.

4- Kınından çekilmiş kılıçlardan taç edindin. Tahtını, birbirine girmiş mızraklardan çıkardın.

5- Öyle bir taç ki, çevirdiğinde içinde yüksek rütbelinin gayretini de fakirin himmetini de görürsün.

6- Canlarını feda edenleri, etrafında yıldızlar bulunan çelengin içerisindeki çiçek düğümleri gibi görürsün.

7- Onu, olayların gürültüsü içinde şiddetli fırtınalardaki kayalar gibi sessiz görürsün.

8- O tacın değerli taşları, hakkı elinden alınmış bir milletin kanı, yenilgiye ve meşakkate uğramış bir halkın gayretidir.

9- İnancı gereği hakkını istedi. Görevini ihmal ederek hakkını isteyen ise kaybetmiştir.

10- Ne Vahdettin, yüce alnına dokunabildi, ne de vezirleri elleriyle sana dokundular.

11- Topluca savaşa kalktığın zaman seni hırsızlık ve zorbalık ateşine attılar.

12- Sık ağaçlıklardaki Arslanların kanını heder ettiler. Arslanlar seni koruyan mızrakları yükseltiyordu.

13- Ey uzun Torosların kızı! Dağların uç tepeleri, başlarını ataların için eğdi.

⁵³³ Bu beyitlerin tercümesi Ahmet Kazım Ürün’ün, *Ahmet Şevki* isimli kitabının 150. Sayfasından istifade edilerek yapılmıştır.

14- *Şeref bakımından yükseldiniz ve ona tutundunuz. O bulutta, sen ise ailenin içindesin.*

15- *İnsanlar, dağlardan evlerini yaparlar; senin ailen(millet) ise seni kendi ahlaklarından oluşturdular.*

16- *Eğer insanların ahlaki şekillense, onun taşını, kendinde temel olarak görürsün.*

17- *Seni bina edenler, gaye bakımından, Hayber'in gençlerine veya Tebük'ün ihtiyarlarına benziyorlar.*"⁵³⁴

Ahmed Şevkî'nin sürgünden döndükten sonra halkla içi içe olduğu yukarıda ifade edilmişti. Bunun neticesinde o, etrafında meydana gelen tüm olaylara, özellikle de siyasi gelişmelere karşı sessiz kalamamıştır. Bu bağlamda o, Osmanlı'ya ve halkına karşı tüm hayatı boyunca sevgi beslemiştir. Bu sevginin kaynağının Osmanlı'nın o dönemde İslâm aleminin birliğini sağlayan ülke konumunda olmasına bağlamanın daha doğru bir yaklaşım olduğuna yer verilmişti.

Şâir alıntıladığımız bu beyitlerde Ankara ve Türk halkını, başına gelen büyük sıkıntılardan kurtulması sebebiyle kutlamıştır. Daha sonra vatani kurtarma adına verilen mücadelelerin uzun uğraşlardan sonra meyvelerini verdiğini, bu uğurda nice aslanların kendi canlarını feda ettiğini anlatmıştır. Ancak ülkelerin düşman istilalarından kurtarılmasının kolay olmadığını bunun ancak yiğit vatan evlatlarının mücadeleleri sayesinde gerçekleşmesinin mümkün olacağını ifade etmiştir.

Şâir, bu kutlu mücadeleyi yapan aslanların amaçlarını asrı saadette yaşanan ve ilk dönem İslâm devleti için önemli kazanımları barındıran iki olaya benzetmiştir. Bunlardan ilki Müslümanların genç nesli sayesinde elde ettiği Hayber'in fethi, ikincisi ise büyük zorlukların yaşandığı Tebük seferidir. Şevkî Ankara'nın başkent yapılmasındaki amacı iki muazzam olaya benzeterek büyüklüğüne atıfta bulunmuştur.

Sürgünden döndükten sonra toplumun işgal altında iktisadi buhranlar sebebiyle açlıkla ve pahalılıkla boğuştuğunu konu edindiği şiirini de bu başlık altında vermek mümkündür. Şâir bu beyitlerde Allah'a münacatta bulunarak bu krizin geçmesi için yardım talebinde bulunuyor. (Recez):

⁵³⁴ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/129; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/356.

عِبَادُكَ رَبِّ قَدْ جَاعُوا بِمِصْرَ
حَنَانِكَ وَاهْدِ لِلْحُسْنَى تَجَاراً
أَنْ أَكَلَ الْيَتِيمَ لَهُ عِقَابُ
وَمَنْ أَكَلَ الْفَقِيرَ فَلَا عِقَابُ
أَنْيَالاً سُقْتُ فِيهِمْ أَمْ سَرَاباً
هَـمَا مَلَكُوا الْمَرَافِقَ وَالرِّقَابَ

1- “Allah’ım! Kulların Mısır’da acıktılar, onlara Nil’i mi gönderdin yoksa serap mı?”⁵³⁵

2- Merhamet et ve orada hayat vesilelerini hem de insanların kaderlerini elinde bulunduran tüccarları iyiliğe erdir.

3- Yetimin malını yiyene caza var da fakirin malını yiyene hiçbir ceza yok mu?”⁵³⁶

Şâir bu beyitlerde toplumun içinde bulunduğu durumu ülke yönetiminde bulunanların, halkı açlığın pençesine düşürdüğünü ele almıştır. O, bu şiirinde sıkıntıların geçmesi için dua ve temennilerini dile getirmiştir. Şevkî yaşanan bu gelişmelerden kurtulmanın bir çaresi olarak da Allah’ın, ticaret erbabının kalplerine merhamet bahşetmesiyle mümkün olabileceğini ifade ederek bir açıdan da onlara ayrıca mesaj vermiştir.

Eğitim ve öğretimin toplumun geleceğinin teminatı olduğuna inanan Şevkî, bu konuda öğretmenlere gereken saygının gösterilmesini istemiştir. Bu bağlamda o, genç nesilleri yetiştiren, onların düşünce dünyalarını aydınlatan muallimlerin değerlerinin bilinmesine dair Arap aleminde *darbû’l- Mesel* olmuş iki beyti aşağıdaki gibidir. (Recez):

كَادَ الْمُعَلِّمُ أَنْ يَكُونَ رَسُولًا
يَبْنِي وَيُنْشِئُ أَنْفُسًا وَعُقُولًا
فَمِ لِلْمُعَلِّمِ وَفِيهِ التَّبَجُّيْلَا
أَعْلَمْتُ أَشْرَفَ أَوْ أَجَلٍّ مِنَ الَّذِي

1- Öğretmene saygıdan ayağa kalk, ona hürmeti ifa et, öğretmen nerdeyse peygamber olacak.

2- Nefisleri ve akılları inşa edenden daha yüce ve şerefli olan birini biliyor musun?”⁵³⁷

⁵³⁵ Bu beyitlerin tercümesi Uralgiray, “Ahmed Şevkî”, 228. Adlı makalesinden yararlanılarak yapılmıştır.

⁵³⁶ Kasidenin tamamı için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/62; el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 2/14.

⁵³⁷ Kasidenin devamı için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/141; el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 1/497.

Bu beyitlerde şâir, öğretmenlerin insanlara yol göstermelerindeki rolüne yer vermektedir. Öyle ki şâir öğretmenlerin bu rolleriyle neredeyse Allah'ın insanlara hidayet rehberi olarak gönderdiği peygamberlerin derecesine ulaşacaklarını belirtir. Öte yandan burada öğretmenliğin diğer meslek gruplarına nispetle yüceliğine de vurgu söz konusudur. Çünkü öğretmen, nefis ve akılları inşa ederek insanlık adına en büyük hizmeti ifa etmektedir. Bu anlamda olmak üzere çalışmamızın ikinci bölümünde şâirin çocuklara okulu ve okumayı sevdirmek için harcadığı çabaya ve bununla ilgili çok sayıda kaside yazdığına yer verilmişti.

Şevkî'nin, özellikle de ülkesinde meydana gelen olaylar içerisinde gençliğin meselelerine verdiği önem ayrıca dikkate değerdir. Zira o, bir ara Mısır'da sınavlarda başarısız olan öğrencilerin sıkça intihara başvurduklarını görünce, onlara umut aşılayarak hayatta mücadele etmenin önemini anlatmış, yol göstermiştir. Dahası o, umutsuzluğun zararlarını belirterek gençlerin ondan nefret etmelerini sağlamaya çalışmıştır.⁵³⁸

Şâir aynı şekilde toplumda meydana gelen ve genç kızların para karşılığında kendilerinden yaşça büyük insanlarla evlendirilmesine de karşı çıkmıştır. Hatta o, bu duruma sadece karşı çıkmakla yetinmeyip bunun evlilik değil bir alışveriş olduğunu söyleyerek bu konudaki tavrını net olarak ortaya koymuştur. Şevkî, bu dönemde çok eşliliğe de karşı çıkmıştır. Bu konuya ilişkin kaleme aldığı beyitlerde o, paranın her şeyi serbest kıldığını, hatta bakire kızların ihtiyarlara bu sayede helal kılındığını ve bunun kabul edilebilir bir yanı olmadığını ifade etmiştir. Ona göre işte bu şekilde yapılan bir evlilik alışverişten başka bir şey değildir.⁵³⁹

Burada örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte dîvânın ilgili yerlerine bakmak, bu konuda ne denli çok kaside yazdığı hakkında fikir vermek için yeterli olacaktır.⁵⁴⁰

1.5. Tarihi Konular

Tarih: Toplumlari, milletleri, kuruluşları etkileyen hareketlerden doğan olayları, mekân ve zamanı izah eden, başından geçen olayları, bunların arasındaki sebep ve sonuçlarını,⁵⁴¹ sonraki olaylarla bağlantısını, tüm toplumların inşa ettiği uygarlıkları, kendi dâhili sorunlarını inceleyen bilim dalıdır.⁵⁴² Kısacası tarih, geçip giden zamanın ele alınıp incelenmesidir. Yani

⁵³⁸ Bu konu hakkında yazdığı kaside için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/102; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 2/42.

⁵³⁹ Konunu detayına ulaşmak için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/105; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 2/57.

⁵⁴⁰ Konuyla ilgili yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17 ve sonrası.

⁵⁴¹ Mustafa Fayda, "Tarih" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/30.

⁵⁴² İsmail Parlatır, Türk Dil Kurumu (ed.), *Türkçe Sözlük*, 1907.

tarih, insanlığın serüveninin ya da diğer bir ifadeyle insanın yapıp etmelerinin bilimsel olarak incelenmesi ameliyesidir.

Her milletin tarihini yansıtan yapıtlar ve eserler vardır. Dolayısıyla bunlara aidiyet duygusuyla bağlı olanlar her zaman tarihlerinin büyüklüğü ve diğer halkların tarihine olan üstünlüğüyle övünürler. Zira bu arzu, insanoğlunun fitratında var olan tabii bir meyildir.

Ahmed Şevkî, Mısır'a ve tarihine âşık bir kişiliğe sahipti. O, daha gençliğinde elçi olarak katıldığı müsteşrikler kongresinde ülkesinin tarihi, edebi ve diğer yönlerini de açıklayan 292 beyitten oluşan *Kibâru'l- Havâdis fî Vâdî'n-Nîl*,⁵⁴³ başlıklı şiirini okumuştur.⁵⁴⁴ Hatta o, Mısır'ın tarihini şiirlerinde anlatan ilk şâir olma unvanına da sahiptir.⁵⁴⁵

Bu yönüyle Şevkî, sadece Mısır'ın tarihini ele almamış, Arapların geçmişte kazandıkları başarıları, kurdukları medeniyetleri, bıraktıkları kültür mirasını da ele almıştır.

Şâir bir yandan Mısır uygarlığının sahipleri olarak kabul ettiği Firavunların tarihini beyitlerinde işlerken diğer taraftan onlarla İslâm tarihini mezc etme çabası içerisinde olmuştur.⁵⁴⁶ Bunu yaparken de Firavunların yaşadığı Mısır ile Kur'an'da zikredilen Mısır tarihini karşılaştırma yolunu takip etmiştir.⁵⁴⁷

Ahmed Şevkî Arap âleminin asırlar boyunca dünyaya hükmettiğini, ilim, irfan ve medeniyeti yaydığını, batının gelişmesini de bu medeniyete borçlu olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda o, özgürlüğe kavuşma yolunda tüm Arap halkalarına manevi anlamda kuvvet aşılamıştır.⁵⁴⁸ Hatta onun, bu bağlamda Arap diline bakış açısı da anılmaya değerdir. Zira ona göre yeryüzünde dil ve onu ifade etme bakımından hiçbir dil Arapçanın seviyesine erişmesi mümkün gözükmemektedir.⁵⁴⁹

Mısır medeniyeti, tarih boyunca birçok şâir tarafından şiirlerine konu edilse de ya el-Buhturî'nin yaptığı gibi çoğunlukla yanlış anlatılmış, -o, Firavunları Tenûh Arapları olarak

⁵⁴³ Kasideni tamamı için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17.

⁵⁴⁴ Mendûr vd, *A'lâmü's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 35; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 1/136.

⁵⁴⁵ Mübârek, *Ahmed Şevkî*, 51.

⁵⁴⁶ Abdülkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 70-71.

⁵⁴⁷ Bu konuda yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/93; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/454.

⁵⁴⁸ el-Hûfî, *Ezvâün 'alâ'l-edebi'l-hadîs*, 24-25.

⁵⁴⁹ el-Hûfî, *Ezvâün 'alâ'l-edebi'l-hadîs*, 24.

kabul etmiştir- ya da diğer bazı şâirler gibi sathi olarak ele alınmıştır. Ancak Ahmed Şevkî yazdıklarıyla bu konuda çığır açmış ve dîvânını bu kasidelerle doldurmuştur.⁵⁵⁰

Burada şâirin Mısır tarihini anlatan tüm şiirlerine elbette yer verilmeyecek, sadece bu konuda yazdığı birkaç beyit alıntılanacaktır. Konuyla ilgili detay için, dîvânın ilgili yerlerine bakılabilir.⁵⁵¹

Burada şâirin, tarihi şiir olarak anlatma becerisini ortaya koyması açısından aşağıda yazdıkları beyitlerin önemli olduğu düşünülmektedir. (Vâfir):

حَلِيلِيْ اهْبِطَا الْوَادِي وَمِيْلَا	إِلَى غُرْفِ الشُّمُوسِ الْغَارِيْنَا
وَسِيرَا فِي مَحَاِجِرِهِمْ رُؤْيَا	وَطُوقَا بِالْمَضَاجِعِ خَاشِعِيْنَا
وَحُصَّصَا بِالْعَمَارِ وَبِالتَّحَايَا	رُقَاتِ الْمَجْدِ مِنْ ثَوْتِنَحْمِيْنَا
وَقَبْرَا كَادَ مِنْ حُسْنٍ وَطِيْبٍ	يُضِيْءُ حَجَارَةً وَيَضُوْغُ طِيْنَا
يُخَالُ لِرُوعَةِ التَّارِيخِ فُذَّتْ	جَنَادِلُهُ الْعُلَا مِنْ طُورِ سِيْنَا

1- “Arkadaşlarım! Şu vadiye ininiz de batan güneşlerin(firavunların) odalarına doğru bir ilerleyiniz.⁵⁵²

2- Bahçelerinde yavaş yürüyorsunuz, yattıkları yerleri samimi bir şekilde tavaf ediniz(dolaşınız).

3- (Tut-Ang-Ammon) zamanından kalan yücelik kalıntılarına, krallara sunulan reyhanları selamlayın.

4- (Selamlarınızı)Yüksek kum yığıntısından ve güzel kokudan ibaret olup taşça ılık ve toprakça misk salıvermek olan bir makbere sununuz.

5- Bu mezarın takdire şayan tarihi büyük kayaları sanki Tûrisînâ’dan koparılıp getirilmiştir.”⁵⁵³

⁵⁵⁰ Abdulkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 74.

⁵⁵¹ Bu konuda bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17,1/93,1/107,1/199,1/202,2/53,2/62,2/93.

⁵⁵² Bu beyitlerin tercümeleri Uralgiray, “Ahmed Şevkî”, 217. Adlı çalışmasından yararlanarak hazırlanmıştır.

⁵⁵³ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/205; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/260.

Şevkî, bu beyitlere, klasik Arap şiirindeki gibi kendisine hayali arkadaşlar edinmek suretiyle hitâbî bir üslûpla başlamıştır.

Kaside, 1923 yılında Tut-Ang-Ammon'un mezarının keşfedilmesi üzerine yazılmıştır. Bu önemli olay sadece Arap aleminde değil bütün dünyada büyük yankı uyandırmıştır.⁵⁵⁴ Duyarlılığı yüksek bir şâir olan Şevkî, bu hadise üzerine yukarıdaki dizeleri yazmış ve Mısır tarihinin gün yüzüne çıkmasını iftiharla sunmuştur.

Şâir, eski Mısır Firavunlarını zamanı gelince batan güneşe benzeterek onların tarihte ne kadar büyük olduklarına işaret etmiş, geçmişte bu ülkeye yaptıkları hizmetlerin bir gereği olarak huzurlarına saygıyla girip çıkılmasını istemiştir. Bu mekânda bulunan tarihi kalıntıların güzel koktuklarını ifade ederek, bu tarihi eserlerin sonraki dönemleri de aydınlattığına işaret etmek istercesine onlara edeple yaklaşılması gerektiğini belirtmiştir. Buradaki görkemli yapıtların sırrın da taşlarının Sînâ yarımadasındaki Tur dağından getirilmesine bağlayarak güzel bir şekilde yazdığı şiirine ve el aldığı konuya manevi/mistik bir hava katmıştır.

Şâirin burada Mısır ve Mısır medeniyetiyle iftihar etmesinin altında vermek istediği iki mesaj olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi; batıya, doğu toplumlarının iddia edildiğinin aksine geri kalmadığını, tarihte büyük medeniyetlere ev sahipliği yaptığını bu yüzden de bilgisiz bir toplum olmadığını anlatmak, ikincisi ise; ülkesinde bulunan Müslüman ve Hristiyanların aynı uygarlığın sahipleri olduklarını hatırlatarak onların birlik içerisinde yaşamalarının önemini belirtmektir.⁵⁵⁵ Öte yandan şâir kendisinin de bu tür şiirleriyle aslında bu vatanın tarihine vakıf olduğunu ima ederek ortak tarih vurgusuyla bundan ders çıkarılmasının mesajını verdiği söylenebilir.

1.6. Vasef

Çalışmanın ikinci bölümünde vasef ile ilgili genel bilgiler verilmişti.

Tasvir beyitleri eski Arap şiirinde önemli bir yere sahipti. Câhiliye şâirleri bulundukları coğrafi şartlardan etkilenerek bu konuda diğer milletlerde eşine az rastlanır örnekler vermişlerdir. Yalnızca doğayı tasvir etmekle kalmamışlar, bineklerini ve yaşam şartlarına bağlı olarak gördükleri ne varsa bu temanın altında en ince ayrıntılarına kadar işlemişlerdir.⁵⁵⁶

⁵⁵⁴ el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/256.

⁵⁵⁵ Abdülkerîm, *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*, 69.

⁵⁵⁶ el-İskenderânî-Annânî, *el-Vasûl fi'l-edebi'l-'Arab ve't-târih*, 40.

Burada şâirin gerek Avrupa ülkelerini gerekse Arap âlemindeki birçok ülkeyi gezmesinin yanı sıra yaz aylarında İstanbul'u ziyaret edip orada kalması neticesinde yaptığı gözlemler, tasvir konusundaki yeteneğinin gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Onun yaptığı tasvirleri klasik dönemde yapılanlardan ayıran en önemli özellik, kır hayatını vasfetmekten ziyade modern hayatın yaşandığı şehirleri bu temada işlemesidir. O, bu konuda çağdaşlarını geride bırakan geniş bir hayal gücüne sahipti.⁵⁵⁷

Ahmed Şevkî, görmediklerini tasvir etme konusundaki yeteneğiyle de ön plana çıkmıştır. O, bazen medyadan duyduğu kadarıyla Mısır'ın dışında meydana gelen olayları gözünün önünde vuku bulmuş gibi ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır.⁵⁵⁸ Örneğin Tokyo'da meydana gelen bir depremi Japonya'dan çok uzakta olmasına rağmen şiirinde işlemiş ve sanki hadisenin meydana geldiği yerde bulunan bir kişi gibi bunu çok etkileyici bir şekilde tasvir etmiştir.⁵⁵⁹

Şâir, sürgünden Mısır'a İstanbul üzerinden dönerken kaleme aldığı *el-Bûşfur* (Boğaziçi) kasidesinde doğayı adeta resmeden ressam gibi boğazın güzelliklerini anlatmıştır.⁵⁶⁰

Aşağıda bu kasidesi verilecektir. (Vâfir):

وَفِي أَيِّ الْحَدَائِقِ تَسْتَقَرُّ؟	عَلَى أَيِّ الْجَنَانِ بَنَاءُ مَرْ
بَلَغْتَ بِنَا الرُّيُوعِ فَأَنْتَ حُرُّ	رُؤْيَدًا أَيُّهَا الْفُلُكُ الْأَبْرُ
كَأَنَّ لَمْ يُضَوِّهِمْ صَجَرٌ وَأَيْنُ	سَهْرَتٍ وَلَمْ تَنْمِ لِلرَّكْبِ عَيْنُ
بَلِ الْإِبْرِيْزُ بَلْ أَفُقُ أَعْرُ	يَحْتُ حُطَاكَ لَجْ بَلْ لُجَيْنُ
تُحِيطُ بِكَ الْجَزَائِرُ كَالشَّيَاهِ	عَلَى شِبْهِ السُّهُولِ مِنَ الْمِيَاهِ
تَكُرُّ مَعَ الظَّلَامِ وَلَا تَفِرُّ	وَأَنْتَ هُنَّ رَاعٍ ذُو أَنْتَبَاهِ
رَفِيعًا فِي السُّمُومِ بَلَا أَنْتَهَاءِ	يُبْفُ الْبَدْرُ فَوْقَكَ بِالْبَهَاءِ
وَدُونَ الْمُلتَقَى كَوْنٌ وَدَهْرُ	تَحَالُكُمَا الْعُيُونُ إِلَى التَّقَاءِ
فَسِرْتَ إِلَيْهِ وَالْفَجْرُ الدَّلِيلُ	إِلَى أَنْ قِيلَ هَذَا الدَّرْدَنِيلُ

⁵⁵⁷ Ürün, *Ahmet Şevki*, 102.

⁵⁵⁸ Arslân, *Şevkî ev sadâkat erba'in sene*, 119.

⁵⁵⁹ Japonya'da meydana gelen deprem kasidesi için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/83; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/144.

⁵⁶⁰ Ürün, *Ahmet Şevki*, 105.

يُجِيرُكَ وَالْأَمَانُ بِهِ سَبِيلُ
تَمُرُّ مِنَ الْمَعَاقِلِ وَالْجِبَالِ
إِذَا أَوْمَانُ وَقَفَّتِ اللَّيَالِي
مُدَافِعُ بَعْضُهَا مُتَقَلِّبَاتُ
وَمِنْهَا الطَّاهِرَاتُ وَالْأَخْرِيَاتُ
فَلَوْ أَنَّ الْبَحَارَ جَرَتْ مِثْنَا
لِتَلْقَى مَنْقَذًا لِلْقَيْنِ حَيْنَا
وَبَعْدَ الْأَرْحَاطِ وَمَا يَلِيهِ
بَدَا ضَوْءُ الصَّبَاحِ فَسَرَتْ فِيهِ
تُسَايِرُكَ الْمَدَائِنُ وَالْأَنَاسِي
وَتَحْضُنُكَ الْجَزَائِرُ وَالرَّوَاسِي
تَسِيرُ مِنَ الْفَضَاءِ إِلَى الْمَضِيقِ
وَأَوْنَةً لَدَى مَجْرَى سَحِيقِ
وَتَأْتِي الْأَفُقَ تَطْوِيهِ سِجْلًا
إِذَا قُلْنَا الْمَنَازِلَ قِيلَ كَلَّا
إِلَى أَنْ حَالَ فِي الْأَوْجِ النَّهَارُ
فَقُلْنَا الشَّمْسُ فِيهَا أَمْ نُضَارُ
وَدِدْنَا لَوْ مَشَيْتَ بِنَا الْهُوَيْنَا
لِنَبْهَجَ خَاطِرًا وَنَقَرَّ عَيْنَا
بِلَوْحِ جَامِعِ الصُّوَرِ الْغَوَالِي
وَمِرَآةِ الْمَنَاطِرِ وَالْمَجَالِي
فَضَاءٌ مِثْلَ الْفِرْدَوْسِ فِيهِ

إِذَا هُوَ لَمْ يُجَزْ فَالْمَاءُ حَمْرُ
بَعَالٍ فَوْقَ عَالٍ خَلْفَ عَالِي
وَتَحْمِي الْحَادِثَاتِ فَلَا تَمُرُّ
وَمِنْهَا الصَّاعِدَاتُ النَّازِلَاتُ
تَوَارَى فِي الصُّحُورِ وَتَسْتَسِرُّ
وَكَانَ اللَّجْجُ أَجْمَعُهُ سَفِينَا
وَلَمَّا يَمْسَسِ الْبُوعَا زَ ضُرُّ
وَتِيهِ فِي الْعِيَالِ أَيْ تِيهِ
إِلَى الْبُسْفُورِ وَأَقْتَرَبَ الْمَقَرُّ
وَقُلْكَ بَيْنَ جَوَالٍ وَرَاسِي
وَتَجْرِي رِقَّةً لَكَ وَهِيَ صَحْرُ
فَأَنَا أَنْتَ فِي بَحْرِ طَلِيقِ
كَمَا الشَّلَالُ قَامَ لَدَيْهِ تَهْرُ
لَا خَرَّ كَالسَّرَابِ إِذَا أَضَلَّا
فَدُونُ بُلُوغِهَا ظَهْرٌ وَعَصْرُ
وَلِلزَّائِي تَبَيَّنَتْ الدِّيَارُ
وَيَأْفُوتُ وَمَرَجَانٌ وَدُرُّ
وَأَيْنَ لَنَا الْخُلُودَ لَدَيْكَ أَيْنَا
بِأَحْسَنِ مَا رَأَى فِي الْبَحْرِ سَفْرُ
وَدِيَوَانٍ تَفَرَّدَ بِالْخِيَالِ
تَمُرُّ بِهَا الطَّبِيعَةُ مَا تَمُرُّ
وَمَرَّأَى فِي الْبَحَارِ بِلَا شَبِيهِ

فَإِيَّاهُ يَا بَنَاتِ الشَّعْرِ إِيَّاهُ
لَا جِلِكَ سِرْتُ فِي بَرٍّ وَبَحْرٍ
حَنَنْتِ إِلَى الطَّبِيعَةِ دُونَ مِصْرٍ
فَهَلَّا هَزَكَ التَّيْرُ الْمُذَابُ
وَمَا بَيْنِي وَبَيْنَهُمَا حِجَابُ
جَهَاتُ أُمِّ عَذَارَى خَالِيَاتُ
وَتِلْكَ جَزَائِرُ أُمِّ نَاسِرَاتُ
جَلَاهَا الْأَفُقُ صُفْرًا وَهِيَ خُضْرُ
لَوَى بَحْرٌ بِهَا وَالتَّفَّ بَحْرُ
تَلُوحُ بِهَا الْمَسَاجِدُ بِإِذْخَاتِ
طِبَاقًا فِي الْعُلَا مُتَقَاوَاتِ
وَكَمْ أَرْضٍ هُنَالِكَ فَوْقَ أَرْضِ
وَدُورٍ بَعْضُهَا مِنْ فَوْقِ بَعْضِ
سُطُورٍ لَا يُحِيطُ بِهِنَّ رَسْمُ
إِذَا قُرِئَتْ جَمِيعًا فَهِيَ نَظْمُ
تَأْرُجُ كُلُّهَا افْتِرَبَتْ وَتَزْكُو
تُشَاكِلُ مَا بِهِ فَالْقَصْرُ قُلُكُ
وُنُونٌ فِي الْبَحْرِ دُونَهَا نُونُ
كَأَنَّ السُّبُلَ فِيهِ لَنَا عُيُونُ
هُنَالِكَ حَقَّتِ التُّعْمَى حُطَانَا
فَأَلْفَيْنَا الْمَرَاسِي وَاحْتَوَانَا
فَيَا مَنْ يَطْلُبُ الْمَرَايَ الْبَدِيعَا

فَمَا لَكَ فِي حُقُوقِ الشَّعْرِ عُذْرُ
وَأَنْتِ الدَّهْرُ أَنْتِ بِكُلِّ قُطْرِ
وَقُلْتَ لَدَى الطَّبِيعَةِ أَيْنَ مِصْرُ
وَهَذَا اللَّوْحُ وَالْقَلَمُ الْعُجَابُ
وَلَا دُونِي عَلَى الْآيَاتِ سِرُّ
وَمَاءُ أُمِّ سَمَاءٍ أَمْ نَبَاتُ
وَكَيْفَ طُلُوعُهَا وَالْوَقْتُ ظَهْرُ
كَزْهَرٍ دُونَهُ فِي الرَّوْضِ زَهْرُ
كَمَا مَلَكَتْ جِهَاتِ الدَّوْحِ عُذْرُ
وَتَتَصِلُ الْمَعَاقِلُ شَامِحَاتِ
سَمَا بِهَا بَرٌّ وَأَنْحَطَّ بَرُّ
وَرَوْضٍ فَوْقَ رَوْضٍ فَوْقَ رَوْضِ
كَسَطَرٍ فِي الْكِتَابِ عَالَاهُ سَطْرُ
وَلَا يُخَصِّي مَعَانِيَهُنَّ عِلْمُ
وَإِنْ قُرِئَتْ فُرَادَى فَهِيَ نَثْرُ
وَجَمْعُهَا مِنْ الْأَفَاقِ سِلْكُ
عَلَى بُعْدٍ لَنَا وَالْقُلُكُ قَصْرُ
مِنْ الْبُسْفُورِ نَقَطُهَا السَّافِينُ
وَأَنْسَانُ السَّافِينَةِ لَا يَقْرُ
وَحَاطَتْنَا السَّلَامَةُ فِي حِمَانَا
بِنَاءٍ لِلْخِلَافَةِ مُشْمَخْرُ
وَيَعِشُّهُ شَهِيدًا أَوْ سَمِيعَا

- 1- “Hangi bahçelere bizi götürüyorsun! Hangi bahçelerde konaklıyorsun?”⁵⁶¹
- 2- Ey iyiliksever gemi! Bizi İstanbul’a ulaştırdığında artık serbestsin.
- 3- Yolcular için geceleri gözünü hiç kırpmadın da sıkıntı ve yorgunluk ürpertmedi onları.
- 4- Deniz midir sana koşan, gümüş mü, som altın mı, engin ufuk mu yoksa?
- 5- Ovayı andıran sularda, koyunlara benzeyen adalar kuşatıyor seni.
- 6- Adeta sen onların dikkatli bir çobanısın; karanlıklara atılırsın, kaçmazsın.
- 7- Ay ışığı, sonsuz yüksekliklere çıkararak senin üzerinde sonsuz bir toz bulutu gibi geçmektedir.
- 8- Gözler, sizler (ay ve boğaz)’de odaklaşır. Sizin dışınızda evren ve zaman.
- 9- Burası Çanakkale denilinceye kadar yürüdüm ona doğru fecir kılavuzdu.
- 10- Yol seni emniyetle geçirir. Eğer geçirmezse, su seni sarhoş eder.
- 11- Yüksek yüksek tepelerin ardında, ulu dağlara ve kalelere uğrarsın.
- 12- (Tepelerdeki Türk askerleri), işaret ettiklerinde geceleri dahi savaş gemilerinin geçmesini engeller ve durdururlar.
- 13- Topların bir kısmı gelenleri karşılar, diğer bir kısmı kayalarda çıkıp inmektedir.
- 14- Bazıları (topların) ortaya çıkar, bazıları da kayaların arkasında gizlenir.
- 15- Yüzlerce deniz oraya aksa ve denizin suyu gemilerle dolsa da,
- 16- Bir çıkış bulabilme çabasında iken helak oldular. Ve henüz boğaza bir zarar dokunmadı.
- 17- Önce Erhebîl (Ege denizinde İmroz, Bozcaada ve çevresinde yer alan takım adalar) ve daha sonra gemilerde şaşkınlık.

⁵⁶¹ Bu beyitlerin tercümesi Ürün, Ahmet Şevki isimli kitabının 159-161. Sayfalarından istifade edilerek yapılmıştır.

- 18- *Sabah ışığı göründü ve o ışıktta Boğaz'a ilerledim. Varacağımız yer yaklaştı.*
- 19- *Sana koşuyor şehirler ve insanlar, gezgin ve sabit duran gemiler,*
- 20- *Adalar ve dağlar seni bağrına basıyor, kayalar bile sana yumuşaklık gösteriyor.*
- 21- *Geniş olan bir denizden dar bir boğaza girersin. Ve işte yine engin bir denizdesin.*
- 22- *Bazen uzak bir yerde, şelale gibi bir nehir yükselir,*
- 23- *Bazen bir kitap misali ufka ulaşırsın. Başka bir ufka yöneldiğinde ise serap gibidir.*
- 24- *İşte evler (görünüyor) dediğimiz zaman, hayır denildi oraya varmaya bir öğle ve ikinci var.*
- 25- *Gündüz tam öğle vakti girdiğinde, etrafa bakanlara evler görüldüğünde,*
- 26- *Orada güneş, saf altın, yakut, mercan veya inci midir dedik.*
- 27- *Ey iyiliksever gemi! Bizimle yavaşça yürümeni dilerdik. Fakat nerede, bizim için senin yanında sonsuzca kalmak?*
- 28- *Denizdeki yolcuların gördüğü en güzel şeylere zihnen rahatlayalım ve hoşnut olalım.*
- 29- *Değerli resimleri kapsayan bir levhayla, hayal gücü bakımından tek olan bir divanla,*
- 30- *İçinde tabiatın akıp gittiği tepelerin güzel manzaraların aynasıyla,*
- 31- *İçinde cennet yetiştirilmiş bir feza(genişlik) ve denizlerde benzersiz bir manzara!*
- 32- *Devam edin ey şiirin kızları! Devam edin. Şiirin şımarmasında sizin bir kusurunuz yok.*
- 33- *Sizin için karada ve denizde yürüdüm. Siz zamansız ve her yerdesiniz.*
- 34- *Mısır'dan uzakta tabiata ilgi duydun. Tabiatla baş başa iken de neredesin Mısır dedin?*

- 35- *(Tabiattaki) altın tozları, doğa harikası ve bu ilginç levha ve kalem (kaza ve kader) seni coşturdu.*
- 36- *Benimle onlar (kaza ve kader) arasında bir engel yoktur. Benden başka bu bu ayetler (üstün şiirler) üzerinde örtü yoktur.*
- 37- *Buralar, adeta süslenmiş bakire kızlar gibi ya da su, gökyüzü veya bitkiler gibidir.*
- 38- *Bunlar adalar mı yoksa parlak yıldızlar mıdır? Öğle vaktinde nasıl doğmuşlar?*
- 39- *Yeşil olduğu halde ufuk, bunları başka bir bahçede benzeri olmayan bir çiçek gibi sarıya boyanmış.*
- 40- *Büyük ağaç dallarının dereleri örttüğü gibi, deniz onları örtmüş,*
- 41- *Orada camiler yüksek görünür. Kaleler görkemli burçlarla birleşir.*
- 42- *Yükseklikleri birbirinden farklıdır, bazı yerler yüksek, bazı yerler alçaktır.*
- 43- *Orada, yer yer üstünde, bahçe bahçe üstünde, bahçe bahçe...*
- 44- *Kitaptaki üst üste olan satırlar gibi üst üste nice evler vardır.*
- 45- *Öyle satırlar ki kuşatmaz onları yazılar, anlamlarını saymaz bilim.*
- 46- *Birlikte okunduğu zaman adeta bir nazım, tek tek okunduğunda ise bir nesirdir.*
- 47- *Yaklaştıkça güzel kokular çıkar ve yayılır. Sanki zincir misali ufuklar, onları bağlar.*
- 48- *Uzaktan bize saray gemi, gemi de saray gibidir.*
- 49- *Denizde geminin ön ve arkası, gemilerin noktaladığı Boğaz'dan bir nun gibidir.*
- 50- *Boğazda yollar, sanki gözler gibi (kıvrımlı), geminin kılavuzu da (gözler gibi) yerinde durmaz.*
- 51- *Orda rahatlığa kavuştuk ve bizi güven sardı.*
- 52- *Limana demir attık. Görkemli halifelik merkezi (Yıldız sarayı) bizi kucakladı.*
- 53- *Ey o harika manzarayı görmek isteyen! Gören veya işiten ona âşık olur.*

54- *Dünyanın bütün güzelliklerini gördüm. Onlar (dünyanın güzellikleri) vav, boğaz ise Amr'dır*".⁵⁶²

Tarih boyunca İstanbul boğazının güzelliğinden esinlenen birçok şâir onun eşsiz güzelliğini anlatan şiirler yazmıştır. Şevkî'de dönemin Mısır valileriyle birlikte birçok kez İstanbul'u ziyaret etmiş, yaz aylarını bu şehirde geçirmiştir. Bu yolculuklarında Osmanlı halifeleriyle görüşmüş, zaman zaman verdikleri davetlere icabet ederek boğazı en güzel yerlerden müşahade imkanını elde etmiştir.⁵⁶³

Onun boğazı tasvir etmek için elde ettiği birikim sadece bunlardan ibaret de değildi. Zira şâirin yaz aylarında ikamet etmek için İstanbul'un Büyükdere semtinde bir evi de bulunuyordu.⁵⁶⁴ Dolayısıyla Şevki, sadece boğazı değil İstanbul da bulunan birçok saray, köprü, mescit ve doğal yeri de tasvir etmiştir.⁵⁶⁵

İşte Şevkî'nin İstanbul'a dair en güzel kasidelerinden biri olan bu kasidesinde de gökyüzünün eşsiz güzelliği ve İstanbul arzusu nedeniyle gemide bulunanların gözüne uyku girmediğini ifade etmiştir.

Şevkî, İstanbul yolculuğu esnasında gördüğü adaları otlakta bulunan koyun sürülerine, gökyüzünü de onlara çobanlık yapan kişilere benzetmiştir.

O, payitahta olan sevgisi ve bağlılığından ötürü Çanakkale boğazının geçilemez oluşuna telmihle; Çanakkale boğazının toprak ve dağlarla muhafaza edildiğini ifade eder. Ancak tüm bu içten tasvirlerine rağmen yine de doğup büyüdüğü vatani Mısır'ın hasretiyle yanıp tutuştuğunu anmadan geçemiyor. Şiirinde boğazı tasvir etmeyi sürdüren Şevkî, boğazı, ırmak elbisesi giymiş bir deryaya benzeterek, yemyeşil doğasıyla, manzarasıyla, camileri, boğaza nazır saraylarıyla olağanüstü bir yer olarak tavsif eder/betimler.⁵⁶⁶

Şâir, boğazı dolayısıyla da İstanbul'u tasvir etmekle yetinmemiş, tabiattaki zarif yerleri de İstanbul'un bu güzel boğazına benzeterek bu şehrin adeta bir cennet misali olduğunu şiirinde dile getirmiştir. Hilafet makamının burada oluşu da eklenince boğaz ve etrafını kuşatan güzellik, neden olarak Şevkî'nin şiirlerine konu olmayı fazlasıyla haklıyordu.⁵⁶⁷

⁵⁶² Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/38; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/98.

⁵⁶³ Şevkî, *Ebi Şevkî*, 18.

⁵⁶⁴ Şevkî, *Ebi Şevkî*, 19.

⁵⁶⁵ Bu konuda daha detaylı bilgi için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/24 ve sonrası.

⁵⁶⁶ Ürün, *Ahmet Şevki*, 105.

⁵⁶⁷ Ürün, *Ahmet Şevki*, 108.

1.7. Mersiye

Çalışmanın ikinci bölümünde Şevkî'nin, dîvânın üçüncü cildinin mersiyelere ayrıldığına yer verilmişti. Onun sadece Mısır ve Arap ülkelerindeki insanlara mersiyeler yazmadığına, insanlığa faydasının dokunduğuna inandığı kişileri din, mezhep ve meşreplerine bakmaksızın takdir ederek onları sundukları hizmetlerle yâd ettiğine, onlar için kasideler nazmettiğine değinilmişti.⁵⁶⁸

Şâirin ikinci dönemindeki mersiyeleri yalnızca akraba ve sarayda yaşayanlarla sınırlı kalmamıştır. Onun şiirleri, özellikle Arap âleminde bağımsızlık mücadelesi veren bütün şahsiyetleri kapsamıştır.⁵⁶⁹ O, şiirlerinde sömürgeci ülkeler karşısında elde edilen kazanımların korunması gerektiğini dile getirerek, sonraki nesillerin, kahramanlarını hayırla yâd etmeleri gerektiğini ve onların gittikleri yoldan sapmamalarını istemiştir.⁵⁷⁰

Şevkî, ikinci döneminde bu temayı işlerken, eski Arap şâirlerinin kullandığı ve herkes için uygun olan belirli kalıplardan tercih uzak durmayı tercih etmiştir. O, bu bağlamda edebiyat tarihinde yeni bir çığır açmıştır. Zira yeni mersiyeleri okunduğunda her birinin farklı özellikler taşıdığı görülür ve birinin diğerinin yerine kullanılmayacağı çok net olarak kendini gösterir.⁵⁷¹ Şevkî'nin mersiyelerinde yer alan ve daha önce klasik dönem Arap edebiyatı yer almayan en temel özelliklerden biri de yazdığı şiirlerde ölen kişileri muhatap alıp onlarla konuşmasıdır. Şair mersiyelerinde ölümü, ölümden sonraki hali, ahireti, vasiyetleri, ölünün yaşarken ki şöhretini veya onları yaptıkları işlere geri çağırma gibi konuları işlemiştir.⁵⁷² Şâir mersiyelerinin giriş bölümlerinde bunu çok açık bir şekilde tekrarlamıştır.⁵⁷³ İşte Nil şâiri ve aynı zamanda arkadaşı Hâfız İbrahim'e yazdığı mersiye başında aşağıdaki beyitle başlamıştır. (Kâmil):

فَدَكُنْتُ أَثْرُ أَنْ تَقُولَ رِثَائِي يَا مُنْصِفَ الْمَوْتَى مِنَ الْأَحْيَاءِ

1- *Ağıtımı söylemeni tercih ederdim, ey yaşayanlardan daha insafli ölü.*⁵⁷⁴

⁵⁶⁸ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 341.

⁵⁶⁹ Dayf, *Şevkî, şâiri 'l-'asri 'l-hadîs*, 147-148.

⁵⁷⁰ Konu hakkında yazdıklarına ulaşmak için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/3 ve devamı.

⁵⁷¹ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 342-343.

⁵⁷² el-Fâhûrî, *Târîhu 'l-edebi 'l-Arabî*, 991.

⁵⁷³ Bu konuda detaylı bilgi için Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/3 ve devamına bk.

⁵⁷⁴ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/18; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/359.

Burada şâirin, ölen kişi karşısında duruyormuş gibi bir hitap şekli seçerek, onun yokluğuna alışamadığını dile getirme çabası içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Bu tema altında daha önce sarayda yaşamayı tercih ettiği dönemde eleştirdiği, fikirlerine karşı çıktığı, Arap âleminde ilk defa kadın özgürlüğü için mücadele veren ve bu konuda feminist görüşleriyle tanınan Kâsım Emîn (ö.1326/1908) için yazdığı mersiye yer verilecektir.

Bu şiirin, sürgün hayatının şâirimize ne denli tesir ettiğini, onun fikir dünyasını nasıl değişime uğrattığını, kadın hakları savunucusu olan bu şahsa dair fikirlerinin nasılda iki zıt kutupta yer almış olduğunu göstermesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. (Kâmil):

نَقْضِي حُقُوقَ الرِّفْقَةِ الْأَخْيَارِ	يَا أَيُّهَا الدَّمْعُ الْوَيْيُّ بَدَارِ
وَالْعَهْدُ أَنْ يُنْكَوْا بِدَمْعٍ جَارِي	أَنَا إِنْ أَهَنْتُكَ فِي ثَرَاهُمْ فَالْهُوَى
بِالْقَفْرِ بَعْدَ مَنَازِلِ وَدِيَارِ	هَانُوا وَكَانُوا الْأَكْرَمِينَ وَغُودِرُوا
مِنْ بَعْدِ سُكْنَى السَّمْعِ وَالْأَبْصَارِ	هَفِي عَلَيْهِمْ أُسْكِنُوا دُورَ الثَّرَى
وَالْبِشْرُ لِلنَّدْمَاءِ وَالسُّمَارِ	أَيْنَ الْبَشَاشَةِ فِي وَسِيمِ وَجُوهِهِمْ
مَرُّوا بِهَا كَنَسَائِمِ الْأَسْحَارِ	كُنَّا مِنَ الدُّنْيَا بِهِمْ فِي رَوْضَةٍ
فَتَعَهُدُ الْمَوْتَى مِنَ الْإِيَارِ	عَطْفًا عَلَيْهِمْ بِالْبُكَاءِ وَبِالْأَسَى
أَبْكَيْكُمْ مِنْ غَيْبِ حُضَارِ	يَا غَائِبِينَ وَفِي الْجَوَانِحِ طَيْفُهُمْ
سَفَرٌ سَأَزْمَعُهُ مِنَ الْأَسْفَارِ	بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَإِنْ طَالَ الْمَدَى
هَذَا قَرَارُكُمْ وَذَاكَ قَرَارِي	إِنِّي أَكَادُ أَرَى مَحَلِّي بَيْنَكُمْ
مَحْمُولَةً لِمَشِيئَةِ الْأَقْدَارِ	إِنَّ الْمُصِيبَةَ فِي الْأَمِينِ عَظِيمَةٌ
وَأَبْرَهُمْ بِصَدِيقِهِ وَالْجَارِ	أَوْفَى الرِّجَالِ لِعَهْدِهِ وَلِرَأْيِهِ
وَتَأْدُبًا لِمُجَادِلِ وَمُارِي	وَأَشَدَّهُمْ صَبْرًا لِمُعْتَقَدَاتِهِ
تَحْتَ التُّرَابِ أَحَاسِنُ الْأَقْمَارِ	فُلٌ لِلْسَّمَاءِ تَعْضُ مِنْ أَقْمَارِهَا
إِنَّ الْخُلُودَ الْحَقُّ بِالْآثَارِ	آثَارُهُ بَعْدَ الْمَوْتِ حَيَاتُهُ

أَنْقُضْ غُبَارَ الْمَوْتِ عَنْكَ وَنَاجِنِي

فَعَسَايَ أَعْلَمُ مَا يَكُونُ غُبَارِي

- 1- *Ey sadık gözyaşı acele et, değerli dostların hakkını yerine getiriyoruz.*
- 2- *Sana toprağında hakaret edersem, sevgi ve yeminle gözyaşlarının akıtılması gerekir.*
- 3- *Daha önceden değerli oldukları halde değersiz olup, yurt ve evlerinden çorak arazilere gittiler.*
- 4- *Dinleme ve işitme yerlerinden sonra toprak evlerde oturanlara hayıflanıyorum.*
- 5- *Geceleri kendileriyle sohbet ettiklerim, yüzlerinde tebessüm ve sevinç olanlar nerede?*
- 6- *Onlarla beraber dünyada bir bahçe idik, seher esintisi gibi oraya uğradılar.*
- 7- *Üzüntü ve şefkatle ile onlara merhamet gösterelim, ölenleri kollamak onları kendine tercih etmektir.*
- 8- *Ey görünmeyenler ve yüreğimde sevgisi olanlar, hâzırda da gâipte de size ağlıyorum.*
- 9- *Benimle sizin aranızda mesafe ne kadar uzak olsa da onu yerine getireceğim*
- 10- *Neredeyse kendi yerimi aranızda görüyorum, bu sizin o da benim tercihimdir.*
- 11- *Emin'deki musibet büyüktür. Önceden belirlenmiş kadere hamledilir.*
- 12- *Görüşlerine ve sözüne en vefakâr olanlardandır. Arkadaşına ve komşuya en iyi olandır.*
- 13- *İnandıklarına en şiddetli sabreden, tartışmana ve itiraz edene en nazik davranandır.*
- 14- *Gökyüzüne deki Ay ve yıldızların kapatsın, toprak altında Ay'ların en güzeli vardır.*
- 15- *Ölümden sonra bıraktıkları hayatıdır, gerçek sonsuzluk geride bırakılanladır.*

16- *Ölüm toprağını silkele ve benimle konuş, belki toprağımın ne olduğunu öğrenirim.*⁵⁷⁵

Bu mersiye şâirin sürgün hayatının şiirlerine ne denli etki ettiğini anlamak için önemli bir kasidedir. Zira şâirin hayatının ilk evresi olan saray döneminde kadın özgürlüğünü savunan Kâsım Emîn'in fikirlerine açıkça karşı çıkan, öne sürdüğü düşüncelerinin yanlış olduğunu ifade eden Şevkî, vefatından sonra onu yukarıdaki beyitlerle yâd etmiştir. O, yazdığı bu mersiyede ölen kişinin gözyaşı akıtılması gereken önemli bir şahsiyet olduğunu şiirin en başında dile getirmiştir. Daha sonra da bu kişide bulunan güzel hasletleri zikrederek ölümüne karşı duyduğu acıyı anlatmaya çalışmıştır.

Şâir, bunlarla da yetinmeyerek önceden karşı çıktığı görüşleri sebebiyle onu övmüş, inandığı değerleri savunduğu ve onları terk etmediğinden dolayı da ona saygı duyulması gerektiğini dile getirmiştir. Hatta o, gökyüzünde bulunan ve aydınlatıcı vasfına sahip olan Ay ve yıldızlardan nurlarını söndürmelerini istemiştir. Bunun nedeni ise toprak altında bulunan bu değerli insana ait olan nurun olduğudur. Ayrıca son beyitte yukarıda-çalışmanın ikinci bölümündeki mersiye temasının altında- da anlatıldığı gibi ölüyü muhatap alıp onunla konuşmak istemesi de Şevkî'nin mersiyeye getirdiği yenilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşte bu mersiye Ahmed Şevkî'nin sürgünden sonra işlediği şiir temaları içerisinde saray döneminden farklı olarak fikirlerinin değiştiğine en bariz örneklerden biridir.

Şâirin, sürgünden sonra fikir dünyasında yaşanan değişikliklerin işlediği temalara yansımalarının bir diğer örneği de birinci dünya savaşından önce Mekke emiri olan Şerîf Hüseyin (ö.1349/1931), Osmanlı'ya karşı başkaldırıp, bağımsızlık mücadelesine giriştiğinde onu hilâfet makamına karşı çıkan âsi olarak görmesi ve onu yabancı güçlerin tuzağına düşen bir hâin kabul ederek hicvetmesidir. Hatta o, emiri peygamberlik iddiasında bulunan Müseylemetü'l-Kezzâb'a (ö. 12/633) benzetmiştir.⁵⁷⁶ Ancak daha sonraki zaman dilimlerinde bakış açısı değişen Şevkî, Arap ülkelerinde yaşanan özgürlük savaşlarını desteklemiştir. Bunun için öncü olan şahsiyetleri övmüş, vefat ettiklerinde onlar için mersiyeler yazmıştır.⁵⁷⁷

Bu dönemde Şerîf Hüseyin için mersiye yazıp, ölümüyle yaşanan musibeti, Müslümanların Bedir savaşında verdiği kayıplara benzetmiştir. Hayatını kaybeden bu şahsiyet

⁵⁷⁵ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/59; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/468.

⁵⁷⁶ Bu konuda yazdığı beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/90; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/331.

⁵⁷⁷ el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 197.

için ağıtlar yakılmasını, yeryüzü ve gökyüzünün kaybının büyük olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca bütün Arap âleminin bu ölüm acısına ortak olması gerektiğini ve na'sına karşı gerekli olan saygının verilmesini yazdığı mersiye de anlatmıştır.⁵⁷⁸

Ahmed Şevkî'nin saray sonrası hayatında birçok alanda değişim yaşanmış olsa da en bariz değişiklikler bu temada kendini göstermektedir.

Şâir bu dönemde sürgünden önce kendisinin yetişmesinde önemli katkıları olan hidiv ailesi için de mersiye yazmaktan geri durmamıştır. O, ikinci Abbâs'ın annesi olan ve yaptığı iyilikler sebebiyle Ümmü'l-Muhsinîn olarak anılan hanımefendiye de bu anlamda vefa göstermiştir. Zira o, İstanbul'da vefat edip na'sı defnedilmek üzere Mısır'a getirildiğinde Ahmed Şevkî onun için de mersiye yazmıştır.⁵⁷⁹

1.8. Gazel

Şâir, saray hayatını terk ettikten sonra kendisini gazel yazma konusunda daha da rahat hissetmiş ve bu konuda önceki döneme nazaran daha güzel örnekler vermeye başlamıştır.

O hayatının bu döneminde klasik Arap şirinde kullanılan gazel çeşidini tam olarak bırakmamakla beraber, yavaş yavaş olgunluk belirtisi olan gazelin manevi yönünü ön plana çıkarmıştır.⁵⁸⁰ Bu bağlamda o, muhabbeti, kederi, şanslı olmayı, sevgilisinin nazlı oluşunu, kınama ve ayrılık gibi hususları ön plana çıkararak, sıcak, hoş, açık lafızlara, narin tasvirlerle, ulvi manalara yer vermiştir. Bununla birlikte Şevki, bu konuları işlerken kadın ve erkeklerin onur ve şereflerini zedeleyecek lafızlardan uzak kalmaya özen göstermiştir.⁵⁸¹

Şairin bu dönemde yazdığı gazel türlerinden biri de aşağıdaki beyitlerdir. (Kâmil):

يَا جَارَةَ الْوَادِي طَرِبْتُ وَعَادِنِي	مَا يُشْبِهُ الْأَحْلَامَ مِنْ ذِكْرَاكِ
مَثَلْتُ فِي الذِّكْرِ هَوَاكَ وَفِي الْكَرَى	وَالذِّكْرِيَّاتُ صَدَى السِّنِينَ الْحَاكِي
وَلَقَدْ مَرَرْتُ عَلَى الْعَدِيرِ بِرَبْوَةٍ	غَنَاءَ كُنْتُ حَيَالَهَا أَلْقَاكِ
ضَجَّكَتْ إِلَيَّ وَجُوهُهَا وَعُيُوهَا	وَوَجَّدْتُ فِي أَنْفَاسِهَا رَيَّاكِ

⁵⁷⁸ Kral Hüseyin için yazdığı mersiye için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/117; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 2/526.

⁵⁷⁹ Bu kaside için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/127; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 2/561.

⁵⁸⁰ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 354.

⁵⁸¹ Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 233-234.

1- “Ey aşk vadisinin komşusu! Heyecanla, neşelenerek sevindim ve senin hatırandan rüyalara benzer bir hal beni ziyarete geldi.”⁵⁸²

2- Bu aşk hatırasında sevgini canlandırdım. Hatıralar, olayları hikâye eden yılların yankısından ibarettir.

3- Önünde seninle buluştuğum çok ağaçlı o güzel tepedeki göle uğradım.

4- Yüzleri, gözleri benimle alay eden bu tepenin kucaklarında senin kokunu buldum.”⁵⁸³

Bu gazel incelendiğinde şâirin, klasik dönemde yazılan türün dışına çıktığı görülmektedir. Zira o, eski kalıplar bu beyitlerde kullanılmamış, şâirin yeni bir anlayış/tarz arayışı içerisinde olduğu belirgin bir şekilde fark edilebilmektedir. Şevki, sürgünden önceki dönemde yazdığı gazellerde aşk sözcüğünü dolaylı olarak kullanmıştır. Ancak o, bu beyitlerde daha önceki evrede açıkça ifade edemediği şeyleri ifade etmiştir. Hatta o, bu şiirde de görüleceği üzere dolayım yapmadan sevdiği kişi ile buluşmak, kokusunu almak gibi lafızları kullanarak yeni dönem edebiyatındaki yerini almıştır.

1.9. Methiye

Çalışmamızın ikinci bölümünde methiye ile ilgili bilgiler verilmişti. Bu temayı şâirin saray döneminde çok kullandığı ve bunu yaparken daha çok dönemin Mısır hidivleri ile Osmanlı sultanlarına methiyeler yazdığı zikredilmişti. Ayrıca bu konuda nazmettiği kasidelerin tipik klasik Arap edebiyatında yazılan ve aşırı mübalağalar barındıran şiirler olduğuna da değinilmişti.

Ahmed Şevkî sürgünden döndükten sonra önceki hayatına kıyasla bu temayı çok daha az işlemiştir. Kimi Arap edebiyatçıları bu dönemde yazdığı methiye sayısını dokuzdan fazla olmadığını söylemiştir.⁵⁸⁴ O, bu dönemde yazdığı methiyelerde artık vatan için çaba harcayan Arap ülkelerindeki ulusal liderler ve vatana hizmet gayesi ile yapılan gelişmeleri ön plana çıkarmıştır.⁵⁸⁵ Ayrıca bu şiirler artık saray zamanında tercih edilen methiyeler gibi mübalağalardan uzak bir şekilde yazılmıştır.

⁵⁸² Bu beyitlerin tercümesi Uralgiray, “Ahmed Şevkî”, 234. Yararlanılarak yapılmıştır.

⁵⁸³ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/179; el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 1/121.

⁵⁸⁴ Hasan, *el-Mütenebbî ve Şevkî*, 326.

⁵⁸⁵ el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 1/10.

Şâir bu döneminde bazı şahsiyetleri ve kendisinin duruşuna uygun ortaya konulan yeni gelişmeleri bu tema altında anmıştır. Ahmed Şevkî, sürgünden döndükten sonra Kahire'nin *Matariye* semtinde ikamet etmeye başlamıştı. O dönemde burada çocukların okuyacağı, eğitim alacakları bir okul bulunmamaktaydı. Semt sakinleri şâir vasıtasıyla mahallelerine bir okul yapılmasını istemişlerdir. Şevkî bu talepleri dönemin Eğitim Bakanı olan Sa'ad Zağlûl'a (ö. 1346/1927) iletmış ve kendisinden burada bir okul açmasını istemiştir. Çok geçmeden Zağlûl bu talebi yerine getirmiş ve mahalleye halkın istediği okulu açmıştır.⁵⁸⁶

İşte Ahmed Şevkî de bunun üzerine Bakan'ın yaptığı hizmeti takdir etmiş ve yazdığı 31 beyitlik bir kasideyle ona methiyeler dizmiştir. Aşağıda bu beyitlerden iki tane verilecektir. Methiyenin tamamı için dîvânın ilgili yerine müracaat edilebilir. (Serî'):

وَقَفَّتْ نَشْرُ الْعِلْمِ مِثْلُ الْجَهَادِ	يَا نَاشِرَ الْعِلْمِ بِهَذِي الْبِلَادِ
تَبْنِي بُيُوتَ الْعِلْمِ فِي كُلِّ نَادِ	بَابِي صَرْحَ الْمَجْدِ أَنْتَ الَّذِي

1- *Ey bu şehirlerde ilmi yayan, muvaffak oldun. İlmi yaymak cihat gibidir.*

2- *İhtişamın köşkünü yapan, bütün cemiyetlerde ilim yuvalarını inşa eden sensin.*⁵⁸⁷

Bu iki beyitte Ahmed Şevkî, sürgünden önce kullanmayı tercih ettiği klasik Arap edebiyatındaki kalıpları terk ettiği mülâhaza edilmektedir. Zira eski Arap şiirinde bazen kendisine methiye yazılan kişilerin kendilerinde olmayan bazı özellikleri anlatılıyordu. Yukarıda da anlatıldığı gibi halkın talebi yerine getirilince Şevkî buna karşılık olarak yukarıdaki beyitleri Zağlûl'u övmek için yazmıştır. Şâirin buradaki asıl amacı diğer yöneticileri de aynı şekilde vatan için hizmet etmeye teşvik kabilinden olmuştur. Yoksa kendisinin burada herhangi bir menfaati söz konusu değildir.

Ahmed Şevkî, Arap şiirinin gelişmesine katkı sağlayacağını düşündüğü dergi ve gazetelerin de kurulması sebebiyle bunlara ve kuranlara methiyeler kaleme almıştır.

Eylül 1932 Kahire de Ahmed Zeki Ebû Şâdî, İngiliz'lerin Mısır'dan çekilmesiyle beraber Mısır edebiyatının canlanmasına katkı sağlayacak olan Apollo grubunu kurunca,⁵⁸⁸

⁵⁸⁶ el-Hûfî, *Ezvâün 'alâ'l-edebi'l-hadîs*, 94.

⁵⁸⁷ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/95; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/31.

Ahmed Şevkî bu adımı, şiirin geleceği için önemli bir aşama olarak kabul etmiş ve bunu öven şiirler yazmıştır. O, sadece bunula da yetinmeyerek bu grubu veya dergiyi- sonradan bu isimle şiirlerin yayımlandığı dergiye verilen isim olmuştur- Câhiliye döneminde kurulan ve şiirlerin okunduğu *Ukâz* panayırına benzetmiştir.

Onun Apollo grubu için yazdığı methiyenin girişi şu şeklide başlamaktadır. (Vâfir):

أَبُولُو مَرْجَبًا بِكَ يَا أَبُولُو فَإِنَّكَ مِنْ عُكَاطِ الشَّعْرِ ظِلُّ

*Apollo hoş geldin Ey Apollo, sen Ukâz şiirlerinden gölgesin.*⁵⁸⁹

Bu ve devamındaki beyitlerde şâir, edebiyat alanında atılan bu adımı şiirlerine konu ederek duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu grubun kurulmasını tarihte Arap edebiyatına en büyük katkısı yapan *Ukâz*’â benzeterek kutlamıştır. Kaside 13 beyitten oluşmaktadır. Ahmed Şevkî’nin, bunların dışında Mısır üniversitesi için yazdığı şiir,⁵⁹⁰ Mısır bankasının temeli atıldığı gün okuduğu şiiri,⁵⁹¹ Kral I. Fuâd’ın (ö.1355/1936) Mısır medeniyetini simgeleyen Anıtın perdesini açtığında onu öven şiiri vardır.⁵⁹² Ayrıca bunların dışında yazdığı ve ülkesinin bağımsızlığı yolunda olumlu olarak gördüğü gelişmeler için methiyeleri de bulunmaktadır.⁵⁹³ Ayrıca bu başlık altında nazmettiği ve vatanları için hayatlarını kaybeden Arap âleminin önder şahsiyetleri için yazdığı mersiyeleri vardır.⁵⁹⁴ Ahmed Şevkî’nin, yazdığı methiyelerde başarılı olduğu ancak siyasi, toplumsal ve tarih alanında yazdığı methiyelerinin daha fazla rağbet gördüğü rahatlıkla ifade edilebilir.⁵⁹⁵

⁵⁸⁸ Hafâcî, *Dirâsâtün fi’l-edebi’l-Ârabiyyi’l-hadîs ve medârisuh*, 2/42; Dayf, *Târîhu’l-edebi’l-Ârabî (âsru’d-duveli ve’l-imârât- Mısır)*, 70.

⁵⁸⁹ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/68; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/504.

⁵⁹⁰ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/11.

⁵⁹¹ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/14.

⁵⁹² Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/184.

⁵⁹³ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/17 ve sonrasına bakınız.

⁵⁹⁴ Bu şahsiyetlere yazdığı mersiyeler için Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/3. ve sonrasına bakınız.

⁵⁹⁵ Uralgiray, “Ahmed Şevkî”, 232.

V. BÖLÜM

AHMED ŞEVKÎ'NİN ŞİİRLERİNDE BAZI DİL VE BELAGÂT UNSURLARI

İnsanın dil becerisi, onu diğer canlılardan ayıran en belirgin hususiyettir. Dilin insan hayatındaki yeri tarife sığmayacak derecede önemlidir. Öyle ki insanın anlam dünyasını kelimelere dökebilmesi bir diğer ifadeyle edebiyat yapabilmesi dilin insanoğluna kazandırdığı en büyük hazinelerin başında gelir. İşte asırların geçmesiyle her daim canlılığını koruyan edebiyat yapıtları bunun en güzel örneklerini içerisinde barındırır. Edebiyatın en zarif sanatlarından biri olan şiir de önemini ve işlevini her daim korumuştur. Arap dünyasında da Câhiliye döneminden başlayarak modern çağa ulaşana kadar şâirler, hep var olmuş ve insanlığa bu zarafet sofrasından sunum yapmışlardır. Şâirler kendi dönemlerinin tabii meyli ve kendilerini ait hissettikleri kişi veya şiir ekollerinin şiir sanatında icra ettikleri usullere göre eserlerini ortaya koymaktadırlar. Çalışmanın bu aşamasında Arap dilinin önemli şâirlerinden biri olan Ahmed Şevkî'nin şiirindeki bazı dil ve belagât unsurları ele alınarak örneklerle beraber kısaca tahlil edilmeye çalışılacaktır.

1. Dil ve Lafız

Dil insanın duygu, düşünce ve duyduklarını kelimelerle anlatmak için kullandığı araçtır.⁵⁹⁶ “İnsan ağzından çıkan anlamlı anlamsız ses ve ses grupları ile onları ifade eden harf ve harf gruplarının oluşturduğu remizlere lafız denir”.⁵⁹⁷

Şiirlerini ele aldığımız Şevkî de dili kullanırken açık lafızları seçmeye özen göstermiştir. O, kulağa hoş gelmeyen kelimeleri beyitlerinde zikretmekten kaçınmıştır. Yalnızca bununla yetinmemiş seçtiği sözcükleri bir ahenk içerisine melodik olarak ifade etme gayreti içerisinde olmuştur. Onun, dönemin şarkıcılarına yazdıkları incelendiğinde harflerin birbirlerine uygunluğu dikkat çekmekte, lirik şiiri musikiye dönüştürmedeki sanatkârlığı ön plana çıkmaktadır.⁵⁹⁸

Mısır'ın öncülük ettiği edebiyat alanındaki nahda hareketine mensup yazarlar arasında yer alan şâirimiz, kendisine biraz serbestlik tanımakla beraber eski Arap şiirinin yolunu takip etmeyi tercih etmiştir. O, özellikle klasik dönem şiir temalarını işlerken bu akımdan istifade

⁵⁹⁶ İbrahim Karahanci, “Üslup Belirleme Girişimlerine Dil Verileri Üzerinden Yaklaşmak”, *Journal of International Social Research* 9/45 (30 Ağustos 2016), 115; İsmail Parlatır, Türk Dil Kurumu (ed.), *Türkçe sözlük*, 526.

⁵⁹⁷ Sedat Şensoy, “Lafız” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/42.

⁵⁹⁸ Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-muâsır fî Mısır*, 116.

etmiştir. Klasik dönemdeki bu etki Ahmed Şevkî'nin özelde matla (giriş) beyitlerinde genelde ise kasidenin diğer bölümlerinde kendisini göstermiştir.

Ahmed Şevkî farklı uzunlukta üç yüz altmış kaside yazmış gerek kafiye gereke de vezni başarılı bir şekilde kullanmıştır. Kaleme aldığı beyitlerin çoğunluğunu farklı bahirlerde söylemiş, nazmettiği şiirlerinin ancak beşte birinde aynı kafiye kullanmıştır.⁵⁹⁹ Şâir Arap edebiyatında kullanılan *Amûdu's-Şi'r'i* -Arapçada bu kavram şiirin belli kalıba bağlı olması demektir- korumakla beraber kendisine bu konuda bazı serbestlikler tanımış, kendisine has bazı tarzlar geliştirerek az da olsa bunun dışına çıkmıştır.⁶⁰⁰

Bir örnek olması açısından İmruülkays'ın (ö. 540) Muallâka'sının başında yer alan beyit, Şevkî'yi etkilemiş, yazdığı şiirlerde aynı minval üzere olarak onu taklit etmiştir. Aşağıdaki beyit Muallâka sahibi İmruülkays'a aittir. (Recez):

قَفَا نَبَّكَ مِنْ ذِكْرِي حَيِّبٍ وَمَنْزِلٍ
بِسَقَطِ اللَّوَى بَيْنَ الدَّحُولِ فَحَوْمَلٍ

*Durun, sevgilinin ve onun ed-Duhûl ile Havmel arasındaki Saktu'l-Livâ'da bulunan yurdunun hatırasına ağlayalım.*⁶⁰¹

Bu beyitte şâir yanında bulunan bir kişiyi iki şahıs olarak hayal ederek seslenmiştir. Bu durum, Araplarda arkadaş grubunun en az iki olarak kabul edildiğinden dolayı yapılmış veyahut da bu durum lafzın tekrarı mesabesi olarak kabul edilmiştir.⁶⁰²

Şâirimiz de klasik dönemde kullanılan bu metodu aynı şekilde kullanmıştır. Ahmed Şevkî'nin aşağıdaki şiir buna örnektir. (Vâfir):

حَلِيلِيَّ إِهْبِطَا الْوَادِيَّ وَمِيَلَا
إِلَى غُرْفِ الشُّمُوسِ الْعَارِيْنَا

*Arkadaşlarım! Şu vadiye ininiz de batan güneşlerin(firavunların) odalarına doğru bir ilerleyiniz.*⁶⁰³

⁵⁹⁹ Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 222-223.

⁶⁰⁰ Dayf, *Şevkî, şâiri'l-'asri'l-hadîs*, 90.

⁶⁰¹ Hasan es-Sendûbî, *Şerh divân İmruilkays* (Beyrut: Dâru İhyâi'l-Ulûm, 1990), 164; Nurettin Ceviz vd., *Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 31.

⁶⁰² es-Sendûbî, *Şerh divân İmruilkays*, 164.

⁶⁰³ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/205; el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 1/260.

Bu beyitte bulunan kalıp eski Arap şirinden esinlenerek kullanılmıştır.⁶⁰⁴ Bunun dışında klasik dönemin izlerini taşıyan birçok etkiyi şairin dîvânında bulmak mümkündür. Fakat bunların kullanılması bir zafiyet olarak değerlendirilmemiştir.⁶⁰⁵

Ahmed Şevkî'nin bu şiiri incelendiğinde yukarıda anlatıldığı gibi seçilen lafızların kolay, anlaşılır ve garabetten uzak olduğu gözlemlenmektedir. Bu yöntem şairin diğer kasidelerinde de mevcuttur. Bu tarzda açık bir dille beyit yazmak, Medresetü'l-İhyâ'nın da önde gelen özellikleri arasında zikredilmiştir.⁶⁰⁶

Şâirin dîvânı ele alındığında; beyitlerde açık lafızların kullanıldığı mülâhaza edilmektedir. Çocuklar için yazdığı şiirler de bunlara eklendiğinde dilin yalın olduğu ve şâirin tekellüften uzak bir yol takip ettiği müşahade edilir.⁶⁰⁷ Ahmed Şevkî'nin babasına yazdığı mersiyyeden alınan şu beyitleri de örnek olarak gösterebiliriz. (Remel):

وَرِثَاءُ الْأَبِ دَيْنٌ أَيُّ دَيْنٍ	سَأَلُونِي لَمْ أَرِثْ أَبِي
أَيْنِ لِي الْعَقْلُ الَّذِي يُسْعِدُ أَيْنِ	أَيُّهَا اللُّؤَامُ مَا أَظْلَمَكُمْ
كُلُّ نَفْسٍ لِلْمَنَايَا فَرَضُ عَيْنِ	يَا أَبِي مَا أَنْتَ فِي ذَا أَوَّلِ
وَنَعَى النَّاعُونَ خَيْرَ الثَّقَلَيْنِ	هَلَكْتَ قَبْلَكَ نَاسٌ وَقُرَى
أَخَذَ يَأْخُذُهُ بِالْأَصْغَرَيْنِ	غَايَةُ الْمَرءِ وَإِنْ طَالَ الْمَدَى

Bana neden babama ağıt yakmadığımı soruyorlar. Babaya ağıt yakmak borç mudur ki?

Ey kınayanlar! Siz ne zalimsiniz bana yardımcı olacak akıl nerede?

Ey babam! Sen bu işte ilk değilsin her nefis için ölüm farzı ayındır. (Her nefis ölümü tadacaktır).

Senden önce nice insanlar ve nice köyler helak oldu ve insanlar sakaleyn (insanlar ve cinler)in en hayırlısına (Hz. Muhammed s.a.v) bile yas tuttular.

⁶⁰⁴ Tekin, İsmail, “Mısır’da Osmanlı Hayranı Bir Entelektüel: Ahmet şevki”, 120.

⁶⁰⁵ el-İşmâvî, *A'lâmü'l-edebe'l-'Arabî'l-hadîs*, 17.

⁶⁰⁶ Dayf, *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-muâsır fî Mısır*, 49-50.

⁶⁰⁷ Çocukları yetiştirmek amacıyla yazdığı şiirler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/88; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 2/229.

*İnsanın gayesi ne kadar uzun süreli olsa da onu iki küçük şeyle (dil ve kalp) yakalayabilir.*⁶⁰⁸

Bu mersiyyede de görüldüğü üzere şâirin kullandığı dil sade ve anlaşılması kolay lafızlar tercih edilmiştir. Bu beyitlerin tamamı çalışmanın ikinci bölümünde ele alındığından ayrıntılı olarak tekraren ele alınmaya ihtiyaç olmadığını düşünüyoruz.

2. Terâdüf/ Eş Anlamlılık

Terâdüf sözlükte: *Peş peşe gelme, birbirini takip etme, izleme, takip etme,* ⁶⁰⁹ gibi anlamlarda kullanılır. Terim olarak da farklı kelimelerin aynı anlamı ifade etmesi,⁶¹⁰ veya aynı lafızların bir manada kullanılmasıdır.⁶¹¹ Başka bir tanım da *terâdüf*; “anlamları aynı veya birbirine çok yakın olan kelimelerdir”⁶¹² şeklinde açıklanmıştır. Teradüfün bir dili zenginleştirip onu diğer lisanlar arasında yücelttiği söz konusu edilse de aslında bir dilde, özellikle de Arapçada teradüfün olup olmadığıyla ilgili tartışmalar klasik dönemden itibaren varlığını sürdürmüştür.⁶¹³

Şâirimiz Ahmed Şevkî terâdüf/eş anlamlılığı divânının farklı yerlerindeki şiirlerinde işlemiştir. Aşağıdaki beyit terâdüfe örnektir. (Hafif):

رَوْضَتِي أَزَيَّنْتُ وَأُبَدَّتْ حُلَاهَا حِينَ قَالُوا رَكَابُكُمْ فِي الطَّرِيقِ

*Yolcularınız yolda denildiğinde, bahçem süslenip ziynetlerini gösterdi.*⁶¹⁴

Burada şâir *أَزَيَّنْتُ* ile *حُلَاهَا* kelimelerini ziynet ve süslenme anlamlarında kullanarak Mısır’ın doğal güzelliklerini anlatmaya çalışmıştır. Görüldüğü gibi bu iki kelime birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Böyle bir metodun dilde kullanılması terâdüf kavramıyla ifade edilmiştir.

⁶⁰⁸ Geriye kalan beyitler için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/120; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/559.

⁶⁰⁹ Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, “Rdf” 12/ 175; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, “Rdf” 731.

⁶¹⁰ et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-edeb*, 1/239.

⁶¹¹ Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî*, 1/63.

⁶¹² İsmail Parlatır, Türk Dil Kurumu (ed.), *Türkçe Sözlük*, 655.

⁶¹³ Konuyla ilgili yapılan tartışmalar için bk. Velîd Abdulmecîd İbrâhîm, *et-Terâdüf fi'l-lugatîl'l-'Arabiyye* (Ummân: el-Mektebetü'l-Vataniyye, 2012), 5-6.

⁶¹⁴ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/78; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/245.

Ahmed Şevkî, Dimaşk için yazdığı *Nekbetu Dimaşk* isimli kasidesinin aşağıdaki beytinde de terâdüf kullanmıştır. (Recez):

أَلَسْتَ دِمَشْقِيًّا لِلْإِسْلَامِ ظَنًّا وَ مُرْضِعَةً الْأُبُوَّةَ لَا تَعْقِي

*Dimaşk, sen İslâm için besleyen değil miydin? Ataların besleyicisine nankörlük yapılmaz.*⁶¹⁵

Şâir bu beytinde ظَنًّا ve مُرْضِعَةً kelimelerini eş anlamlı olarak kullanmıştır. Her iki kelime de emziren kadın manasına gelmektedir. Dolayısıyla Şevkî burada yine terâdüf metodunu kullanmıştır. Şâirin bunu kullanması aynı zamanda onun Arap diline ne kadar vakıf olduğunu da gösteriyor. Buna benzer örnekler Şevkî'nin dîvânında çokça rastlamak mümkündür.

3. Belagât

Belagât b-l-ğ kökünden türetilip sözlükte; *varmak, hedefe ulaşmak, sözün açık ve güzel olması* anlamlarına gelmektedir.⁶¹⁶ Terim olarak da mütekellimin ulaştırmak istediği manayı en güzel ifadelerle anlatmasıdır. Yani muktezâ-yı hâle uygun olarak kullanmasıdır.⁶¹⁷

Belagât; *Meâni*, *Beyân* ve *Bedî* olmak üzere üç bölümde incelenir. Biz de bu çalışmada Ahmed Şevkî'nin şiirlerinde kullandığı bazı belagât unsurlarını şiirlerinden örnekler vererek açıklamaya çalışacağız. Bunu yaparken de bunların her birisini belagât ilminin ilgili bölümlerinin altında zikretmenin çalışmanın anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

3.1. Meâni İlmi

Belelâgat ilminin üç bölümünden biri olan meâni, sözün yer ve zamana uygun olarak yapılmasının konu edinen ilim dalıdır. Bu ilimle sözün ifade edildiği zaman ve muhatabla konuşulduğunda nasıl bir yol takip edilmesi gerektiğinin kurallarını anlatır. Kısacası muhatap zeki ise veciz anlatılır, değilse daha uzun bir anlatım yolu seçilir.⁶¹⁸ Biz burada meâni kısmından tekrar ve üslûp çeşitlerinden nidâ, emir, nehy, temenni ve istifhâm ile ilgili kısımları şâirin bu yöntemini şiirlerinden örnekler vererek açıklamaya çalışacağız.

⁶¹⁵ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/73; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/349.

⁶¹⁶ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "Blğa" 701; et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfî istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, 1/343.

⁶¹⁷ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 415; et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfî istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, 1/343.

⁶¹⁸ Ali Bulut, *Belâgat-i müyessera me'ânî- beyân-bedî* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016), 33.

3.1.1. Tekrâr

Tekrâr t-r-k kökünden türetilip sözlükte; *bir şeyden dönmek, bırakmak* gibi anlamlarda kullanılır.⁶¹⁹ Terim olarak da bir şeyi art arada yineleyerek yapmak,⁶²⁰ anlamına gelen tekrar, daha çok lafızlarda olur. Tekrarın anlamda olması az olarak kabul edilmiştir.⁶²¹ Bu üslup; pekiştirme, artırma, uyarma, korkutma, büyük gösterme vb. amaçlar için kullanılır.⁶²²

Araplar eski dönemlerden beri tekrar ve eş anlamlılığa önem vermiş ve kullanmışlardır. Bu yüzden tekrar olgusu, Câhiliye döneminden beri şiirlerde var olmuştur. İslâm'dan sonraki dönemlerden modern döneme varıncaya kadar yazılan kasidelerde bu metot bir şekilde devam etmiştir. Kur'an'ı Kerim ve Hadislerde de aynı şekilde tekrar metodu kullanılmıştır.

Ahmed Şevkî'nin Arap edebiyatında var olan bütün sanatları kullandığını söylemek mübalağa olmasa gerek. O hem kelime hem de cümle tekrarlarını kullanmıştır. Aşağıdaki şiirinde kelime tekrarı ile ilgili örnek verilecektir. Şâirimizin bazı kelimeleri tek bir mısırda tekrar etmeye alışık olduğu görülmektedir.

Şâirin şiirden hissettiği duygu ve tekrarı yapılan kelimenin, şâirin şiir üzerindeki hakimiyetini ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Ahmed Şevkî'nin istediği fikri açıklığa kavuşturmaya çalışması, onu doğrulamak ve düşüncesinde ısrar etmesi, bu etkinin boyutunu belirtmek içindir.⁶²³ (Hafîf):

يَوْمَ كُنَّا وَلَا تَسَلْ كَيْفَ كُنَّا تَهَادَى مِنَ الْهَوَى مَا نَشَاءُ

*Beraber olduğumuz zamanı sorma, o zaman nasıl dilediğimiz gibi aşkta hediyeleşirdik.*⁶²⁴

Şâir bu beyitte كُنَّا kelimesini iki defa tekrar etmiştir. Bundaki amaç karşılıklı sevgi, heva ve duyguların ortak olarak yaşandığını belirtmek içindir. O, bununla daha önce beraber geçirdikleri güzel günleri hatırlıyor ve duygularını dile getiriyor. Kullanılan bu kelime basit

⁶¹⁹ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü 'l-muhîr*, "Kerrere" 423.

⁶²⁰ Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *Mu'cemü't-ta'rîfât*, thk. Muhammed Siddîk el-Minşâvî (Kahire: Dârü'l-Fadîle, 2004), 59.

⁶²¹ et-Tûncî, *el-Mu'cemü 'l-mufasssal fi 'l-edeb*, 277.

⁶²² Musa Rebâbea, "et-Tekrâru fi 'ş-şî'ri'l-Câhilî", *Dârü'l-Manzûma* 5/1 (1990), 160.

⁶²³ Muhammed Sabrî, "Kasîdetü Ahmed Şevkî 'Nekbet Dımaşk'", *Mecalletü 'd-Dirâye* 8/15 (2015), 387.

⁶²⁴ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/111; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/91.

gibi görünse de Şevkî bunun kulağa hoş gelmesinin yanı sıra ifadeye zenginlik ve ayrıca da kasideye müzikal bir nağme de kattığı görülebilir.⁶²⁵

Ahmed Şevkî'nin şiirinde cümle tekrarına örnek olarak aynı kasidede bulunan aşağıdaki beyit verilebilir. (Hafîf):

فَفَرَّاقٌ يَكُونُ فِيهِ دَوَاءٌ أَوْ فَرَّاقٌ يَكُونُ مِنْهُ الدَّاءُ

*Kendisinde ilaç olan bir ayrılıktır ya da o ayrılıkta hastalık vardır.*⁶²⁶

Yukarıdaki beyitte cümle tekrar edilmiştir. Sevenlerin arasındaki en son nokta ayrılıktır. Bu firkat, acı ve ıstıraplarla doludur. Sevgilinin unutulması kalbe zor gelir. Kasidede ifade edildiği gibi bu son, ya ilaç olur sahibini huzura kavuşturur ya da ömür boyu zehirli bir ok gibi insanın gönlüne saplanır.⁶²⁷ Şâir, tekrar konusunu birçok kaside de işlemiş özellikle de Türklerin Yunanlılara karşı elde ettiği başarılarını anlattığı *Sada'l-Harb* adlı kasidesinde peş peşe aynı lafızları birçok kez tekrarlamıştır.⁶²⁸

Ahmed Şevkî, öğretmenin değerinin bilinmesi ve toplumda kendisine gerekli saygının gösterilmesi gerekliliğini anlattığı başka bir şiirinde tek bir beyitte aynı kelimeyi tekrar etmiştir. (Recez):

فَمَنْ لِلْمُعَلِّمِ وَفِيهِ التَّبَجُّيْلَا كَادَ الْمُعَلِّمُ أَنْ يَكُونَ رَسُولَا

*Öğretmene saygıdan ayağa kalk, ona hürmeti ifa et, öğretmen neredeyse peygamber gibidir/olacak.*⁶²⁹

Bu kasidede *المعلم* lafzını aynı anlamda tekrarlayarak toplumda öğretmenlerin hak ettiği değeri görmesinin gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu beyit Arap alemindeki insanların dilinde adeta darbü'l-mesel haline gelmiş, büyük/ küçük neredeyse herkes tarafından ezberlenmiştir.

İşçilerin hakkını anlattığı başka bir şiirin içerisinde onlara, doğru olmayı öğütlerken aynı kelimeyi peş peşe iki defa tekrar etmiştir. (Remel):

⁶²⁵ Lamya Yasin- Ahmet Derviş Müezzîn, "Modern Eleştiri Metodolojisine Göre Ahmed Şevkî'nin Onu Aldattılar' Kasidesi Üzerine Bir Değerlendirme", *Nüsha* 20/51 (27 Aralık 2020), 312.

⁶²⁶ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/111; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/91.

⁶²⁷ Yasin Müezzîn, "Modern Eleştiri Metodolojisine Göre Ahmed Şevkî'nin 'Onu Aldattılar' Kasidesi Üzerine Bir Değerlendirme", 313.

⁶²⁸ Bu konudaki beyitlere detaylı ulaşmak için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/39; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/275.

⁶²⁹ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/141; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/497.

هَذَا كُنْ أَبَا فَبَابًا

وَأَسْتَقِيمُوا يَفْتَحِ الْوَل

*Doğru olun Allah size kapılar ve kapılar açar (yani arda arda).*⁶³⁰

Şâir burada باب kelimesini iki defa zikretmiştir. Bunu yapmasının amacı söylediklerini kuvvetlendirmek ve pekiştirmektir. Bu ve buna benzer örneklerin şâirin dîvânında çok olduğunu söylememiz gerekiyor.⁶³¹

3.1.2. Üslûp

Üslûp Sözlükte; *yol, aslanın boynu, burnun havada olması*,⁶³² *anlatma, oluş, deyiş, yapma biçimi* gibi anlamlara gelmektedir.⁶³³ Terim olarak ise; yazarın kendi konumunu ve diğerlerinden farklı olan edebi kişiliğini ifade etmek için kullandığı yöntemdir.⁶³⁴ Başka bir deyişle yazarın kendine özgü hislerini, fikir ve görüşlerini coşkulu bir şekilde ifade etme metodudur.⁶³⁵

Üslûbun ilgilendiği saha dilin kullanım alanıdır. Yazar kullandığı gramer kurallarına ne derecede vakıf olduğunu bu sayede ortaya koyar. Bir edebiyatçının fikirlerini, sezgilerini yazıya aktarırken o dilin temel araç gereçlerini nasıl kullandığı, onun karakter yapısıyla ilgili bir durumdur.⁶³⁶

Büyük edebiyatçıların kendilerine has üslûbu olsa da bunun tamamıyla özgün olduğu söylenemez. Zira insanoğlu içinde yaşadığı toplumdan etkilenir. Dolayısıyla orijinal bir metoda sahip olmak, uzun uğraş gerektiren bir çabaya ihtiyaç duyar. Bu nedenle modern dönemde yaşayan şâirler klasik Arap edebiyatını da göz önünde bulundurmak suretiyle başarılı olmuşlardır. Bir yazarın üslûbu farklı yaş evrelerine göre değişiklik gösterebilir. Yazarın, tüm yazın hayatı boyunca aynı tarza sahip olduğunu iddia etmek zordur.⁶³⁷

Ahmed Şevkî de yaşadığı zaman dilimlerine göre farklı metot ve üslûplara sahip olmuştur. Bunların bir yansıması olarak şiirlerinde bu metot kendisini göstermiştir. Aşağıda şâirin kullandığı bazı üslûp çeşitleri örneklerle beraber verilmeye gayret edilecektir.

⁶³⁰ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/79; el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 2/17.

⁶³¹ et-Terâblüsî, *Hasâisü'l-üslûb fiş-Şevkiyyât*, 63.

⁶³² el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhîr*, “Selebe”91.

⁶³³ İsmail Parlatır, Türk Dil Kurumu (ed.), *Türkçe Sözlük*, 2062.

⁶³⁴ Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî*, 1/20; et-Tüncî, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-edeb*, 1/93.

⁶³⁵ İsmail Durmuş, “Üslûp” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 383.

⁶³⁶ et-Terâblüsî, *Hasâisü'l-üslûb fiş-Şevkiyyât*, 11.

⁶³⁷ Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 204-205.

3.1.2.1 Üslûbü'n-Nidâ

Nidâ; اَدْعُوْ anlamına lafzen veya takdiren gelen seslenme edatlarından biriyle muhatabın kendisine yönelmesini istemek demektir.⁶³⁸ Arapçada nidâ harfleri seslenilen kişinin konumuna göre yakın, uzak ve en uzak olmak üzere üç gruba ayrılır. Yakındaki birine seslenmek için (أ) hemze ve (ي) ey ,uzak için (هـ يا ، هـ) eyâ, heyâ en uzak için ise (يا) ya edatı kullanılır. Bunların tamamı seslenmek için kullanılmakla beraber en çok kullanılan yâ harfidir. Bu harfler seni çağırıyorum veya sana sesleniyorum makamına kaim bir fiilin yerine kullanılır. Seslenme edatı, yâ olduğunda hafzedilmesi de caizdir.⁶³⁹

Nidâda asıl olan seslenilen kişinin seslenene yönelmesidir. Ancak bazen gerçek anlamının dışına çıkarak siyak ve sibaktan anlaşılan farklı anlamlar için de kullanılabilir. Bunlar kısaca; *kınama*, *iğrâ*, *men etme*, *istiğâse*, *taaccüb*, *ihtisas* ve *nüdbe* gibi manalara gelebilmektedir.⁶⁴⁰

Ahmed Şevkî şiirlerinde bu üslûbu farklı anlamlarda kullanmıştır. Onun dîvânı incelendiğinde birden çok kasidede bu yola başvurduğu mülahaza edilebilir. Aşağıda konuyla ilgili örnekler verilmek suretiyle bu durum açıklanmaya çalışılacaktır.

Nidâ üslûbuna dair örneklerden biri şu şekildedir. (Remel):

أَيُّهَا اللّٰوَامُ مَا أَظْلَمَكُمُ أَيْنَ لِي الْعَقْلُ الَّذِي يُسْعِدُ أَيْنَ

*Ey kınayanlar! Siz ne zalimsiniz bana yardımcı olacak akıl nerede?*⁶⁴¹

Şâir bu beyitte babası için mersiye yazmadığı için hakkında dedikodu yapanları eleştirmiş, nidâ edatını gerçek anlamı dışına olan *kınama* maksadıyla kullanmıştır.

Şevkî sürgünden döndükten sonra yazdığı bir gazel örneğinde aşağıdaki beyitleri kaleme almıştır. (Kâmil):

⁶³⁸ Sa'deddin et-Teftâzânî, *el-Mutavvel şerhu Telhîsi Miftâhi'l-Ulûm* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 430; et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfî istilâhâtî'l-fünûn ve'l-ulûm*, 2/1684.

⁶³⁹ Ahmet Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâtî'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha* (Beyrut: ed-Dârü'l-Arabiyyeti Li'l-mevsûât, 2006), 3/327; et-Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 430.

⁶⁴⁰ Sa'deddin et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî* (Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1991), 142-145; Bulut, *Belâgat-i müyessera me'ânî- beyân-bedî*, 78-80.

⁶⁴¹ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 3/12; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 2559.

يَا جَارَةَ الْوَادِي طَرِبْتُ وَعَادَنِي
مَا يُشْبِهُ الْأَحْلَامَ مِنْ ذِكْرِكَ
مَثَّلْتُ فِي الذِّكْرِ هَوَاكَ وَفِي الْكَرَى
وَالذِّكْرِيَّاتُ صَدَى السِّنِينَ الْحَاكِي

“Ey aşk vadisinin komşusu! Heyecanla, neşelenerek sevindim ve senin hatırandan rüyalara benzer bir hal beni ziyarette geldi.”⁶⁴²

Bu aşk hatırasında sevgini canlandırdım. Hatıralar, olayları hikâyeye eden yılların yankısından ibarettir.”⁶⁴³

Burada beyitlerden de anlaşıldığı gibi şair, nidâ üslûbunu asli anlamın dışında olan hasret çekme ve inleme anlamında kullanmıştır. Zira o, bu beyitlerde eski günlerin hatırasına duyduğu özlemi anlatmaya çalışmıştır.

Şevki, sürgünde kaldığı süre zarfında Mısır’a duyduğu vatan özlemini anlatan Endülüsiye şiirine yine bu üslûpla başlamış ve ilk beytine, Talh vadisinde yurdundan uzak kaldığı için acı çeken güvercine hitapla başlamıştır. (Basît):

يَا نَائِحَ الطَّلَحِ أَشْبَاهُ عَوَادِينَا
نَشْجَى لَوَادِيكَ أَمْ نَأْسَى لَوَادِينَا
مَاذَا تَقْصُ عَلَيْنَا غَيْرَ أَنَّ يَدًا
قَصَّتْ جَنَاحَكَ جَالَتْ فِي حَوَاشِينَا
رَمَى بِنَا الْبَيْنُ أَيُّكَ غَيْرَ سَامِرِنَا
أَحَا الْعَرِيبِ وَظِلًّا غَيْرَ نَادِينَا
كُلُّ رَمْتِهِ النَّوَى رِيشَ الْفِرَاقِ لَنَا
سَهْمًا وَسُلَّ عَلَيْكَ الْبَيْنُ سَكِينَا

Ey Talh vadisi için ağlayan güvercin, musibetlerimiz benzerdir. Senin vadin için mi yoksa bizim vadimiz için mi üzülelim. (Vadiden maksat kuş Sevilya vadisi ve şâirin Nil vadisi).

Bana hikâyeni anlatma senin kanadını kesen elin organlarımızda dolaştığını biliyorum.

Ayrılık bizi sohbetsiz/arkadaşsız bu vadiye ve ormana attı. Gurbet kardeşi! Biz de gölgesine takılıp kaldık.

⁶⁴² Bu beyitlerin tercümesi Uralgiray, “Ahmed Şevkî”, 234. İsimli çalışmasından yararlanılarak yapılmıştır.

⁶⁴³ Şevkî, eş-Şevkiyyât, 2/179; el-Hûfî, Dîvânu Şevkî, 1/121.

*Ayrılık her birimizi uzaklara attı ve bize bir ok saplandı ayrılık sana bıçak gibi çekildi.*⁶⁴⁴

Burada şâir ile muhatap olarak seçtiği güvercinin ortak yanı, ikisinin de ana yurtlarından ayrı olmalarıdır. İşte burada nidâ, *tahassür/ hasret çekmek* anlamında kullanılmıştır. Şevkî, özellikle seslenme edatını matla (giriş) beyitlerine başlarken kullanmış ve çoğunlukla nidâ edatını hazfetmiştir.⁶⁴⁵

Ebâ'l-Havl adlı kasidesinde bu metodu kullanan şâir, edatı zikretmeden kasideye başlamıştır. (Mütakârib):

أَبَا الْهَوْلِ طَالَ عَلَيْكَ الْعُمْرُ وَبَلَغْتَ فِي الْأَرْضِ أَفْصَى الْعُمُرِ

*Ebâ'l-Havli üzerinden asırlar uzadı (geçti) ve sen yeryüzünde en uzun ömrüne ulaştın.*⁶⁴⁶

Bu beyitte siyaktan da anlaşılabileceği üzere nidâ yöntemine başvurulmuştur. Ancak bunun için gelmesi gereken edat zikredilmemiştir. Burada kasidenin başında bir (يا) edatı takdir edilir.

3.1.2.2. Üslûbü'l-Emri

Emir; üstün olanın kendisinden altta olan birisinden bir işi, eylemi yapmasını istemesidir.⁶⁴⁷ Bu vasıfta bir siga, bir şeyi istemek, talep etmek demektir.⁶⁴⁸ Ancak bazen emir üslûbu, cümledeki akışına göre asli anlamının dışına çıkarak, *duâ, istek(iltimâs), temmenî, irşâd, eşitlik(tesviye), tehdit etme, helal kılma, acziyet, te'dib* gibi anlamlara gelebilir.⁶⁴⁹

Şâirimiz, emir üslûbunu şiirlerinde asli anlamının dışında çokça kullanmıştır. Onun, emir üslûbunu daha çok *iltimâs* anlamında kullandığı mülâhaza edilmektedir. Sürgünde yazdığı *Siniye* kasidesinde bu açık bir şekilde görülebilir. (Recez):

⁶⁴⁴ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/101; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/147.

⁶⁴⁵ Bu konudaki detaylar için bk. et-Terâblüsî, *Hasâisü'l-üslûb fîş-Şevkiyyât*, 314.

⁶⁴⁶ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/107; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/192.

⁶⁴⁷ et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfî istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, 1/263; el-Cürcânî, *Mu'cemü't-ta'rîfât*, 34.

⁶⁴⁸ Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ebî Bekr es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, thk. Naîm Zerzûr (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, 1987), 318; Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 1/313; Nusrettin Bolelli, *Belâgat: (Beyân-Me'ânî-Bedî' İlimleri): Arap Edebiyatı* (İstanbul: İFAV, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları), 236.

⁶⁴⁹ et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 139-140; Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 1/314-315.

اِخْتِلَافُ النَّهَارِ وَاللَّيْلِ يُنْسِي
وَصِفَا لِي مُلَاوَةً مِنْ شَبَابٍ
عَصَفْتُ كَالصَّبَا الْعُوبِ وَمَرَّتْ
وَسَلَا مِصْرَ هَلْ سَلَا الْقَلْبُ عَنْهَا
أَذْكُرَا لِي الصَّبَا وَأَيَّامَ أَنْسِي
صُورَتْ مِنْ تَصَوُّرَاتٍ وَمَسَّ
سِنَةً خُلُوءَةً وَلَذَّةً حَلَسَ
أَوْ أَسَا جُرْحَهُ الزَّمَانُ الْمُؤَسَّي

Gece ve gündüzün gelip geçmesi unutturuyor, çocukluğumu ve mutlu günlerimi bana anlatın

Delilikten ve hayallerden oluşan gençliğimin bir bölümünü bana vafedin,

İnce güzel bir koku ve gizli tatlı bir uyuklama gibi gelip geçti

*Sorun Mısra kalp onu unuttu mu, yoksa onu sürgün zamanı mı tedavi etti.*⁶⁵⁰

Bu beyitlerde emir kipi olan *أَذْكُرَا*, *صِفَا*, *سَلَا* filleri, şâirin kendisi gibi olanlardan istediği bir şey olduğu için *rica/iltimâs* olarak kabul edilir. Zira bir belâgat kavramı olarak *iltimâs*; birbirlerine denk kimselerin karşılıklı bir şekilde birbirlerinden bir şeyi talep etmeleridir.⁶⁵¹

Şair, 1910 yılında hacca giden Hidiv Abbâs'ı kutlamak için yazdığı kasidede geçen aşağıdaki beyitteki *قُلْ* emir fiilini, duâ için kullanmıştır.

قُلْ لِرَسُولِ اللَّهِ يَا خَيْرَ مُرْسَلٍ
أُبَشُّكَ مَا تَذَرِي مِنَ الْحَسَرَاتِ

*Peygambere de ki; ey hayırlı elçi, bildiğin üzüntülerden sana şikâyet ediyorum.*⁶⁵²

Ahmed Şevkî yazdığı bu kutlama şiirinde ümmetin durumunu arz edip duâ istiyor. Çünkü emir alttan yukarıya doğru yapılıyorsa bu bir isteğin gerçekleşmesini talep etmek demek olup *arzu*, *istek* anlamı taşır.⁶⁵³ Dolayısıyla buradaki emir, gerçek kalıbının dışında kullanılmıştır. Öte yandan şâir az da olsa bu metodu asli anlamında da kullanmıştır. Öğrencilerin öğretmenlerine saygılı olması gerektiği konusunda yazdığı kasidenin ilk beyti buna örnek olarak verilebilir. (Recez):

⁶⁵⁰ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/45; el-Hûfî, *Ezvâün 'alâ 'l-edebi'l-hadis*, 1/204.

⁶⁵¹ Matlûb, *Mu'cemü 'l-mustelhâti 'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 1/317.

⁶⁵² Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/84; el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 1/445.

⁶⁵³ es-Sekkâkî, *Miftâhu 'l-ulûm*, 319.

كَأَدِّ الْمَعْلَمِ أَنْ يَكُونَ رَسُولًا

قُمْ لِلْمُعَلِّمِ وَقْفَهُ التَّبَجِيلًا

*Öğretmene saygıdan ayağa kalk, ona hürmeti ifa et, öğretmen neredeyse peygamber gibidir/olacak.*⁶⁵⁴

Ahmed Şevkî burada قُمْ sigasını kullanmak suretiyle emir fiilini asli anlamında kullanmıştır. Zira burada emir veren kişi olan yazar, öğrencilerden daha üstün bir konumdadır.

3.1.2.3. Üslûbü'n-Nehyi

Nehiy emrin zıddıdır.⁶⁵⁵ İkisinde de talep vardır. Ancak birinde yerine getirme, diğerinde ise terk etme talebi söz konusudur.⁶⁵⁶ Nehiy, konum bakımından üstün olan kimsenin daha alt derecede bulunan/bulunarlardan bir şeyi terk etmelerini istemesidir. Yani nehiy, bir şeyin yapılmamasını istemek demektir.⁶⁵⁷ Emirde olduğu gibi nehiyde de bazen asli anlamı yasaklamanın dışına çıkılarak farklı anlamlarda kullanım söz konusu olabilir. Bu anlamlar siyak ve sibaktan anlaşılır. Nehiy; *duâ, iltimâs(istek), irşad, kınama, tehdit, şefkat, küçümseme, ümitsiz bırakma(te'yis) akıbet bildirme, vb.*⁶⁵⁸ gibi anlamlar için kullanılabilmektedir.

Şâir, yazdığı şiirler ele alındığında onun bu konu altında nehiy üslûbunu çoğunlukla asli anlamının haricinde kullandığını söylemek yanlış olmaz. Zira onun, hayatının her üç döneminde de konumu itibarıyla kimseden üstün olamadığını, dolayısıyla da bu sigayı gerçek anlamda kullanma fırsatını yakalayamadığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda nehiyin gerçek anlamda kullanılabilmesi için nehyedenin üstün konumda olması gerekiyor.⁶⁵⁹

Şâirin nehyi, daha çok *iltimâs ve ümitsiz bırakma* anlamında kullandığı söylenebilir. Şâir aşağıdaki beyitte Ahmed Urâbî'yi hicv ederken nehiy üslûbunu kullanmıştır. Onun buradaki gayesi, Mısır'a zarar verdiğine inandığı muhatabını üzüntüler içinde bırakmaktır. (Vâfir):

⁶⁵⁴ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/141; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/497.

⁶⁵⁵ el-Cürcânî, *Mu'cemü't-ta'rîfât*, 208.

⁶⁵⁶ Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 3/344.

⁶⁵⁷ et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 141; es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 320.

⁶⁵⁸ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 320; Bulut, *Belâgat-i müyessera me'ânî- beyân-bedî*, 65-66.

⁶⁵⁹ H. Yunus Apaydın, "Nehiy" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/545.

وَلَا تَأْمُلَنَّ مِنَ الْأَمْوَاتِ عَفْوًا وَإِنْ كَانَ الْحَسَيْنُ أَبَاكَ دَعْوَى

*Baban Hüseyin duacı olsa da ölülerden bağışlanma umma.*⁶⁶⁰

Burada لَا تَأْمُلَنَّ nehiy ifadesiyle, siyaktan da anlaşıldığı gibi gerçek anlam kastedilmemiştir. Bilakis burada *kınama ve umutsuz bırakma* anlamı söz konusudur.

Ahmed Şevkî nehiy kalıbını daha çok *iltimâs* için kullanmıştır. Yani kendisiyle eşit derecede/konumda bulunan kişiye hitap ederken bu yola başvurmuştur. Aşağıdaki beyit buna örnek olarak verilebilir. (Hafîf):

يَوْمَ كُنَّا وَلَا تَسَلْ كَيْفَ كُنَّا نَتَهَادَى مِنَ الْهَوَى مَا نَشَاءُ

*Beraber olduğumuz zamanı sorma, o zaman nasıl dilediğimiz gibi aşkta hediyeleşirdik.*⁶⁶¹

ولا تسَلْ kalıbı, iki eşit şahıs arasına meydana geldiği için asli kullanımın dışına çıkılmak suretiyle rica/istek olmuştur. Bu şekil kullanıma şâirin dîvân'ında sıkça rastlamak mümkündür.

3.1.2.4. Üslûbü't-Temennî

Bir şeyi istemek olan temenni; gerçekleşmesi zor veya imkânsız olduğu için vukû ümit edilmeyen bir şeyi arzu etmektir. Burada meydana gelmesi istenilen nesne mümkün de olabilir. Fakat onun gerçekleşmesi çok uzak bir ihtimal olarak kabul edilmiştir.⁶⁶² Arapçada temenni için konulan asli edat لَيْت *keşke*, olmakla beraber bunun dışında لعل ، هل ، لو edatları da kullanılmaktadır. Bu edatlar arasındaki ayrım ise لعل tereccî anlamına gelmekte olup gerçekleşmesi mümkün olan istekler için kullanılır. هل ise asıl olarak istifham anlamına

⁶⁶⁰ el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/176.

⁶⁶¹ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/111; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/91.

⁶⁶² Matlûb, *Mu'cemü 'l-mustelhâti 'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 2/353.

gelir. Fakat gerçekleşmesi mümtenî olan bir şeyi mümkünmüş gibi göstermek için de bu metot da kullanılır.⁶⁶³

Arapça Tahdîd (التحذير) harfleri olan هَلا ، لَوْلا ، لَوْما bunlardan çıkmış olup kendilerine zâid olarak ما ve لا eklenerek bu terkip oluşturulmuştur. هَلا أَكْرَمْتَ زَيْدًا dediğimizde bu ifadenin anlamı şu şekilde olur: *Keşke Zeyd'e ikram etseydin*. İşte burada olduğu gibi tahdîd harfleri temennî manasına da kullanılır.⁶⁶⁴

Ahmed Şevkî, temenni üslûbunu az da olsa şiirlerinde kullanmıştır. Ancak yapılan araştırma neticesinde onun kullandığı temennînin, gerçekleşmesi mümkün olan şeyler olduğu anlaşılmaktadır. Onun edat yerine daha çok bu anlamda kullanılan fiil kalıplarını tercih ettiği görülmektedir. Sürgünde kaldığı süre içerisinde Hâfız İbrahim'e gönderdiği beyitleri bu konuya örnek olarak zikredilebilir. (Basît):

عَهْدِ الْوَفَاءِ وَإِنْ غَبْنَا مُقِيمِينَ	يَا سَاكِنِي مَضَرَ إِنَّا لَا نَزَالُ عَلَى
شَيْئًا نَبْلُ بِهِ أَحْشَاءَ صَادِينَ	هَلاَّ بَعَثْتُمْ لَنَا مِنْ مَاءٍ تَهْرُكُمُ
مَا أَبْعَدَ النَّيْلِ إِلَّا عَنْ أَمَانِينَا	كُلُّ الْمَنَاهِلِ بَعْدَ النَّيْلِ آسَنَةٌ

Ey Mısır'ın sakinleri biz orada olmasak ta, verdiğimiz söze bağlı kalmaya devam ediyoruz.

Bize nehrinizden biraz su gönderseniz de onunla susayan bağırsaklarımızı ıslatalım.

*Bütün pınarlar Nil'den sonra içilmez oldu, Nil arzularımızdan ne kadar da uzaktır.*⁶⁶⁵

Şâir burada ülkesine olan özlemini dile getirmekle kalmamış vatanında bulunan her şeye, nefsinin Nil nehrindeki tatlı suya duyduğu hasreti anlatmıştır. O, arkadaşı ve kendisi gibi şâir olan Hâfız'dan az da olsa bu tatlı suyu kendisine göndermesini isteyip, onunla susuzluktan yanıp kavrulan bağırsaklarını bir nebze de olsa rahatlatmasını istiyor.

⁶⁶³ Ali el-Cârim, Emîn Mustafa, *el-Balâgetü'l-vâziha* (Tahran: Müessesetü's-Sâdık, 1988), 207; Mehmet Kiliçarslan, "Kur'an-ı Kerim'deki Temenni İfadeleri", *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (NKUIFD)* 2/2 (01 Aralık 2016), 19-25.

⁶⁶⁴ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 307.

⁶⁶⁵ er-Râfî, *Şuarâu'l-vataniyye fî Mısır*, 82; el-Eşter, *Endelüsiyât Şevkî*, 23.

olmasına bakılmaksızın belirleme istenir. Onun için hemze, müspet veya menfi hüküm ifade etmiyorsa buna tasavvur denir. Bu durumda cevap evet hayır lafızlarıyla değil, *ta'yin/belirleme* ile olur. Geriye kalan istifhâm edatları sadece tasavvur için kullanılır.⁶⁶⁹

İstifhâm, cümledeki durumuna göre soru anlamından çıkarak farklı anlamlara gelebilmektedir. İstifhâm: *emir, nehiy, taaccüb, inkâr, teşvik, ta'zim, küçümseme, azarlama/kınama, korkutma, tehdit, alaya alma* gibi manalar için de kullanılır.⁶⁷⁰

Ahmed Şevkî istifhâm üslûbunu, yazdığı beyitlerde kullanmış, bunu yaparken genellikle onu hakiki anlamının dışında işlemiştir. O, neredeyse bu metodu gerçek anlamında hiç kullanmamıştır.⁶⁷¹ Şevkî'nin sürgün sonrası döneminde, siyasi partilerin iktidar uğruna halkın ve vatanın maslahatını yok sayarak birbirleriyle kavgaya tutuşmalarına binaen nazmettiği kaside, şâirin, istifhâm edatlarını gerçek ve tali anlamlarda kullanımına örnek teşkil etmektedir.

Aşağıdaki beyitte kullanılan örnek, istifhâmın kınama anlamında kullanılan şekline bir örnektir. (Recez):

إِلَامِ الْخُلْفِ بَيْنَكُمْ إِلَّا مَا وَهَذِي الضَّجَّةُ الْكُبْرَى عَلَامَا

*Aranızdaki bu anlaşmazlık niye niye ve bu büyük gürültü neden?*⁶⁷²

Şâir burada grupların içine düştüğü anlaşmazlıkların zararlarına dikkat çekerek onları *kınamış/ azarlamıştır*. Dolayısıyla burada istifhâm gerçek anlamının dışında kullanılmıştır.

Yine aynı kasidenin başka bir beytinde şâir, bu defa istifhâmı, *inkâr* anlamına gelecek şekilde kullanmıştır. (Recez):

وَأَيْنَ الْقَوْرُ لَا مِصْرُ اسْتَقَرَّتْ عَلَى حَالٍ وَلَا السُّودَانُ دَامَا

*Başarı nerede? Ne Mısır istikrara kavuştu ne de Sudan (varolmaya-istikrara) devam etti?*⁶⁷³

⁶⁶⁹ et-Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 409; Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 1/182.

⁶⁷⁰ et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 137-140.

⁶⁷¹ et-Terâblüsî, *Hasâisü'l-üslûb fiş-Şevkiyyât*, 350.

⁶⁷² Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/170; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/538.

⁶⁷³ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/170; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/538.

Burada istifhâm edatının kullanımı gerçek anlamının dışında olmuştur. Zira başarı olarak kabul edilen Mısır'ın bağımsızlığının, istikrar getirmediği sürece şâire göre bir ehemmiyetinin olmadığı dolayısıyla da buna sevinmenin doğru olmadığını ifade edilmiştir.

İstifhâmın *taaccüb* anlamında kullanımına örnek olarak da şu beyit verilebilir. (Recez):

وَكَيْفَ يَكُونُ فِي أُيْدٍ حَلَالًا وَفِي أُخْرَى مِنْ الْأَيْدِي حَرَامًا

*Birilerinin elinde nasıl oluyor da helal diğerlerinde ise haramdır.*⁶⁷⁴

Burada şâir şaşkınlığını ifade etmek suretiyle istifhâmı gerçek anlamı olan soru sormanın dışında kullanmış, partilerin içinde bulundukları durumu hayretler içerisinde izlediğini onlara anlatmaya çalışmıştır.

Şâir Nil nehri için yazdığı beyite yine istifhâm edatıyla başlamış ancak bununla *beğenisini* dile getirmiştir. (Kâmil):

مِنْ أَيِّ عَهْدٍ فِي الْقُرَى تَتَدَفَّقُ وَبِأَيِّ كَفٍّ فِي الْمَدَائِنِ تُعَدِّقُ

*Hangi asırdan beri şehirlerde akıyorsun ve hangi avuçla beldeleri suluyorsun(veriyorsun).*⁶⁷⁵

Şevkî, istifhâm üslûbunu farklı konularda yazdığı üç yüz altmış kasidenin birçok yerinde kullanmış, bunları asli anlamının dışında farklı manalara gelecek şekilde işlemiştir.

4. Beyân İlmi

Beyân ilmi sözlükte; *ortaya çıkarmak, açık olmak, anlaşılır kılmak* gibi anlamlara gelmektedir.⁶⁷⁶ Bir terim olarak; anlamı farklı söz ve usullerle anlatma sanatını öğreten ilim olarak tanımlanmıştır.⁶⁷⁷ Bu başlık altında edebî sanatlar içerisinde yer alan *teşbîh*, *mecâz-ı aklî*, *mecâz-ı mürsel*, *istiâre* ve *kinâye* ile ilgili bilgiler verilerek bu konuda şiir örnekleri tahlil edilecektir. Bunların örneklerine geçmeden önce edebî sanatlarla ilgili kısa bir bilgi verilerek konunun daha iyi anlaşılması hedeflenmektedir.

⁶⁷⁴ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/171; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 2/540.

⁶⁷⁵ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/62; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/233.

⁶⁷⁶ el-kefevî, *el-Külliyât*, 230; Matlûb, *Mu'cemu'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 1/406.

⁶⁷⁷ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 415; Bolelli, *Belagât*, 33.

Edebî sanatlar; bir dilin hakikat ve mecaz anlamlarından yararlanılarak, az lafızla çok şey ifade etmek, anlam ilintisini kurmak ve seslerin değerlerinden yararlanmak amacıyla kullanılan güzel ve etkili söz söyleme sanatı olarak tanımlanır. Bu sanatın kullanılmasındaki amaç, ifadeye zenginlik katmak, anlamı güzelleştirmek, kelimelerin etkisini artırmak olarak açıklanmıştır. Edebî sanatlar ince zekanın, estetik duyarlılığın ve hisli duyguların ürünü olarak ortaya çıkmıştır.⁶⁷⁸ Bu bağlamda edebî sanatlara kısaca bir anlatım özelliği olduğu denilebilir. Edebî sanatlar, daha çok duyguların ön planda olduğu şiirlerde kullanılarak anlamı zenginleştirir, ona renk katarak daha da etkili hale getirir ve önemini artırmaya yardımcı olur.

Şiir; insana ait his, düşünce ve hayalleri belirli bir sistem içerisinde okuyucuya aktaran en eski edebiyat türüdür.⁶⁷⁹ Şiiri diğer edebî metinlerden ayıran özellik, az lafızla çok anlam ifade etmesidir. Buna bağlı olarak şiir, edebî sanatları en fazla kullanan alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçek anlamda özgün şâirleri farklı kılan da onların dili kendine has bir şekilde yoğurup kurgulayabilmeleridir. Dolayısıyla şâirler diğer insanların anlatım tarzları ile toplumun ve diğer edebiyatçıların kelimeleri kullanmaları ve onlara yükledikleri anlamlar da farklılaşmaktadır.⁶⁸⁰ İşte bu bağlamda Ahmed Şevkî'nin dîvânı incelendiğinde onun, Arap edebiyatında var olan başlıca edebî sanatları kullandığı rahatlıkla görülebilir. Aşağıda şâirin kullandığı edebî sanatların bazılarına yer verilmeye çalışılacaktır.

4.1. Teşbîh

Teşbîh, tef'îl babından mastar olup sözlükte; *bir şeyi bir şeye benzetmek demektir*.⁶⁸¹ Belagâtte beyân ilminin temel konuları arasında yer alan teşbîh, bir terim olarak; muayyen bir gaye için aralarında bulunan ortak özellikten dolayı iki şeyden birini diğerine bir edatla benzetmeye çalışmak demektir.⁶⁸² Edebî sanatlar içerisinde erken dönemde farkına varılan sanattan gaye, anlatılmak istenen düşünceyi somut bir şekilde dinleyiciye aktarmaktır. Teşbihte benzetme birden fazla unsurda söz konusu olabilir. Ancak teşbihin tüm yönleriyle

⁶⁷⁸ Matlûb, *Mu'cemu'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 1/406-408.

⁶⁷⁹ Durmuş, “Şiir”, 39/144.

⁶⁸⁰ Abdu's-Sâhib Ali, “Hasâis'n-Nesi's-Şi'rî”, *Mecellü Câmiatü's-Şârîka* 8/3 (2011), 244.

⁶⁸¹ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, “şbh” 1123; et-Tehânevî, *Mevsûatu Keşşâfî İstîlâhâtî'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, 1/434.

⁶⁸² Bahâuddîn es-Subkî, *Arûsü'l-efrâh fî şerhi Telhîsi'l-Miftâh* (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 2003); Matlûb, *Mu'cemu'l-Mustelhâti'l-Belâgiyyeti ve Tatavvuriha*, 2169.

olmaması gerekir. Aksi halde teşbih değil tıpatıp aynı olma durumu söz konusu olur. Bu durumda da benzetme değil aynılık olmuş olur ki buna da teşbih denilemez.⁶⁸³

Teşbîhi dört bölümde inceleyebiliriz bunlar:

A. Teşbihin Unsurları: *müşebbeh* (benzetilen), *müşebbehün bih* (kendisine benzetilen), bu ikisine "طرفا التشبيه" teşbihin tarafları denir ve bu iki unsur cümlede her zaman bulunur, *vech-i şebah* (benzetme yönü/ aralarındaki ortak özellik), ve *teşbih edatıdır*. Bunlara teşbihin rükünleri de denir.⁶⁸⁴

B. Teşbihin kısımları: Edat ve benzetme yönünün bulunup bulunmamasına bağlı olarak; *Teşbîh-i Mürsel* (içinde teşbîh edatının olduğu teşbihtir.), *Teşbîh-i mü'ekked* (içinde teşbîh edatının olmadığı teşbihtir.), *Teşbîh-i mücmel* (benzetme yönü hazfedilen teşbihtir.), *Teşbîh-i mufassal* (benzetme yönü zikredilen teşbihtir.) ve *Teşbîh-i belîğ* (edat ve benzetme yönü hazfedilen teşbihtir.) olarak sayılabilir. Bunların dışında teşbihin farklı çeşitlerde mevcuttur. Bunları da şu şekilde sıralamak mümkündür: *Teşbîh-i hissî* (müşebbeh ve müşebbehün bih'in hissi-maddî- olduğu teşbihtir.), *Teşbîh-i aklî* (müşebbeh ve müşebbehün bih'in akıl ile anlaşıldığı teşbihtir.), *Teşbîhü't-Temsîl* (vech-i şebah farklı birkaç vasıftan meydana gelip hayâlî ise buna temsîli teşbih denir, bu şekilde değilse *gayr-i temsîli* denir.), *et-Teşbîhü'z-Zimnî* (müşebbeh ve müşebbehün bih'in bilinenin aksine açık olmadan üstü kapalı işaret edilerek yapılan teşbihtir.) ve *Teşbîh-i Maklûb* (vech-i şebahin müşabbehte daha üstün olduğu iddiasıyla yapılan teşbihtir.).⁶⁸⁵

C. Teşbihin amacı: Teşbîh birkaç gaye için yapılır. Bunlar müşebbehin biçimini, durumunu, miktarını, mümkün olduğunu, güzel veya çirkin olduğunu açıklamak içindir.⁶⁸⁶

D. Teşbih için kullanılan edatlar: Bunları isim, fiil ve harf olarak sınıflandırmak mümkündür. Ancak benzetme daha çok harfler ile yapılır. Harf olanlar الكاف ve كَأَنَّ dir. İsim olanlar نَحْوٌ ، مِثْلٌ ، مِثْلٌ ، شَبَّهَ ، مِثْلٌ ، نَظِيرٌ vb.

⁶⁸³ el-Kayrevânî, *el- Umde fî mehâsini 'ş-şî'r ve âdâbih*, 1/286.

⁶⁸⁴ et-Teftâzânî, *el-Mutavvel şerhu Telhîsi Miftâhi'l-Ulûm*, 517-518.

⁶⁸⁵ et-Teftâzânî, *el-Mutavvel şerhu Telhîsi Miftâhi'l-Ulûm*, 516; Matlûb, *Mu'cemu'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuriha*, 2/172-173.

⁶⁸⁶ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 340.

olanlardır. يُضَاهِي ، يُنَاطِرُ ، يُمَاطِلُ ، يَشْبَهُ vb. kalıplar ise benzetme için kullanılan fiillerdir.⁶⁸⁷

Ahmed Şevkî teşbîh'i şiirlerinde çok kullanmıştır. Onun kasidelerinde bütün teşbîh çeşitlerini defaatle kullandığı rahatlıkla söylenebilir.⁶⁸⁸ Bu çalışmada birkaç örnek verilmek suretiyle onun teşbîh sanatını ne şekilde kullandığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1908 yılında Mısır'ın ilk üniversitesi açılarak yükseköğretim yolunda ilk adım atılmış, 1931 yılında bu eğitim kuruluşuna başka fakülteler de eklenmiştir.⁶⁸⁹ Düzenlenen açılış töreni için şâir bir kaside yazmış ve bu gelişmede öncü olan kral Fuâd'ı Abbâsi döneminde Beytülhikme'yi kuran Halife Me'mûn'a (ö. 218/833) benzetmiştir. (Kâmil):

فَكَأَنَّكَ الْمَأْمُونُ فِي سُلْطَانِهِ فِي ظِلِّكَ الْأَعْلَامُ وَالْأَقْلَامُ

*Sen (Fuâd) hükümdarlığında Me'mûn gibisin, gölgede seçkinler ve kalemler (kalem ehli) vardır.*⁶⁹⁰

Bu cümledeki benzetme edatı كَأَنَّ, müşebbeh kral Fuâd, müşebbehün bih Me'mûn, vech-i şebah ise her ikisinin ilmi yaymak için sarf ettiği çaba ve ortaya koyduklarıdır. Yukarıda da anlatıldığı gibi teşbîhte edat varsa ona *Teşbîh-i Mürsel* denir.

Başka bir beyitte şâir şöyle demiştir. (Recez):

أَنْتَ شُعَاعٌ مِنْ عَلِيٍّ أَنْزَلَهُ اللَّهُ هُدًى

*Sen, Allah'ın yüksekte hidayet için indirdiği ışıksın.*⁶⁹¹

Teşbîh-i mü'ekked, içinde teşbîh edatının bulunmadığı teşbihtir. Ahmed Şevkî bu beyitte teşbih edatını zikretmemiş dolayısıyla bu beyit, *mü'ekked teşbîh*' e örnektir. Buradaki أَنْتَ kelimesi müşebbeh, شُعَاعٌ kelimesi müşebbehün bih, vech-i şebah ise her ikisinin

⁶⁸⁷ Bulut, *Belâgat-i müyessera me'ânî- beyân-bedî*, 130-131.

⁶⁸⁸ Şâirin kullandığı bütün teşbîh kısımlarına daha detaylı ulaşmak için bk. et-terâblüsî, *Hasâisü'l-üslûb fiş-Şevkiyât*, 142 ve sonrası.

⁶⁸⁹ el-Hûfî, *Vataniyyet Şevkî*, 274.

⁶⁹⁰ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/11; el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 2/73.

⁶⁹¹ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/27; el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 2/34.

arasında bulunan yol göstermedir. Zira ışık nasıl ki insanlara karanlıkta yol gösteriyorsa aynı şekilde bu beyitte bulunan müşebbeh de halka öncülük yapıp onlara doğru olanı gösteriyor.

Şâir, Hz. Muhammed (sav) için yazdığı methiyelerinden birisinde içinde *Teşbih-i belîğ* olan aşağıdaki beyti söylemiştir. (Müctes):

وَالْجَهْلُ مَوْتُ فَإِنْ أُوتِيَتْ مُعْجَزَةٌ فَأَبْعَثْ مِنَ الْجَهْلِ أَوْ فَأَبْعَثْ مِنَ الرَّجَمِ

*Bilgisizlik ölümdür. Eğer sana bir mucize verilirse onu bilgisizlikten yada kabirden/mezardan gönder.*⁶⁹²

Burada Şevkî bilgisizliği ölüme benzetirken teşbih edatı ve vech-i şebah'i zikretmeden sadece müşebbeh ile müşabbehün bihi kullanmıştır. Cehl müşebbeh, mevt de müşabbehün bih'tir. Bu şekilde kullanılan bir cümleye edat ve benzetme yönü mevcut değilse ona *Teşbih-i belîğ* denir.

4.2. Mecâz-ı Akli

Bir fiili ya da anlamını bir karineden dolayı asli fâilinden başkasına isnad etmeye *Mecâz-ı aklî* denir.⁶⁹³ Burada hakiki fâil hazfedildiği için cümlede kısaltma söz konusudur. *Mecâz-ı aklîde* fâile atfedilmediği halde fiil hakiki anlamında kullanılır. Fiil ile fâil arasındaki alakalar; *fâiliyye*, *mef'ûliyye*, *sebebiyye*, *mekaniyye* ve *zamaniyye* gibi alakalar olabilir.⁶⁹⁴

Fransa'nın 1925'te aralıksız 24 saat Dimaşk'ı top atışlarıyla bombalamasından sonra Arap aleminde infiale neden olan bu hadiseyi protesto etmek için gösteriler, yürüyüşler ve Suriye halkına destek olmak amacıyla yardımlar toplanmaya başlanmıştır. Bu konuda yapılan ve şâirin de katıldığı bir yardım gecesinde Ahmed Şevkî, aşağıdaki beyitlerin geçtiği bir kaside irad etmiştir. (Recez):

لَحَاكَ اللَّهُ أَنْبَاءَ تَوَالَتْ عَلَى سَمْعِ الْوَلِيِّ بِمَا يَشُقُّ
يُقَصِّرُ لَهَا إِلَى الدُّنْيَا بَرِيدٌ وَيُجْمِلُهَا إِلَى الْآفَاقِ بَرَقٌ

Sevenin kulağına ağır gelen peş peşe haberleri Allah kahretsin/lanetlesin,

⁶⁹² Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/157; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/628.

⁶⁹³ Abdülkâhir el-Cürcânî, *Esrârü'l-balâga*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir (Cidde: Dârü'l-Medenî, 1991), 366; et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 223.

⁶⁹⁴ Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 3/204; Ali el-Cârim, Mustafa Emîn, *el-Balâgetü'l-vâziha* (Tahran: Müessetü's-Sâdık, 1988), 117.

*Onu ayrıntılarıyla dünyaya açıklayan postadır ve onu uzak diyarlara toplayan da yıldırımıdır.*⁶⁹⁵

Ahmed Şevkî, bu şiirde haberin yayılmasını postaya ve onu toplayanı da yıldırıma isnad etmiştir. Posta ve yıldırım'ın bu olaylarda bizatihi bir etkisi yoktur. Dolayısıyla burada mecâz-ı aklî vardır. Aradaki alaka ise *mekaniyyedir*.

Ahmed Şevkî, 1894 yılında 26 yaşındayken Mısır'ı temsil etmek üzere İsviçre'nin Cenevre kentinde yapılan Müsteşrikler kongresine katılmış, Mısır'ın tarihi, edebi ve diğer yönlerini de anlatan 292 beyitten oluşan *Kibâru'l- Havadis fî Vâdî'n-Nîl*,⁶⁹⁶ başlıklı şiirini bu toplantıda okumuştur.⁶⁹⁷ Onun bu kasidesinin ilk beyti aşağıdaki gibidir. (Haff):

هَمَّتِ الْفُلُكُ وَاحْتَوَاهَا الْمَاءُ وَحَدَاهَا بِمَنْ تَقُلُّ الرَّجَاءُ

*Gemi niyetlendi/hareketlendi ve su onu çevreledi ve içindekilerle beraber umuda taşıdı/ yol aldı.*⁶⁹⁸

Yukarıdaki beyitte Ahmed Şevkî niyetlenme fiilini gemiye isnad etmekle *mecâz-ı aklî*'yi kullanmıştır. Zira gemi niyetlenmez niyetlenen insandır. Buradaki alaka fâiliyettir. Ayrıca suyun gemiyi çevrelemesine olan isnad da yine *mecâz-ı aklî vardır*. Aralarındaki alaka ise yine fâiliyettir.

4.3. Mecâz-ı Mürsel

Mecâz-ı Mürsel; asli anlamının dışında kullanılan ve âlakası müşâbehet dışında olan bir kelimenin mecâz olarak gelmesidir. *Mecâz-ı Mürsel'e* mecâz-ı müfred de denir.⁶⁹⁹ Buna *mecâz-ı Mürsel* denmesinin sebebi, benzerlik dışındaki âlakalarının kayıtlı olmayıp birçok âlakanın olmasıdır. Bu mecâz çeşidinin amacı istenilen anlamı veciz olarak dinleyiciye aktarmaktır.⁷⁰⁰

Belâgat alimleri mecâz-ı mürsel için çok sayıda âlaka tespit etmişlerdir. Bunlar arasında; bir bölümünü anıp tamamını amaçlamak *cüz'iyet* ve bunun zıddı *külliyet*, sebebini anıp müsebbebi amaçlamak *sebebiyet* ve bunun zıddı *müsebbebiyyet*, mekânı anıp içindekileri

⁶⁹⁵ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/73; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/349.

⁶⁹⁶ Kasideni tamamı için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17.

⁶⁹⁷ Mendûr vd, *A'lâmü's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 35; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 136.

⁶⁹⁸ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/169.

⁶⁹⁹ el-Cürcânî, *Esrârü'l-balâga*, 408; Bolelli, *Belagat*, 144.

⁷⁰⁰ Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 3/205-206.

amaçlamak *maḥalliyyet* ve bunun zıddı *hâliyyet*, maziye göz önünde bulundurma *i'tibari ma kâne*, geleceği göz önünde bulundurma *i'tibari ma seyekûn*, en meşhur olanlardan bazılarıdır.⁷⁰¹

Ahmed Şevkî aşağıdaki beyitte mecâz-ı mürsel'i kullanmıştır. (Recez):

إِذَا عَصَفَ الْحَدِيدُ أَحْمَرَ أَفُقٍ عَلَى جَنْبَاتِهِ وَاسْوَدَّ أَفُقٍ

*Demir patladığında ufuk her yeri kızarır ve bir ufuk da kararır.*⁷⁰²

Bu beyit şâirin Fransızların geceleyin Dımaşk'ı top atışına tuttuğunu anlattığı kasidesinden bir beyittir. Şevkî burada الحديد kelimesinde mecâz-ı mürseli kullanmıştır.

Burada şâir, el-Hadîd lafzıyla top atışının yapıldığı alet kastetmiştir. *Mecâz-ı mürselin* âlakası *cüz'iyettir*. Şâir burada Top atışı yapılan aletin bir parçasını zikredip tamamını kastetmiştir.

Şevkî, yine aynı kasidenin başka bir beytinde bu metodu yani *mecâz-ı mürseli* kullanmıştır. (Recez):

وَلِلْأَوْطَانِ فِي دَمِ كُلِّ حُرٍّ يَدٌ سَلَفَتْ وَذَيْنِ مُسْتَحِقٍّ

*Vatanlar için her özgür kişinin kanında geçmişi olan bir nimet ve hak edilen borç vardır.*⁷⁰³

Şâir bu beyitte يد kelimesinde *mecâz-ı mürseli* işlemiştir. Bundan kasıt vatanın fertlere vermiş olduğu nimetleri hatırlatmaktır. Dolayısıyla burada *yed* kelimesiyle şâir nimetleri kastetmiştir. *Mecâz-ı mürselin* âlakası *sebebiyettir*. Zira nimetler el vasıtasıyla insana ulaşmaktadır. Ayrıca Ahmed Şevkî bununla vatan evlatlarının ülkelerine karşı olan sorumluluğunu hatırlatmakta ve onlardan sömürgecilerin vatandan kovulması için üstlerine düşen görevi yerine getirmede ne gerekiyorsa yapmalarını istemektedir.⁷⁰⁴

⁷⁰¹ et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 220-221.

⁷⁰² Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/74; el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 1/350.

⁷⁰³ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/75; el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 1/350.

⁷⁰⁴ Sabrî, "Kasidetü Ahmed Şevkî 'Nekbet Dımaşk'", 371.

4.4. İstiâre

İstiâre sözlükte; *bir şeyden faydalanmak, kaldırmak ya da bir yerden başka bir yere bırakmak, ondan faydalanmak için başkasından almak* gibi anlamlarda kullanılır.⁷⁰⁵ Bir belâgat terimi olarak ise; mecâzda âlaka müşâbehet değilse mecâz-ı mürsel, müşâbehet ise istiâredir.⁷⁰⁶ Teşbîhin taraflarından birini hazfedip diğerini zikretmek olan istiâre; âlakası müşâbehet olan bir lafzın karineden dolayı asli anlamının dışında kullanılmasıdır.⁷⁰⁷ İstiâre aslında teşbîh ve alakası benzerlik olan bir mecaz türüdür. Bu yüzden mecâz genel, istiâre ise daha özeldir. Yani her istiâre mecazdır ancak her mecaz istiâre değildir.⁷⁰⁸

İstiârenin dört rûknü vardır bunlar; *el-Müsteâr*; gerçek anlamının dışında kullanılan kelime, *el-Müstâr minh*; bu müşebbehün bihtir, *el-Müstâr leh*; buda müşebbehtir, *el-Câmi*’; vech-i şebehtir.⁷⁰⁹ İstiârenin müşebbeh ile müşebbehün bihin cümlede zikredilip edilmemesine bağlı olarak; *istiâre-i tasrîhiyye* müşebbehün bihin cümlede açıkça zikredilip müşebbehün hazfedildiği istiâre çeşididir. *İstiâre-i mekniyye* müşebbehün açıkça zikredilip, müşebbehün bihin hazfedildiği istiâredir. Yani müşebbehün bihin kaldırılıp onun mülazımlarından birinin zikredildiği istiâre çeşididir.⁷¹⁰ Türkçede buna kapalı istiâre denir.⁷¹¹ İstiâre ayrıca kendisinden istiâre yapılan kelime camid/türetilmeyen ise buna *istiâreyi asliyye*, değilse *istiâreyi tebeiyye* denir.⁷¹²

Ahmed Şevkî istiâre sanatını yazdığı kasidelerde tüm çeşitleriyle kullanmıştır. Şâirin, Müsteşrikler kongresinde okuduğu meşhur *Kibâru ’l- Havadis fî Vâdi’n-Nîl*,⁷¹³ başlıklı şiirinin ilk beytinde istiâreyi mekniyye vardır.⁷¹⁴ (Hafîf):

هَمَّتِ الْفُلُكُ وَاحْتَوَاهَا الْمَاءُ وَحَدَاها بِمَنْ ثَقُلُ الرَّجَاءُ

*Gemi niyetlendi/hareketlendi ve su onu çevreledi ve içindekilerle beraber umuda taşıdı/ yol aldı.*⁷¹⁵

⁷⁰⁵ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü ’l-muhît*, “avr” 403; İbn Manzûr, *Lisânü ’l-Arab*, “avr”4/670.

⁷⁰⁶ et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfî istilâhâtî ’l-fünûn ve ’l-ulûm*, 1/157.

⁷⁰⁷ Abdülkâhir el-Cürcânî, *Delâilü ’l-i’câz*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir (Kahire: Mektebetü’l-Hâncî, 1984), 432; es-Sekkâkî, *Miftâhu ’l-Ulûm*, 369.

⁷⁰⁸ el-Cürcânî, *Delâilü ’l-i’câz*, 462.

⁷⁰⁹ Abdullah b. Sinân el-Hafâcî, *Sırrü ’l-fesâha* (Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-’İlmiyye, 1982), 146.

⁷¹⁰ es-Sekkâkî, *Miftâhu ’l-ulûm*, 374; et-Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 579.

⁷¹¹ Bulut, *Belâgat-i müyessera me’ânî- beyân-bedî*, 161.

⁷¹² Matlûb, *Mu’cemü ’l-mustelhâtî ’l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 1/145.

⁷¹³ Kasideni tamamı için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17.

⁷¹⁴ Mendûr vd, *A ’lâmü ’ş-şi’ri ’l-’Arabiyyi ’l-hadîs*, 35; ez-Ziriklî, *el-A ’lâm*, 136.

هَمَّتِ الْفُلُكُ cümlesinde istiâreyi mekniyye vardır. Şâir burada her ikisinde (insan ve gemi) bulunan hareket kabiliyetinden dolayı gemiyi insana benzetmiştir. Burada Ahmed Şevkî, insana mahsus bir özellik olan *niyetlenme* lafzını gemiye vermiş fakat müşebbehün bih olan insanı zikretmemiştir. Bunun yerine ona işaret eden özelliğini anlatmakla yetinmiştir. O da insana mahsus olan هَمَّ kelimesidir. Müşebbehin açıkça anlatılıp müşebbehün bihin hazfedildiği yalnız müşebbehün bihe işaret etmekle yetinilen istiâreye, *istiâreyi mekniyye* denir.

Yine bu beyitte bulunan ve kendisinden istiâre yapılan هَمَّ kelimesinde diğer bir istiâre çeşidi olan *istiâreyi tebeiyye* de vardır. Zira burada kendisinden istiâre yapılan kelime müştak yani camid olmayan bir lafız olduğu için istiarenin, *istiâreyi tebeiyye* kısmına girmiştir.

Şevkî, öğretmenlere gerekli saygının gösterilmesi konusunda yazdığı kasidesi Arap ülkelerinde oldukça kabul görmüş büyük, küçük herkesin dilinde adeta darbü'l-mesel hüviyetine bürünmüştür. Aşağıda bu kasidesinin bir beyti geçen *istiâreyi tasrîhiyye* için örnek olarak verilebilir. (Recez):

أَخْرَجْتَ هَذَا الْعَقْلَ مِنْ ظُلُمَاتِهِ وَهَدَيْتَهُ النُّورَ الْمُبِينَ سَبِيلًا

*Bu akli karanlıklardan (bilgisizlikten) çıkartın ve onu apaçık nurun (bilginin) yoluna eriştirdin.*⁷¹⁶

Bu beyitteki hitap Allah'adır. Şâir burada iki kelimedede istiâreyi tasrîhiyye kullanmıştır. İlkinde bilgisizliği karanlıklara, ikincisinde ise ilmi nura benzetmiştir. Fakat burada cehl ve ilim olan müşebbehi hazfetmiştir. Dolayısıyla da burada istiârenin, *istiâreyi tasrîhiyye* çeşidine yer verilmiştir. Ahmed Şevkî'nin dîvânında bu gibi örneklerle çokça rastlamak mümkündür.

4.5. Kinâye

Kinâye, birinci baptan mastar olup sözlükte; *bir kelimeyi söyleyip başka bir şey kastetmek, bir şeyi açıkça ifade etmek ya da gizlemek* gibi anlamlarda kullanılır.⁷¹⁷ Bir terim

⁷¹⁵ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/17; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/169.

⁷¹⁶ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/141; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/497.

⁷¹⁷ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, “kny” 1196; el-Kefevî, *el-Küllîyyât*, 562.

olarak ise; bir kelimeyi hakiki anlamına da gelecek şekilde fakat gerçek anlamının dışında kullanmak demektir.⁷¹⁸ Kinâyenin diğer bir adı da ta'rîzdır.⁷¹⁹ Kinâyede anlatılmak istenen şey üstü kapalı bir şekilde ifade edilir. Kinâyeyi mecazdan ayıran özellik ise asıl manayı engelleyecek bir karînenin bulunmamasıdır.⁷²⁰

Belâgat âlimlerine göre kinâyeli anlatım sarîh ve yalın anlatım tarzından çok daha belîğ bir anlatım biçimine sahiptir. Zira bu üslûpla ifade edilmeye çalışılan lafız; çok daha çarpıcı, etkili ve vurgulu bir yolla dinleyiciye aktarılır.⁷²¹ Kinâye, mekniyyün anı'a (kinayededen amaçlanan anlama) göre; *sıfattan kinaye*, *mevsuftan kinaye* ve *nisbetten kinaye* olmak üzere üç kısımda ele alınır. Kinâye iki rûkünden oluşur. Bunlar: *Mekniyyün bih/ kendisi kinaye yapılan söz* ve *mekniyyün anı/ kendisinden kinâye yapılan lafız'dır*. Kinâye, iki rûknü arasındaki araçların niceliğine ve anlam delaletinin kapalı olmasına göre *ta'rîz*, *telvîh*, *îmâ*, *remz*, *işâret* türlerine ayrılmaktadır. Aradaki araçlar fazla ise *telvîh* az olursa *ta'rîz*, araçlar az ve anlama delaleti kapalı olursa *remz*, araçlar az ve anlama delaleti açık olursa *îmâ* ya da *işâret* ismi ile tanımlanır.⁷²²

Ahmed Şevkî de kinâye metodunu yazdığı kasidelerde işlemiştir. Allah'ın, peygamberlerini insanlara doğru yolu ve bilgiyi öğretmeleri için gönderdiğini ifade ettiği bir beyti aşağıdaki gibidir. (Recez):

أَرْسَلْتُ بِالْأَوْرَةِ مُوسَى مُرْشِدًا وَأَبْنِ الْبُتُولِ فَعَلَّمَ الْإِنْجِيلَ

*Musa'yı Tevrat ile rehber olarak gönderdin ve Betül'ün oğlunu (İsa'yı) da gönderdin, o da İncil'i öğretti.*⁷²³

Bu beyitte şâir kinâye metodunu kullanmıştır. Burada *İbnü'l-Betül* Hz. İsa'dan kinayedir. Şevkî doğrudan Hz. İsa diyebilirdi. Fakat o, bunun daha dikkat çekici olmasını arzu ettiğinden üstü kapalı olarak kinâye üslûbunu seçmiştir. Bu çeşit kinâye *mevsuftan* yapılmıştır.

Şâir, başka bir beyitte yine bu metodu kullanmıştır. (Recez)

⁷¹⁸ et-Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 630; el-Cürcânî, *Mu'cemü't-ta'rîfât*, 157.

⁷¹⁹ Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî, *Kitâbü's-sinâateyn*, *el-Kitâbe ve's-şi'r*, thk. Muhammed İbrâhîm, Alî Muhammed el-Bicâvî (Beyrut: Dâru İhyai'l- Kütübi'l-Arabiyye, 1952), 368.

⁷²⁰ Abdulfettâh Feyyûd Beysûnî, *İlmü'l-beyân* (Kahire, 2015), 225-226.

⁷²¹ el-Cürcânî, *Delâilü'l-i'câz*, 70.

⁷²² Beysûnî, *İlmü'l-Beyân*, 233.

⁷²³ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/141; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/497.

وطني لو شغلت بالخلد عنه نازعتني إليه في الخلد نفسي

*Vatanım, ebedi yurtta olsam dahi nefsim yine de sana kavuşmak ister.*⁷²⁴

Ahmed Şevkî, sürgünde vatan özlemini anlattığı kasidesinden bir beyit olan bu şiirinde kinâye sanatını kullanmıştır. Burada الخلد kelimesi cennetten kinâye olarak kullanılmıştır.

Görüldüğü gibi hem cennet hem de el-huld kelimelerinin burada kullanılması caizdir. Ancak şiire kattığı güzellik sebebiyle Ahmed Şevkî doğrudan anlatımı terk edip dolaylı olan kinâye yolunu seçmiştir. Ayrıca el-huld kelimesinin iki defa tekrar edilmesi de şâirin ülkesine olan aşırı sevgisini ve ona olan bağlılığını ifade etmek içindir. İşte bu da *mevsuftan* kinâye çeşididir.

5. Bedî’ ilmi

Sözlükte, *eşsiz ve benzersiz icat eden, yaratan* anlamına gelmektedir.⁷²⁵ Bir terim olarak Bedî’ ilmi, muktezâ-yi hâle uygunluktan ve lafzın mânaya delâletinin açıklığından sonra, kendisiyle sözün güzelliklerinin öğrenildiği ilimdir.⁷²⁶ Bu ilim içerisinde, tıbak, mukabele, tevriye, iktibas ve cinâs, gibi edebî sanatlar işlenecek, konuyla ilgili Ahmed Şevkî’den şiir örnekleri verilerek tahlil edilmeye çalışılacaktır.

5.1. Tıbâk

Belâgat ilminin bedî kısmının Muhassinât-ı maneviyyesinden olan tıbâk, mufâele babından mastar olup sözlükte; *iki şeyi eşit kılmak, hizaya getirmek* anlamlarına gelir.⁷²⁷ Bir belâgat terimi olarak ise; ister hakikat isterse de mecaz olsun iki zıt anlamlı kelimeyi bir cümle içerisinde kullanmak demektir.⁷²⁸ Başka bir deyişle aralarında zıtlık veya tekabül bulunan lafızları, anlamını daha etkili kılmak için bir arada kullanmaktır. Aralarında tıbâk yapılan kelimelerin her ikisi de fiil, isim, harf veya biri fiil diğeri isim olmak üzere dört türlü olabilir.⁷²⁹

⁷²⁴ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/45; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/204.

⁷²⁵ Matlûb, *Mu’cemü’l-mustelhâti’l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 1/378.

⁷²⁶ es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-ulûm*, 423; et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfî istilâhâti’l-fünûn ve’l-ulûm*, 1/318 .

⁷²⁷ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, “tbk”10/211; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-muhît*, “tbk” 812.

⁷²⁸ et-Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 641; et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfî istilâhâti’l-fünûn ve’l-ulûm*, 1/1125; Matlûb, *Mu’cemü’l-mustelhâti’l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 3/66.

⁷²⁹ et-Teftâzânî, *Muhtasarü’l-meânî*, 265; Abdulazîz ‘Atîk, *’İlmü’l-bedî* (Beyrut: Dârü’n-Nahdadü’l-Arabiyye, ts), 77-78.

İki kısımdan oluşan tıbâk sanatında, biri müsbet diğeri menfî olmak kaydıyla, iki karşıt kelimeyi bir arada kullanmakla *tıbâk-ı îcâb* aynı türden iki kelimeyi bir defasında olumlu bir defasında da olumsuz ya da aynı kelimeyi bir defa olumlu bir defa da olumsuz bir şekilde zikretmekle *tıbâk-ı selb* yapılır. Tıbâk sanatı klasik dönemden itibaren kullanılmış ancak Abbâsîlerin iktidara gelmeleriyle birlikte bu sanatın kullanımı öncesine göre biraz daha artarak yaygınlık kazanmıştır.⁷³⁰

Ahmed Şevkî tıbâk sanatını her iki çeşidiyle de yazdığı nice beyitlerde kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte şâirin bu sanatı kullandığı müşahede edilmektedir. (Recez):

يُفَصِّلُهَا إِلَى الدُّنْيَا بَرِيدٌ وَيُجْمِلُهَا إِلَى الْآفَاقِ بَرْقٌ

*Onu ayrıntılarıyla dünyaya açıklayan postadır ve onu uzak diyarlara toplayan da yıldırımdır.*⁷³¹

Şâir Suriye halkına destek olmak için yazdığı bu kasidede tıbâk üslûbunu kullanmıştır. Şiirde geçen يفصل ile يجمّل zıt anlamlı kelimeler yer aldığından bu tıbâk sanatı değerlendirilir. Şâir bu beyitte *tıbâk-ı îcâb* sanatını icra etmiştir.

Ahmed Şevkî sürgünde kaldığı süre zarfında vatana olan özlemini ve çocukluk yıllarına duyduğu hasretini anlattığı *siniyye* kasidesinin ilk beytinde de tıbâk sanatını kullanmıştır. (Recez):

اِخْتِلَافُ النَّهَارِ وَاللَّيْلِ يُنْسِي اذْكُرًا لِي الصَّبَا وَأَيَّامَ أُنْسِي

*Gece ve gündüzün gelip geçmesi unutturuyor, çocukluğumu ve mutlu günlerimi bana anlatın.*⁷³²

Bu beyitte iki zıt anlamlı kelime bir arada kullanılmıştır. Onlar da النَّهَارِ وَاللَّيْلِ kelimeleridir. Buradaki tıbak çeşidi de *tıbâk-ı îcâbtır*.

Ahmed Şevkî, Hz. Muhammed(sav) için yazdığı kaside içerisinde yer alan aşağıdaki beyitte yine tıbâk üslûbunu kullanmıştır. (Kâmil):

⁷³⁰ Muhammed b. Abdürrahman el-Kazvîni, *Telhîsü'l-Miftâh* (Karaçi/Pakistan: Mektebetü'l-Büşrâ, 2010), 114; el-Kefvî, *el-Külliyât*, 586.

⁷³¹ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/73; el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 1/349.

⁷³² Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/45; el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 1/204.

وَفَعَلْتُ مَا لَا تَفْعَلُ الْاَنْوَاءُ

فَاِذَا سَخَوْتُ بَلَغْتَ بِالْجُودِ الْمَدَى

*Sen (Hz. Muhammed sav) verdiğinde, cömertliğinle ufuklara ulaştın ve fırtınaların (veya yağmurların) yapamadığını yaptın.*⁷³³

Ahmed Şevkî burada tıbâk sanatının bir kısmı olan *tıbâk-ı selb* 'i kullanmıştır. Bu beyitte yer alan ve birincisi olumlu olan *فعلت* fiilini ikinci defa da *لا تفعل* şekliyle bu sefer olumsuz olarak getirmiştir. Aynı kelimeyi cümle içerisinde hem olumlu hem de olumsuz kullanmak suretiyle şâir, tıbak çeşidi olarak *tıbâk-ı selbi* kullanmıştır.

5.2. Mukâbele

Belâgat ilminin bedî kısmının Muhassinât-ı maneviyyesinden olan mukâbele, mufâele babından mastar olup; *yüzü yüze getirmek, bir şeyi başka bir şeyle karşılaştırmak* gibi anlamlara gelir.⁷³⁴ Bir terim olarak ise; öncelikle zıt olmayan iki ya da daha fazla kelimeyi bir araya getirmek, sonrada aynı sırayla bunların karşıt anlamlılarını zikretmektir.⁷³⁵ Bazı âlimler tıbâk ile mukâbeleği aynı saysa da aralarında farklılık söz konusudur.⁷³⁶ Tıbâkta iki mana arasında zıtlık söz konusuysa, mukâbelede en az dört kelime veya daha fazla kelime arasında karşıtlık söz konusu edilir. Yine tıbâkta sadece zıt kelimeler söz konusu edilirken, mukâbelede hem zıt hem de zıt olmayan kelimelerin kullanılması mümkündür.⁷³⁷

Aşağıdaki beyit Şevkî'nin Cenevre de katıldığı Müsteşrikler kongresinde söylediği şiirinden bir beyittir. Şevkî, bu şiirinde eski Mısır tanrılarını da zikretmiş onlardan biri olan İzis'in hükümlerinde devletin durumunu şu beyitle dile getirmiştir.⁷³⁸ (Hafîf):

أَوْ تَلِ الْبَحْرَ فَالْريَّاحُ رُخَاءُ

إِنْ تَلِ الْبَرَّ فَالْبِلَادُ نُضَارُ

*Eğer karaya hükmederse ülkeler altındır. (Bolluktur) ya da denize hükmederse rüzgâr felakettir.*⁷³⁹

⁷³³ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/33; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/599.

⁷³⁴ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhîd*, “kbl” 941; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “kbl” 11/540.

⁷³⁵ el-Askerî, *Kitâbü's-sinâ'ateyn*, 337; et-Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 643; et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfî istilâhâtî'l-fünûn ve'l-ulûm*, 1619.

⁷³⁶ Mukâbele sanatının Tıbâk ile ayı olduğunu savunanlar ve kimler olduğu hakkında geniş bilgiye ulaşmak için bk. Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâtî'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 287-288.

⁷³⁷ 'Atîk, *'İlmü'l-bedî*, 86-87; Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâtî'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 288.

⁷³⁸ Kasidenin tamamı ve bu eski Mısır tanrısı hakkında daha detaylı bakmak için bk. el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/181.

⁷³⁹ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/25; el-Hûfî, *Dîvânü Şevkî*, 1/181.

Bu beyitte şâir önce şiirin ilk mısrasında *kara ile altın/bolluk* kelimelerini kullanmış, daha sonra ikinci mısra da bunların zıddı olan *deniz ile felaket* lafızlarını aynı tertiple getirmiştir. İşte belagâtta cümle içerisinde bu tür kullanım tarzına mukâbele denir.

Başka bir şiirde yine Ahmed Şevki bu sanatı kullanmıştır. (Hafif):

وَلَا غَدَاءَ آلِ أُيُوبَ قَتَلُ وَلَا سُرَاهُمْ قَرَى وَثَوَاءَ

*Eyyübî hanedanının düşmanları için öldürme, esirleri için de ziyafet ve barınma vardır.*⁷⁴⁰

Buradaki mukâbele, şiirin ilk mısrasında bulunan *düşman ve öldürme* lafızları olup ikinci mısra da yine bunların zıt anlamlısı olan *esir ve ziyafet* kelimeleridir. Dilde böyle bir kullanım belagât ilminde mukâbele olarak tanımlanıyor.

5.3. Tevriye

Belagât ilminin bedî kısmının Muhassinât-ı maneviyyesinden olan tevriye tef'îl babından mastar olup sözlükte; *bir sözü ya da haberi gizleyip, onların yerine başka bir haber ya da söz ortaya atmaktır.*⁷⁴¹ Terim olarak ise; biri yakın diğer uzak iki anlamı olan bir kelimenin gizli bir karineden dolayı yakın anlamını terk edip uzak anlamını kastetmek demektir.⁷⁴² Kişi bunu duyduğunda aklına ilk anlam gelse de asıl istenilen ikinci ve uzak olandır. es-Sekkâkî tevriye için *ihâm* ifadesini kullanmıştır.⁷⁴³

Tevriye sanatında en önemli şart; kullanılan lafzın iki anlamının da biliniyor ve kullanılıyor olmasıdır. Kast edilen anlamın bu şekilde tercih edilmesi, sözün etkisini arttırdığı için tercih edilmektedir. Bu sanat mecâz ve kinâyeden iki yönüyle ayrılır. Birincisi; tevriyede istenilen anlam gizli bir kârine ile anlaşılır. Mecâz ve kinâyede ise kârine çoğu zaman açık olur. Tevriyenin mecâz ve kinâyeden ayrıldığı ikinci nokta ise; tevriyede bulunan iki manadan birisi kârine olmadan da anlaşılır. Ancak mecâz ve kinâyede asıl anlamla mecâzî veya kinâî anlam arasındaki ayrım için bir alâkanın olması gerekir.⁷⁴⁴

Klasik dönem şâirlerinin bu sanatı çok kullandıkları söylenemez. Bu sanatı ilk defa sistematik bir şekilde kullanan kişi, el-Mütenebbî'dir. Ondan sonra bu sanatın kullanımı

⁷⁴⁰ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 1/30; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/187.

⁷⁴¹ el-Feyrûz Âbâdî, *el-Kâmûs 'l-muhît*, "verra" 1161; el-Kefevî, *el-Küllîyyât*, 299.

⁷⁴² et-Teftâzânî, *Muhtasarü 'l-meânî*, 271; 'Atîk, *'İlmü 'l-bedî*, 122.

⁷⁴³ es-Sekkâkî, *Miftâhu 'l-Ulûm*, 427.

⁷⁴⁴ Bulut, *Belâgat-i müyessera me 'ânî- beyân-bedî*, 195.

genişleyip, Hicrî 6,7 ve 8. asırlarda Mısır ve Şam şâirleri bu sanatın başarılı örneklerini ortaya koyduğu söylenebilir.⁷⁴⁵

Ahmed Şevkî de yazdığı kasidelerinde bu sanatı başarılı bir şekilde kullanmıştır. Şâirin aşağıdaki beyti buna örnek olarak verilebilir. Bu beyit *Kibârü'l-Havâdis fî Vâdi'n-Nîl* kasidesinin girişidir. (Hafif):

هَمَّتِ الْفُلُكُ وَاحْتَوَاهَا الْمَاءُ وَحَدَاهَا بِمَنْ تَقُلُّ الرَّجَاءُ

*Gemi niyetlendi/ hareketlendi ve su onu çevreledi ve içindekilerle beraber umuda taşıdı/ yol aldı.*⁷⁴⁶

Burada هَمَّ fiilinde tevriye vardır. Zira bu fiilde akla ilk gelen yakın anlam olan niyetlenmektir. İkinci anlam ise uzak olan ve hareket etmek manasıdır. Şâir bu kelimenin ilk akla gelen anlamı olan niyetlenmeyi değil uzak anlamı olan geminin hareket etmesini kastettiği için burada tevriye sanatı vardır.

Ahmed Şevkî başka bir şiirinde yine bu sanata yer vermiştir. (Recez):

تِلْكَ آيُ الْفُرْقَانِ أَرْسَلَهَا إل لَهُ ضِيَاءٌ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ
نَسَحَتْ سُنَّةَ النَّبِيِّينَ وَالرُّسُلِ لِكَمَا يَنْسَحُ الضُّيَاءُ الضُّيَاءُ

O, Furkan'ın ayetleridir. Allah, dilediğini hidayete erdirmek için onu nur olarak göndermiştir.

*Işığın ışığı geçersiz kıldığı gibi o da peygamberler ve elçilerin yolunu geçersiz kılmıştır.*⁷⁴⁷

Ahmed Şevkî burada سُنَّة kelimesinde tevriye sanatını kullanmıştır. سنة kelimesinin iki anlamı vardır. İlk ve yakın olan manası peygamberin sünneti, ikinci ve uzak olan anlamı ise yoldur. Şâir burada ilk anlamı değil ikincisini kastetmiştir. İşte bu şekilde kullanılan bir lafızda da tevriye sanatı vardır.

⁷⁴⁵ 'Atîk, 'İlmü'l-bedî, 132-133.

⁷⁴⁶ Şevkî, eş-Şevkiyyât, 1/17; el-Hûfî, Divânu Şevkî, 1/169.

⁷⁴⁷ Şevkî, eş-Şevkiyyât, 1/28; el-Hûfî, Divânu Şevkî, 1/185.

5.4. İktibâs

İktibâs iftiâl babından mastar olup sözlükte; *faydalanmak, kor ateşin çoğundan almak, bilgi almak gibi anlamlarda kullanılır*.⁷⁴⁸ Bir belâgat terimi olarak iktibâs; yazarın ifadeyi süslemek, anlamı kuvvetlendirmek için âyet veya hadislerden bir bölümünü – âyet ve hadis oluşuna işaret etmeden- metnin içerisinde kullanması demektir.⁷⁴⁹ Ancak iktibâs yapılırken dini hassasiyetlere dikkat edilmesi, dinen yasaklanmış ya da alaya alma gibi bir amaç taşımaması şartı koşulmuştur.⁷⁵⁰

İktibâs yazarın bilgi düzeyinin yanında kültür ve edebiyatta ulaştığı olgunluğun alameti olarak da görülmüştür. Bu sanata Arap edebiyatında önem verilmiştir. Eyyûbîler dönemi şâirleri bu sanatı diğer dönemlere nazaran daha çok kullanmışlardır.⁷⁵¹

Ahmed Şevkî'nin, iktibâs sanatını çok kullanan şâirler arasında önemli bir yerinin olduğunu söylemek mümkündür. Şâirimizin bu konuyla ilgili örneklerine aşağıda yer vermeye çalışılacaktır. Şâir *Nekbetu Dimaşk* adlı kasidesinde bu sanatı oldukça sık bir şekilde kullanmıştır. Burada bu kasidenin bazı beyitleri iktibâs konusuna örnek olarak verilecektir. (Recez):

وَهَلْ عُرِفَ الْجِنَانِ مُنْضَدَاتٌ وَهَلْ لِنَعِيمِهِنَّ كَأَمْسٍ نَسَقٌ

*Cennetin odaları dizilimidir ve dün gibi nimetleri düzenli midir? (Sıralı mıdır.)?*⁷⁵²

Bu beyitteki *عُرِفَ* kelimesi Kur'an'ı Kerimden iktibas edilmiştir. Bu kelime, Zümer

Suresinin “ *fakat* لَكِنَّ الدِّينَ اتَّقُوا رَبَّ هُمْ عُرِفَ مِنْ فَوْقِهَا عُرِفَ مَبْنِيَّةٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ”

Rablerinden sakınanlara, üst üste yapılmış, altından ırmaklar akan köşkler vardır...”⁷⁵³

âyetinde geçmektedir. İşte şairimiz bu kelimeyi beytinde kullanarak bu sanatı icra etmiştir.

Yukarıdaki beytin geçtiği kasideden diğer bir iktibâs örneği de aşağıdaki gibidir. (Recez):

⁷⁴⁸ Ebu'l-Huseyn Ahmet b. Fâris, *Mu'cemu makâyisi'l-luga*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1979), “kbs” 5/48; el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, “kbs” 508.

⁷⁴⁹ et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 307; Matlûb, *Mu'cemü'l-mustelhâti'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 2/270.

⁷⁵⁰ Muhammed b. Hasan, *el-Mürşidü'l-vâfi fi'l-'urûd ve'l-kevâfi* (Lübnan: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004), 12.

⁷⁵¹ Abdurrahman b. Hasan Habenneke el-Meydânî, *el-Belâğatü'l-'Arabiyye* (Dimaşk: Dârü'l- Qalem, 1996), 2/536; Dayf, *el-Fen ve mezahibuhû fi'n-nesri'l-'Arabî*, 481.

⁷⁵² Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/74; el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 1/350.

⁷⁵³ ez-Zümer, 39/20.

قُلُوبٌ كَالْحِجَارَةِ لَا تَرِقُّ

وَلِلْمُسْتَعْمِرِينَ وَإِنْ أَلَانُوا

*Sömürgeciler için her ne kadar şefkat gösterecekler de taş gibi yumuşamayan kalpleri vardır.*⁷⁵⁴

Burada geçen قُلُوبٌ كَالْحِجَارَةِ ifadesi, Bakara Suresinde geçen ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ “Bundan sonra kalpleriniz yine katılaştı; artık kalpleriniz taş gibi, hatta daha da katıdır...”⁷⁵⁵ âyetinden iktibâstır. Ahmed Şevkî burada Dımaşk şehrini bombalayanların kalbinin taştan daha katı olduğunu ve onlardan merhamet beklemenin bir fayda sağlamayacağını âyetten iktibâs yaparak pekiştirmek istemiştir.

5.5. Cinâs

Belâgat ilminin bedî kısmının Muhassinât-ı lafziyyesinden olan cinâs, mufaale babından mastar olup sözlükte; *iki şeyin birbirine benzemesi* manasına gelmektedir.⁷⁵⁶ Terim olarak ise; anlamları farklı ancak yazılışları aynı olan iki veya daha fazla kelimenin bir arada kullanılması demektir. Cinâs yapılan iki kelime arasındaki harflerin türü, adedi, harekeleri ve tertibi aynıysa buna, *cinâs-ı tam*, bunlardan biri farklıysa buna da *cinâs-ı nâkıs* denir.⁷⁵⁷

Cinâs, iki kelime arasında anlam cihetiyle ta’kîd oluşturduğundan hoş karşılanmamış, bu nedenle cinâsta seçilen kelimelerin açık ve karmaşık olmaması şartı koşulmuştur.⁷⁵⁸ Cinâs, *tecânüs*, *mücânese* ve *tecnîs* adıyla da anılmaktadır.⁷⁵⁹ Bu sanatın amacı, dinleyicinin işittiklerini can kulağıyla dinlemesine katkı sağlamak olarak ifade edilmiştir.⁷⁶⁰

Ahmed Şevkî cinâs sanatının gerek tam gerekse de nakıs olanını yazdığı şiirlerde kullanmıştır. Şair, aşağıda sürgünde vatanına duyduğu özlemini anlatan *Siniye* şiirin ilk beytinde *cinâs*’a yer vermiştir. (Recez):

⁷⁵⁴ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/74; el-Hûfî, *Dîvânu Şevkî*, 1/350.

⁷⁵⁵ el-Bakara, 2/74.

⁷⁵⁶ Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü’l-’Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Sâmurrâî (Beyrut: Mektebetü’l-Hilâl, 2007), “cns” 5/55; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-muhît*, “cns” 83; el-Kefevî, *el-Küllîyyât*, 275.

⁷⁵⁷ Bahâuddîn es-Subkî, *’Arûsü’l-efrâh fî şerhi Telhîsi’l-Miftâh*, thk. Abdulhamîd Hindâvî (Beyrut: el-Mektebetü’l-’Asriyye, 2003), 282; et-Teftâzânî, *Muhtasarü’l-meânî*, 282.

⁷⁵⁸ el-Cürcânî, *Esrârü’l-balâga*, 7.

⁷⁵⁹ Matlûb, *Mu’cemü’l-mustelhâti’l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*, 2/51.

⁷⁶⁰ el-Kayrevânî, *el-Umde*, 321.

أَدْكُرَا لِي الصَّبَا وَأَيَّامَ أَنْسِي

إِخْتِلَافُ النَّهَارِ وَاللَّيْلِ يُنْسِي

*Gece ve gündüzün gelip geçmesi unutturuyor, çocukluğumu ve mutlu günlerimi bana anlatın.*⁷⁶¹

Bu beyitte أنسي ile ينسي arasında *cinâs*’ı *nâkıs* vardır. Zira burada *cinâs* yapılan iki kelime arasındaki harflerin türü, adedi, harekeleri ve tertibi arasında bir uyum söz konusu değildir. Böyle bir *cinâs* çeşidine *bedî* ilminde *cinâs*’ı *nakıs* denir.

Ahmed Şevkî yine sürgün sırasında yazdığı *Siniye* kasidesinde ve yukarıda *cinâs-ı nakıs* için verilen beytin devamında içinde *cinâs-ı tam* olan aşağıdaki beyiti kaleme almıştır. (Recez):

أَوْ أَسَا جُرْحَهُ الزَّمَانُ الْمُؤَسَّى

وَسَلَا مِصْرَ هَلْ سَلَا الْقَلْبُ عَنْهَا

*Sorun Mısra kalp onu unuttu mu, yoksa onu sürgün zamanı mı tedavi etti.*⁷⁶²

Bu beyitte kullanılan her iki سلا kelimesin de *cinâs*’ı *tam* vardır. Zira bu kelimelerin arasında harflerin türü, adedi, harekeleri ve tertibi arasında bir uyum vardır. Bu şekilde gelen *cinâs* çeşidine *cinâs*’ı *tam* denir.

6. Ahmed Şevkî’nin Şiirlerinde Vezin ve Kâfiye

Klasik Arap edebiyatında yazılan en küçük nazım parçasına beyit adı verilir. Gerek klasik dönem gerekse de modern edebiyatta şiir hem mana hem de şekil cihetiyle bir bütünden meydana gelmektedir.⁷⁶³ Dolayısıyla edebiyat dallarından her birisinin kendine has özellikleri olup o edebî yapıt, bu özellikler sayesinde uyumlu olur. Bu özellikler doğru bir şekilde kullanıldıklarında etkisini ortaya koyar.⁷⁶⁴ Şiir için bu uyumu sağlayan iki önemli kural vardır. Bunlar; vezin ve kâfiyedir. Bu ikisi olmadan Arap nazımının istenilen musiki ahengini yakalaması mümkün değildir.⁷⁶⁵ Şiiri nesirden ayıran en temel unsur da vezin ve kâfiyedir.

⁷⁶¹ Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 2/45; el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 1/204.

⁷⁶² Şeşen, “Ahmed Şevkî”, 2/2/45; el-Hûfî, *Divânu Şevkî*, 1/204.

⁷⁶³ İbrahim Yılmaz, “Klasik Arap Şiirinde Nazım Şekilleri (Vezin Sayısı ve Kâfiye Yönünden Klâsik Arap Şiir Şekilleri)”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (30 Haziran 2005), 109.

⁷⁶⁴ Mustafa Harekât, *Evvânü’ş-Şi’r* (Kahire: ed-Dârü’s-Sekâfiyye, 1998), 6.

⁷⁶⁵ Hüseyin Akın, *Vezin, Şekil ve Kâfiye Özellikleriyle Servet-i Fünûn Şiiri* (Erzincan: Doğu Ciltevi Yayınevi, 2016), 26.

Vezin ve kâfiye arûz ilminin en önemli parçası olup, şiire esas hüviyetini kazandıran faktördür.⁷⁶⁶

Vezin sözlükte; *tartmak, ölçmek, bir şeyi tartmak*,⁷⁶⁷ *hafiflik ve ağırlık* gibi anlamlara gelmektedir.⁷⁶⁸ Terim olarak ise; şâirin şiirlerini yazarken göz önünde bulundurması gereken ve okuyucuya doğru vezni yanlışından ayırmaya yardımcı olan ölçü demektir.⁷⁶⁹ Burada ölçüye ilişkin; vezin ve *taktî* kavramları aynı anlamlarda kullanılmakla beraber, *taktî*; bir beyti aruz sistemindeki bahirlerin *tef'ilelerine* göre ayırmak anlamıyla vezinden ayrılır.⁷⁷⁰

Vezin gruplarının her biri için *bahir* ismi kullanılır.⁷⁷¹ Arap edebiyatında ilk defa sistematik bir şekilde bahirleri tespit eden kişi Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî'dir (ö. 175/791). O, Arap şiirine dair araştırmaları sonucunda on beş bahir belirlemiştir. Ondan sonra gelen Ahfeş el-Evsat Saîd b. Mes 'ade (ö. 215/830) Halîl'in bahirlerine bir tane daha ekleyerek bahir sayısını on altıya çıkarmıştır.⁷⁷²

Bunlar: *Tavîl, kâmil, recez, basît, vâfir, remel, hezec, hafîf, serî', muktedeb, münserih, mütekârib, müctes, medîd, mudâri ve mütedârek* bahirleridir. Bu bahirler arasında Câhiliye döneminden günümüze kadar en çok kullanılan tür, Arap şiir külliyyatının yaklaşık üçte birine denk gelen *tavîl* bahridir. İkinci mertebede ise *kâmil ile basit* gelmektedir. En az kullanılan ise kulağa ağır geldiği için *medîd* bahridir.⁷⁷³

Bu bahirlerden her birisi farklı alanlarda kullanımıyla ön plana çıkmıştır.⁷⁷⁴ Örneğin *tavîl* bahrinde; zerafet, kuvvet, yumuşak ve parlaklık, *basît* bahrinde incelik ve şıklık, *kâmil* bahrinde netlik, açıklık ve devamlılık, *hafîf* bahrinde ise letafet ve güzellik mevcuttur.⁷⁷⁵

⁷⁶⁶ Hasan, *el-Mürşidü'l-vâfi*, 9.

⁷⁶⁷ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "vzn" 1114.

⁷⁶⁸ et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-edeb*, 2/883.

⁷⁶⁹ Harekât, *Evvânü's-şi'r*, 7; İsmail Durmuş, "Vezin" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/77.

⁷⁷⁰ et-Tûncî, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fi'l-edeb*, 2/883.

⁷⁷¹ Hasan, *el-Mürşidü'l-vâfi*, 19; Nihad M. Çetin, "Bahir" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/484.

⁷⁷² Gâzî Yemût, *Buhûr's-şi'ri'l-Arabî* (Beyrut: Dârü'l-Fikri'l-Lübânî, 1992), 16; İsmail Güler (ed.), *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler* (İstanbul: İSAM Yayınları), 259-260.

⁷⁷³ Yemût, *Buhûr's-şi'ri'l-Arabî*, 35 ve sonrası.

⁷⁷⁴ Bahirlerin kullanıldıkları alanları daha detaylı incelemek için bk. Şükrî Muhammed Ayyâd, *Mûsika's-şi'ri'l-Arabî* (Kahire: Dârü'l-Ma'rife, 1978), 150.

⁷⁷⁵ Hâzım el-Kartâcennî, *Minhâcü'l-buleğâ' ve sirâcü'l-üdebâ*, thk. Muhammed el-Habîb (Beyrut: Dârü'l-Garbü'l-İslâmî, 1986), 202 ve devamı.

Kâfiye kelimesine gelince bu, ism-i fâil olup sözlükte; *peşinden gitme, izleme, ardından devam etme, boynun sonu* gibi anlamlarda kullanılmaktadır.⁷⁷⁶ Terim olarak ise; şiirde beytin son harfine verilen isimdir.⁷⁷⁷ Başka bir tanıma göre ise; kasidenin üzerine bina edildiği harftir.⁷⁷⁸

Arap edebiyatında kafiyei meydana getiren altı tane harf vardır. Bu harflerin her birine özel isim verilmiştir. Bunların ilki, *revî harfidir*: Kasidenin sonunda bulunan sahih harftir. Kaside bu harfin üzerine kurulur ve bu, kasidenin tamamında tekrar edilir.⁷⁷⁹ *Revî* harekeli ise *mutlak*, sakın ise *mukayyed* olarak isimlendirilir.⁷⁸⁰ İkincisi *vasıl harfidir*: Harekeli revî harfinden sonra gelen ve onu uzatan med harflri (ي، و، ا) ya da revî harfinin sonuna bitişen hâü's-Sekt diye ifade edilen zamirdir. (مالية) kelimesinin sonunda kullanılan zamir gibi. Üçüncüsü *hurûc harfidir*: Vasıl harfini uzatıp işbâ' meydana getiren med harflerine verilen isimdir. Dördüncüsü *ridf harfidir*: Revî harfinden önce gelen lîn veya med harfleridir. Beşincisi *te'sîs harfidir*: Revîden önce gelen harekeli harfin önünde bulunan eliftir. Bu elife, elifi te'sis denir. Altıncısı ise *dahîl harfidir*: Revî harfi ile te'sîs harfi arasındaki harekeli olan harftir.⁷⁸¹

Ahmed Şevkî, uzun-kısa yaklaşık olarak 360 kaside yazmıştır. O, yazdığı bu şiirlerde gerek vezin gerekse kâfiyeleri başarılı bir şekilde kullanmıştır. Biçim olarak bu beyitlerin beşte birini bile aynı bahirlerde yazmamıştır. Şâir, konu ve ahengi güzel bir şekilde yakalayabilmiştir. Güçlü bir konuyu uygun bir şekilde vasf ederek anlam ve ahengi yakalama konusundaki başarısını ortaya koymuştur. Şevkî'nin özellikle de şarkı olarak bestelediği şiirlerde oldukça muvaffak olduğu söylenmiş, şiire yönelmemiş olsa üstün bir şarkıcı ya da müzisyen olacağı değerlendirilmesinde bulunulmuştur.⁷⁸²

⁷⁷⁶ el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-'Ayn*, "kf" 5/221-222; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, "kf" 1193.

⁷⁷⁷ İmîl Bedî Yakûp, *el-Mu'cemü'l-mufasssal fî ilmi'l-'arûz ve'l-kâfiye ve fûnûn's-şi'ri* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1991), 374; et-Tehânevî, *Mevsûatu keşşâfî istilâhâtî'l-fünûn ve'l-ulûm*, 2/1297; el-Cürcânî, *Mu'cemü't-ta'rîfât*, 143; İsmail Durmuş vd, "Kafiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/149.

⁷⁷⁸ Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-edebî*, 1/206.

⁷⁷⁹ Hasan, *el-Mürşidü'l-vâfi*, 157.

⁷⁸⁰ Durmuş vd, "Kafiye", 24/150.

⁷⁸¹ Kafiye ve harfleri hakkında daha detaylı bilgi için bk. el-Kayrevânî, *el-Umde*, 1/151; Yakûp, *el-Mu'cemü'l-mufasssal*, 247; Hasan, *el-Mürşidü'l-vâfi*, 157; Durmuş vd, "Kafiye", 24/149.

⁷⁸² Dayf, *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*, 165.

Emîru 'ş-Şu'ara, klasik Arap edebiyatındaki şâirlerin yaptığı gibi *'Amudu 'ş-Şi 'r'e* bağlı kalmakla beraber, bazen modern dönemin ihtiyaçlarına uygun olarak kendisine birtakım serbestlikler de tanımıştır. Bunu özellikle de çocuklar için yazdığı şiirlerde yapmıştır.⁷⁸³ Buna ek olarak şair, bu serbestliği en çokta *Recez* bahrinde yapmıştır.⁷⁸⁴

Ahmed Şevkî, Halîl b. Ahmed ve Ahfeş'in tespit ettiği on altı bahirden on üçünü yazdığı beyitlerinde kullanmıştır. Bunların içerisinde o, en fazla *kâmil* bahrini kullanmıştır. Şâir üç bahri ise hiç kullanmamıştır. Bunlar; *münserih*, *mudâri* ve *medîd* bahirleridir.⁷⁸⁵ Şevkî'nin kullandığı kâfiyeler ise çoğunlukla mutlak kâfiyelerdir.⁷⁸⁶

O, cümlelerini kurarken ve vezni kullanırken şiirin şeklini muhafaza etmiş, uygun olmayan bir bahir veya kulağa hoş gelmeyen bir kafiye seçmemeye özen göstermiştir. O, sadece bununla da yetinmemiş, klasik döneme izafetle "*al-muvaşşahat*, *al-murabbat* ve *al-muhammasat*" tarz vezinleri, ez-Zecal, milli şarkılar, izci şarkıları, çocuk şiirleri, temsiller ve başka çeşit konuları fevkalade bir başarıyla ve o günkü cârî hayata uygun olarak kullanmıştır. Ayrıca şiirin musiki ahengi, şarkı besteleri veyahut konunun istenilene göre ayarlanabilmesi için bazen zihaf -aruzla yazılmış bir şiirde bir ünlünün, uzun okunması gerekirken ölçü zoruyla kısa okunması,⁷⁸⁷ ve illel gibi kurallara arada uymayarak bunları terk etmiştir.⁷⁸⁸

Şevkî gerek temsillerinde gerekse diğer kasidelerinde şiir vezinlerini şekil bakımından uzun denilebilecek şekilde karşılıklı konuşmaya tabi tutmuştur. Temsili şiirlerini, lirik şiirlerini musikisiyle canlandırmış, lirik şiir vezinlerinden belirli bir bahir ya da özel bir grup vezin seçmemiştir. Aksine temsillerinde duruma göre bahirden bahire atlamıştır. Örneğin bir şiirde *kâmil* ile giriş yapmış devamında ise *remel'e*, biraz sonra başka bir bahire geçmiş ve bu şekilde bahirler arasında şiir zevkine göre geçiş yapabilmıştır.⁷⁸⁹

⁷⁸³ Kendisine tanıdığı bu serbestlik için dîvânın ilgi bölümüne bakılabilir. Ayrıca bu konudaki şiirleri için bk. Şevkî, *eş-Şevkiyyât*, 4/88 ve sonrası.

⁷⁸⁴ Hamza Kalemîn, *el-Binâü'l-'arûzî fî dîvâni 'ş-Şevkiyyât* (el-Mesîle/ Cezayir: Câmiatü Muhammed Bûdyâf, Risâletü'l-Mâcîster, 2016), 145.

⁷⁸⁵ Nansûn kândî Rahârcâ, *et-Taklîd ve't-tecdîd fî eşâr Ahmed Şevkî fî dîvânih* (Sudan: Câmiatü's-Sudan Külliyyetü'l-Âdâb, Risâletü'l-Mâcîster, 2015), 29.

⁷⁸⁶ Kalemîn, *el-Binâü'l-'Arûzî*, 145.

⁷⁸⁷ Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemü'l-'edebî*, 1/134.

⁷⁸⁸ Ürün, *Ahmet Şevki*, 61.

⁷⁸⁹ Uralgiray, "Ahmed Şevkî", 223.

SONUÇ

XIX. Yüzyılda Mısır'ın Napolyon tarafından işgal edilmesiyle birlikte başlayan süreçte özelde Mısır genelde ise Arap âlemi Avrupa'da yaşanan gelişmelerden doğrudan haberdar olmaya başlamıştır. Bu işgalden itibaren Mısır'dan Avrupa'ya birçok ilmi seyahat gerçekleştirilmiş netice itibariyle de karşılıklı ilişkiler, ilmi ve kültürel alışverişler olmuştur. İlerleyen zaman dilimlerinde Süveyş kanalının da açılmasıyla bu etkileşim artarak devam etmiştir.

Yüzyılın gelişmeleri Arap toplumlarında milli duyguların yerleşmesine neden olmuştur. Ayrıca Avrupa'da ortaya çıkan yeni edebiyat karşısında dönemin Arap şâirleri klasik Arap edebiyatıyla, yaşanan gelişmelere karşı koyma yolunu seçmişlerdir. Bu bağlamda Mısır diğer Arap ülkelerine göre modern edebiyatın geliştiği ana merkez olarak ön plana çıkmış ve farklı edebiyat ekollerinin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir.

Bu ekollerin ilki olan ve Mahmûd Sâmî el-Bârûdî'nin öncülük ettiği *İhya Ekolü'nün* en önemli simalarından biri olan Ahmed Şevkî, ataları Anadolu'dan Mısır'a göç eden bir aileye mensuptur. Şâirin yaşadığı dönem dünya genelinde birçok hadisenin meydana geldiği bir zaman dilimi olmuştur. Ancak Ahmed Şevkî, modern dönemde yaşayan diğer şâirlerinden farklı olarak, ailesinin saray hizmetinde olması sebebiyle hayatının ilk dönemini aristokratik bir yaşam tarzı içerisinde sürdürmüştür. Bu nedenle gerek Mısır'da gerekse Avrupa'da en iyi şekilde eğitim almıştır.

Bu çalışmada farklı zaman dilimlerinde yaşamını sürdürmüş olan Ahmed Şevkî'nin yaşadığı dönemlere göre şiirlerinde meydana gelen değişimini ele aldık. Bu bağlamda yapılan çalışmada şâirin gerek Mısır'da gerekse dünyada meydana gelen olaylar neticesinde şiirindeki temaların değiştiğini gerek içerik bakımından gerekse de konu bakımından üç farklı portrenin ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Bunlardan birincisi şâirin aristokratik bir hayat yaşadığı saray dönemidir. O, bu zaman diliminde saray hayatına uygun bir yaşam tarzı seçmiştir. Dolayısıyla da bu döneminde saray hayatına uygun şiirler kaleme alan bir yol benimsemiştir. Ahmed Şevkî bu dönemde klasik Arap edebiyatında işlenen temaların tamamını işlemiştir. Ancak dönemin Mısır yöneticileri olan hidivleri ve Osmanlı sultanları için daha çok methiye temasını şiirlerinde işlemiştir. Bunu yaparken de klasik Arap şiirinin metodunu kullanmayı tercih etmiştir. Bu dönemde yazdığı gerek methiye gerekse diğer temaları işlerken klasik tarzda kasideler yazmıştır.

Şevkî bu dönemde saray şâiri unvanını almış ve bununla iftihar etmiştir. O, bu dönemde sarayın resmi şâiri olması sıfatıyla bu çizginin dışına çok az çıkabilmiştir. Dolayısıyla bu dönemde yazdığı şiirler lafız ve içerik bakımından sonrasıyla mukayese edildiğinde zayıf olduğu söylenilebilir. Zira modern Arap edebiyatında yazılan şiirler özellikle de methiye teması, artık klasik dönemde yazılan methiyelerin aksine sadece övülen kişiyle sınırlı olmayıp bunun dışında halkın teveccühünü kazanmakta da ön planda yer alıyordu. Bu durum özellikle Osmanlı sultanlarına yazılan methiyelerde açık bir şekilde kendini gösteriyordu. Şâirler padişahlara yazdıkları methiye şiirleri ile toplumun nezdinde itibar görmeyi hedefliyorlardı. İşte bu durum da dilin daha sade bir kullanımını zorunlu kılıyordu.

Ahmed Şevkî'nin edebî hayatını etkileyen ikinci dönem ise sürgüne gönderildiği dönemdir. Birinci dünya savaşı başladığında Mısır hidivi İstanbul'da bulunuyordu. Bunu fırsat bilen İngilizler yönetime el koyarak önceki yönetimle ilişkisi olanları tasfiye yoluna gitmiştir. Bunun neticesinde Ahmed Şevkî de Endülüs'e sürgüne gönderilmiştir.

Sürgün şâir üzerinde olumlu etkiler bırakmıştır. Ancak bu dönemde Şevkî, şiirlerini hala eski Arap şirinin etkisinde nazmetmeye devam etmiştir. Onun sürgün sırasında yazdığı kasidelerinin, *Duvelü'l-'Arab ve Uzemâu'l-İslâm* adlı uzun manzumesi istisna edildiğinde vatan özlemi ile ilgili olduğunu gördük. Hem *Endülüsiye* şiiri hem de *Nuniyye* şiiri bunun en güzel örnekleridir. Ayrıca Hâfız İbrâhîm'e gönderdiği üç beyitle de o, vatan hasretinin içini yaktığını, Mısır'a ve Nil'in suyuna olan hasretini anlatmıştır.

Şâir beş yıl boyunca bu hasret ile yanıp tutuştuğunu iş'ar eden şiirler kaleme almıştır. Onun artık eskisi gibi saray hayatını tercih etmeyeceği belirtileri yavaş yavaş kendini göstermiştir. Zira Şevki her ne kadar yukarıda da ifade edildiği gibi doğduğu topraklara özlem duysa da sürgün sırasında eski Mısır hidiv'inin kendisine yazdığı mektupla dilerse kendisini yanına aldırabileceği teklifini kabul etmemiştir. Beş yıl boyunca vatanından uzak kalan Ahmed Şevkî'nin sürgün hayatı edebî anlamda şâir için pek de verimli geçmemiştir. Zira bütün bu zaman boyunca çok az sayıda şiir yazmış ve bu durum, Arap edebiyatçıları arasında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Ahmed Şevkî'nin yaşadığı üçüncü dönem ise sürgünden sonraki hayatıdır. Sürgün sonrasında o, saray kapılarının kendisine kapanması neticesinde sürgünden sonra toplumsal temalara yöneldiği açık bir şekilde kendini göstermiştir. Onun bu dönemde yazdığı şiirler

incelendiğinde bunların özelde Mısır genelinde ise bütün Arap âleminin duygularını yansıttığını gördük.

Bu dönemde Arap ülkelerinde milli duyguların da gelişmesi sebebiyle sömürgecilere karşı *nahda* hareketleri başlamıştır. Yapılan mücadeleler neticesinde hayatını kaybedenler için Ahmed Şevkî şiirler yazmıştır. O, hayatının bu aşamasında bütün Arap halklarının sesi olmuş, kazanılan her bir zaferi tüm Arap halklarının zaferi olarak görmüştür. Bu yüzden de onun sürgünden sonra yazdığı şiirleri daha samimi, yapmacıktan uzak ve yeniliklerle dolu olmuştur.

Ahmed Şevkî'nin hayatının bu safhasında yazdığı şiirler ve yaptığı hizmetler neticesinde tüm Arap ülkelerinden gelen temsilcilerinin katıldığı bir törenle kendisine *Emîrû's-Şuâra* unvanı verilmiştir. Onun bu dönemde kendisine yüklediği misyon, halkın taleplerini dile getiren kasideler yazmak olmuştur. Bunu yaparken de hiçbir partinin taraftarlığını yapmamaya özen göstermiştir. Dolayısıyla da iktidar da olan partinin yanlışlarını gördüğü zaman onları rahatlıkla eleştirmiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi o, şiir yazarken açık ve anlaşılır bir dil kullanma yolunu seçmiştir. Hayatının bu döneminde kişilere methiye yazmak yerine Arap toplumları için çalışan ve bu uğurda zorluklarla göğüs geren kahraman şahsiyetler için şiirler kaleme almayı tercih etmiştir. Onun bu dönemde yazdığı methiyeler sürgünden öncesiyle kıyaslandığında çok az olduğu mülahaza edilmiştir.

Ahmed Şevkî şiirlerini yazarken klasik Arap şiirinde kullanılan kalıplar kullanmış, ancak zaman zaman bunların dışına da çıkıp serbest şiir vezinlerini kullanmıştır. Bunu da daha çok çocuklar için yazdığı kasidelerde yapmıştır.

Hayatının üç aşamasına bakıldığında, şiirlerinde yaşanan değişiklik tüm temalarda kendisini gösterse de daha çok mersiye'deki değişim dikkat çekmektedir. O, saray döneminde acımasızca eleştirdiği, kendilerini kötü lakaplar takarak vatan haini ilan ettiği kimseleri sürgünden sonra öldüklerinde güzel bir şekilde yad etmiştir. Şâir yalnızca bununla yetinmemiş, ölümlerinden dolayı onların yaptıklarıyla anılması gerektiğini ifade etmiştir. Onun sürgünden önce ve sonraki şiirlerinde değişmeyen diğer bir tema da Osmanlı, dolayısıyla da hilafet hakkında olmuştur. O, bu bağlamda şiirlerinde bunlara daima yer vermiştir.

Ahmed Şevkî klasik ekol mensubu olarak Arap edebiyatında kullanılan vezinlerin tamamına yakınına kullanmıştır. Bu da onun eski Arap şiirine son derece vakıf olduğunun bir

göstergesidir. Ayrıca yazdığı kaside sayısı dikkate alındığında bunların her birinin farklı vezinlerde olması da aynı şekilde onun dile olan hâkimiyetini göstermiştir. Şâir, Arap edebiyatında bulunan on altı bahirden on üçünü kullanmıştır. Bunların içinde en fazla tercih ettiği bahir ise *Tavîl* bahri olmuştur.

Ahmed Şevkî dil ve üslup özelliklerini başarılı bir şekilde işlemiştir. O, yalın, garabetten uzak, açık anlamlı kelimeleri seçerek dili kullanmıştır. Aynı şekilde terâdüf'ü kullanarak ifadelerini daha tesirli hale getirmeye çalışmıştır. Üslup özelliklerine gelince Şevkî bu konuda birçok sanatı kullanmıştır. Kullandığı üsluplardan emir, nehiy, istifhâm, nidâ, temenni ve tekrar gibi bazılarına çalışmamızda yer verdik.

Ahmed Şevkî, belagât ilmi içerisinde bulunan farklı sanatlara da şiirlerinde yer vermiştir. Şiirleri incelendiğinde şâirin, ifadeye zenginlik katma anlamında teşbîh, mecâz-ı aklî, mecâz-ı mürsel, istiâre, kinâye, tıbâk, mukâbele, tevriye, ictibâs, cinâs gibi belagât ilminin konularını ahenkli bir şekilde kullandığı görülebilir.

Ahmed Şevkî, modern dönemde yaşamış olmasına rağmen bu dönemdeki yenilikleri tasvir etmek yerine klasik dönem Arap edebiyatında var olan tasvirleri kullanmayı tercih etmiştir. O, tasvirlerinde ve özellikle de matla beyitlerinde klasik Arap edebiyatı kalıplarını sıklıkla tekrar etmiştir.

Son olarak Osmanlı hakimiyetinin zayıflayıp dağılma sürecine girdiği dönemde yaşamış olan değişik coğrafyadan şâirlerin hayatları ve şiirleri hakkında yapılacak olan çalışmalar, dönemin sosyo-kültürel atmosferine ışık tutmaya yardımcı olacaktır. Bu çalışmaların Arap halklarının Osmanlı devletine olan bakış açısının da ortaya çıkmasına katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Zira ele alınacak şiirler, bu halkların hilafetin temsilcisi olan Osmanlıya karşı iddia edilenin aksine olumsuz bir tavır içerisinde olmadığını anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Belki modern Arap edebiyatının getirdiği yeniliklerle beraber şiirde klasik dönemde bulunmayan temaların Batı tarafından yapılan işgaller neticesinde ortaya çıktığını belirtmemiz gerekiyor. Yaşanan bu gelişmeler işgalci güçlerin halkları birbirinden koparma çabası olduğu unutulmamalıdır. Akabinde meydana gelen gelişmeler de bu İmparatorluk dönemindeki Arap edebiyatının tanınmamasındaki en önemli engel olduğu anlaşılmaktadır. Ülkemizde bu alanda yapılacak olan yeni çalışmalar, insanların bir arada yaşama tecrübelerini aktarması bakımından önem arz etmekte olup sömürgecilerin insanlar üzerinde kurmaya çalıştığı ön yargıların da kırılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdülkerîm, Suâd Abdu'l-Vehhâb. *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*. Kahire: Metâbi' Ehrâmi'l-Cîzeti'l- Kübrâ, 1. Basım, ts.
- Abdolvâhid, Saide Ali. *Binyetü'l-kasidetü'l-Câhiliyye*. Sudan: Ümmü Dermân Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2007.
- Abdulvehhab, Ahmed. *İsnâ 'aşere âmen fî suhbeti Emîrû's-Şu'arâ*. Kahire, 1932.
- Abdu'n-Nûr, Cebbûr. *el-Mu'cemü'l-edebî*. Beyrut: Dârü'l-İlm Li'l-melâyîn, 2. Basım, 1984.
- 'Akkâd, 'Abbaâs Mahmûd el-. *Şüarâü Mısır ve biâtühüm fî'l-cîli'l-mâdî*. Kahire: Matba'atü Hicâzî, 1937.
- Akın, Hüsrev. *Vezin, Şekil ve Kâfiye Özellikleriyle Servet-i Fünûn Şiiri*. Erzincan: Doğu Ciltevi Yayınevi, 1. Basım, 2016.
- Anay, Harun. "Çağdaş Arap düşüncesi üzerine". *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 10 (Ocak 2001). <https://www.divandergisi.com/tr/Dergi/Makale/10/84>
- Annânî, eş-Şeyh Ahmed el-İskenderânî, eş-Şeyh Mustafa. *el-Vasît fî'l-edebî'l-'Arab ve't-târih*, 1919.
- Annânî, Muhammed Zekerîyyâ. *el-Müveşşahâtü'l-Endelüsiyye*. Riyad: el-Elûke, 1988.
- Andaç, Feridun (ed.). *Sürgün edebiyatı, edebiyat sürgünleri*. İstanbul: Bağlam, 1. Basım, 1996.
- Apaydın, H. Yunus. "Nehiy" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/544-547. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Arslân, el-Emîr Şekîb. *Şevkî ev sadâkat erba'in sene*. Riyad: Mektebet Ezvâü's-Selef, tzs.
- Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-. *Kitâbü's-sınâateyn, el-kitâbe ve's-şi'r*. thk. Muhammed İbrâhîm, Alî Muhammed el-Bîcâvî. Beyrut: Dârü İhyai'l- Kütübî'l-Arabiyye, 1952.
- 'Atîk, Abdulazîz. *'İlmü'l-bedî*. Beyrut: Dârü'n-Nahdadü'l-Arabiyye, ts.
- Atvî, Mes'ad b. İd. *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*. Tebük: el-Elûke, 2009.
- Atvî, Mes'ad b. İd. *eş-Şi'rü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*. Tebük: el-Elûke, 2009.
- Ayyâd, Şükrî Muhammed. *Mûsîka's-şi'ri'l-'Arabî*. Kahire: Dârü'l-Ma'rife, 2. Basım, 1978.
- Bağdât, Abdurrahmân. *İslâmiyyât Ahmet Şevkî*. Tilmisân/ Cezâir: Câmiatü Ebî Bekr Bıkayîd, Risâletü Doktora, 2007.
- Bedîr, Hilmî. *eş-Şi'rü'l-mütercem ve harektü't-tecdîd fî's-şi'ri'l-hadîs*. Kahire: Dârü'l-Meârif, 2. Basım, 1991.
- Beysûnî, Abdulfettâh Feyyûd. *İlmü'l-beyân*. Kahire, 4. Basım, 2015.
- Bint eş-Şâtî, Aişe Abdurrahmân. *Kiyemün cedidetün li'l- edebî'l -Arabi'l-kadîm ve'l- muâsır*. Kahire: Dârü'l-Meârif, 2. Basım, 1970.

- Bolelli, Nusrettin. *Belâgat: (Beyân-Me'ânî-Bedî' İlimleri): Arap Edebiyatı*. İstanbul: İFAV, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 7. Basım.
- Bulut, Ali. *Belâgat-i müyessera me'ânî- beyân-bedî*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3. Basım, 2016.
- Ca'fer, Kudâme b. *Nakdû's-si'r*. thk. Muhammed Abdulmun'im Hafâcî. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, tzs.
- Câhız, Ebu Osman Âmr b. Bahr. *el-Hanîn ile'l-evtân*. Beyrut: Dârü'r-Râidi'l-Ârbî, 2. Basım, 1982.
- Cübûrî, Yahyâ. *el-Hanîn ve'l-gurbetu fi's-si'ri'l-'Arabî*. Amman: Dâr Mecdlâvî lin'-Neşri ve't-Tevzîi, 2008.
- Cürcânî, Abdülkâhir. *Delâilü'l-i'câz*. thk. Mahmûd Muhammed Şâkir. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1984.
- Cürcânî, Abdülkâhir. *Esrârü'l-balâga*. thk. Mahmûd Muhammed Şâkir. Cidde: Dârü'l-Medenî, 1. Basım, 1991.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf. *Mu'cemü't-ta'rîfât*. thk. Muhammed Siddîk el-Minşâvî. Kahire: Dârü'l-Fadîle, 2004.
- Çağrııcı, Mustafa. “Vatan” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/563-564 İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Çetin, Atilla. “İsmâil Paşa, Hidiv” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/117-119. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Çetin, Nihad M. “Bahir” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/484-486. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Çetin, Nihad M. *Eski Arap Şiiri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1727, Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsü, ts.
- Çetin, Nurullah. *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 14. Basım, 2017.
- Dayf, Şevkî. *el-Edebü'l-'Arabîyyi'l-muâsır fi Mısır*. Kahire: Dârü'l-Meârif, 10. Basım, 1992.
- Dayf, Şevkî. *el-Fen ve mezahibuhû fi'n-nesri'l-'Arabî*. Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 11. Basım, 1987.
- Dayf, Şevkî. *el-Fen ve mezâhibuhu fi's-si'ri'l-'Arabî*. Kahire: Dârü'l-Meârif, 11. Basım, 1987.
- Dayf, Şevkî. *Şevkî, şâirü'l-'asri'l-hadîs*. Kahire: Mektebetü'l-Üsre, 2010.
- Dayf, Şevkî. *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî ('asru'd-duveli ve'l-imârât- Mısır)*. Kahire: Dârü'l-Meârif, 2. Basım, 1990.
- Dayf, Şevkî. “*Târîhu'l-edebî'l-'Arabî (el-'asru'l-Câhili)*”. Kahire: Dârü'l-Meârif, 1960.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi -I, Cahiliye dönemi*. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2009.

- Dervîş, Ahmed. *Medhal ile 'l-edebi 'l- 'Arabiyyi 'l-Hadîs*. Kahire: el-Elûke, 2008.
- Dervîş, Nedîm Ali. *el-Müveşşahâtü 'l-Endelüsiyye*. Halep: Mat'ba'tü's-Şark, 1955.
- Durmuş, İsmail. "Fahr" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/79. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Durmuş, İsmail. "Hiciv" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/447-449. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Durmuş, İsmail. "Methiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/406-408. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Durmuş, İsmail. "Şiir" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/155-157 İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Durmuş, İsmail. "Üslûp" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/383-385. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Durmuş, İsmail. "Vezin" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/77-79. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Durmuş vd, İsmail. "Kafiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/149-153. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Ebû Şâdî, Ahmet Zekî. *Kazâya 'ş-şî'ri 'l-muâsır*. Kahire: Müesset Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2014.
- Elmalı, Hüseyin. "Tasvir" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/135-136. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Emîn, Ahmed. *Faydû 'l-hâtir*. Kahire: Müesset Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2012.
- Ensârî, Nâsır. *el-Mücmel fî târîh Mısır en-naẓmu's-siyâsiyye ve 'l-idâriyye*. Kahire: Dârü's-Şürûk, 2. Basım, 1997.
- Er, Rahmi. *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*. İstanbul: Vadi yayınları, 2004.
- Ertuğ, Zeynep Tarım. "Saray" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/117-121 İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Eşter, Sâlih. *Endelüsiyât Şevkî*. Dimaşk: Matbaatü Câmîati Dimaşk, 1959.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü 'l-Luga*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 16 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1. Basım, 1976.
- Fâhûrî, Hannâ. *Târîhu 'l-edebi 'l- 'Arabî*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Bûlisiyye, 2. Basım, 1953.
- Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmet b. *Mu'cemu makâyîsi 'l-luga*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1979.
- Fayda, Mustafa. "Tarih" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/30-36. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Fehmî, Mâhir Hasan. *Ahmed Şevkî*. Kahire: el-Hey'etü'l-'Amme li't-Te'lîfi ve'n-Neşr, 1969.

- Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed . *Kitâbü'l- 'ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Sâmurrâî. 9 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 2007.
- Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb el-. *el-Kâmûsü'l-muhît*. thk. Yusûf el-Bîkâî. Beyrut: Dârü'l-Fîkr, 1995.
- Görgün, Hilal. "Mısır (Osmanlı Dönemi. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a girişinden Mehmed Ali Paşa'nın valiliğine kadarki Mısır tarihi)" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/577-583 Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Görgün, Hilal. "Rifâa et-Tahtâvî" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/95-97. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Görgün, Hilal. "Urâbî Paşa" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/167-169. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Güler, İsmail (ed.). *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Hafâcî, Abdullah b. Sinân. *Sırrü'l-fesâha*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1982.
- Hafâcî, Muhammed Abdulmun'im. *Dirâsât fi'l-edebi'l-'Arabiyyi'l-hadîs ve medârisih*. Beyrut: Dârü'l- Cîl, 1992.
- Hafâcî, Muhammed Abdulmun'im. *Harakâtü't-tecdîd fi'ş-ş-ri'l-'Arabiyyi'l-hadîs*. İskenderiye: Dârü'l-Vefâ' li'dünya't-Tıbbâ'a ve'n-Neşr, 2001.
- Hafâcî, Muhammed b. Abdilmün'im. *el-Hayâtü'l-edebiyye fi'l-'asri'l-Câhilî*. Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1992.
- Hamid, Müdessir. "Edebü'l-etfâli'l-Arabî ve tatavvuruh". *Mecelletü'l-Kısmi'l-Arabî* 22 (2015), 149-168.
- Harekât, Mustafa. *Ezvânü'ş-ş-ri*. Kahire: ed-Dârü's-Sekâfiyye, 1998.
- Hasan, Abbâs. *el-Mütenebbî ve Şevkî*. Kahire: Şeriketu Mektebetü ve Matba'tü Mustafâ el-Halebî ve Evlâduh, 1951.
- Hasan, Muhammed b. *el-Mürşidü'l-vâfi fi'l-'urûd ve'l-kavâfi*. Lübnan: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004.
- Heddâre, Muhammed Mustafa. *Dirâsâtün fi'l-edebi'l-'Arabiyyi'l-hadîs*. Beyrut: Dârü'l-Ulûmi'l-Arabiyye, 1990.
- Heykel, Ahmed. *Tatavvuru'l-edebi'l-hadîs fi Mısır*. Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 6. Basım, 1994.
- Hindâvî vd, Ömer. *er-Râid fi'l-edebi'l-'Arabî*. Dımaşk: el-Matba'tü'l-Hâşimiyye, 1948.
- Hûfî, Ahmed Muhammed . *Dîvânu Şevkî (tevsîk, tevbîb, şerh ve ta'kîb)*. 2 Cilt. Kahire: Dâr Nehdat Mısır li't-Tab' ve'n-Neşr, ts.
- Hûfî, Ahmed Muhammed. *Ezvâün 'alâ'l-edebi'l-hadîs*. Kahire: Dârü'l-Meârif, 1981.
- Hûfî, Ahmmed Muhammed. *Vataniyyet Şevkî*. Kahire: Mektebetü Nehdeti Mısır, 1969.

- Hüseyin, Muhammed Muhammed. *el-İtticâhâtü'l-vataniyetu fî'l-edebi'l-muâsır*. 2 Cilt. İskenderiye: el-Matba'tün-Nemûzeciyye, 2. Basım, 1968.
- Hüseyin, Tâhâ. *Hâfız ve Şevkî*. Kahire: Müesset Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 1. Basım, 2014.
- İbn Haldûn, Abdurrahmân b. Muhammed. *Mukaddime*. Beyrut: Dârü'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 2001.
- İbn Manzûr, Celaluddin Muhammed b. Mukerremu'l-Ensârî. *Lisânü'l-Arab*. 20 Cilt. Kahire: Dârü'l-Meâ'rif, 1980.
- İbrâhîm, Velîd Abdulmecîd. *et-Terâdüf fî'l-lugatîl-l-'Arabîyye*. Ummân: el-Mektebetü'l-Vataniyye, 2012.
- İnan, Afet. *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Basım, 1987.
- İpekten, Halûk. "Gazel" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/440-440. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- İşmâvî, Muhammed Zekî. *A'lâmü'l-edebi'l-'Arabî'l-hadîs*. el-İskenderiye: Dârü'l-Ma'rifetü'l-Câmi'îye, 2000.
- Kalemîn, Hamza. *el-Binâü'l-'arûzî fî Dîvânî's-Şevkiyyât*. el-Mesîle/ Cezayir: Câmiatü Muhammed Bûdyâf, Risâletü'l-Mâcîster, 2016.
- Karahancı, İbrahim. "Üslup Belirleme Girişimlerine Dil Verileri Üzerinden Yaklaşmak". *Journal of International Social Research* 9/45 (30 Ağustos 2016), 154-154. <https://doi.org/10.17719/jisr.20164520594>
- Kartâcennî, Hâzım. *Minhâcü'l-buleğâ' ve sirâcü'l-üdebâ*. thk. Muhammed el-Habîb. Beyrut: Dârü'l-Garbü'l-İslâmî, 3. Basım, 1986.
- Kayrevânî, Ebû Alî el-Hasen b. Reşîk el-. *el-Umde fî mehâsini's-şi'r ve âdâbih*. thk. Muhammed Muhyeddîn Abdulhamîd. 2 Cilt. Kahire: Dârü'l- Cîl, 5. Basım, 1981.
- Kazvînî, Muhammed b. Abdürrahman el-. *Telhîsü'l-Miftâh*. Karaçi/Pakistan: Mektebetü'l-Büşrâ, 2010.
- Kefevî, Ebü'l-Bekâ. *el-Küllîyyât*. thk. Adnân Dervîş, Muhammed el-Mısrî. Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 2. Basım, 1998.
- Kehhâle, Ömer Rıdâ. *Mu'cemü'l-müellifîn*. 4 Cilt. Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1993.
- Kemikli, Bilal. *Türk İslam Edebiyatı Giriş*. Bursa: Emin Yayınları, 1. Basım, 2010.
- Landau, Jacob M. *Modern Arap Edebiyatı Tarihi: (20. yüzyıl) (Çev. Bedrettin Aytaç)*. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994.
- Matlûb, Ahmet. *Mu'cemü'l-mustelahâtî'l-belâgiyyeti ve tatavvuruha*. 3 Cilt. Beyrut: ed-Dârü'l-Arabîyeti Li'l-mevsûât, 2006.
- Mendûr, Muhammed. *eş-Şi'rü'l-Mısrî ba'de Şevkî*. Kahire: Mektebetü Nehdeti Mısır, tzs.

- Mendûr, Muhammed. *Fennü 'ş-şi 'r*. Kahire: Müesset Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2019.
- Mendûr vd, Muhammed. *A'lâmü 'ş-şi 'ri 'l-'Arabiyyi 'l-hadîs*. Beyrut: el-Mektebetü't-Ticâriyye, 1970.
- Meydânî, Abdurrahman b. Hasan Habenneke. *el-Belâğatü 'l-'Arabiyye*. Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1996.
- Mısrî, Huseyn Mucîb. *el-Endelüs beyne Şevkî ve İkbâl*. Kahire: ed-Dârüs-Sekâfiyye li'n-Neşr, 1999.
- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim, 29. Basım, 2003.
- Mustafa, Ali el-Cârim, Emîn. *el-Balâğatü 'l-vâziha*. Tahran: Müessetü's-Sâdık, 1988.
- Mübârek, Zekî. *Ahmed Şevkî*. Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1988.
- Mübârek, Zekî. *el-Bedâi'*. 2 Cilt. Kahire: el-Matba'tü'l-Mahmûdiye't-Ticâriyye, 2. Basım, 1935.
- Mübârek, Zekî. *el-Muvâzene beyne 'ş-şu 'arâ*. Kahire: Müessetü Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2011.
- Neşâşibî, İ'sâf. *el-'Arebiyyetü ve şâiruha 'l-ekber, Ahmed Şevkî*. Kahire: Matbaatü'l-Meârif, 1928.
- Orak, Muhammet Ali (ed.). *2. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi: Konya, 5-7 Kasım 2012: bildiriler kitabı*. Konya: Türkiye Yazarlar Birliği : Konya Büyükşehir Belediyesi.
- Öznurhan, Halim. “Kudâme b. Ca'fer'e Göre Şiir Temaları ve Şiir Anlamlarında Ahlâk Sorunu”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/18 (01 Temmuz 2004).
- Parlatır, İsmail, Türk Dil Kurumu (ed.). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 10. baskı.
- Râfî, Abdurrahman. *Şüarâü 'l-vataniyye fî Mısr*. Kahire: Dârü'l-Meârif, 3. Basım, 1992.
- Rahârcâ, Nansûn Kândî. *et-Taklîd ve't-tecdîd fî eşâr Ahmed Şevkî fî dîvânih*. Sudan: Câmîatü's-Sudan Külliyyetü'l-Âdâb, Risâletü'l-Mâcîster, 2015.
- Rebâbea, Musa. “et-Tekrâru fî 'ş-şi 'ri 'l-Câhilî”. *Dârü'l-Manzûma* 5/1 (1990), 159-192.
- Rizk, Yûnân Lebîb. *el-Merci' fî târîh Mısr el-hadîs ve 'l-muâsır*. Kahire: el-Heyetü'l-'Amme lişûn'l-Matâb'i'l-Emiriyye, 2009.
- Sabrî, Muhammed. “Kasîdetü Ahmed Şevkî 'Nekbet Dımaşk'”. *Mecalletü'd-Dirâye* 8/15 (2015), 290-394.
- Sa'leb, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ. *Kavâidü 'ş-şi 'r*. thk. Ramazân Abdüttevâb. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2. Basım, 1995.
- Savran, Ahmet. “İmruülkays b. Hucr”. 237-238. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.

- Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ebî Bekr. *Miftâhu'l-ulûm*. thk. Naîm Zerzûr. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1987.
- Subkî, Bahâuddîn. *'Arûsü'l-efrâh fî şerhi Telhîsi'l-Miftâh*. thk. Abdulhamîd Hindâvî. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 2003.
- Sultân, Münîr. *el-Bedî' fî şî'ri Şevkî*. İskenderiye: Münşietü'l-Ma'ârif, 2. Basım, 1992.
- Şensoy, Sedat. "Lafız" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/4244 Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Şeşen, Ramazan. "Ahmed Şevkî" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/136-138 İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Şevkî, Ahmed. *Duvelü'l-'Arab ve üzemâu'l-İslâm*. Kahire: Müessesetü Hindâvî litta'lîm ve's-Sekâfe, 2012.
- Şevkî, Ahmed. *eş-Şevkiyyât*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 2. Basım, 2006.
- Şevkî, Hüseyin. *Ebî Şevkî*. Kahire: Mektebetü'n-Nehdeti'l-Mısriyye, 1947.
- Teftâzânî, Sa'deddîn. *el-Mutavvel şerhu Telhîsi Miftâhi'l-Ulûm*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 3. Basım, ts.
- Teftâzânî, Sa'deddin et-. *Muhtasarü'l-meânî*. Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 1991.
- Tehânevî, Muhammed Ali. *Mevsûatu keşşâfu istilâhâtî'l-fünûn ve'l-ulûm*. thk. Alî Dahrûc. 2 Cilt. Lübnan: Mektebet Lübnan, 1996.
- Tekin, İsmail, Zeki, Kırmızı. "Mısır'da Osmanlı Hayranı Bir Entelektüel: Ahmet Şevki". *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 2/4 (2013).
- Terâblüsî, Muhammed el-Hâdî. *Hasâisü'l-üslûb fiş-Şevkiyyât*. Tunus: Menşurâtü'l-Câmiatü't-Tûnusyye, 1981.
- Toprak, M. Faruk. "Mersiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/217-218. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Tûncî, Muhammed. *el-Mu'cemü'l-mufasssal fî'l-edeb*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 2. Basım, 1999.
- Uralgiray, Yusuf. "Ahmed Şevkî". *Doğu Dilleri Dergisi* 1/4 (1970).
- Ürün, Ahmet Kâzım. *1868-1932 Mısır'da Türk Bir Şair Ahmet Şevki*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. Basım, 2002.
- Ürün, Ahmet Kâzım. "Ahmet Şevki ve Mehmet Âkif'te Ortak Unsurlar". *Nüşa: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 2/7 (2002), 83-98.
- Vâdî, Tâhâ. *Şî'rü Şevkî*. Kahire: Dârü'l-Meârif, 1993.
- Ahmed el-İskenderî vd, *el-Mufasssal fî târihi'l-edebi'l-'Arabî*. 2 Cilt. Kahire: el-Mektebetü'l-Emîriyye, 1936.
- Ebu'l-Yezîd eş-Şerkâvî vd . *el-Edebü'l-'Arabiyyi'l-hadîs*. Kahire: el-Elûke, ts.

- Yakûp, İmîl Bedî. *el-Mu'cemü'l-mufasssal fî ilmi'l-'arûz ve'l-kâfiye ve fûnûn's-şi'ri*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1991.
- Yasin, Lamya - Müezzîn, Ahmet Derviş. "Modern Eleştiri Metodolojisine Göre Ahmed Şevkî'nin 'Onu Aldattılar' Kasidesi Üzerine Bir Değerlendirme". *Nüşa* 20/51 (27 Aralık 2020), 299-332. <https://doi.org/10.32330/nusha.719809>
- Yazıcı, Hüseyin. "Mehcer Edebiyatı" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/364-367. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Yazıcı, Hüseyin. "Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevkî ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid". *İlmi Araştırmalar Dergisi* 4 (1997).
- Yemût, Gâzî. *Buhûru's-şi'ri'l-Arabî*. Beyrut: Dârü'l-Fikri'l-Lübnânî, 2. Basım, 1992.
- Yılmaz, İbrahim. "Klasik Arap Şiirinde Nazım Şekilleri (Vezin Sayısı ve Kâfiye Yönünden Klâsik Arap Şiir Şekilleri)". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (30 Haziran 2005), 108-133.
- Yüksel, Azmi. "Ahmad Şavkî (Bu yazı M.M. Badawi'nin 'A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry', (Cambridge 1975) adlı kitabının 29-42 sayfalarından tercüme edilmiştir.)". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi Yayınları* 41/1-2 (1987).
- Zehra, Selmanî Fetîma. *Şi'rü'l-etfâl fî kasâid Ahmed Şevkî*. el-Mesîle/ Cezayir: Câmiatü Muhammed Bûdyâf, Risâletü'l-Mâcîster, 2015.
- Zelt, Ahmed. *Edebü'l-etfâl beyne Ahmed Şevkî ve Osman Celâl*. Kahire: Dârü'l-Vefâ, 1994.
- Zermât, Kenze. *el-Hanîn fî şî'r Ahmet Şevkî*. Bevâkî/Cezair: Câmiatü'l-Ârabî bin Mehîdî-Ümmü'l-Bevâkî/ Cezair, Risâletü'l-Mâcîster, 2017.
- Zeyyât, Ahmet Hasan. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*. Kahire: Dâr Nehdat Mısır li't-Tab' ve'n-Neşr, 1977.
- Ziriklî, Hayreddin. *el-A'lâm*. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyin, 15. Basım, 2002.